زرینې پاڼګې

سیال کاکړ

الاخوري

دامې غاړې

بلندی

برغازی

پښتو کیسې

دکوشنیانو سندري

فالونه

فولکلوري کچکول

ناسري ګاوڼ

تامېزوالي بدلې

افغان څېړنیز مرکز کوټه

1

دغه ټوله اثاثه دلوی ملت ده

چي یادیږي په نامه افغان ملت دا

زړيني پانګي

(د پښتني فولکلور د بیلا بیلو ډولونو ټولونه او څیړنه)

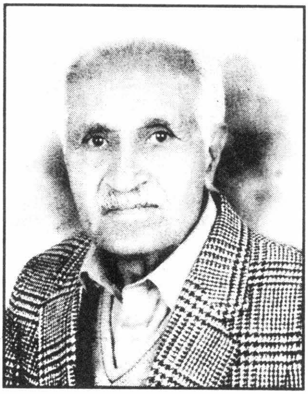

پروفیسر سیال کاکړ

افغان څیړنیز مرکز، کوټه

د «افغان څېړنيز مرکز» د خپرونو پر له پسې شمېره : ۱

افغان څېړنيز مرکز ، کوټه

Afghan Research Centre,Quetta

مشر او مسؤول چلوونکی : پروفېسر سيال کاکړ

ددې اثر ټول حقونه خوندي دي

د کتاب نوم : زريني پانګي

(د پښتني فولکلور د بېلا بېلو ډولونو ټولونه او څېړنه)

ليکوال : پروفېسر سيال کاکړ

خپرندويه ټولنه : افغان څېړنيز مرکز ،کوټه

لومړی چاپ : مارچ ۲۰۱۲ م

مخونه : ۴۱۶

کچه : ۱۶÷۳۶×۲۳

مطبعه : يونايټېډ پرنټرز ،کوټه

طابع : ښاغلی رفيع الله جان

خطاطي او ډيزاينيګ : استاد ګل راز محمد راز

کمپوزر : ګران ضياء الله توخی

بيه :

...فهرست...

مخ	سرلیک	شمېره
۸	...اهــــــــداء...	۱
۹	رنګا رنګ پانګې راغلي په کتاب کې پښتني فولکلور په مینه ماخوندي کړئ	۲
۱۳	۱. د اتڼ غاړې	
۱۴	د اتڼ نارې یوه ملي اثاثه ده	۱
۱۵	د نارو بېلا بېل نومونه	۲
۱۵	اتڼ بازان او نارې	۳
۱۶	د نارو جوړوونکي او وېونکي	۴
۱۷	ځینې نارې په یوه ځانګړې سکنل پیل کیږي	۵
۱۸	د نارو تصنیف بندي	۶
۲۵	نارې که دیواني شعرونه ؟	۷
۲۶	د نارو ادبي خصوصیات	۸
۲۷	د نارو جوړښت	۹
۲۸	د نارو ادبي سکښت	۱۰
۳۶	د نارو سرچینه کندهار که کاکړستان ؟	۱۱

شمېره	سرلیک	مخ
	۲. الاخوري	۱۲۷
۱	دا پانګه	۱۲۸
۲	د الاخورو بېلا بېل نومونه	۱۲۹
۳	د الاخورو تصنیف بندي	۱۲۹
۴	د الاخورو جوړښت او تقطیع	۱۳۵
۵	د الاخورو ادبي خصوصیات	۱۴۰
۶	د ښادۍ بدلي په چاپي آثارو او مجلو کي	۱۴۰
۷	د کاکړستان او کندهار د ښادۍ په بدلو کي یو والی	۱۴۶
	۳. بلنډۍ	۱۶۲
۱	بلنډۍ د واده په ورځ ویل کیږي	۱۶۳
۲	د بلنډیو ادبي خصوصیات	۱۶۴
۳	د ځینو لنډو بلنډیو خوږجنه ژبه	۱۶۵
۴	د بلنډیو سرچینه کاکړستان دئ	۱۶۶
۵	د بلنډیو تصنیف بندي	۱۶۶
۶	د بلنډیو جوړښت او تقطیع	۱۶۸
۷	د بلنډیو په سمسوره لمن کي د ځینو کسانو نومونه ژوندي پاته دي	۱۸۵
	۴. برغازی	۲۰۲
۱	د برغازیو بېلا بېل نومونه	۲۰۳

شمیره	سرلیک	مخ
۲	د برغازیو پیدایښت او سرچینه	۲۰۳
۳	د برغازیو خصوصیات او نیمګړتیاوي	۲۰۴
۴	د برغازیو د ویلو یو ځانګړی انداز	۲۰۵
۵	پر برغازیو باندي سوی کار	۲۰۶
۶	اوس خلک په برغازیو شرمیږي	۲۰۶
۷	د برغازیو ادبي جوړښت او تقطیع	۲۰۷
	۵. د کوشنیانو سندري	۲۴۹
۱	د کوشنیانو و سندروته یو ه لنډه کتنه	۲۵۰
۲	د کوشنیانو سندري (ګړي ما ګړي=ګړي مړي)	۲۵۳
	۶. پښتو کیسې	۲۸۰
۱	د پښتو و کیسیو ته یوه لنډه کتنه	۲۸۱
۲	پښتو کیسې په چاپي آثارو کي	۲۸۳
	۷. فولکلوري کچکول	۳۰۹
۱	ښراوي (ښېراوي)	۳۱۰
۲	دعاوي (دعاګاني)	۳۱۳
۳	پښتني نومونه	۳۱۵
۴	د ناز نومونه	۳۱۷
۵	یوکاني (لوړي)	۳۱۸
۶	تکیه کلامونه	۳۲۱

شمېره	سرلیک	مخ
۷	منظومي کېږي	۳۲۳
۸	لقبونه (کسرونه)	۳۲۵
۹	د لقبونو جوړښت او تقطیع	۳۲۶
۱۰	د لقبونو غوري نمونې	۳۳۰
۱۱	فولکلوري بدلي	۳۳۵
	۸.فالونه	۳۳۹
۱	د فالونو پیدایښت	۳۴۰
۲	د فالونو جوړوونکي او ویونکي	۳۴۰
۳	د فالونو ځانګړي مطالب	۳۴۰
۴	د فالونو ځانګړي کسرونه	۳۴۲
۵	سیمه ایز فالونه یو و بل ته سره ورته دي	۳۴۲
۶	په پښتني ټولنه کي د فالونو ارځښت	۳۴۴
۷	د فالونو جوړښت او تقطیع	۳۴۵
۸	د برات په پنځلسمه شپه فولکلوري مراسم	۳۴۹
۹	فالونه په چاپي آثارو کي	۳۵۱
۱۰	فالونه په کندهار کي	۳۵۲
۱۱	د لومړیتوب ویاړ	۳۵۶
۱۲	پالي(PALE : فالونه)	۳۵۶
۱۳	د پالي (PALE)خوندوري نمونې	۳۵۸
	۹.تامبُوالي بدلي	۳۶۷

شمېره	سرليک	مخ
۱	د تامبُووالو بدلو جوړوونکي او ويونکي	۳۶۸
۲	د ناسري اتڼ کسرونه	۳۶۸
۳	د تامبُووالو بدلو ادبي وېش	۳۶۹
۴	د تامبُووالو بدلو جوړښت او تقطيع	۳۷۲
۵	د تامبُووالو بدلو خصوصيات	۳۷۷
۶	ناسري کړدود	۳۷۷
۷	د تامبُووالي بدلي : يوه څېړنه او څرکندونه	۳۸۲
۸	د تامبُووالو بدلو رنګيني نمونې	۳۸۵
	۱۰. ناسري ګاونې	۴۰۳
۱	د کاونې د بدلو پيدايښت	۴۰۴
۳	د کاونې د بدلو جوړوونکي او ويونکي	۴۰۴
۳	د کاونې بدلي دپښتني فولکلور يو ځانګړي ډول تشکيلوي	۴۰۵
۴	د کاونې د بدلو ځانګړی کسر	۴۰۶
۵	د کاونې د بدلو ادبي سکښت او تقطيع	۴۰۶
۶	د کاونې د بدلو ادبي خصوصيات	۴۰۸
۷	د لومړيتوب وياړ	۴۰۹
۸	د کاونې د بدلو ځيني غوره بېلګي	۴۱۱
۹	پوهاند سيال کاکړ	۴۱۴

اهداء

لوی نوري او کران رفیع راباندي ګران دي

انتساب ددې کتاب د دوی په نوم سو

زريني پانګي

چي زما یو نیمګړی زیار او ناموزه کار دئ،

په خورا اخلاص او پښتني مینه و

ارواښاد علامه محمد ګل خان نوري

او شمس الادباء جناب حبیب الله رفیع

ته اهداء سو.

سیال کاکړ بل څه نه لري په لاس کي

چي نوري او کران رفیع ته یې ډالۍ کړي

په درناوي

سیال کاکړ

۱۷ / جنوري ۲۰۱۲ م کوټه

رنګا رنګ پانګې راغلي په کتاب کي
پښتني فولکلور په مینه ما خوندي کړئ

دا یو حقیقت دئ ، چي پښتانه د دنیا په تاریخ کي د یو ښه نامه خاوندان دي . خپل جغرفیایي موقعیت لري ، روښانه ماضی او ویاړلی تاریخ لري . خپله ژبه لري . دود لري ، دستور لري ، د ژوندانه ځانګړی قانون لري . ویاړونه لري ، ملي مشاهیر او منلي روایات (Traditions)لري . فولکلوري مواریث (Folk Heritage) (او خورا په زړه پوري لیکلنی ادب (Written Literature)لري . پښتنو خپل ټول زباني روایات (Oral traditions)د پښتني فولکلور په ویره لمن کي تر دا وخته پوري ژوندي ساتلي دي . خو د وخت په تیریدو سره پښتني فولکلور ته زیات تاوان رسیدلی دئ . خو دا حقیقت به منو ، چي اولینو پښتنو د کراني پښتو رنګار رنګ فولکلوري پانګي و موږ ته خورا په ایمانداري له یوې زمانې څخه وبلې زمانې ته ، خوله په خوله او سینه په سینه (Orally transmitted)را سپارلي دي .

اوس زمانه چي خورا په بیړه مخ په وړاندي روانه ده ، نو زموږ په دې ساینسي دور کي د پښتني فولکلور سباوون چنداني روښانه نه معلومیږي . او بیا په یو داسي چاپیریال کي چي کرانه پښتو د نورو ژبو تر کلتوري یرغل لاندي وي ، نو په داسي صورت کي لازمه ده ، چي د پښتونخوا په بېلا بیلو سیمو کي د پښتو فولکلوري پانګي را ټولي او د علمي مؤسسو له خوا پس له څېړني په کتابو کي خوندي سي .

موږ باید د زماني و رفتار ته وګور او بیداري وکړو ، چې د پښتونخوا په غرو او رغوکې د پښتني فولکلور پاشلي او شو پټو ملغلري د ورکېدو څخه وژغوو . وخت نور زموږ انتظار نه کوي . زموږ ادیبانو او د پښتني فولکلور څېړونکو ډېر قیمتي وختونه له لاسه ورکړي دي . بیا ملي فولکلوریسټ استاد محمد ګل خان نوري نه را ژوندی کېږي ، چې د پښتني فولکلور په شایسته اوربل کې رنګا رنګ فولکلوري ګلان وروټومبي . اوس دا د لويې تاریخي پښتونخوا د هري سیمي د ادیبانو او فولکلور څېړونکو ملي وظیفه ده ، چې دوی په پښتني احساس او افغاني جذبه د خپلي خپلي سیمي بېلا بیلي فولکلوري پانګي را غونډي او پخپلو ځانګړو آثاروکي يې خوندي کړي .

ښکاره خبره ده ، چې د دنیا ټول هېوادونه د خپلو ژبو و فولکلور (Folklore)او فولکلوري (Folkloric) اثاثو ته په خورا درنه سترګه ګوري . دوی خپل لرغوني فولکلوري مواریث را ټولوي او بیا يې په مجلو ، ځانګړو کتابونو،موزیمونو او ملي آرشیفونوکي خوندي کوي . د فولکلور په میدان کي روس جرمني ، فرانس ، امریکا ، انګلستان ، جاپان ، ایران ا و عربي هېوادونو د وياړ وړ کارونه تر سره کړيدي .

خو له بده مرغه ، پښتانه لاتر اوسه پوري د پیل په غوړکي بیده دي . نه یوا زي دا چي زیاتره پښتانه و فولکلور ته چټیات او خرافات وایي ، بلکې دوی هغه کسان چيپښتني فولکلور راټولوي او یا يې په کتابو کې خوندي کوي ، همېشه يې پر سر سر وهي . او د ډاګیرني پر ځای يې پر ملا غوټ ماتوي . نو دیوه ملت د وکړو چي دا حال وي ، نو د پښتني فولکلور دي خدای وزله

وکړي . کوريې د هغه ختيځ پوهانو (orientalists) ودان ،چي لومړی وار يې د پښتني فولکلور ځيني خوندوري او په زړه پوري پانګي په بيدو پښتنو وپيژندلې .

له ښه مرغه ، اوس په لره او بره پښتونخوا کي داسي ملي خادمان پيدا سوي دي ، چي دوی د پښتني فولکلور په اهميت (Importance) خبر او په خوندي کولو يې بوخت دي . هغه ورځ ليري نه ده . چي و پښتنو محصلينو ته به په ښو ونځيو، پوهنځيو او پوهنتونونو کي پښتني فولکلو ر ويل کيږي . او داسي وخت به راسي ، چي زموږ باسواده کهول به په پښتني فولکلور وياړي او دنياوال به د ژباړو له لاري پخپلو فولکلوري پانګو خبروي . موږ به نه يو ، خو په لويه تاريخي پښتونخوا کي به د پښتني فولکلور د اهميت او اځښت ازانګې شاوخوا خورې وي . او که خدای کول ، پښتانه به د پښتني فرهنګ په را ژوندي کولو اوخپرولو بوخت وي .

ما پخپل ژوند کي د کاکړستان ټولي فولکلوري حوزې تر پښو لاندي کړي دي . د خلکو سينې مي شنلې او په ډېر مهارت مي د دوی له سينو څخه خام فولکلوري مواد را ايستلی دئ . د همدې ادبي مسافرتونو برکت ؤ ، چي و ماته د پښتني فولکلور خورا خوندوري او په زړه پوري پانګي په لاس راغلې . زما د غه نيمګړی کتاب و کاکړستان ته زما د ادبي مسافرتونو يو کټور محصول دئ .

په دې کتاب کي د پښتني فولکلور بېلا بېل ډولونه خوندي سوي دي . هر صنف مي په لنډ ډول څېړلی دئ ، او ماته ګوډه ليکنه مي پر کړې ده . اوس دا د درنو څېړونکو کار دئ ، چي زما ودې

نیمګړي زیار او خواري ته په کوم نظر ګوري . ښه به دا وي ، چې پیاوړي نقادان د سالم نقد په رڼا کې «زریني پڼکي» و څیړي . او د معیاري او اصولي نقد غوښتني پر ځای کړي . په همدې کې د پښتو خیر او زموږ د ټولو ګټه ده .

په پای کې و منلي ملګري او پیاوړي خطاط استادِ ګل راز محمد راز ته کوروداني وایم ، چې د خپل هنر په برکت یې زما د دې نیمګړي کتاب وټایټل (Title) ته لا فاني ځلا او ښکلا وربه برخه کړه . دغه راز زه د ګران ضیاء الله توخي د میني او اخلاص پوروړی یم ، چې پخپلو هنري او ستړو ګوتو یې زما و فولکلوري زیار ته هنري ښایست او ابدي ژوند ور وبخښئ . دغه دواړه ګلالي انسانان دي پخپل ژوند کې همېشه ښاد او آباد اوسي . نور نو «زریني پانګي» ستاسي و درانه حضور ته وړاندي کیږي . ویې لولئ او په پښتني فولکلور ځانونه خبر کړئ . په پای کې تش دومره وایم چې :

ګر ځیدلی یم پر ټول کاکړستان زه
فولکلوري پانګې خوندي کړې ما په مینه

په درناوي

سیال کاکړ

۱۷ / جنوري ۲۰۱۲ م کوټه

دامې غاړې

(كمري غاړي = د اتڼ ناري)

په كلتور باندې غني كاكړستان دئ
د امې غاړي سوغات دئ ددې خاوري

❁❁❁

فولكلوري نارې خوندي سوې په كتاب كې
ټولې كړې سيال كاكړ له خپل اولسه

❁❁❁

زما نوكان پسې وتلې ګرانه وروره
خام مواد را ټولول څه اسان نه دئ

❁❁❁

شكر شكر د اتڼ تارې خوندي سوې
بيا بې وايې پښتانه په اتڼوكې

❁❁❁

پښتني اتڼ ته يو وار چې وګورم
احساسات زما يو دم په غورځنګ راسي

د اتڼ نارې يوه ملي اثاته ده

د اتڼ تاريخ ښخي زوړ او لرغونی دئ . پښتنو په آريايي دوره کي لا اتڼونه کول ، خو نارې يې يا وروسته جوړې سوي دي . زياتره پښتانه ډول ډول اتڼونه لري ، خو په پښتنو کي يا ځيني قيلې داسي سته ، چي اتڼونه خو لري ،خو نارې نه خو جوړې کړي او نه يې ورسره وايي .

حقيقت خو دا دئ ، چي د اتڼ نارې د پښتني فولکلور په منظومه برخه کي يو خورا درونـد باب تشکيلوي . دا نارې ښځمنو او سړيو په ګډه جوړې کړي دي ، چي البت د ښځمنو ونډه په کي زياته ده . دغه په زړه پوري او خوندوري نارې اوسني نسل ته له پخوا زمانې څخه خو له په خوله او سينه په سينه ورپاته دي . همدوی يې ساتندوی او راتلونکي کهول ته به يې د يو ملي امانت په ډول سپاري .

د اتڼ نارې په کاکړستان کي دي که په کندهار کي ، په زابل کي دي که په وردګو کي ، په پکتيا کي دي که په لوګر کي ، په تيراه کي دي که يا د لويي تاريخي پښتونخوا په بلـه ... سيمه کي ، د ټولو پښتنو ګډه فولکلوري پانګه او مشترکه ملي اثاثه ده . په دې ګډ ميراث کي ټوله پښتانه برخه وال او د ونډې حقداره دي .

زه دا خبره په ډاډه زړه کوم ، چي د اتڼ نارې نور ي نه جوړيږي بس هغه زړې بابولالي دي ، چي خلک يې په اتڼونو کي وايي . البت په لويه تاريخي پښتونخوا کي يوازي د کاکړستان فولکلوري حوزه داسي ده ، چي تر اوسه پوري ويرجني او انتقامي ناې په کي جوړيږي .

د نارو بېلا بېل نومونه

په اتڼ کې چې کومې سندرې ویل کېږي ، هغه په لویه تاریخي پښتونخوا کې په عمومي ډول نارې (nāre) بلل کېږي . د کاکړستان په یوه ځانګړې کلتوري حوزه کې وهمدې نارو ته خلک « د امۍ غاړې» وایي . البت په همدې کاکړستان کې ځینې خلک بیا د اتڼ نارې یا په بله ژبه دامۍ غاړې «کمرې غاړې: kamári gāṛi » بولي .،و بیا پخپله د کاکړستان په ځینو سیمو کې کاکړان د اتڼ و نارو ته د اتڼ غاړې وایي .

خو خیر ... اتڼ دئ که امۍ ، لوبه ده که لبه ، ګډا ده او که بل ... څه ، د اتڼ په خیالو ور نارو او د امۍ په نازنینو غاړو یې خوند ښه او رنګ یې په ښایسته دئ . حقیقت خو دا دئ ، چې له یو کسیز اتڼ څخه نیولې بیا تر ملي اتنه پورې د لرې او برې پښتونخوا ټول اتنونه په لیدو ارزي .

اتڼ باز ان او نارې

پښتانه ډول ډول اتنونه کوي . او بیا پخپله په پښتنو کې ځینې قبایل ځانګړې اتنونه لرې . د ساري په ډول د کاکړو ، برېڅو ، غلجیو ، پکتیاوالو ، تیراه والو او لوګروالو اتنونه وړاندې کولای سو . خو د هر چا د اتڼ خپل خوند او جلا رنګ وي . البت ځینې اتنونه خورا جالب او ځینې بیا د خپلو سستو حرکاتو په وجه دئچسپ نه بربښي .

پښتانه اتنچیان یا په بله ژبه اتڼ بازان د اتنونو په بېلا بیلو ډولونو کې رنګ په رنګ نارې کوي . معمولاً په اتنو نو کې دوه ګروپونه (groups) تشکیل مومي . لومړی وار د یوه ګروپ یو اتڼ باز د اتڼ یوه ناره په ځانګړې انداز کې پورته کړي . او بیا وروسته دده خپل ملګري د هم هغې نارې لومړی بیت په مکرر ډول ورسره وایي . دغه راز په اتڼ کې د دوهم

کروپ یا ډلي اتنچیان د همدې نارې دوهم بیت پخپل ځانګړي وزن کي ورسره بشپړ کړي . اتڼ بازان د اتڼ په نارو کي ځیني مخصوص کلمات لکه: «واي : (wāy) ، « هاي : háy» او یا بیا په بنځینه اتنو نو کي « هوشي : hūsi» « الاوی : alawə́y» ، « هو : ho» ، « یا : yā » ای هم : ay hum » او یا بیا « تړي : Tarri » ورزیاتوي. ددې مهملاتو لویه ګټه دا ده ، که ځیني وخت د اتڼ په یوه ناره کي سکته (break) راسي ، نو اتڼ بازان د همدې مهمل کلماتو په وسیله د نارې سکته وربشپړوي .

دغه راز د کاکړستان د بوري ، قلعه سیف الله کاکړ ، خرسان او ږوب پښتني ښځمني او نرکاڼي د اتڼ په نارو کي ځیني ځانګړي کملمات ورزیاتوي ، چي مثالونه یې په دې ډول دي : جیو (jew) ، وی (wə́y) ، ای (aə́y) ، خوری (x̌orə́y) ، هوی (hoə́y) او یا بیا جار (jār)

د نارو جوړوونکي او ویونکي

د اتڼ نارې چي یوه ډېره پخوانی او لرغونې فولکلوري پانګه ده ، زموږ و دې نوې کهول ته له وختیرو زمانو څخه خوله په خوله او سینه په سینه ور پاته ده . ددې جانانه او نازنینو نارو جوړوونکي او ویونکي پښتنې ښځمني او نرکاړي دي . زموږ دې بې سواده وګړو داسي معیاري او خوندوري نارې جوړې کړي دي ، چي له هغه وخته بیا تر دې وخته دا تڼ په بېلا بیلو ډولونو کي ویل کیږي .

ښکاره خبره ده ، چي اتڼ د پښتني کلتور ښکارندوی دئ . د اتڼ کډون وال بې سواده او باسواده دواړه وي . نروي که ښځي ، ځوانان وي که پیغلاني ، سپین ږیري وي که سپین سري ، ماشومان وي که کوشنیاني ، په پښتني ټولنه کي هر څوک اتڼ خوښوي . او په ډېره مینه ، جذبه او ولوله برخه په کي اخلي . او ځانونه د ستړیا و آخري حد ته رسوي . چي ترڅو

پوري پښتانه ژوندي دي ، ډول ، سُرنا او اتڼ به په پښتني ټولنه کي د فولکلوري نارو په ملتيا ژوندی پاته وي . سمسور دي وي پښتني اتڼ ، پاته دي وي د اتڼ نارې. او ژوندي دي وي پښتانه اتڼ بازان او اتڼچيان .

ځيني نارې په يوه ځانګړي سګنل پيل کيږي

په پښتني اتڼ کي که هغه د ښځمنو وي او يا د سړيو ، رنګ په رنګ خوندوري نارې ويل کيږي . خو د نرګارو په اتڼ کي ځيني نارې بيا داسي دي ، چي په کي هر ه يوه په يوه خاص آهنګ او ځانګړي سګنل (signal) پيل کيږي . په نارو کي دا مخصوص فولکلوري علامتونه د يوې نارې د يوې مسرۍ ضرورت په ښه ډول بشپړ وي . او په نارو کي يو ځانګړی خوند پيدا کوي . دلته ځيني سګنلونه (signals) چي د اتڼ په نارو کي خوندي سوي دي ، د نمونې په ډول وړاندي کيږي :

۞ دله دله دله ۞ دوري دوري دوري۞دنده دنده دنده۞ دونه دونه دونه ۞راسه راسه راسه۞ کشه کشه کشه۞کوسي کوسي کوسي ۞نجونه نجونه نجونه ۞هاره هاره هاره۞ ياره ياره ياره ۞ توري توري توري ۞ هيله هيله هيله۞ زيه زيه زيه ۞ کنده کنده کنده۞ د هنده دهنده دهنده ۞ هاړه هاړه هاړه ۞رسي رسي رسي ۞تخته تخته تخته او داسي نور ...۞ په ظاهره خو دغه توري مهملات ښکاري ، خو ډېر په زړه پوري او جالب کلمات دي . او دغه آهنګ داره توري د اتڼ په نارو کي يو ځانګړي نقش لري . ۞ ټوله ټوله ټوله ۞ځوبه ځوبه ځوبه ۞ تُند دئ تُند دئ تُند دی ۞ رغښته رغښته رغښته ۞ دوري دوري۞ زکه زکه زکه

د نارو تصنیف بندي

په پښتني فولکلور کي د اتڼ نارې ډېري غني، شتمني او په ډول ډول رنګینو مطالبو پسوللي دي . دلته د همدې نازنینو نارو تصنیف بندي د نارو په ملتیا ته ستاسي و درانه حضور ته وړاندي کیږي :

۱. عشقي نارې

عشق او مینه د انسان په خټه کي اخښلي وي . په چا کي لږ او په چا کي بیا زیاته وي . په دنیا کي به داسي سړی نه وي ، چي پر کوم کل یې د میني او عشق تودې لمبې نه وي را ګرځېدلي . موږ د اتڼ په نارو کي د عشق او میني بل سوي اورونه له ورایه لیدلای سو . حقیقت خو دا دئ ، چي د اتڼ زیاتره نارې په عشقي مطالبو پسوللي دي . اتڼ بازان د اتڼ په بېلا بیلو ډولونو کي اکثره عشقي نارې وایي . اوخپل ستړي او زهیر زړونه په ګرموي . د ساري په ډول دالاندي نارې وګورئ :

ای د هــنـجـو نـاره — تل مدام په ګرنګونو کي ولیاړه
وسـمـه تـه راتـوسـه — څي د وینم په ګج وهلکي غاړه

❁❁❁

زکـــه زکـــه — ما د خوني پر سر ولیده نازکه
یـوه یـې سپیـنـه خـولـه وه — بل یې تور پیکی لوکوي پر مځکه

رزمي نارې

په دې نړانده دنیا کي چیري چي بزم وي ، په څنګ کي یې رزم وي . نو په همدې اساس موږ د اتڼ په بېلا بیلو نارو کي د بزمیه شاعري په

رک څنګ کې رزمیه سندرې لیدلای سو . البت ددې دواړو خوند او رنګ سره بېل وي . پښتنو د تاریخ په اوږدو کې جنګونه کړي او لا تر اوسه پورې په اخته دي . دلته د نارو له سمسورې کروندې څخه ځینې رزمې نارې د نمونې په ډول وړاندې کیږي :

که نرې دې د بغاوې نل نرې دې

سې جنګ کوې «لوړې» دې　　　سې سمندې کړیې ایدر زیې دې

✿✿✿

کړدې دې «میرزیې» ځوانان کړدې دې

په ملاکې کمر بندې　　　پر اوږویې د توپکو شنه لوکې دې

✿✿✿

انتقادي نارې

د نارو ور پښمینه لمن په ډیرو ښایسته ګایو او ګټو ور خبرو ډکه ده. په دې فولکلورې دریاب کې هر سړی د خپلې خوښې او مطلب ناره پیدا کولای سي . زموږ ښځمنو او نرګاڼو د پښتو په دې فولکورې پانګه کې خپل انتقادي نظرونه او نیوکې په ډېره ښایسته پیراکې ځای کړي دي ، چې د نارو ارځښت او اهمیت یې ور زیات کړي دئ . د مثال په ډول دا لاندې نارې و ګورئ :

اصیله پته داره　　　زبه نه لري د هرې خرې په غاړه

که دې زبه درلوواې　　　دا به هم وای د یوې یوې په غاړه

✿✿✿

په لاس مه لاس مندې دې　　　پر وهلې مه د سرو زرو غمې دې

یو به پر ورنه کم　　　اوسنې ځوانان څلور په اباسې دې

✿✿✿

طنزيه او مزاحيه ناري

طنز (satire) اومزاح (humour) د ادب دوې ځانګړې برخې بلل کيږي . د دنيا ټولې ژبې په طنزيه او مزاحيه مطالبو پسوللې وي . دغه راز موږ د کراني پښتو په وګړني (Folk) او ديواني ادب (written literature) کې طنزيه ګايونه او مزاحيه مطالب ليدلای سو . د اتڼ نارې چې د پښتني فولکلور يو غني او خورا لوی څپرکی تشکيلوي ، پخپله قيمتي لمن کې و طنزيه او مزاحيه مطالبو ته لوی ځای ورکوي . په دې لړکې يو شمېر خوندوري نارې د نمونې په ډول وړاندې کيږي :

زموږ د کلي نجونه په چمن کې راته ګرځي لکه پسونه
د نجونو په لونګ وو ای ، د دوی له ريچو ډک دي تپرونه

❁❁❁

کټ مه د کوټې وړوکې ! کټ مه د کوټې په سوري پروت دئ
درځئ سی سره ورسو پلستکي پر چای ناست ګړنګې ځځړي

انتقامي نارې

ښکاره خبره ده ، چې په پښتنو کې له هغه وخته خپل منځي جنګونه او قبايلي شخړې را رواني دي . د تاريخ په اوږدو کې پښتني ټولني امنيت (Peace) په ستر ګو نه دئ ليدلئ . په پښتنو کې تر بور ګلوي او ورور وژنه خورا زياته ده ، چې له بده مرغه ، دغه وير جنه سلسله په پښتني ټولنه کې تر اوسه پورې جاري ده . موږ دغه روښانه حقيقت د اتڼ په نارو کې پخلپو ستر ګو ليدلای سو . دا لاندې نمونې وګورئ . او عبرت ځيني واخلئ :

اوور دئ   د تسیــــل پــــر ســــر اوور دئ

« خان بنګل » یې مړ کئ   اوس دې واخي زریپ خان که زورور دئ

✿✿✿

کــــــــه اوور دئ   د قبلــــې لــــــه خــــوا اوور دئ

سي ژړ « بنګلې » مړ کئ   اوس دې واخي زریپ خان که زورور دئ

کلتوري نارې

د اتڼ نارې د پښتني چاپیریال ښکارندوی دي . موږ د پښتني فولکلور په دې هیندار کي د خپل کلتور ښه په زړه پوري ننداره کولای سو . یا په بل عبارت د اتڼ نارې د پښتني کلتور هغه فولکلوري خزانه ده ، چي هر ډول او راز راز مطالب په کي خوندي سوي دي . د پښتنو په دې تاریخي او قیمتي هینداره کي پښتني کلتور له ورایه معلومیږي . په دې باب د اتڼ ځیني نارې د نمونې په ډول وړاندي کیږي :

چوري سي لـه څوهی څخه اوبه وړي

کـوډۍ د چـکـــــړې   تر دا کوډې لاندي څه ملا له خوله وړي

✿✿✿

پـواتــه سـر د لوړ هـوا د زیـاتــه

تـر بـور میږي پر پیایي   دا تـرلـې نجونـه بې کوري لـه ولاتـه

✿✿✿

کـه کړدي دي بـابوګان زنې ګړدي دي

تـر مـلا یـه سره بندونـه   تـر اوړويـه د تـوپکـو سره لوکي دي

✿✿✿

کـه کلکـه دا مـی میدانـه کـلکـه

پښې مه باندي خوړ سي   بـابـاپـلاره ! چـراسـی کـپـی را وکـه

✿✿✿

کمیس د ولونه ولونه — په پښو کړي د دي څنګه پازیبونه
و ماتې ول: رانه سې — ستا و غاړه ته به واچومه ولونه

✿✿✿

تاریخي نارې

دا یو حقیقت دئ ، چې د اتڼ په نارو کي پښتني تاریخ خوندي دئ . همد غه فولکلوري نارې دي ، چي موږ خپل ملي مبارزین ، نومیالي پښتانه او ملي کسان پېژني . ویلای سو ، چي د اتڼ نارې د پښتني تاریخ یو غوره مأخذ او مستنده سرچینه ده . د مثال په ډول په دې لاندي ناره کي د انګرېزانو ددورې دوه ملي مبارزین په څومره ښایسته انداز خوندي سوي دي :

خوپ دئ پر ملکونه — پر دا لوړو غرو را واوښتو ګرځونه
ایاز و پېرروز مړه دي — نرېدل به د وهاري ځیارتونه

ویرجني نارې

د اتڼ نارو په پخپله سنګینه لمن کي ډېر د کار ګایونه او ګټور مطالب را نغښتي دي . خو د بلي خوا د همدې نارو نازنینه لمن د انسانانتو په سرو وینو لړلې ښکاري . پښتانه یو و بل سره وژني . او همدغه ورور وژنه ده ، چي انعکاس (reflection)یې موږ د اتڼ په نارو کي لیدلای سو . خدای دي وکړي ، چي پښتانه خپل منځني جنګونو او قبایلي شخړو ته د پای ټکی کښېږدي . او پخپل تاریخي وطن کي امنیت راولي ، چي احمدشاهي خاوره او میرویس خاني وطن ګل و ګلزار وکړځي . دلته ځیني ویر جني نارې د خپلو اوښکو په ملتیا ستاسي حضور

ته وړاندې کېږي :

پـــر هـــــار دئ | د مـــراد خـــان زړکـــی پُـــر هـــار دئ
سردار اختر شاه مړ دئ | نړېدئ بـه پور سنډې تر ځو وليار دئ

✿✿✿

د چا ناوکی سر دئ غوړولی | د بـنـګـل نـاوکـی سر دئ غـوړولـی
ســر ببرتـــه ګـوسـي کـــه | ژړ بـنـګـل د کلا برنج دئ نړېدلـی

مقايسوي نارې

د اتڼ په شنه کرونده کي خورا ښايسته او راز ګلان ټوکېدلي دي . د هر ګل خپل ځانګړی بوی اوبېل رنګ دئ . د پښتني فولکلور په دې منظومه ګلدسته کي مقايسوي نارې د لمر غوندي ځلېږي . تاسي زموږ د بې سوادو پښتنو و تخليقي جوهر او شاعرانه استعداد ته نوکی ځير سئ :

زايـېـې ښـې دي کـــه نجونـــه | زايـېـې توري سلواغې نجونه ګلونه
د نـــجـــونـــو تـپـرونــــــه | د زايېو پر سينو تنګ سول ګرېوانونه

ديني نارې

څه وخت چي د اسلام مقدسي شغلې د پښتونخوا و غرو او رغو ته راورسېدې ، نو پښتانه د ژوندانه وسپېڅلي او حقيقي چوکاټ ته په خورا ورين تندي او کامل اخلاص و دننه سول . البت خپل روايات ،عنعنات او دونونه يې ژوندي وساتل . خو په مرور د زمان و پښتني کلتور ته تاوانونه رسېدلي دي . چي البت د ا وخت پښتني کلتور د يو لوی خطر سره لاس و ګرېوان دئ . په دې باره کي يوه ډېره جالبه ناره وړاندې کيږي :

اخـــره زمـــانـــــه ده | ملايان يايي امی مه کوه ګنده ده
پـــه نـورو روځـو ښـــه ده | د ايـد پـه روځ تـوبـه وکليـمـه ده

په همدې باره کې ځيني په زړه پورې او خوندورې ديني نارې وړاندې کيږي :

بـه کـوئ نـمـنځـونـه | ترمُردارو خولو بم وخيژي سهونه
پـه مځکـه کې بم کښيږدي | په اوړ مې ماښام به غوارې جوابونه

✿✿✿

وړ دئ کـوهـلـو لـوړ دئ | سې پر سرې جماعت د پيغمبر دئ
لايکو نمونځ کې وکوي | دکم بختو دکزا دئ وارې تر دئ

دعايه نارې

د اتڼ نارې په دعاييه نارو خورا ښايسته بريښي . موږ د اتڼ په آباده کرونده کې راز راز د عاييه مطالب پخلپلو ستر کو ليدلای سو . دعا يوه ديني عنعنه او پښتني خاصه ده . نو همدغه وجه ده ، چې زموږ ښځمنو او سړيو د اتڼ زرغونه کرونده په دعاييه مطالبو پسوللې ده . د نمونې په ډول ودې لاندې خوندورو نارو ته ځير سئ :

بـاران د پـه پـرمـان دئ

خـدايـه ! نـظـر وکـې | خانې چُرمی د دوو اورو تر ميان دئ

✿✿✿

جـانـانـه ! د مـېـلـې | اې جانانه ! د مېلې د اومبارک سه
سـې زمـا وخـواتـه کـورې | اې جانانه ! پر ځواني د برکت سه

په نارو کې ښراوي

د نارو ښايسته لمن د پښتني چاپيريال ښه په زړه پوري عکاسي کوي . دغه نارې د پښتني ټولني کره وړه پخپله غېږ کې را نغاړي . پښتانه چې په عملي ژوند کې کوم ناوړه کارونه کوي ، غبرکون يې موږ د اتڼ په

ناروکي ليدلای سو . د پښتنو همدغه ناوړه عمل بالآخره د ښرا په صورت کي داسي ځرګند سي :

تـر کـړدو ښايستې نجلۍ ترکړدو ښايستې نجلۍ کلم د خوار دئ
و غـول مـوذي تـې ورکـې خدای دې ونتې ستا څه نتلی پلار دئ

❁❁❁

دريا خـانـه ! اور د بل سکاره د مړه دئ

دريـاخـانـه ! اور د مـړ ســه نن جُمک و غلام ستا له لاسه مړه دي

❁❁❁

مــه کــاړه د نـجـونـو کـاوينـونـه

نــجـونــه بــه ښـرې کـي سپين بګړيه ملا ! وخورې زوی ولوڼه

❁❁❁

کـلـکــه دا مــی ميدانــه کـلـکــه

امـــی د راســـړه کــــه ښـادي مــه وکـې د دو کلو هلکـه

ناري که ديواني شعرونه؟

ښکـاره خبره ده ، چي داتې يو فولکلوري پانګه ده . او د پښتني فولکلور دغه غوري اولا ثاني نارې بې سواده ښځمنو او سړيو جوړي کړي دي . خو که چيري د پښتو دغه لرغونې او بادي پانګه له ديواني ادب سره پرتله کړو ، نو ودې پايلي ته به ورسيږو، چي د ګراني پښتو دغه خورا غني پانګه د شعريت ، فکري ژوتيا او ندرت له پلوه په هيڅ ګون تر ديواني ادب په کمه نه ده . دلته د اتې ځيني نارې د نمونې په ډول وړاندي کيږي . ويې ګورئ او پخپله انصاف وکړئ :

بـنـګړي د پـه مړوند کي خال د ايښی د ورځکو په پيوند کي
پيـکـی د درکـي درکـي لکه ښه غنم سي و دري په بند کي

۞۞۞

تــــور د دي لاړونــــــه　　پر ځيګر يـه ښوروې لکه مارونه
مور مـارونـه نـه خوري　　مور خوړلي دي د تورو مارو زړونه

۞۞۞

خـدايــــه! وکـــې وســـه　　سي پغله نجلۍ واخلي نوکي غوښه
دا بـــه واخــلـــي غــوښــه　　زمور به پښې تر مڅکه نه ځي له هوسه

۞۞۞

رالـــــه بـــرابـــره　　سپين تندي يـه خولـه کړکي ده له لمره
نـوکــه نوکــه کــړي　　لکـه آسپـه چي خوى واخلي لـه نوکره

د نارو ادبي خصوصيات

د پښتني اتڼ خوندوري نارې په ډيرو ادبي خصوصياتو پسوللي دي ، چي ځيني دلته د نمونې په ډول وړاندي کيږي :

۞ ... د اتڼ نارې د پښتو په سوچه لغاتو ، نکه محاوراتو ، ژورو تشبيهاتو او ښايسته اصطلاحاتو پسوللي دي .

۞ ... د نارو ژبه ساده اسانه ، روانه او خوندوره ده .د جوړښت پيرايه يې ډيره معياري او په زړه پوري ده .

۞ ... نـرکـاري او ښـځـمـنـي پـه خپـلـو خپلو خوږو او دردېدلو نـارو ناست انسانان و خپل لور ته جلبوي.

۞ .... نارې د سرېو دي که د ښځمنو ، خپل خپل رنګ او ځانګړی خوند لري .

۞ ... د اتڼ نارې د پښتني تولني ښه په زړه پوري عکاسي کوي .

۞ ... نارينه په اتڼ کي نارې په يو مخصوص وزن سره وايي . چي البت د ښځمنو بيا خپل ځانګړي انداز او وزن وي . خو د دواړو آهنګ يو دبل سره توپير نه لري . د دواړو آهنګ پر خپل خپل ځاى خوند کوي . او زړونه

تر تاثیر لاندي راولي .

۞ ... د اتڼ نارې له هر راز تشریفاتو (formilities)او تصنع څخه پاکي وي .دغه نارې زړونه لړزوي او په حرکت کې يې راولي .

۞ ... د اتڼ نارې په ملي بحوروکي جوړیږي . او ځانګړی ادبي سکښت لري .

۞ ... د اتڼ په نار کي زیاتره عشقي مطالب خوندي سوي دي ، چي البت د نارو سمسور او غني څپرکی په راز راز ګایو او خوندور خبرو ښایسته دئ . موږ د نارو په ویړه لمن کي ټولنیز ، کلتوري ، تاریخي ، وطني ، رزمي تنقیدي ، دیني او ویرجن مطالب له ورایه لیدلای سو .

۞ ... د اتڼ نارې په نازکو تشبیهات پسوللي او په ژورو مطالبو پوښلي دي .

۞ ... د اتڼ نارې پخپله پراخه لمن کي داسي شاعري را نغاړي ، چي ښخي معیاري ، خوندوره او په زړه پوري ده . په دې نارو کي زموږ د بې سواده نر ګاړو او ښځمنو فکري ژورتیا او د خیالاتو ځانګړتیا و خپل لور ته د خلکو نظر را جلبوي .

۞ ... په ناوکي ښایسته او نادري قافیې رانغښتل د بې سواده پښتنو یو لوی هنري کمال دئ .

د نارو جوړښت

اتڼ (atan̤) اوسنیو پښتنو ته له آریایي دورې څخه د یوې کلتوري اثاثي په ډول د خپلو مخصوصو نارو (غاړو) په ملتیا ور پاته دئ . د اتڼ نارې یاد ګاکړو په اصطلاح دامی‌غاړي خپل یو ځانګړی جوړښت (Composition) لري . په اتڼ کي چي څومره نارې (nare) ویل کیږي ، زیاتره یونیم بیتزه او دوه بیتیزه وي .البت د داسي ټولو نارو مسری یو دبل

سره ښکاره توپير لري .په يو نيم بيتيزه نارو کي دوهمه مسرۍ د قافيې له قيد څخه آزاده وي . البت په داسي ټولو نارو کي زموږ بې سواده پښتنو په لومړۍ او درېيمه مسرۍ کي خورا ښايسته او معياري قافيې راوړي دي .

دغه راز په دوه بيتيزه نارو کي لومړۍ، دوهمه او څلورمه مسرۍ سره هم قافيه وي . خو درېيمه مسرۍ بيا د قافيې له قيد څخه بېخي آزاده وي . څرګنده دي وي، چي د اتڼ نارې که هغه نرګاړو جوړې کړي وي او که ښځمنو، په دواړو صورتونو کي دغه لرغونې او معياري شاعري د خلکو د ښه ذوق او فني مهارت ښکارونډوی دي . د اتڼ نارې که هغه يو نيم بيتيزه وي او که دوه بيتيزه، ځيني مسرۍ يې په سيلابي لحاظ لنډې او ځيني يې بيا اوږدې وي . خو داسي ټولي نارې د ويلو په وخت کي خپل وزن له لاسه نه ورکوي . او نه يې و آهنګ ته ضرر رسيږي .

څرګنده دي وي، چي د اتڼ د نارو په پراخه ساحه او ويره لمن کي ځيني وخت درې بيتيزه او کله هم يوه بيتيزه ناره په نظر راځي . خو د داسي نارو نمونې شاز و نادر پيدا کيږي .

د نارو ادبي ښکښت

په دې پورتنيو کرښو کي تاسي د نارو د فني جوړښت په باره کي ځيني اساسي معلومات تر لاسه کړو . نو اوس ښه به داوي، چي د اتڼ ځيني خوندوري نارې د تقطيع په عادلانه ترازو کي وتلو او ځانونه د نارو په ادبي ښکښت خبر کړو :

يو بيتيزه ناره

اوښــــه رالـــــه ســــره لاســــونــــه
د اسلام پـرزړه يـي کښېښوول داغــونــه

١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨	✵	١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨	٩	١٠	١١	١٢
او	ښه	را	له	سره	لا	سو	نه	✵	د	اس	لام	پر	زړه	يي	کښې	ښو	ول	دا	غو	نه

يو نيم بيتيزه ناره

پــواتــــه ســـرد لــوړ هـــوا د زيـــاتـــه
تـــربــور ميـــړي پـــر پيـــايـــي داتـرلـي نجونـه بي ګوري لـه ولاتـه

١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨	٩	١٠	١١
په	وا	ته	سر	د	لوړ	هـ	وا	د	زيا	ته

١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	✵	١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨	٩	١٠	١١	١٢
تر	بور	مي	ړي	پر	پيا	يي	✵	دا	تر	لي	نجو	نه	بي	ګو	ري	له	و	لا	ته

تــر دي مـځـکــه د تــل مـځـکــه پستـــه ده

ســـي لالـــه پـــر مېستـــه ده   **تر دا ښي مرونديې غاړه ښايسته ده**

١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨	٩	١٠	١١
تر	دي	مځه	که	د	تل	مځه	که	پس	ته	د

١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	✿	١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨	٩	١٠	١١	١٢
سي	لا	له	پر	مېس	ته	ده	✿	تر	دا	ښي	مر	ون	دي	غا	ړه	ښا	يس	ته	ده

خـــدايـــه لاهـــورنـــوي جـــوړويـنـــه

خـــدايـــه جـــوړيـــه مـــه کـــې   **لالي په سر تور سر خاوري راوړينه**

١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨	٩	١٠
خدا	يه	لا	هور	نه	وی	جو	ړ	وي	نه

١	٢	٣	٤	٥	٦	✿	١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨	٩	١٠	١١
خدا	يه	جوړ	يه	مه	کې	✿	لا	لی	په	سر	تور	سر	خا	وري	را	وړي	نه

باران د پـه پـر مـان دئ

خدایـه! نـظـر وکـي   *«خاني چُرمی» د دوو اورو تر میان دئ

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
با	ران	د	په	پر	مان	دئ

۱	۲	۳	۴	۵	۶	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱
خدا	یه!	نه	ظر	و	کي	❁	خا	ني	چُر	می	د	دوو	او	رو	تر	میان	دئ

دوه بیتزه ناري

آسپـه یـم سـر کښـه   پـر میدان مـه ګرزوي نـه یم د خوښـه

مـا خپل ولات لـه یـوسـه   پـه پـردي ولات بـه نـه درواخم غوښـه

۱	۲	۳	۴	۵	۶	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
آس	په	یم	سر	که	ښه	❁	پر	میـ	دان	مه	ګر	ز	وي	نه	یم	د	خو	ښه

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
ما	خپل	و	لات	له	یو	سه	❁	په	پر	دي	و	لات	به	نه	در	وا	خم	غو	ښه

تـــر دغـــه مـــځـــکـــه لانـدي   تـــر دا بلـــه زرغـــونــې اوبـــه بهـــانـدي

د نـــجـــونـــو خـــولــې مـــلالـــي   خـداى دې نـــه کـــي تـــر ګـرجنو مړو لانـدي

۱	۲	۳	۴	۵	۶	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
تر	دغه	مځه	که	لان	دي	❁	تر	دا	به	له	زر	غو	نې	او	به	به	هان	دي

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
د	نجو	نو	خولې	مه	لا	لي	❁	خداى	دې	نه	کي	تر	ګر	جه	نو	مه	ړو	لان	دي

پـــرغـــولـــي د انـــځـــر دئ   تـــر نـغـري دراښـکـاره د انـځـر ولـکـي

لاس پـــه لاس کـــي راکـــه   سـي ارمـان د پـه ګـاى وکـړم سـرلـکـي

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
پر	غو	لي	د	ان	ځر	دئ	❁	تر	نغه	ري	د	را	ښکا	ره	د	ان	ځر	ول	کي

۱	۲	۳	۴	۵	۶	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
لاس	په	لاس	کي	را	که	❁	سي	ار	مان	د	په	ګاى	و	کا	ړم	له	ړل	کي

دونيم بيتيزه ناري

پر وسږ کال پردې مېنه مېسته وو | کميس د تپاره وئ

د نابودي دنيا غم را سره نه وئ | کميس د کرېوانه سوئ

د نابودي دنيا غم راسره وسوئ

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	❀	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
په	رو	سږ	کال	پر	دې	مې	نه	مېس	ته	وو	❀	که	ميس	د	ته	پا	ره	وئ

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	❀	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
د	نا	بو	دي	دُن	يا	غم	را	سه	ره	نه	وئ	❀	که	ميس	د	کرې	وا	نه	سوئ

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
د	نا	بو	دي	دُن	يا	غم	را	سه	ره	وس	وئ

دري بیتیزې ناري

کړ کړي کــه کړ ړي   د سپیلمی پاڼکي کړکړي
نجونه بـه ور ووزي   دا د اوس پلستو روکي ولاړړي
د روکـي مـانـا داده   سي ورووتي سهار در څه کایړي

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
کړ	که	ړي	که	کړ	که	ړي	❁	د	سپیلمی	مې	پاڼ	کي	کړ	که	ړي

۱	۲	۳	۴	۵	۶	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
نجو	نه	به	ور	وو	زي	❁	دا	د	اوس	په	لس	تو	رو	کي	و	لا	ړ	ړي

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
د	رو	کي	ما	نا	دا	ده	❁	سي	ور	و	و	تي	سه	هار	در	څه	کا	یه	ړي

وه شپــنــه مـــالـداره — دا یوه څرې د لـنګ بلـه پر غاړه

راځــه پــه امې کښېوزه — ستــا میـا بــه زه پــه بل کم راکراره

کـې نــه کــه راکراره — زې عــورتــه د خــاوند غیم سي لاړه

١	٢	٣	٤	٥	٦	✿	١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨	٩	١٠	١١	١٢	
وه	شپه	نه	مال	دا	ره	✿	دا	یه	وه	څه	ړې	د	لنګ	به	له	پر	غا	ړه	
١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	✿	١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨	٩	١٠	١١	١٢
را	ځه	په	ا	مې	کښېو	زه	✿	ستا	مه	یا	به	زه	په	بل	کم	را	که	را	ره
١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	✿	١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨	٩	١٠	١١	١٢
کې	نه	که	را	که	را	ره	✿	زې	عو	ر	ته	د	خا	وند	غه	یم	سي	لا	ړه

د نارو سرچينه کندهار که کاکرستان؟

پښتني اتڼونه دېر پخواني او څو زره ... کلن تاريخ لري . حتیٰ چي دغه رنګينه سلسله ځان په آريايي دورې پوري نښلوي . پښتانه د لوی تاريخي وطن په هر سيمه کي چي اوسي ، د اتڼ پخوانی دود يې ژوندی ساتلی دئ . خو دومره ده ، چي ځيني پښتانه د خورا رنګينو او خوندور نارو په ملتيا اتڼ ګرموي . اوورته ناست کسان په جوش کي وا ولي . البت ځيني پښتانه بيا داسي دي ، چي اتڼونه خو لري ، خو د اتڼ فولکلوري نارې نه په کي کوي . يا په بله ژبه مور ويلای سو ، چي داسي پښتنو نه خو له هغه وخته د اتڼ نارې جوړي کړي او نه يې دا وخت لري .

زه د خپلي فولکلوري تجربې (folkloric experience)له رويه د خبره په ډاډه کولای سم ، چي پښتني اتڼ لومړی اوبيا وروسته په مرور د زمان نارې (nāre)ورسره پيدا سوي دي . اوس بايد دا پوښتنه وسي ، چي په لويه تاريخي پښتونخوا کي د اتڼ د نارو ابتدايي مرکز کوم ځای دئ ؟ په دې باره کي نومیالی فولکلوريست او منلی عالم ګران استاد جناب حبيب الله رفيع خپل شخصي نظر داسي څرګندوي : « د اتڼ د نارو له ژوري کتني څخه داسي معلوميږي ، چي د اتڼ دا موجوده لاس ته راغلي نارې لومړی ځل په کندهار او شاوخوا ځايو کي يې ويل شوي او بيا وروسته نورو ځايوته نقل شوي دي . په دې باره کي ډيري داسي نارې موجوده دي ، چي دا استنباط ترې کيدای شي ، چي يوه نمونه يې دا ده :

امـرت پـه ونـه تـوره کـنـدهـاره

زلـفـي مـي اوږدې شـوې اوږدې زلفي به څو ګرځم بې ياره

زما په فکر د ګران استاد رفيع دغه پورتنی نظر د تأمل وړ دئ ، چي د اتڼ نارې لومړی وار په کندهار کي پيل سوي دي . او بيا نوموړي

استاد پخپله ليکنه کي «او شا وخوا ځايو ؟ کي يې ويل شوي اويا وروسته نورو ځايو ؟ تـه نقل شوي دي .» سم وضاحت نه دئ کړی . او نه يې بشپړ معلومات راوړي دي ، نو ځکه خو دا کران استاد شخصي نظر نيمګړی ښکاري او د تأمل وړ بريښي .

داخبره يقيني ده ،چي په کندهاري چاپيريال کي د اتڼ نارې جوړي سوي او ادبي رشد يې کړی دئ . خو داچي کندهارتش د يوې نارې په استناد د اتڼ د نارو سرچينه بلل سمه خبره او حقيقت نه معلوميږي .

زما پـه خيـال د کاکړستان په بوري ، ږوب ، کلا سيف ا لله او کاکړ خراسان کي لومړی وار د اتڼ نارې پيل سوي او بيا وروسته پښين ، کندهار ،هلمند ، ښوراوک او نورو ... سيمو ته رسېدلي دي . دا يو حقيقت دئ ،چي کاکړستان د پښتني فولکلور زړه دئ . په دې تاريخي او وياړلې خاوره کي د پښتني فولکلور بېلا بېل ډولونه پيدا سوي ، سمسور سوي او بيا وروسته د پښتونخوا و نورو سيمو ته نقل سوي دي .همدغه حال د اتڼ د نارو دئ . د کاکړستان په لويه فولکلوري حوزه کي د اتڼ بېخي ډيري نارې جوړي سوي او لا سر اوسه پوري جوړيږي .د ساري په ډول دالاندي ناره وګورئ :

نـن سيلون خـالي دئ	اختر شاه سردار لـه مړو سره بندي دئ
اتـه يې سـاري نـه دي	اختـر شـاه سـردار نيمـی د کبزيي دئ

ځرګنده دي وي ، چي د کاکړستان په مقابل کي په کندهار او دهغه په اطرافو کي نه خو پخوا دومره زياتي نارې جوړي سوي دي . او نـه دا وخت کندهار او د هغـه شا وخوا سيمي د نارو په ويړ ميدان کي د کاکړستان مقابله کولای سي . پخپله زما دغه اوسنی کتاب دا خبره په زباد رسوي ، چي کاکړستان د پخوانيو او اوسنيو نارو پخوانۍ سر چينه او اصلي منبع ده .

او دا چې ګران استاد رفیع د کندهار په باره کې یوه پښوانۍ ناره د سند په ډول راوړې، خپل شخصي نظر په پښوي او خپل ګای اثبات ته په رسوي ، ددې خبرې دلیل ښخې نه سي کېدلای ، چې کاکړستان د نارو اصیله او لرغونې سرچینه نه ده . د جناب استاد رفیع د راوړې نارې په مقابل کې زه د کاکړستان د بورې او ږوب په باره کې ځیني نارې د سند په ډول راوړم او خپل نظر اثبات ته په رسوم :

اتـڼ مـه د بـورې نـجـونـه کـویـنـه
تـور چـکـن پـر سـر کـې لـونګین یې د نامـه غوټۍ وهینـه

✿✿✿

اتـڼ سـې د بـورې نـجـونـه کـویـنـه
تـور چـکـن پـر سـر کـې ګرده وړده روپۍ جوړه په تندې کې

✿✿✿

اتـڼ چې د بـورې نـجـونـه کـویـنـه
پـر مـلاکـړې وړې سـې تـوتک یـې د نـامـه غـوټۍ وهینـه

✿✿✿

نـر لـوبـه د بورې ویـالـه نـر لـوبـه
یـو مـسـت چیلم را ډک کـه نجلۍ ستا په نیت راغلې یم له ږوبه

✿✿✿

نستـه د ږوب رنـګـه مـلـکـونـه
پـر سـرې پـالـېزونـه پر ګرځي سپیني خولې ژړ پېزوانونه

هغه ناره چې ګران استاد رفیع د خپلې خبرې د پښلې په خاطر راوړې ده، په کاکړستان کې په دې ډول ویل کیږي

امرت پـه ونـه تـوره کـنـدهـاره

اوږدې زلپې سي خدای راکې		اوږدې زلپې به څو کړڅم بې یاره

✿✿✿

دغه راز د کندهار په باره کې یوه بله فولکلوري ناره ده:

بـه سې کـنـدهـاره		چې څلور دي دروازې څلور بازاره

زمـا یـار درکي بندي سو		چې په پښو یې زولنې ځینځیر په غاړه

اوبیا په کاکړستان کې یو خورا په زړه پوري او خوندوره ناره جوړه سوې، چې «کندهار» یې پخپله فولکلوري سینه کې داسي ځای کړی دئ:

څم څم خره مه تیار دي		راتـه ویـایـه ټالې! څـه د پـه کار دي

انکور غواړې که اوځکي		ټالې! تور انکور پاخه د کندهار دي

او دا هم د کاکړستان د کلتوري ناوې یوه خوندوره او په زړه پوري ناره ده، چې تاریخي کندهار داسي په کې راغلی دئ:

ړنګ ســې کـنـدهــاره		سي څلور دي دروازې څلور بازاره

نـه نجل ګرزي بې یاره		نـه بـه مځکـه ګلان وکي بې بارانه

خیر ... دا خو فولکلوري ناري دي. او ویونکي یې معلوم نه دي. مطلب مي دا دئ، چې د یوې نـارې پـه مـرسته کندهار د اتـڼ د نـارو ابتدایي مرکز بلل او سرچینه ګرځول سمه خبره نه بریښي.

اوس به دلته د جناب استاد رفیع ناره بلل او سرچینه ګرځول سمه خبره نه بریښي.

دلته یو وار بیا د جناب استاد رفیع رواړې ناره د یوې بلي پورتنی ناري سره په پرتلیز ډول ړدم. او ستاسي پاملرنه و دواړو ته راګرځوم:

ګران ا ستاد رفیع ددې لاندي غاړي په اساس کندهار د اتڼ د نارو ابتدایي سرچینه بللې ده:

امـرت پـه ونـه تـوره کـنـدهـاره

زلـفـي مـي اوږدې شـوې اوږدې زلفي به څو کرځم بې یاره

✿✿✿

البت همدغه ناره په کاکړستان کي په لږ څه توپیر سره داسي ویل کیږي :

امـرت پـه ونـه تـوره کـنـدهـاره

اوږدې زلپي مي خدای راکې اوږدې زلپي بـه څـو کـرځم بې یاره

✿✿✿

دغـه دواړې پـورتـنـۍ غـاړي فولکلوري او ویونکي یې نه دي معلوم . او نه له دا دواړو نارو څخه دامعلومیږي ، چي دا ناري دي لومړی وار په کندهار او یاد کندهار په اطرافو کي جوړي سوي وي . امکان لري ، چي د جناب استاد رفیع راوړې ناره اول ځل د کاکړستان په فولکلوري حوزه کي جوړه سوې اویـا وروستـه کـنـدهـار تـه نقل سوې او خلکو لاس وهنه په کي کړې وي. په دې دواړو پوتنیو غاړو کي لږو ډېر توپیر تاسي پخپلو سترګو ولید . موږ په یقیني ډول ښخي نه سو ویلای ، چي د جناب استاد رفیع راوړې ناره به لومړی وار آیا په کندهار کي جوړه سوې وي او یا په کاکړستان کي ؟

زما په فکر دغه پورتنۍ ناره چي کندهار په کي راغلی دئ ، دا ښخي نه ثابتېږي ، چي د اتڼ دغه ناره دي لومړی وار په کندهار کي جوړ سوې وي . او نه دا ځیني بریښي ، چي کندهار د نارو لومړۍ سر چینه او منبع ده .

که چیري موږ ودې نارې ته نوکی ځیر سو ، او په ژور نظر ورته وګورو ، نو دا خبره به پخپله سپینه سي ، چي نامعلوم ویونکي په دې ناره کي د قافیې د سموالي په خاطر «کندهار» د «یار» سره یو ځای راوړي

دئ . نه دا چې د ناري ويونكى كندهار د اتڼ د نارو منبع په ثابته كړي . پخپله د كاكړستان په نارو كې د كندهار نوم په وار وار راغلى دئ . علت يې شايد دا وي ، چې كندهار يو لر غونى ښار او د پښتنو يوكلتوري مركز او پايه تخت پاته سوى دئ . نو ځكه په پښتني فولكلور كې خوندي سوي دئ .

زه د پورتنيو حقايقو په رڼا كې خپل نظر يو ځل بيا راغبرګوم ، چې كاكړستان د اتڼ د نارو اصلي منبع او سرچينه ده ، نه چې كندهار . په دې باره كې زما نظر حتمي نه دئ . كوټلى قضاوت دې اوسني اديبان اويا بيا د راتلونكې وخت نقادان وكړي .

د اتڼ پر نارو باندې وچاپ سوو آثاروته يوه لنډه كتنه

د اتڼ خوندوري او په زړه پوري ناري چې د پښتني فولكلور په سمسور لمن كې يو ځانګړى باب (chapter) تشكيلوي ، تر دا وخته پوري د پښتو په بېلا بېلوځينې چاپي آثاروكې خوندي سوي اوخوندوري څېړنې باندې سوي دي . دلته په دې باره يوشمېرچاپي آثار په لنډ ډول و تاسي ته در پېژنو :

۱.پښتني سندرې

په پښتنې دنيا كې تر هر چا د مخه اول وار د كابل پښتو ټولنې د پښتني سندرې په لومړي ټوك كې د اتڼ نارې تر عنوان لاندې په ۱۳۳۴ لمريز كال د پښتني اتڼ ۱۰۳ خورا خوندوري نارې د الفبا په ترتيب د

ارواښاد محمد دین ژواک په اهتمام خوندي کړې . چې البت ارواښاد ژواک د «دا مجموعه» تر سر لیک لاندي د د اتڼ د بېلا بیلو ډولونو او وزنونو په باره کي ځیني په زړه پوري معلومات راوړي دي . زه پخپل وار د پښتو ټولني دغه دروند پیل ستا یم . او د لومړیتوب و ویاړ ته یې په درنه ستر ګه ګورم .

۲.د خلکو سندرې

د پښتو نومیالي فولکلوریسټ شمس الادباء ګران حبیب الله رفیع پخپل درانه اثر چې « د خلکو سندرې» نومیږي ، تر ۷ شمېرې لاندي د اتڼ نارې په عالمانه ډول څېړلي دي . د جناب استاد رفیع دغه لا جواب کتاب د ځان سارې نه لري . دا کټور کتاب په ۱۹۷۰ میلادي کال د افغانستان اکاډمي د تاریخ او ادب ټولني خپور کړی دئ ، چې پخپله شپږ مخیزه غېږ کي د اتڼ د نارو پیدایښت او منبع ، د اتڼ د نارو وېش او ویونکي تر عناوینو لاندي د اتڼ نارې پخپل ځانګړي انداز څېړلي اویو شمېر خوندوري نارې یې پخپل دې په زړه پوري اومعلوماتي کتاب کي زېرمه کړي دي.

۳.ترینو

ترینو (Tárino) د هر نایي او چوتېر د سپینو ترینانو د لرغوني او ځانګړي لهجې (dialect) په باره کي د سیال کاکړ یوه وړه رساله ده. په دې کتاب کوټې کي نوموړي لیکوال د نورو معلوماتو په څنګ کي « د لبې بدلي » تر عنوان لاندي د پښتني اتڼ ۲۱ نارې خوندي کړي دي .دغه ۴۸ مخیزه رساله په ۱۹۷۳ میلادي کال د کوټې پښتو ادبي دنیا ادبوالو ته وړاندي کړې ده .

۴.فولکلوري سوغات(د اتڼ نارې)

فولکلوري سوغات يا په بله ژبه د اتڼ نارې دپښتني فولکلور په سمسوره دنيا کې د سيال کاکړ يو ځانګړي زيار دئ . په دغه ۱۱۲ مخيزه کتاب کې لومړي وار د پښتني اتڼ په باره کې خورا مفصل څېړنيزه معلومات راغلي دي . او د پښتني سندري را وروسته « فولکلوري سوغات» هغه اثر دئ ، چې پخپله درنه غېږ کې يې د اتڼ ۳۰۵ نارې په مردف ډول خوندي کړي دي . دغه کتاب د کوټي « قلات پبلشرز » د ۱۹۷۸ ميلادي کال د جنوري په مياشت کې چاپ او ادبوالو ته يې وړاندي کړئ .

۵.غرنۍ سندرې

دجناب محمدعارف غروال دغه خوندور اثر په ۱۹۸۱ ميلادي کال د افغانستان د علومو اکاډمي د ژبو او ادبياتو انستيتوت خپور کړی دئ .ګران غروال پخپل دې څېړنيز کتاب کې «د اتڼ د ميدان ييتونه» تر سر ليک لاندي د پښتني اتڼ يو شمير نارې د خپلي څېړني په ملتيا راوړي دي . د نوموړي ليکوال دغه کار د ستايلو وړ دئ .

د اتڼ نارې(څېړنه او پلټنه)

داتڼ نارې د ښاغلي سيد خير محمد عارف هغه په زړه پوري او ګټور اثر دئ ، چې په ۱۹۰۵ ميلادي کال د کوټي پښتواکاډمي خپور کړی دئ . ددې کتاب په پيل کې جناب سيد عابد شاه عابد « دوې خبري » ګران سرور سودايي « خپلي خبري » او پخپله ښاغلي عارف د « يو څو خبري » تر سر ليکونو لاندي پخپل خپل انداز ښې او ګټوري خبري کړي دي .

د اتڼ نارې د ښاغلي عارف هغه خوندور فولکلوري کتاب دئ ، چې پخپله غېږ کېږې ځېږنه او د اتڼ یوزیات شمېر نارې د الفبا په ترتیب را وړې دي . خو نوموړي لیکوال پخپل دې اثر کې د سیال کاکړ د «فوکلوري سوغات» یو زیات شمېر نارې بې د څه حوالې په مکرر ډول را نقل کړي دي ، چې زما په فکر دغه ښځي یو نا مناسب او ناوړه کار دئ . خو ښاغلی عارف خپل ځان « د یو څو خبرې » تر عنوان لاندي داسي خلاصوي : « او بیا چې کله د اتڼ د نارو پر موضوع باندي د « فولکلوري سوغات » په نامه باندي د پروفېسر سیال کاکړ صاحب تألیف و منځ ته راغلئ ،خو زموږ پر ارزوګانو باندي نوري اوبه تیري شوې . که څه هم ددغه تألیف زیات و کم پنځوس نارو زموږ د کتاب له مواد سره سمون لرلو ، خو زما دپاره د موضوع ځانګړتیا په خپل حال پاته نه شوه . نو ځکه ما خپله دغه خواري په نه خواري شمار کړه او دغسي مې دغه سلسله مخ له پر ښنوده .»

خو خیر ... د ښاغلي عارف کړې خواري بالآخره تر « فولکلوري سوغات » تقریباً ۲۸ کاله وروسته په ۱۹۰۵ میلادي کال « د اتڼ نارې » تر عنوان لاندي ادبوالو ولیده . د نوموړي کتاب د ا وخت د نقد او انصاف په میدان کې پروت دئ قضاوت به پر نقادانو اود انصاف پر خاوندانو پرېږدو ، چې حق و حقدار ته ور وسپاري . ما پخپل ټول ادبي ژوند کې هیڅکله د ښاغلي عارف څخه نه خو ادبي مرسته غوښتې ده . او نه یې دی ثابتولای سي . سپینه خبره خو دا ده ، چې زه او ښاغلی عارف هیڅکله پریوه ادبي موضوع باندي نه یو سره رغېدلي . اوخدای شاید دئ ، چې و ماته د نوموړي لیکوال « د اتڼ نارې » نومې کتاب تر چاپ وړاندي ښځي معلوم نه ؤ . نو چې حقیقت داسي دئ ، نو بیا ښاغلی عارف و ماته او یا زما و « فولکلوري سوغات » ته شپیانه ولي ور اړوي ؟

ښکاره خبره ده، چي د علم او ادب په میدان کي هر لیکوال او څېړونکی آزاد او خود مختار دئ . هر لیکوال چي څه وغواړي پر هره موضوع باندي په ډاډه زړه لیکنه کولای سي . ښاغلی عارف دي ثابته کړي ، چي یو وخت زه په ادبي میدان کي دده په لار کي خنډ جوړ سوی یم . نو چي داسي نه ده، نو بیا سلا بلا « فولکلوري سوغات » د خپلي لاري خنډ بلل مناسب نه ښکاري .حقیقت خو دا دئ، چي زما خپل زیار دئ او ښاغلي عارف خپله خواري . دا بېله خبره ده، چي د پښتو دغه خواریکښ لیکوال پخپل تألیف کي « فولکلوري سوغات » د یوښه مأخذ او سرچینې په ډول نه دئ راوړی . او په لوی سر کي منابع نه رواړل د ښاغلي عارف لویه کمزوري ده .

د نوموړي لیکوال « د اتڼ نارې » یوداسي کتاب دئ، چي بې ځایه عناوینو او بې مورده تفصیلاتو یې خوند ور کار کړی دئ . په مجموع کي د ښاغلي عارف « د اتڼ نارې » د پښتني فولکلور پرچاپي آثارو باندي یوه ښه اضافه ده . په تېره بیا په دې کتاب کي د نوو نارو خوندي کول یو خورا کټور کار دئ .

د ښاغلي عارف له پورتنی وینا څخه داسي بریښي ، لکه ماچي د نارو په میدان کي له نوموړي لیکوال سره ډېره لویه پړه او بې انصافي کړې وي . او یا مي په توره شپه ددغه ښاغلي ورور د اتڼ پر نارو باندي شو خون وهلی وي . او بیا وروسته مي خپل اثر « فولکلوري سوغات »د ده په نارو ښایسته کړی وي . او یا مي خپل پورتنی کتاب د نوموړي لیکوال د پورتني اثر په خام مواد او یا ځینو مطالبو پسوللې وي .خو حقیقت دادئ ،چي پخپله ښاغلي عارف زما له « فولکلوري سوغات» سره نه جبران کېدونکی ظلم کړی دئ. خیر ... دا وخت زه دګران عارف په ادبي عدالت کي قصور وار او د سزا وړ کرځېدلی یم . البت د ادیبانو او

نقادانو په لوی عدالت کي د سمي پريکړي او انصاف په انتظار يم .

د اتڼ ناري

اروابښاد غلام جيلاني جلالي يو پياوړی ليکوال ،غښتلی شاعر ، منلی اديب او تکړه څېړونکی ؤ . دې نامتو پښتون پخپل ژوند کي وپښتني فولکلور ته د وياړ وړ کارونه کړي دي . ده په ملي مينه پښتو لنډۍ راټولي کړې . د ښادۍ بدلي يې په ادبوالو پېژندلي دي . دغه راز اروابښاد استاد جلالي په پښتني احساس «د اتڼ نارې» راغونډې کړې او په ښه ډول يې څېړلي دي .

ملي سندري

محمد ګل نوري له دغه فخر بس دئ
لڅي کړې د پښتو په خدمت پښې دي

د پښتني فولکلور په سمسوره دنيا کي د کندهار خوشنوا بلبل استاد محمد ګل خان نوري يو ډېر اوچت مقام لري . زموږ لوی فولکلوريسټ ، منلي ليکوال ، نوميالی شاعر او پياوړي قاموس نويس لومړی سړی دئ ، چي د پښتني فولکلور بېلا بيلي پانګي يې را غونډې کړي او بيا وروسته يې په خورا عالمانه ډول څېړلي دي . د اروابښاد استاد نوري له کتور او خوندور آثارو څخه يو خورا په زړه پوري او دروند کتاب «ملي سندري» دئ ، چي په ۱۳۲۳ لمريز کال چاپ او د کابل پښتو ټولني خپور کړ .

استاذ نوري پخپل دې فولکلوري اثر کي د پښتني اتڼ بېلا بېل ډولونه څېړلي او ۱۰۳ نارې يې په کي زېرمه کړي دي . په دې باره کي ګران عبد الکريم پتنګ پخپل تأليف کي چي « د غرونو څوکې»نوميږي ،

داسي کاږي : « له دې جملې څخه د مرحوم محمد ګل نوري کار د ټولو په سر کې و در یږي . څکه دده کار په دې برخه کې هر اړخیز او جامع دئ . نوموړي محمد ګل نوري په ۱۳۲۲ کال د کابل په کالنۍ کې د پښتني اتڼ د نرو او ښځو د اتڼ د اقسامو په باب معلومات وړاندي کړل .»

بیا وروسته ښاغلی پتنګ داسي لیکي : « بیا یې د «ملي سندري» په نامه کتاب په مقدمه کي د اتڼ په باب خبري وکړې . او ددې کتاب په دوهمه برخه کې د اتڼ « ۱۰۳» نارې وړاندي کړې .»

دغه راز ښاغلی پتنګ پخپل همدې اثرکي ادبوال داسي خبر وی : « کله چي په ۱۳۳۴ کال د پښتني سندرې لومړی ټوک خپرېده ، نو د کتاب ټولوونکي محمد دین ژواک د « ملي سندري » هماغه د اتڼ « ۱۰۳ » نارې واخیستې . او ددغه کتاب په سریزه کې یې د اتڼ په باب د مرحوم نوري او نورو لیکوالو له مخې څه ولیکل .»

څرګنده دي وي ، چي لـه اروابـاد استاد نوري سره په ادبي میدان کـي داسي... او داسي نوري ... ډیري پرې سوي دي .خو بالآخره حق و حقدار ته رسیږي . او بیا زموږ په دې روښانه زمانه کي هر څه روښانه سوي او استاد نوري ته د هغه د زیار او کار ثمره رسېدلې ده .نور نو د لوی لیکوال اوستر څېړونکي علامه نوري علمي ، ادبي ، کلتوري او فولکلوري نه هېرېدونکي هڅي نور څوک غلا کولای او پټولای نه سي. په دې باب د لیکوالو پلټني جاري او ډېر ژر به نوي نوي انکشافات مخ ته راسي .

د غروڼو څوکې

د پښتني فـولکلـور په باب دغه پورتني اثر ، چي لیکوال یې ښاغلی عبد الکریم پتنګ دئ ، په ۱۳۵۹المریز کال د کابل پوهنتون « د فلالوژي پوهنځي » چاپ کړی دئ . ددې فولکلوري کتاب خورا

لویه ، هر اړخیزه او جامع مقدمه د پښتو نومیالي محقق او لوی عالم ګران زلمي جان هېواد مل لیکلې ده ، چې د ویلو وړ ده او په ستایلو ارزي .

ښاغلي پتنګ په دې پاس کتاب کې د اتڼ او د اتڼ د سندرو په باره کې مفصل رڼېدلې دئ . او د نارو په باب ځومره آثار چاپ سوي دي ، هغه یې په لنډ ډول ادبوالو پېژندلي دي .

ګران پتنګ پخپل دې خوندور او معلوماتي کتاب کې پر اتڼ او داتڼ پر ډولونو رڼېدلی دئ . او هغه ټول آثار یې په خلکو پېژندلي ، چې د اتڼ او د اتڼ د نارو په باب لیکل سوي دي . د نوموړي لیکوال دغه فولکلوري اثر خورا خوندور او په زړه پوري دئ ، خو خط یې دومره باریک دئ ،چې ښېخي نه ویل کیږي. که امکان ولري ، باید له نوي سره کمپوز او چاپ سي .

۱۰. د پښتو شفاهي ادبيات شكل او مضمون

د غوټۍ خاورې دغه پورتنی اثر ، چې په ۱۹۸۸ میلادي کال خپور سوی دئ ، د پښتني فولکلور پر چاپ سوو آثارو باندې یوه ښه اضافه بللای سو . نوموړي‌لیکوالي پخپل دې درانه کتاب کې «داتڼ نارې» تر عنوان لاندې پخپله ۵ مخیزه لیکنه کې د پښتني فولکلور دغه ځانګړی ډول په اړخیزه ډول څېړلی دئ .څېړنه او لیکنه یې د ستایلو وړ ده .

۱۱.کوچیانی پانګه

دپښتني فولکلور دغه درونداو خوندور کتاب د پښتو پیاوړي لیکوال ښاغلي خان خادم کوچي لیکلی او ګران اسد ساپي په پېښور کې د «دانش خپروندیې ټولني » له خوا په ۱۳۷۹ میلادي کال خپور کړی دئ .

د ښاغلي کوچي په دې کتور کتاب کې د پښتني اتڼ ځیني

په زړه پوري ډولونه څېړل سوي او د اتڼ يو شمېر نارې په کي زېرمه سوي دي . زه د کران کوچي زيار ستايم . او خوندور کتاب يې د پښتني فولکلور پر چاپي آثارو باندي يوه ښه اضافه بولم .

کاکړي

زما په دې نيمګړي کتاب کي چي د اتڼ ځومره نارې د الفبا په ترتيب خوندي سوي دي ، اصلي سر چينه او منبع يې د کاکړستان بېلا بيلي فولکلوري حوزې دي . په دې کمرو غاړو کي زموږ بې سواده ورونو اوخوندو خپل تنکي احساسات او کوټلي جذبات زېرمه کړي دي .

د کاکړستان په تاريخي او کلتوري حوزه کي چي ځومره د اتڼ نارې يا په بله ژبه دامی غاړي جوړي سوي دي ،هغه ټولي د کاکړو د ځانګړي ګردو کاکړي (Kākáṛi) ښکارندوی دي . او دا چي زموږ زياتر ويونکي د کاکړي سره ولد (بلد ، آشنا) نه دي ، نو ما ددوی ستونځي په نظر کي نيولي او د ويونکو په خاطر مي د کتاب په لمن ليکونو کي د ګرانو تور معناوي راوړي او ځيني ګرامري ستونځي مي حل کړي دي .

الف

(۱)

ای د هـــنــجــو نـــاره — تل مدام په ګرنګونو کي ولياړه
وسـمــه تــه راتوســه — څي د وينم په کج وهلکي غاړه

(۲)

ای زرې زرې يـــــم — چوری نن د هوادار د مرکې يم
په تندي کي د شين خال يم — په ګرېوان کي د خاسې ژړي کوبې يم

(۳)

امی په کتوري کي اوبه راوړه

اوبه له خاشو ډکي
امی یه په یاری دي خاوري واوړه

(۴)

اومه دئ د کلا
که اومه دئ د کلا پر سر اومه دئ

درځوی[1] سي امی وکو
نجونو نن د کبنیده زړونو واده دئ

(۵)

اخره زمانه ده
ملایان یایي امی[2] مه کوه کنده ده

په نورو روځو ښه ده
دایډ[3] په روځ توبه وکلیمه[4] ده

(۶)

انګوره سي وښکي[5]
جیو، انګوره سي وښکي د په اوبه کي

د نجلی یاریو وئ
ځکه پوه بې کل د ستر کو په کاته کي

(۷)

اصیله پته داره
زبه نه لري د هري خرې په غاړه

که دې زبه درلو وای[6]
دابه هم وای د یوې یوې په غاړه

(۸)

اوس ځوانان ډیلي دي
نجوني نه کوي بې اکله[7] خر چوکي دي

د چای پیاله کي ورک دي
دوی د چای د پیالې مخ له ډیر خواهي دي

(۹)

ای څه سپینکی میدان دئ
سي بنکري پر جوړیدلای

ددئ نجونو په لاس وای
اشکانو[8] زړونه مه ورماتولای

---

۱. درځئ ۲. اتې، کدا ۳. عید، اختر ۴. کلمه ۵. واښکي ۶. درلودای ۷. بې عقله ۸. عاشقانو

(۱۰)

اوور[1] دئ — د تسیـــل[2] پـــــراوور دئ
خـان بنګل[3] یې مړ کئ — اوس دې واخي زریپ خان[4] که زورور دئ

(۱۱)

ای څه سپینکی میدان دئ — ارمـان سړي بنګړي پر جوړولای
د ښونجونو په لاس وای — اشکـانو زړنو مـه ورمـاتولای

(۱۲)

امـرت پـه ونـه تـوره — چار، امرت په ونه توره کندهاره
زلپـي مـه اوږدې سوې — اوږدې زلپي به څو ګرزم بې یاره

(۱۳)

اوبـه سوه کـه اوبـه سوه — د بـیـالـې غـاړه اوبـه سوه
پـر یـار مـه سلام یایـه — دغـه ګل مـه د سینـې یوسـه

(۱۴)

اوري بـــارانـــونـــه — کال آباد دئ باندي وابه خلو پسلونه[5]
ځـوانـان بـه تېسر[6] وکي — سپیني سپږي به پرځي په کتارونه[7]

(۱۵)

درخواست[8] یم[9] ورکاویه[10] — دتېسـرو کـارخـانې[11] ونـرویـه[12]
ځـوانان د تېسرنـه دي — سپین تېسر په غویو[13] څله[14] زوبلویه[15]

(۱۶)

اوبښتــه ده اوبښتـــه — د لالا پـــر کـــور اوبښتـــه
مـوږ مـاړه یو پـه دنیا — مـا دا روځ لـه خـدایـه غـوښتـه

(۱۷)

اخنـه[16] و را دو کـه[17] — د سر کـوپـرۍ، د لانـدې سه تر خـارو
تـوبـرونـه دایلـه کو — سنځرې هندوان[18] د راوست له وهاري

(۱۸)

اومـــــا ن دي د کــــلا | کـه اومـان دي د کلا پر سر اومان دي
د نجونو به لونګ ول[۱۹] | اوس د دوی په تپروو[۲۰] کي‌مکیان[۲۱] دي

(۱۹)

اسـمــان پــه مــر غسني | دا واړه ستوري وډر[۲۲] سترکي کړجني
څوانـان پـه هوا سه وي | دا زاړه خواران وپـرړي پـر مرمني[۲۳]

۱.ووره ۲. تحصیل (Tehsil) ۳. نـواب بنګل خان کاکړ ۴. ظریف خان ۵ . فصلونه ۶. tesar: یو ډول ټوکر دئ ۷. قطارونه ۸. Aplication: عریضـه ۹. بـه مي ۱۰ . ورکاوئ ۱۱. فابریکې: factories ۱۲. ونړوئ ۱۳. پـه خرو ۱۴. ولـي ۱۵. ژوبلوئ ۱۶. Ax̌ana : د یو سړي نوم دئ. ۱۷. dao : منډه ۱۸. یومحلـي روایـت دئ ، چـي د « سنځر نیکه » پـه دوولـس زامنو کـي یو « هنـدو» سو . د همـدغـه هندو و اولادې تـه « سنځري هنـدوان»ویل کیږي . والله اعلم بالصواب ۱۹. وو ، وه، ، ولو ۲۰. táporo :تپرو: ۲۱tapáro. makáyān، اردو : مکیـي ، پښتو ډُزار (duzār)، بډغور (badáǧwar) یا جواري ۲۲. پټ ۲۳. مړمني

(آ)

(۱)

آسپــه یـم سـر کښــه پر میدان مـه ګرزوې[1] نـه د یم خوښه
مـا خپـل ولات لـه یوسـه په پردي[۲] ولات به نه درواخم[۳] غوښه

(۲)

آسپــه یـم ابلــکــه[۴] د لـونکـو توبره خورم لـه خـارو ډکه
ونــډه[5] د مــوذي یــم وه موذي! لیا مـه ساته لیا مه ایله که

(۳)

آسپــه یـم سـرکښــه پر میدان مـه ګرزوې نـه دیم خوښه
یار مه خپل وطن ته بوزه پـه پـردي ولات بـه نـه درواخم غوښه

(ب)

(۱)

بوري کـوڅـې کوڅې دئ وی۔ عالمه! بوري یو ځلوښت[۶] ویالې دئ
پـه زاڼـوکـي یسپ[۷] دئ بل پـه نجونو کی پیکی د ماهرې دئ

(۲)

بـر[۸] د کــه وهــاره[۹] سي ځین کډه سوې ملکه سیدو خانه
بېرتـه بې وسیم کې کـه وراغـې سـدولا سپیـنـه پـراره

(۳)

بـغـاوه ښـه اولـکـه ده سنځـاوی۔ پـه تورو منـو[۱۰] ښایسته ده
سلمن د ښورو میان دئ پـه کـاکـړه وړه کـی۔ ریکـوړه وړه ده

(۴)

بغاوه ښه اولکه ده سنځاوی په تورو مړو ښایسته ده

خدایه ! لیار به وکي ماله کرانه سره ایښکي [11] نن واده [12] ده

(۵)

بابکه ! په څه ناز ای بابکه ! په څه ناز دلویولم

د کرکو [13] او د بل کئ بابکه ! پر لمبو د کړو لم

(۶)

باران د په پرمان [14] دئ

خدایه ! نظروکي خانې [15] چُرمی د دوو اورو تر میان دئ

(۷)

بنکړي د په مړوند کي خال د ایښی د ورځکو په پیوند کي

پیکی د درکي درکي لکه ښه غنم سي ودري په بند کي

---

۱. کرځوې ۲. پرپدي ۳. در واخلم ۴. پارسي : ابلق ۵. برخه ۶. څلویښت ۷. یوسف ۸. برباد ۹. wáhāra: د بوري په کلتوري اولکه کي د وهاري په نامه د حمزه زیو سنځر خیلوکاکړ انو دوه کلي دي ، چي د کمي او لویی وهاري په نامه یادیږي . پخپله د وهاري ریښه په « اور » پوري نښلي ، چي معنا يې اورتون یا په بله ژبه آتشکده ده. وهاره ددې خبري شاهدي ورکوي ، چي پښتنو د تاریخ په اوږدو کي د آتش پرستی پړاؤ تیر کړی دئ ۱۰ . مفردیې : منه ۱۱. ایښي ۱۲. وعده ۱۳. کرکو (gargu) یو رقم بوټي دي ، چي خلک په ژمي اور په بلوي ۱۴. فرمان ۱۵. خانې (xāne) په خته چُرمی (čurmáy) او په لوی سر کي ایسه خېل (عیسیٰ خېل) سنتیا کاکړ وُ .

(۸)

بـنـكـنـه بـابـو! مـخ — بـنـكـنـه بـابـو ! مـخ د پـه خـولـې دئ
شـابـس د پـر بـابـا سـه — خـره وره جـنـګ د كـړى تـر غـر مـې دئ

(۹)

بـنـكـڼ نـاوكـى ستـركـي — بـنـكـڼ نـاوكـى ستـركـي تـورولـې
بـنـكـڼ د مـركـي رغ سـو — سـلامـي[1] يـه تـر كـلا و غـورزولـه

(۱۰)

بـدي د وكـه دېـره — روغـه نـه كـيې بـارانـه[2] بـرت خـېـلـه
مست اوښ يې پـه ګـلـه كي — اوښـي نـه در څـخـه ځـي بـلـي ګـلـې لـه
د لـم د شـر نـګـهـار دئ — خـلـك نـه درځـي لـه وامـه ننداري لـه

(۱۱)

بـدي د وكـه كـلـكـه — لـه پـيـتـاوه[3] د غـوډل يـوړئ[4] غـونډ كـه[5]
پـه خـېـل سـر كـه ښـه ځـوان يې — لـه مـلـكـه رشـيـد خـانـه سـيـالـي مـه كـه

---

۱. د رنجو سلـه يې (saláhi) ۲. بـاران بـرت خـېـل د كـلا سيف الله د « چينه برت خېل » نومي ځاى اوسېدونكى او په خته برت خېل ، سنځر خېل كاكړ ؤ . ۳. له پـيـتاوه څـخـه مراد « پـيتاؤ بـاځـزيي » دئ ۴. يو وړئ ۵. ğundak: غـونډك يو نـامـي پښتون اوپـه خـتـه بـاځـزيى ، سنځر خېل كاكړ ؤ .

(پ)

(۱)

پـر غـولـي نـري مـار خوري! پرغولي نري مار نري يه غاړه
خپل يار به ځين خوندي کم د دا نـور کـلـي دنـه يم ذمـه واره

(۲)

پـه سـخـر کـي تـنـکـی لښته يم لـويـږم [1]
لاس مـه راوړه مـا تـږم [2] دبـې اکـلـي [3] زو [4] و تـاتـه درلويږم

(۳)

پـه غـره کـي د ښـکـارزنـو اور بـلـږي [5]
د خولې احوالې راغئ اي د ستركو ديد بم [6] کـلـه سره کږي [7]

(۴)

پـورتـه پـورتـه کـږې ميدان ختـه دئ تـالـې وبـه ښکږې [8]
کـالـي بـه د لانـده سـي پر يار کرانه يې تالې ستا به ساړه سي

(۵)

پـه غـاړه د عـجـبـه غـاړکـی ده
مـزه کـيـي مستـانـي مـا کـوتـکي د راوړکي سور غمی ده

(۶)

پـه دا سپينـه سپـوږمـی لـويـه خدايـه ستن مـه ورکـه ده نري
تـه يـه را مينـده کـې زه خـالـونـه پـه وهـم د جـدايـی

۱.لـويـږم ۲. ماتيږم ۳. بې عـقـلي ۴. د زوی مخفف دئ ۵. بليږي
۶.به مي ۷. کيږي ۸. ښکيږې ، ښويږې

(٧)

پر غولي د انځر دئ — تر نغري د را ښکاره دا نځر ولګي
لاس په لاس کي راکه — سي ارمان د په کای و کاږم لړلګي

(٨)

پر تندي د غوزپره [١] دئ داري داري
مړو ښي د مړو دي — پغلي [٢] نجونه د هرچا سره وليارړي

(٩)

په غره کي د ښکار زنو اور بلږي [٣]
سي د خولې سلامې [٤] رالئ — دستر کو دید به کله سره کېږي [٥]

(١٠)

پر دې اولکه د ترخي — پر دې اولکه د ترخي بوټی نسته
مورږ به اتې وکو [٦] — له هغو ځوانانو یو راسره نسته

(١١)

پرته که ځنکونه — ورکی پر میدان جوت راړه لاسونه
له یاره شرم نسته — جوړ هی هم که سي ډکر وکي دودونه

(١٢)

پر سپینه خوله د خال دئ — وه تر کړدو ښایستې کلم [٧] د خوار دئ
زه خدای پر تا مین کم — وه د سین شاپېری چیري د مکام [٨] دئ

(١٣)

په لاس مه لاس مندي [٩] دي — پر وهلي مه د سرو زروغمي دي
یو به پر ورنه کم — اوسني ځوانان ځلور په اباسي [١٠] دي

---

١. ğorezá ٢. پېغلي ٣. بليږي ٤. سلام يې ٥. کيږي ٦. وکړو
٧. قلم ٨. مقام ٩. لاس وندي ١٠. عباسي

(۱۴)

پُـــــر هــــــار دئ | د مــراد خـــان[1] زړکــی پـرهــار[2] دئ
سر دار اختر شاه[3] مړ دئ | نړېدئ به پور سنډې[4] ترڅو ولیاړ دئ

۱.نومیالی پښتون سردار مراد خان کبزیی د خپل وخت یوه خورا مېړه، غښتلی او نامداره سړی تېر سوی دئ . زموږ دغه باتور ورور او د پښتني وراشې خاوند د اوسني ږوب د «سیلانه» نومي ځای اوسېدونکی او په سنځر خیلو کاکړو کي د کبزیانو نومیالی سردار ؤ . نوموړی دا وخت په گوسه کي د «سنځر نیکه» په څنګ کي په ابدي خوب بیده دئ . ۲. زخمي ۳. سردار اختر شاه د سردار مراد خان نازولی زوی اوپیاوړی فرزند ؤ .۴. Porsande :پور سنډې په حقیقت کي د دوو تورو مرکب دئ ، چي اصل یې په فورټ (Fort: قلعه) او سنډېمن (sandeman)پوري اړه لري. او انګرېزانو دغه نوم پر پخواني «اپزیي» او اوسني ږوب باندي ایښی ؤ . پورسنډې =فورټ سنډېمن په حقیقت کي و فاتح بلوچستان لارډ سنډېمن (Lord sandeman) ته منسوب دئ . پخواني خلک تر اوسه پوري اوسنی ږوب د اپزیي (Apzai) او پور سنډې په نامه یاد وی . زما په فکر د ښارونو او ځایونو نومونه بدلول انساني تاریخ تر پښو لاندي کول دي .

(۱۵)

په سپینه خوله مه موړ که په زانګوی مه زنګوه زانګوی را جوړ که
نوري ښادۍ نه غواړم بر سره [1] ستا چګڼ راباندي خورکه

(۱۶)

پواته [2] سرد لوړ هوا د زیاته

تر بور میږی پر پیایي دا ترلې نجونه بې کوري له ولاته

(۱۷)

پواته سي پر سر د پالېزونه

د نورو پالېز پوخ سوئ د مستاني پالېز اوس کوي کلونه

(۱۸)

پروسږ کال پر دې مېنه مېسته وو کمیس د تپاره وئ
د نابودي دنیا غم راسره نه وئ کمیس د کرپوانه سوئ
د نابودي دنیا غم راسره وسوئ

(۱۹)

په نیل د دروازې دي که په نیل د دروازې چوکاټ په نیل دئ
زوی سي خدای پیدا کئ ښې ورندیاري نوم پر ایښی لونګین دئ

---

۱. بر سېره ، سر بېره ۲. پوات (páwāt) د کوهلو په سیمه کي یومشهوره غر دئ . ددې غره په لمن کي اديانې مريان مېشته دي .

(۲۰)

پَلمَتري [1] مه ځيږې ‌ ‌ ‌ خوري! پلمتري مه ځيږې مخ مه رنګين دئ
تر بور سي مېږه نه کې ‌ ‌ ‌ سپی تر بور د مېږه قدر کمه وينه

(۲۱)

په لاس مه لاس مندي دي ‌ ‌ ‌ پروهلي مه د سرو زروغمي دي
زما ونډه له اوږدوکي ‌ ‌ ‌ دا د خدای د قهره ډک تنډکي دي

(۲۲)

پر سر د زرغون شال دئ ‌ ‌ ‌ وه تر کړدو ښايستي کلم [2] د خوار دئ
سي ورکي ونتلي ‌ ‌ ‌ رب دې ونتي ستا څه نتلی [3] پلار دئ

(۲۳)

په دې اتن کي کمه وروغي ده

هغه وروغي [4] ده ‌ ‌ ‌ سي د وسي نری پرخې پر تندي ده

(۲۴)

په نجونو کي مه خپله تر له ښه ده

يو يه سپينه خوله ده ‌ ‌ ‌ د دا شنو خالو يې بله نندارة ده

(۲۵)

پاله لنګی وکه ‌ ‌ ‌ لنګی ښه درسره ايسي
ستا په ... يه وم ‌ ‌ ‌ سږ سپروکی اوارہ دئ

۱.Palmátri ۲. قلم ۳. نخلی ۴. wároǧi : کته ، فايده

۲۶

پر و سر کال لیا شه ؤ ای لالیه ! تر شهتوت لاندي ويده وو
د خدای فضل که نه وای ای لالیه ! اوس به دواړه سره مړه وو

۲۷

پر ځنګل باندي د دوو زمريو پل دئ
دا يو زما لالی دئ دا بل زما وړوکی ورور ورسره مل دئ

۲۸

پوري خوا غوا لنکه ده ای پوري خوا غوا لنکه ده تندی [1]
مرمن [2] یه پر کور نسته ورا ووته تور سترکې ناوکی

۲۹

په دې وچه بیاله کي الی لالیه ! موذي وویستم [3] له مځکي
داسي تکې [4] راکئ زما لالیه ! تر کیامته مه په زړه کي

---

۱. تازه ۲. مېرمن ۳. وويشتم ۴. تک ئي : درزيې

(۳۰)

په پښو مه سلیل پانګي [۱] ځرخېږي [۲]

خود به را ځرخېږي سپېرې [۳] مه دا بله میاست [۴] ودرېږي [۵]

(۳۱)

پر زنګه [۶] د شین خال دئ تر ټولو ښایستی کلم د خوار دئ
سې ورکې و زاړه ته رب دې و نتي ستا ځه نتلی پلا ر دئ

(۳۲)

په نیل دئ د کلا که په نیل دئ د کلا بازو په نیل دئ
زوی سي خدای پیدا کئ ښې ورند یاري نوم پر ایښی لونګین دئ

(۳۳)

په سپینه خوله د تُور دئ پر سینه د کوتي وړ ي د یاردستور دئ
دا یار سي تا ویستلی [۷] له رغوسره دی ځي په زړه انځور دئ

(۳۴)

پیکی یه ولونه ولونه دا مې ومیان ته ولوېده لالونه
امې په ښایسته سوه امې خوند کیي [۸] په دغه نمنه [۹] نجونه

---

۱. پانې ۲. ځرخیږي ۳. saparə́y خوندکی ۴. میاشت ۵. ودیږي
۶. zanga : زنه ۷. ویشتلی ۸. کوي ۹ نمونه

(۳۵)

پـوري اوري وري دي
ادې! پـوري اوري وري دي رمېـدلـي

لالـــه ورســـره ده
دا سپـنـكـي سوېـانـي پوځـه درېدلي

(۳۶)

پـل بـه د پـر پـلـه ورم
قـدم بـــه پـــر قـدم درســره ورم

مــا د كـي رب خــواره
چـي بـه ستا د خولې كـايونـه هېروم

(۳۷)

پـرتـه كـه ځـنـكـونـه
چـي د وينـم د خـوا وو [1]پــيونـدونـه

اورې ځـلـه [2]كـنبـكـارې
نـا عـادت يـې د زېـو [3] پـه لاسونـه

(۳۸)

پـر غـولـي د تـور مـار نـرى ـ يـه غـاړه
دا خـپل يا ر د را خوندي كه
د دا نـوري پيـدا [4] نـه يم ذمـه واره

ت

(۱)

تـلـلـى وم بېـرولـه
ما ول: رابـه سي نجلى د كټ اوبو له

كـه نـه راغـه اوبو لـه
زه بـه عـذر ليـا چيلم كم ليـا كـځوړه

(۲)

تـر دغـه مـځـكـه لاندي
تـر دا بـلـه زرغـونـي اوبـه بهـاندي

د نـجـونـو خولې ملالي
خداى دې نه كي تر كرجنو مړو لاندي

---

۱. xwāoo: تي، تيان ۲. cála: ولي ۳. ځوانانو ۴. دنيا، خلكو

(۳)

تـلـلكي [۱] وم نـارو لـه — مـا ول : رابـه سي چوري د كټ اوبو لـه
كـه نـه راغـه اوبو لـه — پاروندي [۲] كيله [۳] مې [۴] باندي ده عمروله

(۴)

تللی یم د سین [۵] پرلوري — چتـه نـاسته د بـاغي انځـر پـه سوري
یو خواستي [۶] راتـه وکئ — لـونګ راړه د پـټکـی پـه پـلـو پوري

(۵)

تـر پـاڼ لاندي سرو كې سرويـيـه
یوغوړپ مـه ځیني وکئ — زمـا ارمـان سپـینـو پـایڅو توره پیکیه

(۶)

تـر یـارمـه ریبـاره ښـایسـتـه ده
یوه يې سپینه خوله ده — دا شـنـه خـالـونـې [۷] نـنـداره ده

(۷)

تـرې [۸] درغـې [۹] نـاري — تګ د سور سه آسپـه وبـاسـه لـه لیاری
باران پـه لښکر كښې دئ — ببر غوري ننكوي ايښكي [۱۰] يـه داري [۱۱]

---

۱ . تللې ۲. پرونـی ۳. كله ۴ . مه يې ۵. سيند ، سندھ (sindh) ۶ . خـواست يـې ۷. خـالـونـه يـې ۸. تيرې ۹ . درغلې ۱۰ ايښي ۱۱ . dāri: خيـراتـونـه ، البت د داري (dāri) مفرد دار (dār) چـې يـې مطلب خيرات دئ .

(۸)

تـردې مځکـه د تل[۱] مځکـه پستـه ده

سي لالـه پرمېستـه[۲] ده	تـر دا ښي مروندې غاړه ښايستـه ده

(۹)

تـلـم د سنـد پـر لـوري	چتـه نـاستـه ده يـاغي انځر پـه سوري

يـو سوالـې راتـه وكـئ	لـونګ راړه د پـتـكـي تـر پـلـو پوري

(۱۰)

پـرتــه تــنـدي وري دي رمبـدلـې

لالــــه ورســـره ده	دا نـري سوښاني[۳] پوځـه دربدلي

(۱۱)

تـر كټ لاندي تـور مـا ر	خوری ! تر كټ لاندي تورمار نری يه غاړه

خپل يار به را خوندي كم	زه د نـورو خـلـكـو نـه يم ذمـه واړه

(۱۲)

تر[۴] مـه كو[۵] وختونـه، هېر[۶] بم[۷] نـه سي	د ځـوانـی خـواړه كـايـونـه[۸]

تيـكـري بــه مـــه خـواره كـو	د آشناى تر سر بم لاندي كو لاسونه

(۱۳)

تر كړدو ښايستې نجلی	تـر كـړدو ښايستې كلم[۹] دخوار دئ

وغـول مـوذي تې وركې	خداى دې ونتي ستا ځه نتلی پلار دی

---

۱. Tal: د بوري د ډكی په سيمه كي تل يو ځاى دئ ، چي د خپل وخت لوى عـالم ، پياوړى ليكوال او د خداى نـازولی بنده حضرت ميا عبد الحكيم كاكړ په همدې تل چتيالی كي په ابدي خوب بيده دئ . ۲ . مېشته ۳ . سوښان يې : شوندان يې ۴ . تېره ۵ . كړو ۶ . وېـر ۷ . به مي ۸ . خبري ۹ . قلم

(۱۴)

ټـر دې نـجلـی بېکاره — جا ر! ټـر دې نـجلـی بېکـاره نستـه
د رود لــه هـغـي غاړي — تس [1] لستوڼی راوهي لاس په کي نسته

(۱۵)

ټُند دئ ټُند دئ ټُند دئ — شنې کوتري مښخلی [2] د مېړتون دئ
یــار د مـجـلسـی دئ — وچ کـوډی د پـروت پـر مښخلي دئ

(۱۶)

ټـر بـور مــه د دا پـوري کلي شپـه دئ
حـال بــه ور لـېـمــه [3] — سي دا غول موذي له ماسره کنده دئ

(۱۷)

تـور دئ مُـرغـه تور دئ — مُـرغـه پـه هوا ځي کـا کل یه تور دئ
وس وکـوی ځـوانــانـو — د پغلي [4] اسراحت [5] د پلار پر کور دئ

(۱۸)

تــور د دي لاړونــــه — پر ځیکر یـه ښوروې لـکـه مارونـه
مـوږ مـارونـه نـه خوري — موږ خـوړلـي دي د تورو مـارو زړونـه

(۱۹)

تـخـتـه تـخـتـه تـخـتـه [6] — انکور نـه یـم سي تاک واچوم پر درخته
اصیلــــه دُرایـي [7] یـم — موذي وکښم د سلطان باچا لـه رخته

---

۱. تــش ۲. Maṣx̌áláy: د بـوســه ۳. ورلـېـرمــه ۴. پـېـغـلـي ۵. استـراحـت ۶. Taxta، ځیني خلک بیـا دغـه مسری داسي وایي: تخـتـه انکور تخـتــتـه ۷. یو خورا قیمتي توکر دئ .

۲۰

تـربوره ! پـرنـغري د [۱] جار، تربوره ! پرنغري دا وبه کښېږده
ليـلا يــه درځـا [۲] يوړه [۳] ای تربوره ! ږيره وخريه برت [۴] پرېږده

۲۱

تُوت [۵] پـه ونـه تـوره کـنـدهـاره
جانان پښکې [۶] بندي ده پـه پښو يـه هتکړې ځينځيرپه غاړه

۲۲

تر کټ لاندي تور مار نرۍ يه غاړه
خپل يار به ځيني پټ کم د دانـور عـالـم يـه نـه يـم ذمـه واره

۲۳

تـر ايـه مـځـکـه لاندي تـر دابلـه ارو بـې [۷] اوبـه بهـانـدي
د نجونو خولې ملالي خدايـه ! مـه کې تر کرجنو مرو لاندي

۲۴

تک د پـه دا نـجـونـو نجلۍ ! تک د په دانجونو کي ښکاره دئ
پـه ملا بـاندي نرۍ يې دا غـاړه غـزه يـې [۸] دا حـق دنـه دئ

۲۵

تـر سـتـرکـو د راخـا خـي تـر سـتـرکـو د راخـاخـي وينو داري [۹]
شـرم و حيـا نــه لـري د دا اوس زمـانـې نجونه دي بېکاري

---

۱. د (da): دي ۲. درځخه، درځخه ۳. يووړه ۴. بريت ۵. tut ۶. په کښې، پښکې کي، په کې ۷. Arobe: د باران اوبه، البت د کاريز و ابوته په کاکړي کي «زيندۍ: zendə́y» ويل کيږي ۸. ğazáe: غزوې ۹. dāri: ځلکي :caláki

(۲۶)

ترە دراوھلە — دسردار ځای لە دراوستە «بنکلە»
سردار لە خلک پردە وړي — تە وراغي دروازە دتکولە

(ټ)

(۱)

ټالي نظر دلوړ دئ — پر یوه څنګ دهندو پربل زرګر دئ
لە زرګرە دوالي دي — لە هندو ځخە دتور چکر [1] پرسر دئ

(۲)

ټالي دانګور ونە — برکوي داني یە غورزي [2] لە اوربلە
سي [3] نە خورم وری کرم — سي یە خورم دټالي لونی [4] کرم

(۳)

ټیکری [5] دتور سان دئ — سي یە نە ښکارە کوي دربانديي کران دئ
سي وخت دنیمو شپو سي — پە ورو ورو [6] یي رغوي یار دنادان دئ

(۴)

ټیک دپر تندي دئ — پر ملالە خولە دسوری دپیکي دئ
دایدپە شپە راووزە — چتي !کل داچولی پر ټیکري دئ

(۵)

ټولە ټولە کړي [7] — مځکە ختە دە نجلی وبە ښکري [8]
کالي بە دلاندە سي — پر یار کرانە یي نجلی ستا بە ساړە سي

(۶)

ټولە ټولە ټولە — نن بە چیري یي دپلغو [9] نجونو ټولە
لیار بە ورتە نسم [10] — ښایستە نجلی بە بیا رځي اوبو لە

(۷)

تک وهئ لاسونه — ای بې دردو نجونو مه خورئ مړوندونه
اوس لیا د پلار کور دئ — بیا به ورسئ د موذیانو په لاسونه

(۸)

ټکنده غرمه ده — ښایسته نجلۍ په خونه کې ویده ده
راسه که یې کورې — تر سپین مړوندې غاړه ښایسته ده

(ج)

(۱)

جالګ[11] د په ټوکان دئ — د سردار سمندي سرد په اسمان دئ
څوک نه پر پړدې و شاته — ناغېړی[12] کوې سردې سپور د پاینده خان دئ

(۲)

جار د و خدایي سم — که د راکه تور پیکی ډېر به راضي سم
په سپینه خوله بې مور سم — د پیکیو په اوربل بي عادتي سم

(۳)

جار وته[13] په خونه — ماول: کله به ښکاره سي کړده ګوره
زما اروا[14] یه یوړئ[15] — زه یه کمه د غول موذي مزدوره

---

۱. čákar: چنکن، تیکری ۲. غورځي ۳. چي ۴. لیونی ۵. پړونی ، پوړونی ۶. سوکه سوکه ، کرار کرار ، میده میده ۷. کیږې ، کاږې ۸. ښکیږې ، ښویږې ۹. پیغلو ۱۰. نیسم ۱۱. jālaǧ جالر ۱۲. nāgeráy: اړي ۱۳. دننه سوه ۱۴. ارواح ۱۵. یووړئ

(۴)

جانانه ! د مېلې ای جانانه ! د مېلې د اومبارک[1] سه
سي زما وخواته کوري ای جانانه ! پر ځواني د برکت سه

(۵)

جار د موذي کښته موذيکيه ! پرور د سته ، غنم د نسته
ستا شکل د مرغونځي[2] مرغونځه ښايسته عملي[3] نسته

(چ)

(۱)

چوری سي له څوهی[4] څخه اوبه وري
کوډی د چکېري[5] تر دا کوډي لاندي څه ملاله خوله وري

(۲)

چوری پر ديوال کوره ماتوله
خوله يه هغو نوش که سي يه غوښه په غورو پوري کوله

(۳)

چتې نجلی چتې په غورو د مرکولې په پښو چوټې
ځوانان د لوني[6] کرو دا زاره خواران د و ايستو له کټې

(۴)

چاول : زما د کوتکي[7] منداهی ول : زما د کوتکي غمی تور دئ
زما زړه په زريب[8] لوی دئ خدای دې راولي بنکل[9] پر سپرکی[10] سپور دئ

---

۱ . umbārak : مبارک ۲ . Marġŭnji : مره غونځي (Maṛáğunji) ۳ . عمل يي ۴ . cohᘓy : خېزی ، چينه ۵ . څځېږي ۶ . Lawáni : لېوني ۷ . کوتي ۸ . ظريف خان ۳ . توريالی پښتون نواب بنکل خان کاکړ ۱۰ . آسپه

(۵)

چا ویل: پـه لاس کـي — منډاهۍ[1] ویل: په لاس کي مه ګډبه[2] ده
ګډبـه د ما درونسۍ[3] — پر بنګل مـه د ډېډانو[4] مـرګـه ده

(۶)

چوري پر ډېوال ګوړه — چوري پر ډېوال ګوړه ماتـه ولـه
هغو ځوانانو یووړه — سي یه غوښه په غوړي پوري کولـه

(۷)

چي را و ختې سهېلـه — خـوپ د واچـاوۍ پـر مېنـه
پاروند لیا راسره وې — نن به چیري یې د شنو کوترو سېله

ځ

(۱)

څلـه دلـه خوبـه — مـا ول: څلـه دلـه خوبـه ویښولم
خوله که د په کار وای — وه مینـه! لـه ویدو د مچـولم

(۲)

څه ګُوري[5] ځوانان دي — لویه خدایه! د لُنکیو[6] لایکان[7] دي
کاپۍ[8] په لاس کي ورکوي — د زنګو[9] غه په پېښن[10] کي سرداران دئ

(۳)

څنګه سپین میدان دئ — زما ارمان سړي بنګړي پرجوړ ولای
د ښو نجونو په لاس وای — اشکـانو زړنو مـه ور مـاتولای

---

۱. منډاهۍ (Mandā́ə́y): د نواب بنګل خان کاکړ نازولي خور وه. ۲. ګډوه ۳. درونسۍ (Darwansə́y) درونیسۍ ۴. انګریزانو ۵. guri: ښایسته، ښکلي، ګُښلي ۶. مفرد یې لنګۍ ده ۷. لایقان ۸. copy: دفترچه ۹. zango: له زنګو څخه مراد د بوري په ښار پوري زنګیواله (zangiwāla) نومې کلی دی. ۱۰. fation.

(ځ)

(۱)

ځو به ځوبه ځوبه | د لالک په وړا به ځو
راغلي مېلمانه يو | موږ د خلکو خذمتونه نه کوو

(۲)

خدايه وکې وسه | سي به پغله نجلی واخلي نوکي [1] غوښه
دابه واخلي غوښه | زموږ به پښې تر مځکه نه ځي له هوسه

(۳)

ځمه تر برو ځمه | پر ځان وکوروئ [2] تر برو بدي درلمه [3]
سي يه نه ورم زماکيهي [4] ده | سي يه وړمه زرتولی د کام [5] بدي ده

(۴)

ځم ځم خره مه تيار دي | راته ويايه ټالې ! څه د په کار دي
انکور غواړې که اوڅکي | ټالې ! تور انکور پاخه د کندهار دي

(۵)

خوسئ [6] ډکاری دئ درچ [7] پر نسته

راسئ درچ پر وکو [8] | له دابنو همزولو يو راسره نسته

(۶)

ځي لاله توبې [9] له | دا نه يايي [10] څوک پاته سو پر مېنه
دوبی بې دورې [11] وي | په پسرلي به خولکی راړي کروندې له

(۷)

ځم کار مه تيار دئ | راته و وايه ټالې ! څه د په کار دي
انکور غواړې که ا وڅکی | ټالې ! تور انکور پاخه د کندهار دي

(خ)

(۱)

خدایه! لاهور نوی جوړوینه

خدایه! جوړ یه[12] مه کې   لالی په سر تور سر خاوري راوړینه

(۲)

خدایه! لاهور نوی جوړوینه

پر سر کي یه لیلا ده   زاړه لونګ په نَویُو بدلوینه

(۳)

خال د په تندي کي   لکه ترخه د غنمو په کوړدي[13] کي

داسي بوی د رالئ[14]   ښایستې لکه سور سانده[15] په سپرکي[16] کي

(۴)

خانه وزیر خانه   د خپل زړه په سایه تلې و د وزه دواړه

نن داسي خلکو مړ کې   وزیر خانه ! سي د مرک دئ له میاره

(۵)

خوپ دئ پر ملکونه   پر دا لوړو غرو راواوښتو ګرځونه

ایاز و پیروز مره دي   نرېدل به د وهاري ځیارتونه

(۶)

خال دله درابنه معلومېږئ

راسه یاري وکه   ستا پرشنوخالو هندوان مسلمانږي[17]

---

۱. نوې ۲. وکورئ ۳. دروړمه ۴ .sursanda: سورسانده یو ډول ښایسته بوټی دئ چی سره ګلان کوي . او خوروا ښه بوی یې ځي. ۵. قام ، قوم ۶. خوشی ۷. drač ږغ ږوغ ۸. وکړو ۹. مراد کاکړي توبه ۱۰. ویایي ، وایي ۱۱. هورې۱۲. یې ۱۳. کوړد، کورد۱۴. راغلئ ۱۵. serkáy : د سیوري خوا = سهېل ۱۶. معلومیږي ۱۷. مسلمانیږي

(۷)

خوله د شنشوبي په اوبه ده خوری. !خوله د شنشوبي په اوبه ده
و ماته د رانه که سبا بې ليا چمجي [1] وخوري ليا مځکه

(۸)

خواره شپنه خواره چي يوه تاکی. درلنګ بله په غاړه
راځه په امی. کښېوزه تا [2] ميا به دا مُرغان کي راکراره
کې نه که راکراره خې عورته د خاوند غيم که ولاړه

(۹)

خوله د خاتول وئ نجلی! خوله د د خاتول ترکل نازکه
ماته د رانه که وی.، سبا بې ليا چنجي وخوري ليا [3] مځکه

د

(۱)

درځه ځي دا د ړوب وغرو خېزو
ګيلې مه کوه ياره دا آخر زمانه ده رسوا کيږو

(۲)

د تُوت په سر کي ناسته شنه کوتره
داسي ښايسته ده ای اخونده !لکه سات د کلم [4] د ړه

(۳)

د تُوت په ولکي توره کندهاره
يار مه کي بندي سوئ ای اوړدې زلپې [5] به ځوکرزم بې ياره

(۴)

د تل کوټې ولياړي [6] جار! د تل کوټې ولياړي تسي [7] توري
هغه ځوانان نسته ځي بې واړول جُوړي [8] د شاړ لوري

(۵)

دلتـــه بـــاران نـــه دئ ماول : دلتـه باران نه دئ اورېدلی

کُـوز کـلـي تــه ولاړم د پلغي شرنګ مه نه دئ اورېدلی

(۶)

دکښې پر بازار بیا راله[9] یکړه[10]

کـمیـسـې د زرتـارو خولګۍ یـه د شرابو برابره

(۷)

درلـــه دغـــه ده ښی پلوله مخه وړي اصیل زاده ده

تر ښي مړوندې نیسه سپینه خوله یې د وریښمو کلا وه ده

(۸)

دونـــه دونـــه دونـــه راپتري لیا کبړې لیا مناهونه

نور ارمان مه نسته زما ارمان د سپېرۍ خالي ځایونه

(۹)

دونـــه دونـــه دونـــه د پوات پرسرې ووهل ډولونه

تـابـه راځـه[11] یوسي مور به لاس واخو چورۍ له پلستکانو

(۱۰)

د سبت پر غره راووتې دوې زاڼکي[12]

سي پر لوړه غاړه زاړي دا یوه د خالا مور بله یه ناوکي[13]

---

۱. چنجي ۲ . ستا ۳ . la : لا ۴ .قلم ۵ . زلفي ۶ . ولاړي ۷ . تشي توري : خالي ۸ . شملې ۹ . راغله ۱۰ . یوازي ، یواځي ، له ویازي ۱۱ . راځه۱۲. زاڼي ۱۳. ناوې

(۱۱)

د بـنـګـړ نـاوکـۍ سـتـرګـي تـورولـۍ

د بنګړ د مرګي ږغ سوئ سـلايـي پـه تـر ګـلا و غـورزولـه

(۱۲)

دونـه دونـه دونـه مـوږ مېخـتـر کـرو پـه ژړ ګـلـونـه
کـې وکـل [1] ژړ ګـلـونـه د ډيوا [2] آسپـه بې خوري د سر نارونه

(۱۳)

ددغـه مـانده سر ليري وه ، ددغـه مانده سر ليري يا توينه [3]
رالـه مستـه رالـه [4] سي زاړه لـونګ پـه نـوي بـدلـوينـه

(۱۴)

د سياځکي [5] سر ګړدي [6] دئ پر يوه سرې زرک [7] پر بل يې تلری [8] دئ
زرک د ميرږو ځـای دئ پرتلری باندي د نجونو مازغلی [9] دئ

(۱۵)

دلتـه بـاران نـه دئ مـاول : دلتـه بـاران نـه دئ اورېدلی
په ګرد [10] کلي کې رالمه [11] د پـلـغي ږغ مـه نـه دئ اروېدلی

---

۱. وکړل ۲ . لـه ډيوا (Diwā) څخـه مراد نوميالی سردار ډيو ا خان ميرکزيی ، حمزه زيی ، سنځر خېل کاکړ دئ . ۳ . يادوينه ۵ . راغله ۶ . د بوري و «سرګړي درګـی» او «چينالی» نومو کلو ته مخامخ يو غر دئ ۷ . ګردی ۸ . زرک د سياځکي غره څخـه د قبلې پر لور د يووې خېزی (چينـی) نوم دئ ۹ . تلری (Taláráy) د سياځکي نومي غره څخه د لمر خاته و خوا ته د يوې بلې خېزی نوم دئ . ۱۰. ګرد ، ټول ۱۱. راغلمه

(۱۶)

دوې يوترلې دوې يو وه ترلې ! مور د يوه اکا وررې[۱] يو
مور تر کلا نه وزو سي ووزو يو تر بله ښايستې يو

(۱۷)

د تُوت په سر کې پرېوته کوتره
دغی[۲] ښايسته ده خان لايکه[۳] لکه ستا ده کلندره[۴]

(۱۸)

د وايي په مانده کي ادی موري! آدم خان وهلي مردکي
مابه خولکی ورکه ادې موري! دواړه لاس مه په وړه[۵] کي

(۱۹)

دوري دوري دوري شا کوټې وليارې تسي توري[۶]
هغه ځوانان اوس نسته سي بې راوړل جوړې د شا پر لوري

(۲۰)

دونه دونه دونه پر دې لويو غرو را واوښتو دوندونه
اياز و پيروز مړه دي نړول بې د وهاري ځيارتونه

(۲۱)

دچا ناوکی سر دئ غوړولی د بنګل[۷] ناوکی سر دئ غوړولی
سر بېرته کوسي که[۸] ژړ بنګل دکلا برنج دئ نرېدلی

---

۱. ورېرې ۲. Dağáy: داسي ۳. لايقه ۴. قلندره ۵. اوره ۶. تشي توري: خالي ۷ ملي مبارزه نواب بنګل خان کاکړ ۸. ګوسي کول (gusi kawə́l): اوودل

(۲۲)

دونــه دونــه دونــه د پلانـي ... لـه زايېږ نه غواړو كورونه
بخت دې خداى راسم كي پر لمن دې خداى راشنه كي ژړ ګلونه

(۲۳)

د نـن سبـا ځـوانـان دي ږيـري نسته پر برتو[1] يه دوه وښتان[2] دي
تلسي خپلي ږيري كښېږدئ سيالـى مه كوئ سيالـى د نجونو ګراني

(۲۴)

د دوو ځيلو[3] پيوند[4] دئ په شپـه مـه وزه تالي د زمي زنګ دئ
د خولې خوند د خورما[5] دئ پـر سينـه د باغ كرلى تور لونګ دئ

(۲۵)

د غـول مـوذي عـورتـه پـه سـونـده وار چـار ګل لرې وار نتـه
لـه كښې پر ګلـى راغـه دغـه سپينـه خولـه بـه نـه وړى سلامتـه
كـې يـو وړه سـلامتـه پر موذي د خاري[6] واوړي تر كيامته[7]

(۲۶)

د اوس زمـانې نجونـه د زيـبـو رنګ يـه وچ دي هـوسـونـه
نـه بـه يـاري وكـي نـه بـه واچوي پر پلستي دوى لاسونه

(۲۷)

دا روى اورد چـا دئ سـي بـلـبـږي[8]
د اور تـر واهـي لانـدي دا زرونكى د تالې دئ سي ځوږي[9]

---

۱. بر پتو ۲ . وريښتان ، بېښتان ۳ . توره ځيله او سپينه ځيله ۴ . Pewand
۵ . خاوري ۶ . خُرما ۷. قيامته ۸ . بليږي ۹ . cáwazi: ځُركيږي

(۲۸)

دوې دي نجونـه دوې	پـر يالـه غومبر وهي سره ترلې دي
د يوې پـه غوړ والي دي	د دا بلي پـه غوړ ژړي مركولې دي

(۲۹)

دريا خانه ! اور د بل سكاره د مړه دي

دريا خانه ! اور د مړ سه	نن جُمک ☆ و غلام ☆ ستا له لاسه مړه دي

(۳۰)

دنـده دنـده دنـده	وړكـی اتـڼ كوي راغلـكي نن ده
مځكـه يـه پوټي كـه	پر شينكي آسمان د خاورو مرغسن ده

(۳۱)

دوري دوري دوري	دا د تل كوټي وليـاړي تسي تور[۱] ي
هغه ځوانان كي نسته	سي بې واړول جُوري[۲] د شا پر لوري

(۳۲)

دونـه دونـه دونـه	پر دا لويو غرو يې را وستل كرځونه
اياز و پيروز مړه دي	نرپدل بـه د وهاري جيارتونـه[۳]

(۳۳)

دوري دوري دوري	يـه[۱] وار مخ پـر شاراكوړ كـه
اياز و پيروز مړه دي	سيدو پـه توپک مه ولـه ورنديـاري

☆ څركنده دي وي چي جُمک د غلام خوريی دئ . د بوري د «كڅ امكزي» دغه دواړه كاكړان پـه يوه ناتاركي مريو مړ كړل . ۱. تشي توري : خالي ۲. Juri : شملـه ۳ . ځيارتونه ، زيارتونه ۴ . ya : يو

(۳۴)

د اړ[1] تنکي په وره کي   لاهوری! و د ویستم[2] په لړمانه کي
کره نخښه بې درکم   سي کالي[3] د ویړول[4] په غوځېره[5] کي

(۳۵)

دا دوري اوري کلی مه دیار دئ
یار مه په کي نسته   روغ زړکی مه په کاکل[6] کي ناکرار[7] دئ

(۳۶)

د تُوت پر سر کي ناسته ده کوتره
داسي ښایسته ده   جار طالبه! لکه ستا د کلم[8] دړه

(۳۷)

دوې دي نجونه دوې دي   پر کلا اتڼ وهي سره ترلې دي
د یوې په غوږوالي دي   د دابلي په غوږ سپیني مرکولې[9] دي

(۳۸)

د چِټ[10] کمیس مه غاړه خوږوینه
اصیل کناوېز[11] راړه   په الوان[12] کي مه شیطان غلطونه

(۳۹)

داپوري غر کندؤ ده لاریې نسته
زه به لاریې وکم   د دوو مینو یو راسره نسته

---

۱. تنک ۲. ویشتم ۳. جامې ۴. خورول، هوارول ۵. غورېزه ۶. کوکل ۷. ناقرار ۸. قلم ۹. Markole ۱۰. čit: یو ډول ټوکر دئ ۱۱. kánāwez: یو رقم ټوکر (رخت) دئ. ۱۲. Alwān: یو راز ټوکر دئ.

(۴۰)

دوري يو پـکيـر[۱] ده چـا وزلـي[۲]

چـا نــه دئ وزلـي   زړکـی يـه پـه ليلا پسې چـا ودلـي

(۴۱)

دوري دوري دوري   نـارې ورتـه وهـم نـه راتـه گـوري

کـه تـه نـه راتـه گوري   تـر تـا مـه ښايستـه ځـوانـان وربولي

(۴۲)

د سحـار سرغيسې[۳] بـاد د ښوروينـه

د پلغي پـه غوځـي کي   نـاندانـه زړې ! خـوب د زنـکـويـنـه

(۴۳)

د چـا پـه برنج[۴] کي دوه   د زريـپ خان پـه برنج کي دوه اوره بلړي[۵]

ايـاز و پيـروز مـړه دي   کـه بـه چيري وي نيکان و د رسړي[۶]

(۴۴)

دوې دي نجونه دوې دي   د«امـی غـاړي»کوي سره ترلې دي

دوې يه سپيني خولې دي   زکات نه کاړي سالم[۷] حرام خورې دي

(۴۵)

د اځـنـګـه ځـوانـان دي   ږيـرې نستـه پـر برتو يه دوه وښتان دي

سيمي[۸] ږيـري کښيږدئ   سيالی مه کوئ سيالی د نجونو ګران دئ

---

۱. فقير ۲. وژلی ۳. سرغسی ۴. برج ۵. بليړي ۶. ورسيړي ۷. sālam
کرسره، کرد سره، پې، پيډ ۸. simi: سمي

(۴۶)

د چټ کميس مه غاړه | د چټ کميس مه غاړه خوروينه
سور کناويز راړه | په دا شنه کي مه شيطان غلطوينه

(۴۷)

درغه دغه ده | سي پلوله مخه وړي اصيل زاده ده
په نجونو کي ليلا ده | په آسپوکي سمنده ښايسته ده

(۴۸)

درځئ سي نجونو تر به | درځئ سي نجونو تر به کوساتونه
اوس ليا د پلار کور دئ | ييا به ورسو د موذيانو په لاسونه

(۴۹)

داهلک دکمي[1] نجلي[2] وروردئ | خوري! دا هلک د کمي نجلي ورور دئ
پيکي په دئ اودلي | دا نيمي په اړولي لور پرلور دئ

(ر)

(۱)

راځوئ[3] نجونو ساتونه | ورکي نجونو ساتونه تروونه[4]
تيار مو د پلار کور دئ | ييا به کښېوزوی د مۆيانو په لاسونه

---

۱. کومي ۲. انجلي، جيلي، جيني جيلکي، ليکي ۳. راځئ ۴. تېروونه

(٢)

راتــه راســه راســه — سي غـالـی در واچوم باندي ملاسـه
ځيني يايي ته ملا سه — ځيني کوتي را وهي سي مابنام راسه
اريـان يم سـي مـلا سم — کـه غـه کوتي راوهي هغو لـه لاړ سم

(٣)

راو ختـم لــه روده — پـه کـمره امی کښېوتم کرکوده
لـوتـه پـوتـه اړم — نـا خبـر يم د ای خـلک لـه دوده

(٤)

راتېزه سـه چـابکـه — د مين پـر تـورو ستـرکو پهم وکـه
يـاري راسـره وکـه — د اوري مـرمـني تـه نـه يي هلکـه

(٥)

ر اووته له پانه تکه ژړه — لـکـه مـړ لـه کـورستـانـه
ستـا خولـه شکر کني ده — مور شکر کني راړوله [1] هندوستانه

(٦)

رغبنته رغبنته رغبنته — هوی، اوبنته سي لـه لويو غرو را رغبنته
پر يار مـه سلام يايـه — سي غوليانځي [2] مه ورستي سوي له ځربښته [3]

---

١. راوړو ٢. غولانځي ٣. چاغښته، چاغوالي

(۷)

راځي له څماولنګه[1] سره اوبه وړي د لوړې له وچه ولنګه
لونګ درسره نسته لالي ! تور مچان [2] را خلاص که له چار بنده

(۸)

راسه که د زړه سي يوه شپه ده نجلی څه به د په وسي
پر تا باندي دغه ده زه که نه په مرېدم زړه به مه ښه سي

(۹)

راغه [3] برابره سپين تندي يه خولې کړکي دي له نمره
پر دوه دوه نوکان کړي لکه آسپه سي خوي واخي له نوکره

(۱۰)

را والوتې کوتري خان لايکه ! نيمی شنې نيمی کمري
نيمي [4] په يار مرې دي د انيمي پر دکان ګرزي لري بري

(۱۱)

راله [5] برابره سپين تندي يه خوله کړکي [6] ده له لمره
نوکه نوکه کړي لکه آسپه چي خوی واخلي له نوکره

(۱۲)

را ووته جلاته سره په نجونو کي ښکاره ده له ولاته
د نل په شان رغه [7] ده که اشکو [8] زړونو نه که څله [9] ماته

---

۱. cáma̅wlanga : اصل يې څماولنګ(cáma̅wlang) دئ . او پخپله څماولنګ د بوري د لوئيانو په سيمه کي يو غردئ.او د څماولنګ په نامه په دې سيمه کي يو ښارکوټی هم سته . ۲. وتيان ۳ . راغله ۴ . راغله ۵ . وکړې ۶ . کيږي ۷. Ráğa بِکره ۸. عاشقو۹. سره

(۱۳)

را وختــه پیـر منـکـي | پُر [1] اورمي مابښم سپوږمۍ تندر نیولکي
پـه نجونو کي ټالې ده | جار، په ستوروکي ښکاره ده درې ښلنکي

(۱۴)

راســه کــه دا ستــا | وۍ، راسه کـه داستا ویستلي [2] کورې
هـډیـې ریـز مریـز دئ | دا شیرین بشر یـې نـه دئ پر لـه پوري

(ړ)

(۱)

ړنگ سـې کـنـدهـاره | سـي څلور د دروازې څلور بـازاره
نـه نجل کرزي بې یاره | نـه بـه مځکـه کلان وکـي بې بارانـه

(۲)

ړنگ سـې کـنـدهـاره | سي څلور دي دروازې څلور بـازاره
زما یار درکې بندي دئ | سوی زړه مه پـه کـاکل کې ناکراره [3]

(۳)

ړنگ سـې کـنـدهـاره | څـلـور د دروازې څـلـور بـازاره
زما لالی درکي بندي دئ | پـه پښـویـه زولنې ځنځیر پـه غاړه

(ز)

(۱)

زمـوږ تـر کـلـي لانـدي | خورې! زموږ تر کلي لاندي مړ سړی دئ
مـړ سـړی د څـــه دئ | دا مجلون [4] دئ په لیلا پسې لونی [5] دئ

۱. پُر: pur، پَر: par، پَه: pa، پُه: pu ۲. ویشتلي ۳. ناقراره ۴. مجنون ۵. لیونی

(۲)

زموږ تر کلي لاندي   خورۍ! دالته يو لښتی اوبه بهاندي
نجونه سپيني خولې دي   خدای دې نيکي[1] تر کرجن مرونه لاندي

(۳)

زما غه کډور دئ   لالي ستا د نغري د غاړي غم دئ
غم به له غم کډ سي   لالي ستا د ټېمبو تړلی خر دئ

(۴)

زموږ کلی په خلک کي   خورۍ! زموږ کلی په خلک کي زورو دئ
توري کړدی زِير[2] کې   ژړي اوښي وراځي خلک يايي[3] ناسر دئ

(۵)

زموږ د کلی نجونه   په چمن کي راته ګرځي لکه پسونه
د نجونو به لونګ وو   ای د دوی له ريچو ډک دي تپرونه

(۶)

زموږ د کلي نجونه   خورۍ! زموږ د کلي نجونه ښايستې دي
له څرمه سپيني خولې دي   زکات نه کاږي سالم حرام خورې دي

(۷)

زموږ د کلي مستو   خورۍ! زموږ د کلي مستو طالبانو
نجوني زَړو[4] يوړې   تبه در وسه لونيو جرګانو

---

۱. niki: نه کي، نه کړي ۲. zir ke: ونړوي، ړنګي کړي ۳. وايي ، ويايي

۴. záṛo: سپين ږيرو

۸

زوره د خـــدای زوره — د درګۍ [1] پر ویاله ډول وهي په زوره

کـتـا و شنبې مړه دي — د کوکل سمندي [2] تسي [3] څي کورو ته

۹

زکــــه زکـــــه — مـــا د خونـي پرسر ولیده نـازکــه

یوه یې سپینه خوله وه — بل یې تـور پېکی لو کوي پر مځکـه

۱۰

زه زرتــولــی ورمـــه — تر برو وګرزئ پر څان بدي درړمه

که حق دئ که ناحق دئ — پــه زرتوره پــه یوه بدي کومــه

۱۱

زایپې بنې دي که نجونه — زایپې توري سلوا غې [4] نجونه ګلونه

د نـجـونـو تپرونـــه — د زایپو پر سینو تنګ سول ګرېوانونه

۱۲

زمـــا اروا بنــه ســې — ته له کبنې پاله [5] را والوزې مُرغه سې

شهیـن سـې لـنـډ وزری — په آسمـان کي بنایسته کوترې نسې [6]

۱۳

رزړي [7] — د کــلـــی لـــوټــي رزړي

لښکر د غپار خان [8] دئ — نن یــه یـا جـنازې چـغنده ترړي [9]

۱.Dargә́y: د بوري په تاریخي سیمه کي د کدېزیو، سنځر خیلو کاکړانو یو کلی دئ، چي درګۍ کدېزۍ نومیږي.البت په بوري پوري یوه بله درګۍ د درګۍ زخپېل په نامه شهرت لري. ۲. آسپي ۳. تشي، خالي ۴. سولاغې، سلوغې ۵. لوره، خوا ۶. نیسي ۷. رزړي، رژیږي ۸. غفار خان ۹. تېریږي

(۱۴)

زمـــی[۱] د پـــه دوبـــي — لالي ! زمـی د پـه دوبي را بدل کئ

کـډه سـوې وطـن لـه — پـه لـمبـو د میني ، اور د راتـه بل کئ

(۱۵)

زمـوږ دکـلي نـجـونـه — لـه پیتاوه سـره رالـې لـکـه پسونـه

د نـجـونـوبـه لـونګ وو — د دوی ډک دي لـه ریچـو ځـه تپرونـه

(۱۶)

زمـوږ کــلـي لــنـډي — خوری! دا زموږ کلي لنډي کڅونه پیایي

نـجـونـه زبـان کـاري — پلستکي[۲] د مُـرغـانـو زبـان یـایـي

(۱۷)

زمـوږ د کـلي نـجـونـه — د پیتـاوه سـره څـري لـکـه پسـونـه

د نـجـونـو بـه لـونګ ول — د دوی لـه ریچـو ډک دي کرپوانونـه

(۱۸)

زمـا ژړي تـوبـرونـه — پـه جېوو[۲] کې د تپسرو[۳] دُسملونه[۴]

پخپلې[۵] وار خطـا سي — بیا یـایي رتې دي د نن زمانې نجونه

(۱۹)

زه نـــه زاړم خپـل یـار — خوری ! زه نه زاړم خپل یار مه زړوینه

دکـور وشـاتـه کښېنـه — سـتـا د ا توري زلپي[۶] اور را لـګوینـه

(۲۰)

زاړه ســر غـسـې بـاده — زاړه ســر غـسـې بـاد د ښـوروینـه

ذ پلغي پـه غوځې کي — نـانـدانـه زېنې خـوب د زنـګـوینـه

---

۱. ژمی ۲. palastáki : ځوانان ۲. جېبو ، جوبو (pockets) ۳. یوقسم تۀوکر دئ ۴. دُسمالونه ۵. پخپله یې ۶. زلفي

(٢١)

زمـوږ دکـلـي مسـتـو ماول: زموږ دکلي مستو طالبانو
چـتـې د ر ځـا[1] یو وږه تـره کـی[2] تبـه در وسـه جـرکـانو

(٢٢)

زرکـوټـي زرکـر دئ سي له مځکي اوبه کاږي کاریګر دئ
سي اج[3] کوي اجیان[4] دي سي لـه نجونو سره اوږي اشکان[5] دي

(٢٣)

زمـوږ تـر کـلـي لانـدي خوری! زموږ تر کلي لاندي ته اوبه وړي
کـېږي دسـه ځیـري تر دا کوډي لاندي څه ملاله خوله وړي

(٢٥)

زمـا دي جـانـان ړالو[6] تـاویزونـه[7]
مـا را پوري نـه کړو پر دي عـالم[8] پرې راکړو اِدادونـه[9]

(٢٦)

زړه مِشـنکنې[10] سـر د بـاد وهینـه
د پلغي په غوځي کي نـادانـه زنې خوب د زنکوینـه

(٢٧)

زمـا یـاره طـالبـه! اول خـولـه درکـم کـه زبـه
دا خوله به تر تا جار کم دغـه زبـه[11] تـر تـالو لاندي غـایبـه[12]

---

١. jā: څخه، ځخه، ځرخه، نه ٢. tarákə y ٣. حج ٤. حاجیان ٥. عاشقان ٦. راغلو ٧. تعویزونه ٨. دنیا، خلکو ٩. idaduna: سزا ١٠. Miškáṇe: د سر غسي غوندي یو بوټی دئ، چي غوا وي بې په ډېر شوق سره خوري ١١. ژبه، جبه ١٢. پټه، ودره، نهامه

(۲۸)

زمـوږ د کـلـي نـجـونـه دوی د سخرو خوا ته څري لکه پسونه
د نـجـونـو بـه لونګ وو د دوی لـه ریـچـو ډک دي تـپـارونـه

(۲۹)

زمـا یـاره طـالبـه ! وی، طالبه ! اول خوله درکم که زبه
خـولـه به تر تا جارکم زبـه ښـه ده تـر تـالو لاندي غـایبـه

(۳۰)

ژړه مُشـکنـې بـاد وئ ژړه مُشـکنـې بـاد د ښـوروینـه
د پغلي پـه غوځی کي وه لاندانـه زړني خـوب د ځـنکوینـه

(۳۱)

زلپـي د ول ول دي له شنه غنم سي پر ته سي په بند کي
ایښې[1] د شین خال دئ ښایستې نجلی د وریځو په پیوند کي

(ژ)

(۱)

ژړه مـاځیـګـره تـه مـا ورولـې د نـجـونـو تـه[2] اتنـه
پـه نـجـونـو کي لیلا ده لیلانـوره ښـایستـه غـاړه یـه ژړه

(۲)

ژړ دئ ماځیګر دئ آدم خانه ! نـمـر د لـوړ و غـررو پـر سـر دئ
مـا بـه خـولګی درکـه آدم خانه ! جوړه نه یم خدای خبر دئ

---

۱. ایښې ۲. tá: تر، در

(٣)

ژړه مـــاځيـکـــره — لاهوري پـه بند[1] را ووتـه يکړه
يوه يې سپينه خوله ده — تريني نته[2] پر پروتـه ده برسره[3]

(٤)

ژړه مـــاځيـکـــره — تـه مي وروليې د نجونو تر اتنـه
پـه نجونو کي ليلا ده — نـوره ښـايستـه ده غـاړې[4] ژړه

(٥)

ژړه مـــاځيـکـــره — ورکـی پـه بـنـد را ولوېده يکړه
پېکـی يـه تـار تـار دئ — دځوانانو زړونـه کـاړي لـه ځکيره

(س)

(١)

سپيـن د مـړونـدونـه — چا پېدار کميس د پروت پر زنګنونه
پـه خولـه راسره خاندې — پـه لبـاس د اړولـی يم تـر غـرونـه

(٢)

سپيـن د مـړونـدونـه — لرکي مـه کوه پـه مړه دې سي اورونه
د پـلار دنيـا د ملـخ سـه — نـه د سازي کـې روپی پرشنه خالونه

(٣)

سپيـن د تَـوري[5] دئ — لالـي سپيـن د تَوري تېمبو[6] تـرلاندي
پر بل مـه پرزو[7] نـه سې — لـه زړونکو سره سې تر خارو لاندي

---

١. تنکی ٢ . نته ٣ . برسېره ، سر بېره ٤ . غاړه يې ٥. توري (tawáráy): چتـايي ، بوريا ۶. tembu: چودي (čaodi): ستنی (pilar) ٧.پېروز ، لورينه

(۴)

سپین مخ د سپوږمۍ دئ — شنه خالونه د له ستورو برابر دي
سترګي د جودر دي — سپین غاښو نه د له واوري برابر دي

(۵)

سترګي د توري کې — د توري مرمني[۱] پیا د ولي سر ې کې
مالاس در وری نه وئ — بې اکلي نجلۍ ولي د ناري کې

(۶)

سرمه تر دا ټولو — خورۍ! سر مه تر دا ټولو نجونو لوړ[۲] دئ
ځم د کټ اوبوله — د کټ اوبه نرۍ دي ږغي[۳] لوړ[۴] دئ

(۷)

سور کمیس د جوړ کئ — سرې ! په ځوانانو د لوړ مالوړ کئ
عورته به د لولم[۵] — که د ای کمیس د غول موذي غه[۶] زوړ کئ

(۸)

سرمه تر کړدو — خورۍ! سرمه تر کړدو نجونو لوړ دئ
خالک[۷] دې کښته[۸] نه کي — زمور لالا له سردارانو برابر دئ

(۹)

سره ده ډبرۍ — خورۍ! سره د ډبرۍ کونه سره ده
پر نجونو ویره نسته — ورسره د پلستکو[۹] بدر که ده

---

۱ مېرمني ۲ . ږغ يې ، غږيې ۳. lawaṛ: ، پورته ، بالا ، هسک ۴.پرته ، پورته ۵ . بولم ۶ . د ۷. خالقه ۸. ښکته، ټيټ ، ځوړ ۹ ځوانان

(١٠)

ستا خولکی خورما ده — بوري ! زه د پـه خـورمـا و لهـوَلَـم [١]

و د لهـــولـــم — اوس مـــه ځـلـــه صبـر وې و د نتلم

(١١)

سپيـن د مـرونـدونــه — لرکي مـه کوه پـه مره دې سي اورونه

د پلار د نيا د ملخ سـه — سي يې ستا پر تندي نه کو [٢] کتارونه [٣]

(١٢)

ستـرکـي بـه کـم تـوري — آدم خـانـه ! تـر نـر يو ورځکو پوري

پر نجونوکي بـه درسم — آدم خـانـه ! تـه بـه مـا کورې کـه نوري

(١٣)

ستـرکـي بـه کـم تـوري — وه لاليـه ! تـر نـر يـو ورځـکـو پـوري

پـه نجونوکي بـه کښېنم — وه لاليـه ! تـه بـه مـا کورې کـه نوري

نـه بـه مـا کورې نـه نوري — د پلانکي ... زوی پخپله پر ځان کوري

(١٤)

ستـرکـي د زاپران [٤] دي — لـه يوې ورې [٥] تـر بلـي د کلان دي

د بـل خـواږه اسـان دي — سي له ځانې [٦] ورکيې [٧] در باندي کران دي

---

١ . Lahwálam : امختـه ، اموختـه ، رو ږد ٢ . کړو ٣ . قطارونه

٤ . زعفران ٥ . اورې ٦ . ځان يې ٧ . ورکوې

۱۵

سپینه خوله لاهور که | په لاهور مه زنکوه[1] زانکوی[2] را جوړکه
نوري ښادۍ نه غواړم | بر سره[3] تورپیکۍ رابانديي خورکه

۱۶

سترګي د[4]، د روکي | نن د یبا د مرور په شان نیولکي
که زه په تا خبر وای | ما به نه وای آشنا يي درسره کړکي

۱۷

سپینه خوله پیاله که | دریا بې! پر دبوال غاړه را ښکاره که
که رب د مړو مل وئ | دا سپینه خوله به نه وړې سلامته

۱۸

د سم بوري په میان کي | دغه دوې نجونه وادہ سوې په ارمان کي
یو د بل په رنګ وې | لکه زرګرسي لتي[5] جوري د پېزوان کي

۱۹

سپین د مړوندونه | لرکي مه کوه په مړه د سه اورونه
د پلار د نیا د لږ سه | سي یه ستا پر تندي نه کړل کتارونه

---

۱. ځنکوه ۲. زانکو، ځانکو ۳. برسېره ، سر بېره ۴. دي ۵. Lati

(۲۰)

ستـــرکـــي د ريـدې دي — لکه پړانګ په ګردنی[1]کي د تاپې دي

د تول پــه مخــه راغې — د امېـل دانـې زيـړي زرغـونـې دي

(۲۱)

سپينـــه خـولـه لاهـور کـه — پر لاهور مه ځنګوه ځانګوی راجوړ که

لاندي سپين مړوند که — سرې برسره[2]تور پيکی را باندي خور که

(ش)

(۱)

شينکی خال د له درابنه — شينکـی خـال د لـه درابنه معلومړي[3]

جـار د، و[4] خـالـو سم — ستا پر شنو خالو هندوان مسلمانړي[5]

(ښ)

(۱)

ښـه ځـوانان ګـردي دي — اشکان[6] پر اوړو پلن پر ملا نري دي

بـرخـه لـه اوړدو کې — دا لنډي ځوانان هر ګوره کېمتي[7] دي

(۲)

ښه کُوی[8] نجونه ښه کُوی — سپی خُرمونی را نزدې[9] بپلتون به وکُوی

اول ببـلتـون دغـه دئ — سي يه رغ د ودغلی درباندي وکُوی

۱. gardánǝy: مغزي ، مزغي ۲. بر سپره ، سر بپره ۳. معلوميړي ۴. تر ، در ۵. مسلمانيړي ۶. عاشقان ۷. قيمتي ۸. kūy: کُوئ ، کړی ۹. نژدې ، نږدې ، زيندې

(۳)

بښـې دي زړې ښـې دي | سي لکړي لکوي پر اشک[۱] سپرې دي
نالت[۲] کې پر اوس پلغو | سي زړونکی شرنکوي زړونې[۳] ایرې دي

(۴)

ښــــایستــــــه | ما ول : ښایسته نجلی خپه سوله له یاره
یـار د انګور نـه خوري | شتـا لـو بــه وراړې تـه لــه بـازار

(۵)

ښـه کُوئ نـمنځونـه[۴] | تر مُردار و[۵] خولو بم[۶] و خبږي[۷] سهـونه[۸]
په مځکه کې بم کښېږدي | پـه اوږمـی ما ښام بـه غواړي جوابونه

(ع)

(۱)

عـاشق زړي ګـردي دي | معشوقو پـر اوږو پلن پر ملا نري دي
زمـا ونډه لـه اوږدو کې | دا د خدای له قهره ډک دا ټنډکي[۹] دي

(۲)

غوا راغلــه سخوندره | ور ولیـاړه سوه مرمن[۱۰] غـولیانځوره
دا ځـای مــه ارمان سو | د ځرخـي پـر چـم مـه نـه وځرخولـه

---

۱. عشق ۲. لعنت ۳. زړونه یې ۴. لمنځونه ۵. مرداړو ۶. به مي ۷. وخبږي ۸. ساوي ۹. لنډي ، کېمنډلي: kemandáli ۱۰. marman : مېرمن

(غ)

(۱)

غــابښ د مــر غــلــلــي[۱] دغه دوه سوبان[۲] د څه عجب نري دي
لـه کوره ليري مـه ځـه دغه دوه ځوانان له ا شکه[۳] لوني[۴] دي

(۲)

غـولــه مــوذي غـولــه بـرايــه[۵] د تـالـې څلـه[۶] زړولـه[۷]
ستـا لايـکــه نــه وه سحار درې کـاڼي تـس[۸] کـه برتوره[۹]

(۳)

غـولــه مــوذي غـولــه بــرايــي د ژړو ولــي زړولــه
کې و تاته ساتنک[۱۰] کران دئ سبـا درې کـاڼـي را تـس کـه غوړوره

(۴)

غـولــه مــوذي غـولــه بــرايــي د ژړو ولــي ويښـولــه
خولـه کـه د پـه کار واى ښـه ظـالـمـه! پـه ويدو بـه د خوړمـه

(ک)

(۱)

که اور دئ د مراد خان په سر کې اور دئ اخـتـر شـاه ژړی يـه مـرکـئ
اوس دې واخي کې اختر په رشتيا[۱۱] وروړ دئ

(۲)

کاړه دي د سرو غزو اوبل کاړه دي
وس وکـئ ځـوانـان پر دا نيمه شپه د پلغو تي[۱۲] خواړه دي

۱. مرغلري ، ملغلري ۲. شوندان ۳ . عشقه ۴ . برايي ، ښکا ۵ . ليوني ۶. ولي ۷. زړوله
۸ . راوغورځوه ۹ . برېتوره. ۱۰.ساتل ، پالنه ۱۱. رښتيا ، ريښيتا . ۱۲. پېغلو

(۳)

کـــرکــې وزر د تــور دي   کرکې وزر د تور دي سپین بې نه کې
پلغه[۱] ځـي یار خوبش کي   ځې کېږې پر جار باسې په بند بې نه کې

(۴)

کښتــه تـلـم بېږو لــه[۲]   ماول: رابـه سي چوري د کټ اوبو له
کـه نــه راغــه اوبو لــه   اوسانی کیلـه مـه باندي ده عمرو له

(۵)

کونډي! لور د[۳] چا له لوېوله   ماول: کونډي لور د چا له لوېو له
مــا تـــه درانـــه کـــه   د دلـه په زړی د څلـه زوبلولـه[۴]

(۶)

کـه کړدي دي بابوکان زني کړدي دي
تـر مـلایـه سره بندونـه   تـر اوږو یـه د توپکو سره لوکي دي

(۷)

کـه تُوتـان د ېرېځی پر سر تُوتان
سي جنګ له په خندا ځي   دغـه دواړه د دلېل بـابو زویـان[۵] دي

(۸)

کـه برښي د کوملي پر خوا برښي[۶]
یــار مــه غــه دئ رالئ[۷]   سپینه خوله مه کښلوي[۸] زبه[۹] مه څوښي[۱۰]

---

۱. پېغله ۲. bero: د پلوسو (palosu) څنګل ۳. دي ۴. ژوبلوله
۵. زامن، زمن ۶. برېښي ۷. راغلئ ۸. ښکلوي، کُښلوي ۹. ژبه
۱۰. څوېښي، څېښي

(۹)

که نري دي د بغاوي نل نري دي

سي جنګ کوي لوڼي دي   سي سمندي[1] ګډ يي ايدر زيي[2] دي

(۱۰)

که وله د سم ږوب په ميان کي وله

پـرتـه[3] سـه ږغ وکـه   پر مکه دا جيان[4] حـال کوي بنګله[5]

(۱۱)

که تور دي د آدم کوټونه[6] تور دي

پاروندې[7] ليا په پښو وو   لويه خدايه! نن په تور لحد نسکور دي

(۱۲)

که ګړدي د انبار کاڼي ګړدي دي

ښه په ست بلندی راکه   ستـا بـرتـونـه د زمـري دي

(۱۳)

کـه تـوري د انبار ډبري توري

ښـه پـه ست بلندی راکه   ستـرګـي د دي بـې رنـجـو تـوري

(۱۴)

که ککر دئ ددې غره پر سر ککر[8] دئ

پلانکی... خوښه مېره دئ   دغه زما خلات[9] د کم مېږه تر سر دئ

---

۱. آسپي ۲ . حيدر زيی ۳ . پورتـه ۴ . حـاجيان۵ . نوميالی مبارز نـواب بنګل خان کاکړ ۶. بوټونه ۷ . پاروند يې : پارون يې ، پرون يې ۸. Kákar: د بوري د غبرګي په سيمه کي يو غر دئ. ۹ . x̌álā̄t: پټکی ،پاکه ، لنګوټه

(۱۵)

که اومان دي د دی[۱] غره پر سر اومان دي

کلـه بنې بلـنـدي ويايـه ځي ځواني بنځي نه راباندي خاندي

(۱۶)

که ګردی دئ ای د سیاڅکي سر ګردی دئ پر یوه څنکي زرک پر بل یې تلری دئ

زرک د میـــبرو ځـــای دئ پر تلري باندي د نجونو ملستغلی[۲] دئ

(۱۷)

که له تسه د دې غره اور څکی له تسه

سم هنزولي[۳] پر مخ راسئ کـمـر ریـري راځـه وبـاسئ لـه مخـه

(۱۸)

کـمـیـس مـه د خـورمـا[۴] لالي کمیس مه د خورما په بند کي دئ

سـي تـولـه تـولـه اوړې سر ې نظر درلګیا سوی د چوري دئ

(۱۹)

که رهوال دئ د آدم نیلی رهوال دئ

که کښې په میدان رالئ ګـردنـی یـه د مـاهي لـمې د مـار دئ

---

۱. dә́y: د دې ۲. Mastǧáláy: ګودر ۳. همزولي ۴. خرما

(۲۰)

کمیس د له تلتکه   د لنګی پلو د ولوېدئ پر مځکه
یاري راسره وکه   د وږی مرمني ته نه یې هلکه

(۲۱)

کوهی له وښو ډک دئ   جیو ،کوهی له وښو ډک دئ
دود به وکي دا زمونږ په زمانه کي   زړې به په سپین سر مړونه وکي

(۲۲)

که بریښي د کوملي پر سر برښي[1]
مین لالی مه راغئ   سپینه خوله مه کُښلوي زبه مه ځوښي

(۲۳)

که ناري د وهاري پر سر ناري
ایاز و پیروز مړه دي   سدولا په توپک مه وله ورندیاري

(۲۴)

زوړ سړی به یار کم   پر لکړه بې روان کم
ځوان به ور اَریان[2] کم   دا خیر نه خوله بې په نسوار کم

(۲۵)

کمیس په چکن جوړ که   لالي! زور ورکه د کوتو و بندو ته
په لیار ځوانان تربږي[3]   ختکي[4] ورکئ د کلا و پیوندو ته

---

۱. برېښي ۲. تېرېږي ۳. xaṭki: ختي ۴. اِریان، حیران

(۲۶)

کرکرۍ که کر کرۍ | د سپیلمۍ [1] پانکي کرکرۍ
نجونه به ور ووزي | د دا اوس پلستو [2] روکي [3] ولیارړي [4]
د روکي مانا [5] دا ده | سي ورو وتي سحار درخه کایرۍ

(۲۷)

کټ مه د کوټي وروکي | کټ مه د کوټي په سوري پروت دئ
درځئ سي سره ورسو | پلستکي پرچای ناست کړنکي ځځړۍ [6]

(۲۸)

کوتره خانکهي [7] سي | دا وزر وتیوي الوتی نه سي
له یاره سره بښه ځي | دا بي یاره ازانکه کولای نه سي

(۲۹)

کلکه دا مۍ میدانه کلکه

امۍ د راسره که | ښادي مه وکي د دوو کلو هلکه

(۳۰)

کالي [8] یه دي له سانه | د غلام کالي له سانه [9]
د کور پر سر یه کښیږدئ | مور و پلار بي وراځي له خراسانه

---

۱. spelmə́y : . یو ډول درختي (وني) دي، چي زیاتره پر ویالو (بیالو، ولو) باندي ولاړي وي .۲. Palastu : ځوانان، زلمي ۳. روی ۴. ولاړیږي ۵. معنا، معنیٰ ۶. ځځیړي ۷. x̌ankai: کورنۍ ۸. جامي ۹. یو راز توکر (رخت) دئ .

(۳۱)

ککر دئ د خړاوي [1] سر ککر دئ

جُمک [2] يايي لاړ به نه سم   دلې [3] مـه د مـامـا خـلـى يکړ دئ

(۳۲)

که توده ده د خوښي زمنځه توده ده

پـه شېر خـان کې تويوئ   د شېـر خـان غـاړه اوږده ده

(۳۳)

کـه ببره د پلاني ... ږيره ببره

لـرکي بـه ورتـه نيسو   سي تـوبـه کـاړه سودره

(۳۴)

کار که وزر د تور دي سپين بې نه کې

نـجلـى سي ياري وکي   سي جولان [4] ور واچوې بنده بې نه کې

(۳۵)

کښتـه ډيـري وزې دي رمېدلـي

نـاسـره ورسـره ده   د پښـو نـوکـانـې [5] دي ختـلـي

(۳۶)

کـه کـلـکـه دا مـى ميدانه کلکه

پښې مـه بـاندي خوړ سي   بـابـا پلاره ! چـراسى کېى [6] را وکـه

---

۱. Xáṛāwi : د سنځاوى په سيمه کي د دومړو کاکړانو د يوه غره نوم دئ ۲. جُمک په ختـه د بوري امکزی سنځر خېل کاکړ ؤ ۳. دلته ۴ . jolān : زولنې (پارسي : جولان) ، بېړى ۵. نوکان يې ۶. موچڼې ، مچڼي

(۳۷)

که کلکه د امی میدانه کلکه

پښې مه باندي خوږ سي   زما لالکه! چَغماچغ[1] کپی را وکه

(۳۸)

که اوږدې دي د زريپ[2] کوتي اوږدې دي

پرکټې[3] را خورې کئ   د زريپ کوتي تر زرو ښايستې دي

(۳۹)

کمره[4] ده کاکا   ماول: کمره ده د کاکا ميا کمره

د روند خوښي راوکه   بله روځ به دغی[5] نه سي برابره

(۴۰)

کميس د کنډي کنډي   د امی میدان ته ولوېدی کرلنډی

اتڼ د را خراپ کئ   سا د لياري لياري ځي لکه د ټنډي

(۴۱)

که له تا نه د سدو کالي له تانه

له کښې په بازار راغئ   سدو بله لنکه نه ويني بې ځانه

(۴۲)

کميس د ولونه ولونه   په پښو کړي د دي څنکه پاڼپبونه

و ماتې ول: رانه سي   سا و غاړه ته به واچومه ولونه

---

۱. čaǧmāčaǧ: داسي کپی (موچني) چې چيځکی (čixkáy) او چغ بغ (čaǧ baǧ) يې ځي. ۲. ظريف ۳. کټ يې ۴. برکه، ابلکه (عربي: ابلق) ۵. داسي ۶. خراب

(۴۳)

که اور دئ د قبلې له خوا اوور دئ

سي ژړ بنګلې[1] مړ کئ   اوس دې واخي زريپ خان[2] که زور ور دئ

(۴۴)

که بلېږي[3] په شنه غره کي   د ښکار ځنو[4] اور بلېږي

د خولې سلام يه راغئ   جار! د ستر کو ديد بم[5] کله سره کړي

(۴۵)

که دوې دي نجونه دوې دي   پر کوهلو اتن وهي سره ترلې دي

ديوې غه شين تيکری دئ   د آبلي زرتاري کپی[6] په پښو دي

(۴۶)

که ګل دئ په غنمو کي ژړ ګل دئ

د خيال کميس مه دا دئ   چي اورونه لګوي هغه ييا بل دئ

(۴۷)

که نازکي د بوري نجونه نازکي

تور تيکری پر سر کي   ګرده وړده تيکی جوړه پر تندي کي

---

۱. بنګل يې ۲. ظريف خان: دی د نواب بنګل خان کاکړ زوی ؤ. ۳. بليږي
۴. ښکار زنو ۵. به مي ۶. يا په بل عبارت: ملتانی موچني

«ګ»

«۱»

ګـوره سـه امـی بنـد پر بـنـد اوسېدې لـکـه لـولـی
د ملا به د چیخکی تلئ لـکـه پـورتـه د ملـتـانـی د خـوا کـپـی

«۲»

کـړدی سـرې د پـايـخـې دي
لـه ګـرميـه رارهي يې هِـنـدان[1] ګـړد پـه تـا پسـې دي

«۳»

کـړدي دي ميـرزيـي[2] خـوانـان کـړدي دي
پـه مـلاکـې کمر بندي پـر ورويـې د توپـکـو شـنـه لوکـي دي

«۴»

کـړده روځ مـه تـره پـر يـالـه کـه
چَـټ زنې رانـه غـلـه مـا يـاري لـه ملـنـکيانو سـره وکـه

«۵»

کـوسـي نـجلـی کـوسي مور د نوم در باندي ايښی د نرکو سي
ځـي ناسته يې ليا ښه يې ځـي وليارِه سې کلان درځاخه توسي

«ل»

«۱»

لـوړ مُـرغـان مبسـتـه دي لالـي تـور مُچان د پروت پرتپاره دي
مـوړ سـتـا پـه هـوا رالو[3] لالـي ستا سترکي نندې[4] پـه بېلتانه دي

۱.hindān: ميندان ۲. Mirzáyan: د سنځرخيلو کاکړانو د علي نيکه په اولاده کي راځي .۳.راغلو ۴. لندې ، لمدې ، نودې

(۲)

لـه کښـي پـه ډیـرو رالـي ځښـپوري

د کوښو دي چیخکی سو — نـري شـمـال دي راغـئ د لـمـنـي

(۳)

لالیـه ! نـظـري ده — ژړ غـاړه یـې د ژړو پـه وښـي ده

ماښام راسه دراوی. له — پـلـنګ واچوه ژړو نوکـي یـاري ده

(۴)

لـه کښـي بوري را نغاړي — تـاندکـی نجونـه زاړه مړونـه غواړي

مـا پـه خدای لو وړي [1] — که به تاندي نجونه ورکم و شین غاړي

(۵)

لاس د پـر کـنـډوه [2] دئ — ښایستې نجلی مړوند د را ښکاره دئ

جـار د ، و [3] مـړونـد سم — سپـین مـړونـد د ، د بر ښېمو کلا وه ده

(۶)

لـه کـټ سره مـه مـار — جیو ، لـه کـټ سر مه مار زړه پـه غاړه

وچـټ تـه بـه خوله ورکم — د کـړد کـلـي یـه نـه یم ذمـه واره

(۷)

له کښې پر کلی [4] بیا راغه — لـه کښـي پـر کـلـی بیا راغـه یکړه

کـمیسـي [5] لـه زربـابـه — سپینـه خـولـه یـه برابره لـه شرابـه

---

۱. Lo waṛi : لوړه کړې ۲ .kandwá: کنډۇ ، نخره ۳ . تر ، در ۴ .کوڅه

۵ . کمیس یې

(۸)

لـونګ بـه وتـا جـارکـم | تـه یو څـو[1] د مسـاپـرو لیاري ګوره
تـه هغو بې درلـه ګورم | سي شینکی کوتري تللکي[2] دي د سیند پر لوره

(۹)

له کښې بوری را نغاړي | دا زاړه مړونه پلغي نجونه غواړي
ما هم په رب لو وړي[3] | کـه بـه پلغه نجلی ورکم و شین غاړي

(۱۰)

لاس راکـه د زړه سـي | یوه شپه ده نجلی څـه بـه د په وسي
پرتـا بـاندي داغـه دي | ز ه که نه په مړېدم زړه بـه مه بښه سي

(۱۱)

لـونګ بـه ترتـا جـار کـم | تـه بـه څـو د مسـاپرو لیاري ګورې
زه بې تـه[4] غـو[5] ګـورم | سي شینکی کوتري تلې د سند پر لوري

(۱۲)

للمي دي د سم روب غنم للمي دي

غنم بې په څه توی سي | پرورخویې د بنګل[6] ویني یخي دي

(۱۳)

له کښې پر کلی بیا راله یکړه

کـمیسـې د زرتـا رؤ | سپینـه خـولـه یې لـه شرابو برابره

---

۱. مراد : یو څو ورځي ، یو څه وخت ۲. تللي ۳. لوړه کړې ۴. تر ، در
۵. gŏ: دا« تر هغو »مخفف دئ . ۶. نواب بنګل خان کاکړ

(۱۴)

لوړ دئ کوهلو لوړ دئ / سي پر سرې[1] جماعت[2] د پیغمبر دئ
لایکو نمونځ کي وکوی[3] / د کم بختو د کزا[4] دئ وارې[5] تر[6] دئ

(۱۵)

لا چي لونکه! سر د څله تور دئ
وس وکئ ځوانانو / د دا پلغي نجلی خوند د پلار پر کور دئ

(۱۶)

لور د دولتمنده / جوړه کړې یې په سرو زور لمن ده
پر مځکه سره څرخي / په اسمان کي یې د خارو لمر غسن[7] ده

(م)

(۱)

ماپَرته[8] میا[9] بوته / سره مه ویلیده[10] پرمخې[11] لنګی پروته
لنګی مه[12] ځي[13] رادئ که / د کراني بدن دي وئ لکه پوځه

(۲)

مه کاره د نجونو کاوینونه
نجونه به بنرې کي / سپین بکریه ملا! وخورې زوی ولونه

---

۱. سر یې ۲. ماجت، مسید ۳. وکئ، وکړئ ۴. قضا ۵. واریې ۶. تېر ۷. Lamarğásan: مر غسن ۸. پورته ۹. د میږو رمه ۱۰. ولیده ۱۱. مخ یې ۱۲. مي ۱۳. ځین، جین

(۳)

ما ول: سليمانه پيغمبره

مسته دعا راکه سليمانه له زهيرو زړو خبره

(۴)

مُرغاني[1] ول: تبی ده مرغاني ول: تبی مه نه تودرېږي[2]

تبی مه په غم سره کېږي د «ناټي»[3]، د وينو بوی راپرته کړي

(۵)

مُرغاني ول: په لاس کي وی، مُرغاني ول: په لاس کي مه بنګړي دي

بنګړي مه په غم سره کېږي په ايدره[4] کي مه لورونه[5] سکني دي

(۶)

ما پرته ميا بوته سره مه وليده پر مخې[6] لنګی پروته

لنګی مه که راپرته د ګراني بشر دئ وئ لکه پوڅه

(۷)

ماپرته ميا بوته سره مه وليده پر مخې لنګی پروته

موذي چپه د مله[7] سه شنه کوتره د په ايد راڅخه بوته

(۸)

مخ د شين زرغون دئ لکه مهر د تېمر په خزانه کي

په کال کي يوه شپه درځم لکه شوکدر[8] په روزه کي

(۹)

مړونه «ميرزيی» ځوانان مړونه

په سره غرمه به خوب کي په شپه به چيغيي د بل کتونه

۱. Murǧāna: د ناټي وړېندار (ورنديار) وه. ۲. تودېږي ۳. Nāṭáy:

۴.هديره ۵. لپورونه ۶. مخ يې ۷. Male: ملګري، مرګري، انډيوالان

۸.شوقدر، شبقدر (شبِ قَدر)

(۱۰)

مـا نـه زړل خپل یـار مـه زړوینـه

دکټ پر بازو پروت دی   دا تـوري څـوڼـې اور رالـګـوینـه

(۱۱)

مخ د پـه خـولـې دئ   شنې کوترې ! خوب د کړی د غرمې دئ

راځـه پـه اتڼ کښېوزه   ستا مېره په لښکر ځي یار د دلې دئ

(۱۲)

مـانـه زړل[1] خپـل یـار   خوری- ! ما نه زړل خپل یار مه زړوینه

دکور وشـاتـه کښېني   دغـه توري زلـپـې اور رالـګـوینـه

(۱۳)

مـا ول : مـاروم جـان   چوری- ، ما ل : ماروم جان به جوړومه

لـونګ بـه پـر پـاشمـه   یـو غـوبـل بـه د څواناو پر تـړمـه

(۱۴)

مـرم چـکـنـه مـرم   داغـه ستـا ارمـان بـه خـارو لـره وړم

خـارو لـه بـې نـه وړم   پـه بازار کي چکن ډېر دي رابې وړم

ن

(۱)

نجلـی چي کـاغـذ پـه کـوتـې نغـاړې

سبـا بـه د ورا راسي   وه نـجلـی!لـکـه نـرداسي بـه زاړې[2]

---

۱. ژړل ۲. ژاړي

(٢)

ناسته په تیاره کي ... غاښې[1] سپین وځوېدل[2] لکه کُنجکي

پردانجلی مین سوم ... یوه شپه به دراوی‌ نه راسره وکي

(٣)

ناسته وم په لیار کي ... چته راغه د نجونو په کتار کي

نوري په کدم[3] تلې ... چته دغی زنګېده لکه په تال کي

(۴)

ناټي[4] ول: په مورچه کي ... ناټي ول: په مورچه کي مه اغزی دئ

نور ارمان مه هم سته ... ډېر ارمان مه د لال کلي[5] ودغلی دئ

(۵)

ناره به کم کلکه ... سي یه پورته د ښوراني کلی واوري

که دا پر یار مینه وه ... کنکې به د رود غاړي لره راړي

(۶)

نجلی غاښ د زاپران[6] دي ... له یوې اورې تر بلې د ګلان دي

د بل خواړه اسان دي ... سي له ځانې[7] راکوې درباندي ګران دي

(٧)

نجونه د لویږي ... په تا ځه کږي نجلی سي نه لویږي

راځه نجلی لویږه ... مور د نه ده شین آسمان سي به نرږي[8]

---

١. غاښ یې ٢. ځرکېدل، برېښېدل ٣. قدم ۴. Nāṭáy: ناټی د کاکړ خراسان د خیساره په ښیاسته ناوه کي د ژړی‌ نومي کلي اوسېدونکی او په ختہ ښاهي زیی جلالزی، سنځر خېل کاکړ ؤ. ۵. د ناټي نازولې لور وه. ۶. زعفران ٧. ځان یې ٨. نریږي

(۸)

نـازکـې د زنـګـو[1] دي — کـه نـازکـي د زنـګـو نجونـه نـازکـي
د ر څوئ سي سره ورسو — د مېختر[2] نجونه خرټي کاړي له مځکي

(۹)

نجلۍ لاړه توبې[3] لـه — دغـه نـه یایي څوک پاته سول پر مېنه
سرزمی بې هورې وي[4] — کـې څُورمـونـې راړئ کـر وندې لـه

(۱۰)

نـجـلـۍ سـي لیـلـې — وړه کۍ[5]! سي لیلې لیلې د نوم دئ
پـه تک د اوښو مـه ځـه — وړه کۍ! د اوښو تک پـه شواخون دئ

(۱۱)

نجلۍ سي لـه څوهـۍ — لاهور ی! سي له څوهۍ ځخه اوبه وړې
ګـوډۍ د تـویـرې — تر دا ګوډې لاندي څه ملاله خوله وړې

(۱۲)

نجلۍ سي له څُوهۍ ځخه اوبه وړي
ګـوډۍ دې سـي څیـري — تر دا ګوډې لاندي څه ملاله[6] خوله وړي

۱. Zango: زنګو په اصل کې د زنګیوالي (zangi wāli) مخفف او د ناز نوم یې دئ . دا د بوري په ښار پوري د کُدېزیو، سنځر خېلو کاکړانو یو پخوانی کلی دئ . ددې کلي د پخواني اصلي اوسېدونکي کُدیزیان (Kudezian)، چې البت جوګیزیان بیا وروسته په دې کلي کې مېشته سوي دي . څرګنده دي وي، چې د زنګیوالی پخوانی مشر بلران خان او بیا وروسته ددې کلي مشر نومیالی پښتون ملک مهترخان کُدېزی سنځر خېل کاکړ تېر سوی دئ، چې اوس یې پرمېنه باندي ډاکټر محمد شاه خان کاکړ او نور ... زامن پاته دي . ۲. مېختر د حمزه زیو سنځر خیلوکاکړانو پخوانی ټاټوبی دئ ۳. له توبې څخه مراد «کاکړي توبه» ده ۴. هلته ۵. waṛákə́y: کوشنۍ، کوچنې، مکلۍ، کنکلۍ ۶. سپینه

۱۳

نـجلی پر دېوال واوره — لاهوری-!پـردېوال واوره ییـا را واوره
یـار د انګور نـه خوري — سـرې پلانـۍ ... شتـالو[1] دانې وراړه

۱۴

نـن سيلون[2] خـالي دئ — د اختر شاه سردار له مړو سره بندي دئ
اتـه يې سـاري نـه دي — اختـر شـاه سـردار نيمی د کبزيي دئ

۱۵

نور کلـه مـه نمونځ کئ — ادې موري! نن مه دوه وارې سر کُوز کئ
مين پـروعده نـه راغئ — وارېث[3] چکن[4] مه کړد په اوښکي نوند کئ

۱۶

نجلی زړه د غور زان[5] سه — اندېښني سره در تولي د شيطان سه
وزړه تـــه در ولـــوږه[6] — د مور تر زوی دا يار درباندي ګران سه

۱۷

نــاسـني پــر اوبــو دي — نجوني سپيني څوېدې[7] ما ول: سپاره دي
روشتيا[8] دي درواغ نه دي — اشـکـان[9] زړې راغـلي اولمـانـه[10] دي

---

۱ . شفتالو ۲ . Seloon : سيلون د نامتو پښتون اروابشاد سردار مراد خان کبزيي کلی او سردار اختر شاه د نوموړي سردار باتوره فرزند دئ ، چي عبد الله زيو کاکړانو سره ديوې اوږدې بدۍ په نتيجه کي په حق ورسېد . پرودګار دي بښه ورسړه وکي .۳. کرياب ۴ . تيکرى ۵ . لړزان ۶ . درولوېږه ۷ . څُړکېدې ، برېښيدې ۸ . رشتيا ، ريښيا ، رښتيا ۹ . عاشقان ۱۰ . مېلمانه

(۱۸)

ناسته ده وکورته — مروره ده شرې کوي و مورته

د پلار بډوکی وخورې — سرې! په زوند[1] یه اچولکي[2] یې و اورته

(۱۹)

نر لوبه د بوري ده — که نر لوبه د بوري ویاله نرلوبه

یومست چیلم را ډک که — نجلۍ! ستا په نیت راغلی یم له ړوبه

(۲۰)

نجلۍ سي له بیالې[3] څخه — نجلۍ سي له بیالې څخه اوبه وړې

کوډۍ د په شادئ — تر دا کوډي لاندي څه ملاله خوله وړې

(۲۱)

نه د سره څمه — اوس ناندانه نجل رایاته[4] سوه کښېنمه

سپینه خوله بې واخلم — دا پیکی به یه په خارو ولړمه

(۲۲)

ناسته پر ډبره — دابوبوله خوا را والوته کوتره

داسي نوک پرنوک سوه — لکه آسپه سي خوی واخي له نوکره

(۲۳)

ناسته ده و کورته — مروره ده رغ نه کوي و مورته

ورت موڅي ته تاورکم — تر دا د اچولکي وای و اورته

(۲۴)

نجلۍ سي له څوهۍ[5] څا[6] — نجلۍ سي له څوهۍ څخه اوبه وړې

کوډۍ[7] د څڅرې[8] — تر دا کوډي لاندي څه ملا خوله وړې

---

۱. زند، زمند، ژوند، جوند ۲. اچولې ۳. ویالې ۴. یاده ۵. cohy: چینه، خېزۍ ۶ څه، څه ۷. زی، ژی ۸. څڅېرې

(۲۵)

ناسته په ږدبره — داوبو له خوا راولوته کوتره
پیکي یه دره په دره — دځوانانو زړونو کاږي له کاګله [۱]

(و)

(۱)

وري کې په مني — چوری اوس د ودوي په ساړه زمي
ای اوبه سرې دي — دغه ستا بشر نازک دئ وبه سولي [۲]

(۲)

وښي د په مړوند کي — خال دایښی دئ د ورځکو[۳] په پیوندکي
پیکی د ولونه ولونه — لکه ښه غنم ځي [۴] ودري په بند کي

(۳)

و غزړه [۵] پورته — یو سایت [۶] درته ولیاړ[۷] یم ځم کور ته
کمیس په چکن روغ که — لالي! زور ورکه د دوو کوټو و بندوته

(۴)

وه نجلی یکړي — زما ارمان سوې د غنم تر ناړی[۸] ژړي
کبرې وړې د وځکي — لالي! خوا[۹] د هندو کې پیکي د ولي [۱۰]

(۵)

وه ادې ظالمي! — ماځله[۱۱] زړوې[۱۲] دا خلک مه ویني
له سترګو مه بهږي [۱۳] — داوښکو پر ځای سرې بیکاري ویني

---

۱. kāgala: کوګله ۲. Swáli : وبه چاودي ۳. ورځو ۴. چي ۵. وغزیږه
۶. ساعت، ساتکی ۷. ولاړ ۸. ناړی ۹. تي ۱۰. دهندوانې (هندوانې)
جوړنګ ۱۱. ولي ۱۲. ژړوي ۱۳. بهیږي

(۶)

وه نجلى نازكي　　مور و پلار به د په كم كيلي[1] واده كي
ماته به د راكي　　كه به دغه ضد له دوارو سره ويكي[2]

(۷)

وه شپنه يكره　　ته ميا چيري وهې نه دسي ويره
لور ګرنګ لې بوزه　　كه د چيري لاله وليده يكره
د پښو نوكان يه سره دي　　په څنكو غومبر وهي لكه كوتره

(۸)

ور د برابر دئ　　غولى د پر څه نمنه[3] ډكر دئ
د پلار بډوكى[4] وخورې　　سې ستا پر سينه ايښى كډور[5] دئ

(۹)

وه نجلي نازكي　　مور و پلار به د په كم كيلي‌واده كي
دوې شپې به ولمنه[6] يې　　دا دريمه شپه به زور درباندي ويكي
سپين مروند به د بالښت كي　　تور لونګ به د په موټي كي واړه كي

(۱۰)

وسوځيه ولي مي وسوځيه
د اور داغونه راكئ　　په سپي موذي مه ولي اړويه

.۱۱. وكي ، وكړي.۱. نمونه ۲. بډوكى ، پښتوركى ۳. كډور ۴. كلي ۵. ميلمنه ۶. قلعې

﴿١١﴾

وړې وړې کيـلـې [1] دي دغه زموږ د سردارانو لوړي بال خانې [2] دي

پاخه کلپان ور جوړ که وه سرداره ! مهوري زړکر دلې دي

﴿١٢﴾

وښي د پـه مړونډ کي خال د ايښی دئ د ورځکو په پيوند کي

ګـډې وډې ورځـکـي لکه جړ [3] غنم سيوکرې په بند کي

﴿١٣﴾

وختـم نـارو [4] لـه وما ول: رابه سي چوری د ګټ اوبو له

کـه نـه رالـه اوبو لـه زه بـه عـذر لياچيلم کم ليا ګخوړه

﴿١٤﴾

وه شپـانـه ! يـکـړه اَدري مه کوه شپانه، نه دسي ويره

ولوړ ګړنګ تـه خېژه [5] کـه د چيري تـالـې وليده يکړه

﴿١٥﴾

وســوم ادې وســم ئدې موري ! د بوري د سر لېمه [6] سوم

دا ډېر تر برونـه وخورم ادې موري! پريوه راغبرګه نه سوم

---

١. قلعې: forts ٢. بالاخانې ٣. ژړ، زېړ ٤. nāro: يو ډول غرنی بوټی دئ، چې خلک يې خوري ٥. خېژه ٦. څرګنده دي وي، چې د امی په يوه بله غاړه کي يا د لېمه پرځای «وياله» راغلې ده.

(۱۶)

ولي ولي — شين آسمانې بې ستنې دئ درولی
په ميان کې واړه ستوري — سور سالو يه ژړی نمر دئ غوړولی

(۱۷)

وسو څويه څله — وسو څويه څله مه سوځوی يه
د اور داغونه راکوئ — په ای غول موذي مه څله زوبلوی يه

(۱۸)

ول دئ ول دئ ول دئ — سر ې پيکي د اړولي د اوربل دي
پر نيمه شپه به درسم — وه ... دغه مه يايه سي غل دئ

(۱۹)

ور[1] د اړولی — لالي !ور د اړولی اور د بل دئ
زه ماښان[2] درلوړم — ته د خدای دپاره مه يايه سي غل دئ

(۲۰)

وغزړه[3] پورته — يوکړی[4] درته ولياړيم څم به کور ته
د ستر گو اشاره که — وړکی حال به دنه يايمه و مورته

(۲۱)

ونړيړې[5] پانه — سر د دوې گوتي مانده دئ له آسمانه
په سر کي د پيتی ده — سي تالي اوبه راړي له ا ننباره[6]

(۲۲)

وگرزه[7] چابکه — د مين په تورو زلپو پهم وکه
کوتره سه شين غاړکي — که يار درلئ[8] وزر باندي خواره که

(۲۳)

ووهئ څنکونه — لاهوری! پر ميدان جوت راړي لاسونه
له يار شرم نسته — جوړ هی هم که سي ډکر وکي دړدونه

(۲۴)

وه تـــر زرو سپيــنـــه   زمايه[9] چيري[10] کـه د زړه د سره مينه
ليا ا ستا اروا[11] و ماته[12]   ليـا بـه زمـا اروا بـنـدي در واچومـه

(۲۵)

وريـه کـي پـه مـنـي   تـالـي ! اوس د وديـي پـه سـاړه زمي
اوبـه يـه در سـرې کـي   تـالـي !ستـا بشـر نـازک دئ وبـه وسلي

(۲۶)

واوړه امـــــی واوړه   د امـی پـه کـتـوري کـي اوبـه راړه
اوبـه پـه خـاشو ډکـي   سـرې ... پـر نـامـه د خـاري واوړه

(۲۷)

وه شپـنـه مـالـداره   دا يوه څړی[13] دلـنگ بلـه پر غاړه
راځـه پـه امی کښېوزه   ستـا ميـا بـه زه پـه بل کم را کـراره
کـې نـه کـه راکـراره   زې[14] عـورتـه د خاوند غيم سي لاړه

۱.دروازه ۲. ماښام ۳ وغزېږه ۴ . کړی ، ساعت ، ساتکی ۵ .ونړېږې
۶. Ananbār : د بوري د وهاري پـه سيمه کي يو مشهور غر دئ ، چي
البت محلي خلک اننبار دالمبار (Alambār) او انبار (Anabār) پـه
نومو هم يادوي ۷. وکرځه۸ . درغلی ۹. يې ۱۰. ciri: څنکه ، څه ترا
، څه ډول ، څرنکه ، څه رقم ۱۱. ارواح ۱۲ . و ماته ۱۳ . سړی ، شړی ،
چړی ، تُوس : tūs ۱۴ . زه يې

(۲۸)

وه شپــــنــــه یـــکــــړه | تـــه میـــا چیـــري وهـــې نـــه دســـي وبره [۱]
وکـــوز کـــړنگ تـــې تـــوکـــه | کـــه د چیـــري تـــالـــو ولیـــده یـــکـــړه
د پښـــو نـــوکـــان یه ســـره دي | پـــه چـــمبـــو غـــومبـــر وهـــي لـــکـــه کـــوتـــره

(۲۹)

ولیـــاړي پـــر ویـــالـــه دي | نجونه سرې وڅوېدې ماول: سپاره دي
رُشتیـــا دي درواغ نـــه دي | اشـــکـــان زړې راغـــلـــي مـــېـــلـــمـــانـــه دي

(۳۰)

وختـــه پـــیـــر مـــنـــکـــي [۲] | د اوړمي [۳] مابنام سپوږمۍ تندر نیولکي [۴]
پـــه نـــجـــونـــو کـــي لـــیـــلا ده | په ستوروکي ښکاره ده درې ښلنکي [۵]

(۳۱)

وه ، دا نـــجـــي نـــاره | تـــل مـــدام پـــه کـــړنـــکـــو کـــي ولیـــاړه
وســـمـــه تـــه راتـــوســـه | ســـي د وویـــنـــم پـــه کـــج وهـــلـــکـــي غـــاړه

(۳۲)

وئ وچـــه لـــرکـــیـــه | لـــرکـــیـــه د شـــرونـــه [۶] لـــه دارکـــیـــه [۷]
بـــنـــد پـــر بـــنـــد شـــنـــبږې [۸] | خـــبـــر نـــه یـــي د ځـــوانـــانـــو لـــه مـــرکـــیـــه

(۳۳)

ووتـــه لـــه کـــوره | ښـــایـــســـتـــه کـــلـــه خـــوره ځـــي کـــلـــه تـــولـــه
تـــکـــې [۹] پـــه نـــخـــرو دئ | راغـــه مـــځـــکـــه ښـــوروي لـــه ډېـــر زوره

---

۱. بـیره ۲. پیر منکي (permangi): پیر من ۳. لومړي ۴ . نیولې ۵ . درې ښلنکي dre ṣ̌álangi : په آسمان کي د یو ستوري نوم دئ . ۶ . شرون (šaráwan): د شنو درختـه ۷ . dārkáya: دار (dār) په کاکړي کي د ونې و ښاخ ته ویل کیږي . ۸ . شنیبږي ۹ . تک یې

(۳۴)

وه اشکـــه څـوانــــه ما خـالـونــه لـکـولـي ستـا لـه پـاره
راســه لیـا مــه یوســه لیـا مــه وبـاســه د خـلـکـو لـه میـاره

(۳۵)

وه سپوږمۍ ګلداري سي را خېژي ګل به ګرد توکې پر لیاري
دا سي وخت به راسي سي لور به خولګۍ غواړي له ورندیاري

(۳۶)

واوږه نـجلـۍ واوږه نجلۍ پـه ګـتوري کـي ا وبـه راړه
اوبـه لـه خـاشو ډکي سـرې... پـریـاري د خـاري واوږه

(۳۷)

ولاړم تـر پـواتــه[1] زړه مـه ونیوه سیاهي برسې ولاتـه
د ستر ګو دید مه نه وئ پـر ډیوو[2] د یـاتـوم خپلـه ولاتـه

(۳۸)

وه نـجلـۍ نـازکـي مـور و پلار بـه د پـه ګم ولات واده کي
یودوې شپې به مېلمانه یې پر دریـمه شپه به زور درباندي وکي

(۳۹)

وسـې وسـې وسـې[3] وې، پر کور د اوبـه وخیازه[4] د وسې
د وسـې اوبـه ښې دي ښایستې سرې[5] د ونسه[6] سي مره سې

---

١ . Láwar : لېور ٢ . Páwāta : پوات د بلوڅو په سیمه کي یو غر دئ
٢ . Diho : پخواني کاکړان، مرانیان ا و مندوخېل و «کاکړی غاړو»
ته «ډیوو : Diho» وایي ٣ . Wase : وسې ٤ . و خېزه، وخېژه ٥ .
ښری ٦ . ونیسه

﴿ هـ ﴾

﴿۱﴾

هـره روځ مـه ګـرمـه[۱] لالي هره روځ[۲] مـه ګـرمـه تبـه کېږي
ستـا ديـدن دوا دئ ستـا ديـدن و مـاتـه کلـه را رسېږي[۳]

﴿۲﴾

هـاره هـاره هـاره د درګـی پر ويـالـه تلم امېل په غاړه
په لاس مه د سرو ګوتکي[۴] پرتـنـدي مـه د کـالدارو وايي[۵] لاړه

﴿۳﴾

هـاره هـاره هـاره «شبوزي» لـه سرې راوستې نـاتـاره
سي بندي دروازې کاږي د درګـی لـه ميـانـه ووزې ملګزاره

﴿۴﴾

هـو، شېـريـنـه يـاره! شنـه خـالونـه مـا وهلي ستـا د پـاره
يوه مـه پـه غوځي کـه بل مـه وبـاسـه د خلګو لـه ميـاره

﴿۵﴾

هـاره هـاره هـاره نن مـه ييـا پر اوبو وليده لوهـاره
د پلار پر کور ليا ښه وه د موذي پر اخور تل شمـه وليـاړه

﴿۶﴾

هـاره هـاره هـاره دا ځيرې اوبـه يې راوستې لـه پـاسـه
کـالي يـه را لانده کو لاهوری !پـه تپاره مـه نـنـه بـاسـه

---

۱. توده ۲. ورځ ۳. رارسيږي ۴. ګوتي ۵. روښنايي، رڼا، رڼيا

(۷)

هلکه ! پټکی سم تره — هلکه ! پټکی سم تره هنر دئ
یو به د هنر سي — وه هلکه ! بل د نجونو پرنظر دئ

(۸)

هلکه ! لونګی چته برسر کښېږده
درځه په اتڼ ګډسه — هلکه ! د دنیا کارونه پرېږده

(۹)

هاره هاره هاره — د درګی [1] پر ییاله [2] ځم امېل په غاړه
په لاس مه زړې ګوتکي — پر تندي مه د کالدارو واهي ولاړه

(ی)

(۱)

یاره ! وه، زما یاره! — ته دا دواړه لاس را واړوه پرغاړه
لیا لاس په لاس کي راکه — لیا مه وباسه د خلکو له میاره

(۲)

یاره یاره یاره — ما پر خوله خالونه ایښي ستا دپاره
راسه لیا مه یوسه — لیا مه وباسه د خلکو له میاره [3]

---

۱. Dargáy : د بوري وښارته نزدې یوکلی دئ . دلته له درګی ځخه مراد «درګی کډېزی» ده ، چي اوسېدونکي یې کډېزي ، مرمه خېل سنځرخېل کاکړان دي . البت په بوري کي یو بل کلی د «درګی زخپېل» په نامه یادېږي ، چي اوسېدونکي یې زخپېل کاکړان دي. ۲. ویاله ۳ .پغور پېغور

مأخذونه

هغه کتابونه چې د «زريني پانګي» ددې لوی او طلايي څپرکي د ليکنې په وخت کې زما په ښه راغلي، نومونه يې په لاندې ډول دي:

- ……خلکو سندرې، ليکوال: استاد حبيب الله رفيع، خپروونکی: افغانستان اکاډيمي د تاريخ او ادب ټولنه، د چاپ ځای: دولتي مطبعه، د چاپ کال ۱۳۴۹ ش = ۱۹۷۰، کابل
- ……پښتني سندري لومړی برخه، ټولوونکي: ګل اديبان، مهتمم: محمد دين ژواک، خپروونکی: پښتو ټولنه، چاپځای: عمومي مطبع، چاپکال: ۱۳۳۴ لمريز =۱۹۵۵ ميلادي ،کابل
- ……فولکلوري سوغات: څېړنه اوليکنه: سيال کاکړ، خپرندويه ټولنه: قلات پبلشرز، چاپکال: جنوري ۱۹۷۸ م، کوټه
- ……د اتڼ نارې: څېړنه او پلټنه: سيد خير محمد عارف، خپروونکی: پښتو اکاډمي، چاپځای: قلات پريس، چاپکال: ۲۰۰۵ م، کوټه
- ……غرنۍ سندرې: ليکوال: محمد عارف غروال، خپروونکی: د افغانستان د علوموااکاډيمي د ژبو او ادبياتو انستيتوت پښتو ټولنه، د چاپ ځای: دولتی مطبعه، چاپکال: ۱۳۶۰ ش، کابل
- …… د غرونو څوکې: ليکوال: عبد الکريم پتنګ، خپروندويه ټولنه: د کابل پوهنتون د فلالوژۍ پوهنځی، چاپځای: د لوړو اومسلکي تحصيلاتو مطبعه، د چاپ کال: ۱۳۵۹ لمريز، کابل

۞...... د پښتو شفاهي ادبيات (شکل اومضمون) ليکواله : غوټۍ خاورې ،خپروونکی : د افغانستان د علومو اکاډيمي د ژبنيو او ادبي څېړنو مرکز پښتو ټولنه ، د فولکلور او شفاهي ادبياتو ډيپارټمنټ ، د چاپ ځای : دولتي مطبعه ، مهتمم : غ . خ ، د پوښو خطاطي : نصير هنر پښتون ، د چاپکال : ۱۳۶۶ ش = ۱۹۸۸ ، کابل

۞...... فولکلوري ګېډۍ : ليکوال : علي محمد منګل (سوبمن) خپروونکی ، پښتو ټولنه ، د ژبپوهني څانګه ، په اهتمام : د ارواښاد محمد شيرين سنګري ، د چاپ کال :۱۳۵۵ ش = ۱۸۷۶ م ، کابل

۞......د پښتو ځانتنی ادب او موسيقی : ليکوال : ارواښاد استاد غلام جيلاني جلالي ، خپرونکی : د اغانستان د علومو اکاډيمي د ژبو او ادبياتو علمي او تحقيقي مرکز پښتو ټولنه ، د چاپ ځای : د ښووني او روزني مطبعه ، د چاپ کال : ۱۳۶۰ لمريز ، کابل

۞...... پښتني ملي اتنونه او محلي نڅاوي : ليکوال ، غلام محي الدين خلجی ملګری ، خپرونکی : د فولکلور او ادب ټولنه ، د خلکو د هنر ونو مديريت ، په اهتمام : غلام محبوب ، د پښتنی انځور : ارواښاد استاد بر پښنا ، چاپځای : دولتي مطبعه ، د چاپ کال : ۱۳۵۲ لمريز ، کابل

۞......کندهار مجله ، د علامه نوري په باب ځانګړې ګڼه ، ۱۳۷۸ لمريز کال ، کندهار

۞...... تر ينو : ليکوال : سيال کاکړ ، خپروندويه ټولنه : پښتو ادبي دنيا ، خطاط : عزيز جان آرټسټ ، چاپځای : اسلاميه پريس ، کوټه

۞......او زما شخصي ياد داښتونه

الاخوري
(د ښادۍ بدلي)

ویـل کیـږي پـه ښـادۍ کـي الاخـوري
جوړوونـکـي ددې پـانـکـي کـاکړاني

❁❁❁

الاخوري اوس خوندي سوې په کتاب کي
پښتني فولکلور سمسور به سي په دا

❁❁❁

دا تـر اوسـه پـوري نـه وې زېرمـه سـوي
پـه سیـنـوکـي وې پـرتـې دا د ښځـمنو

❁❁❁

سیـال کـاکړ د پښتني فولکلور خادم دئ
الاخـوري د ه ټـپـړلـي دي پـه مینـه

دا پانګه

د زریني پانګي په دې درنه برخه کي چي ځومره الا خوري راغلي دي، سر چینه یې د کاکړستان د بوري فولکلوري حوزه ده. د پښتنو په دې کلتوري حوزه کي د ښادۍ بدلي یو اوږد او ویاړلی تاریخ لري. زما په فکر د کاکړستان د بوري، قلعه سیف الله، اوسني ږوب، کاکړ خراسان، غوځکۍ او مسه خېل لرغوني فولکلوري حوزې ددې خبر ي شاهدي ورکوي، چي دغه ذکر سوي ځایونه د «ښادۍ» د «بدلو» پخواني مرکزونه او سرچینې پاته سوي او دي.

د اپانګه شځمنو جوړه کړې او دوی یې ساتندوی دي. دغه فولکلوري اثاثه ډېره پخوانۍ ده، چي و موږ ته له آریایي دورې څخه خوله په خوله اوسینه په سینه راپاته ده. ددې قیمتي پانګي په را غونډو لوکي ماخورا ډېره خواري کښلې ده.

زه د بوري د ژنکیوالي د کران محمود خان کدېزي، مرمه خېل، سنځر خېل کاکړ، د سنځاوۍ د ریکوړي د ښاغلي محمد حنیف مشهور په سپین بادام دومړ سنځر خېل کاکړ او دغه راز د بوري د خان محمد طالب جلالزي، سنځر خېل کاکړ ډېر منندوی یم، چي دې نیازمنو وروڼو ماسره د «الا خورو : alā xurū) یا په بله ژبه د «لالینو : lālinū» په راټولولو اویا ښوولو کي کامله مرسته کړې ده. په تېره بیا د کران محمود خان کاکړ مرسته د زیاتي ستاینې وړ ده. د بوري د فولکلوري حوزې دغه خوږې او

خوندوري «د ښادۍ بدلي» د همدې دوو ښاغلو ورونو په مننه ستاسي و درانه حضور ته وړاندي کيږي:

د الا خورو بېلا بېل نومونه

په ودونوکي چي پښتني ښځمني کومي سندري وايي، په عمومي ډول «د ښادۍ بدلي» بلل کيږي. خو د کاکړستان د بوري په کلتوري حوزه کي بيا خلک و همدې بدلو ته «الا خوري: alā xuri» وايي. البت ځيني خلک بيا همدغه د الا خور سندري «الا مور: ala muri» په نامه يادوي. خو د کاکړستان د سنځاوۍ په کلتوري سيمه کي بيا د خلکو په فولکلوري اصطلاح د ښادۍ بدلي د «لالينه: lalina» په نامه بلل کيږي. په هر نامه چي يادي سي، په دې نومونوکي هرنوم ښه ورسره ايسي.

د الاخورو تصنيف بندي

الا خوري يا په عمومي اصطلاح د ښادۍ بدلي د هغي سمسوري او شنې و زرغونې کروندې مثال لري، چي په غوړېدلې لمن کي يې ډول ډول ادبي ملغلري او فولکلوري جواهر د ستورو غوندي ځليږي. د الا خورو دغه خورا قيمتي ملغلري په ډيرو درنو او غوره مطالبو پسوللي دي، چي په لاندي ډول يې تصنيف بندي (classification)کوو:

انتقادي الاخوري

د پښتو ليکني ادب دئ که کرني، هره برخه يې په

انتقادي مطالبو ښايسته ده . په تېره بيا د پښتني فولکلور الا خوري پخپله دريابي غېږ کي و خورا زياتو انتقادي خبرو ته په خورا ساده او روانه ژبه ځاى ورکوي . د ا لاندي الا خوره يې يوغوره مثال دئ :

ور را خلاص کئ پيسي واخلئ   که له لوري مُرداررئ
د ورو کوني په واخئ

مزاحيه الاخوري

مزاح (humour) په ادب کي د مالکي حيثيت لري . ښکاره خبره ده ، چي په بل منګه دوډۍ د سري د خولې خوند نه ښه کيږي . حقيقت خو دا دئ ، چي د يوې ژبې په ادب کي طنز وي که مزاح ، دواړه په کي د روح حيثيت لري . نو شايد همدغه وجه ده ، چي زموږ بې سواده ښځمنو په الا خورو کي د مزاح خوندور عنصر خوندي کړى دئ . ودې لاندي مثالونه ته ستاسي ښايسته نظر را جلبوو :

ورايه راله درکي درکي   پلانکۍ ... يه ده په مخ کي
کړې پښې لکه دچرکی
وه پلانکيه ... توره دوسته   پر کمبله راته چوسه
څي د وکارم له پوسته

دعاييه الاخوري

دعا په هر شکل او د هر چا چي وي ، دعا ـــ دعا ده . او خپل اثر ښندي . انسانان يو و بل په دعاوو کي يادوي . او هر سړى خپل ځان د بل چا ددعا محتاجه بولي . ځکه چي په دعا کي يومخفي قوت پټ دئ . همدغه د زړونو د تل څخه راختلي دعاوي

انسانان همېشه سمسور او ژوندي ساتي . پښتنې ښځمني دعاوي منې او يو وبل ته يې په اخلاص کوي . په دې لاندې الا خوره کې دعاييه کلمات وکورئ . اودعا په اهميت ځانونه خبر کئ :

خور د وروو واده کوينه   خور د وروو واده کوينه
داسې خور د گل گلاب سې   سې ورابانکې بويوينه

ستايشي الاخوري

په انساني ژوندکې د ستاينې او غندنې خپل خپل ځای دئ . البت په ستاينه خلک خوشاله کيږي . او په غندنه د هر چا پر تندي باندې گوټې (گونجې) پيدا کيږي . بس دغه انساني فطرت دئ، چې په ستايلو چا غيږي او په غندلو ډنکريږي . د پښتنې فولکلور د الا خورو لمن په ستايشې سندورډکه ا و دستاينو په خورو کايو پسوللې ده . دلته د نمونې په ډول ځينې الا خورې وړاندې کيږي :

د دالان تر مخ وابه دې   د دالان تر مخ وابه دې
د اسې زوم مه دروستلی   د کاله رنک مه په ښه دئ

❁❁❁

ناوکې پښه واخه سپرړه   زما لالی درته وليار دئ
په ځوانې يې هوسړه

❁❁❁

زموږ ناوو خانه واده ده   تې پوښتنه ځينې وکئ
دچا لور دچا وره ده

جوابي الاخوري

الا خوري د پښتنې فولکلور هغه جانانه ډول دئ ، چې ويره لمن

يې د سوال او جواب په صورت کې په راز راز جوابي الا خورو پسوللی دئ . د مسابقې دغه منظومې سندرې خپل يو ځانګړی رنګ او جلا خوند لري . موږ په جوابي الا خورو کې د خپلو بې سواده و ښځمنو شاعرانه استعداد په ښه ډول ليدلای سو. دلته يو ه ډيره په زړه پوري او خوندوره جوابي الاخور د نمنې په ډول وړاندې کيږي :

خور پر غولي مه پاتک دئ داسې زوم مه راوستلی
ږيره نه لري هلک دئ

❁❁❁

خور پر غولي مه بياتي ده دې نجلۍ مه ده درکړکې
دا دکړ دکلي بې بې ده

خيال آمزيني اوندرت

زه پخپله په دې عقيده يم ، چې د پښتني فولکلور منظوم ډولونه د « يواني شاعرۍ » په ښه ډول مقابله کولای سي .د پښتو دغه شفاهي پانګه په نازکو تشبيهاتو او ژورو خيالاتو پسوللې ده .زموږ بې سواده ښځمني دي که نارينه ، دوی په خورا مهارت د پښتو په منظومو فولکلوري ډولونو کې نوي نوي فکرونه او نادر کايونه را نغاړي ، چې د نوښت او ابتکار شغلې په کې ليدل کيږي . د مثال په ډول و دې لاندي الا خورو ته نوکې ځير سئ :

ناوکي ستا شمشيره درخته ناوکي ستا شمشيره درخته
زما لالی تر لاندي ناست دئ باچهي کوي بې تخته

❁❁❁

خيښي نوی سر اودلی خيښي نوی سر اودلی
زما لالی په داسي جوړ کئ لکه نمر پر غره ختلی

ښادي

د پښتنو اختروي که ښادي ، دوی خپل اخترونه او ښادۍ په درب(drab) تېروي . حقیقت خو دا دئ ، چي د پښتنو اخترونه ځانګړی رنګ او ښادۍ يې يو بېل خوند لري . د نورو اقوامو په مقابل کي د پښتنو اخترونه دي که ښادۍ ، يومنفرد مقام او ځانګړی حیثیت لري . د پښتنو د ښاديو دغه ځانګړتیا په يوه خوندوره الا خور کي داسي څوندي سوې ده :

ملا ! ټول که کتابونه دغه نن پر مورږ ښادي ده
یا به سم کو عملونه

پښتني ننګ او غیرت

پښتانه ننګیالیان او دننګ پلويان دي.د ننګ ا و غیرت غوندي پښتني صفات يې په خټه کي اخښلي دي . دو ی بې ننګي نه خوښوي .همېشه يې ننګ پاللی دئ . او پښتني دود و بايده يې پر ځای کړې ده . د پښتو کړنی ادب د پښتني ننګ او غیرت ښکارندوی دئ . په ځینو الا خورو کي د ننګ او غیرت ښايسته او درانه توري داسي خوندي سوي دي :

دکمبلي زی‌ يه توري د کمبلي زی‌ يه توري
زما لالی پر ننګ مین دئ خیښي نه باسي سرتوري

❁❁❁

سي توپک يه پر پښه ايښی سي توپک يه پرپښه ايښی
تر دا سي غیرت جارسم زما لالي سر پر ما ايښی

شکرونه

پښتانه خورا صابره او شاکره خلک دي . دوی په صفت د یوه مسلمان همېشه د خدای شکرونه کاږي . او د پښتنو دغه لوی صفت په یوه الاخوره کي په دې ډول خوندي سوی دئ :

مور لس خوندي اته وروڼه | لـه الله څـخـه راضـي یـو
مـورې تـل کـاږو شـکـرونـه

د قافیو نیمګړتیاوې

الا خوري د پښتني فولکلور هغه غني ډول دئ ، چي په ډېرو ادبي ممیزاتو او شاعرانه صفاتو پسوللی دئ . خو په ځینو الا خورو کي د قافیو نـاسموالـی پـه نظر راځي . او دا چي الاخوري زموږ بې سواده ښځمني جوړي ، نو ځکه په ځینو ځایو کي تېروتني ځیني سوي دي . د مثال په ډول دا لاندي الاخوره وګورئ :

د ناوکی په لاس دسمال دئ | د نـاوکـی پـه لاس دسـمـال دئ
سي لـه مورې بېلوینـه | پـه زړکـي کې ډېـر ارمـان دئ

اوسني الاخوري

هسي خو د تاریخ په بېلا بیلو پړاوونو کي د الاخورو رنګ په رنګ سندري جوړي سوي ، خو اکثره یې ورکي دي . او چي څه را پاته دي ، هغه د ورکېدو په حال کي دي . له ښه مرغه د کاکړستان په ذرخېزه کلتوري سیمه او ځانګړې فولکلوري حوزه کي تر اوسه پوري نوي نوي الاخور ي جوړېږي ، چي یو ښکاره مثال یې په دې ډول دئ :

ډرپـــوره ! زمـــوږ وروږ مـوږ دغـی لـــه تــــه راضـي يـو
تــــه بـــس مـــه ولـــه پـــه زوره

۞۞۞

د الا خورو جوړښت او تقطيع

و ماته د بوري په فولکلوري حوزه کي چي څومره الا خوري په لاس راغلي دي ، هغه ټولي د جوړښت په لحاظ يونيم بيتيزي او يا بيا دوه بيتيزي دي . خو څرګنده دي وي ، چي په ټولو دوه بيتيزو بدلو کي لومړی مسری تکرار يږي . او د دې غبرګون په وجه په بدله کي يو ځانګړی آهنګ او يو خاص خوند پيدا سي .

او پـه دوه بيتيزه بـدلـو کـي د لـومړی مسری تکرار يـوازي د کاکړستان د ښځمنو په بدلو کي ليدل کيږی .اوس د هـمدې يو نيم بيتيزو او دوه بيتيزو بدلو و جوړښت او ادبي سکښت ته ستاسي پام را اړوو :

۞۞۞

یونیم بیتیزه بدلي

خوره! پـر غـولـي مـه مـنـدکـي   مـوږ بـه خـپـلـه نـاوو یـوسـو

مـور بـي سـروهـي لـه مـځـکـي

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	✿	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
خور	هه !	پر	غو	لي	مه	من	د	کی	✿	موږ	به	خپه	له	نا	وو	یو	سو

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
مور	بي	سر	و	هي	له	مځه	کي

دچـا پـوسـتـیـن دورې دئ   لـکـره پـه لاس ورکـئ

دی لایک د درو‌یـــــــزې دئ

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	✿	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
د	چا	پوس	تین	د	وزې	دئ	✿	له	که	ره	په	لاس	ور	کئ

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
دی	لا	یک	د	در	وې	زې	دئ

ناووستا کوتي د سرو دي ترتیکري یه رابنکاره که

ستا سکه لورونه خو دي

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
نا	وو	ستا	کو	تي	د	سرو	دي	❁	تر	تي	کري	یه	را	بنکا	ره	که

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
ستا	سه	که	لو	رو	نه	خو	دئ

زموږ ناووپه درخته کمه د کور سرله نه رسږي

ترپښو لاندي کي کمبله

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
زموږ	نا	وو	په	درخ	ته	که	مه	❁	د	کور	سر	له	نه	ر	سه	ږي

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
تر	پښو	لان	دي	کي	کم	به	له

دوه بیتیزه بدلي

پر کور دوه زرغونه شاله | پر کوره دوه زرغونه شاله
زما لالی ورته ولیاړ دئ | لاسي نه ورځي له خیاله

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	✽	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
پر	کور	دوه	زر	غو	نه	شا	له	✽	پر	کور	دوه	زر	غو	نه	شا	له

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	✽	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
زما	لا	لی	ور	ته	و	لیاړ	دئ	✽	لا	سي	نه	ور	ځي	له	خیا	له

پر کور سور ځومبک ځړړي پر کور ځومبک ځړړي
هغه لور د سترکي وخوري سي د پلار په کور نازړي

١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨	✿	١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨
پر	کور	سور	ځوم	بک	ځه	ړ	ړي	✿	پر	کور	سور	ځوم	بک	ځه	ړ	ړي
١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨	✿	١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨
هه	غه	لور	د	ستر	کي	و	خوري	✿	سي	د	پلار	په	کور	نا	ز	ړي

باران اوري منا څاڅي باران اوري منا څاڅي
ناوکی زما د لالي ده تر نوکانو یه زر څاڅي

١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨	✿	١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨
با	ران	او	ري	مه	نا	څا	څي	✿	با	ران	او	ري	مه	نا	څا	څي
١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨	✿	١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨
نا	و	کی	زما	د	لا	لي	ده	✿	تر	نُو	کا	نو	یه	زر	څا	څي

د الاخورو ادبي خصوصيات

الاخوري يا په بل عبارت «د ښادۍ بدلي» د پښتني فولکلورهغه زرين څپرکی تشکيلوي، چي په راز راز رنګينو مطالبو ښايسته دئ. دلته د پښتو د شفاهي ادب د دې خوندور صنف ادبي خصوصيات په لنډ ډول بيانيږي:

۞ ... د ښادۍ بدلي د ښځمنو په خوږه او پسته ژبه پسوللي دي.

۞ ... دپښتني فولکلور په دې خوندور ډول کي دپښتو ډېر لرغوني اوسوچه توري خوندي دي.

۞ ... د ښادۍ په بدلو کي دپښتو خوندور محاورات او نازک تشبيهات زېرمه سوي دي.

۞ ... د ښادۍ بدلي په روانه، سليسه او ساده پښتو کي جوړيږي.

۞ ...دغه جانانه سندري د پښتو په قاموس ليکنه کي د قاموس نويسانو سره په زړه پوري مرسته کولای سي.

۞ ...د کاکړستان په فولکلوري حوزه کي جوړي سوي د ښادۍ بدلي د کاکړي ګړدود په زړه پوري نمايندګي کوي.

د ښادۍ بدلي په چاپي آثارو او مجلو کي

الاخوري يا په يوه بله فولکلوري اصطلاح «الاموري» چي په پښتنو کي په عمومي ډول «د ښادۍ بدلي» بلل کيږي، د پښتو په بېلابيلو چاپي آثارو او ځينو مجلو کي خوندي سوي دي. دلته يې په لنډ ډول يا دونه کوو:

۱. ملي سندري

دغه لوی ویاړ لومړی وار د علامـه محمدګل ځان نوري په برخه سو، چي د خلکو له سينو څخه يې په خورا مهارت د ښادۍ بدلي را وايستلې. بيا وروسته اروانښاد نوري دغه ۱۱۲ خوندوري بدلي د «بابولاله» تر سر ليک لاندي پخپل ځانګړي اثر «ملي سندري» کي د يوې په زړه پوري ليکنې په ملتيا په الفبا يي ترتيب خوندي کړې. د استاد نوري دغه کتور اثر د کابل پښتو ټولنې په ۱۳۲۳ لمريز کال چاپ او ادبوالو ته يې وړاندي کړ.

ښکاره خبره ده، چي استاد نوري د ښادۍ بېلا بيلي بدلي په «ملي سندري» نومي کتاب کي د «بابولاله» په نامه ثبت کړي دي. زما په فکر دغه نوم د ښادۍ له بېلا بيلو بدلو سره سمون نه خوري. حقيقت خو دا دئ، چي بابولاله د ښادۍ په يوه ځانګړي پړاؤ(Stage) کي ويل کيږي. په ښاد يو او ودونو کي چي پښتنې ښځمني کومي بېلا بيلي بدلي وايي، موږ هغه ټولي بدلي تش د «بابولاله» په نامه نه سو يادولای.

سمه خبره خو دا سي ده، چي د اښادۍ بدلي له «خورښادي» څخه شروع کيږي. بيا وروسته بېلا بيل پړاوونه (Stages) راځي، چي نومونه يې په دې ډول دي: ۞ ښه وروره ۞ بابولاله ۞ د سحار باد ۞ کيسو ورو ۞ او ژړی ماځيګر

ما په دې باره کي پخپل ځانګړي اثر «فولکلوري جواهر» کي هر اړخيزه څېړنه کړې ده، چي دلته يې تکرار مناسب نه ښکاري. موږ په مجموع کي هغه ټولي سندري چي په ودونو کي ويل کيږي، «د ښادۍ بدلي» بللای سو. البت ځيني ځانګړي بدلي، چي يوازي د «بابولالي» په مخصوص پړاؤ کي ويل کيږي، همدغه

ځانګړي بدلي د «بابولاله» په نامه یاد ولای سو . څرګنده دي وي ، چې د واده په یوه ځانګړي پړاؤ کي د بل مخصوص پړاؤ بدلي بېخي نه سي ویل کېدلای .

۲. پښتني سندري (لومړی برخه)

تر «ملي سندري» وروسته د کابل پښتو ټولني په ۱۳۳۴ میلادي کال د«پښتني سندري» نامه یو خورا په زړه پوري او ګټور کتاب د ارواښاد محمد دین ژواک په اهتمام چاپ او و پښتنو ته وړاندي کړ . د همدې پورتني اثر په لومړۍ برخه کي پر مخ ۸ ۳۴ باندي د «بابولاله» تر عنوان لاندي د ارواښاد علامه نوري د «ملي سندري» «۱۱۲» زېرمه کړي بدلي ، بې د څه یادوني او سر چینې بېرته په مکرر ډول د الفبا په ترتیب خوندي سولې .زما په خیال دا یو علمي خیانت دئ ، چې د استاد نوري سر ه په وار وار سوی دئ . خو څرګنده دي وي، چې علامه نوري پر خپله کلتوري او فولکلوري مېنه باندي داسي غښتلي او پیاوړي وارثان پرې ایښي دي ، چې په آینده به هیڅوک و داسي علمي او ادبي خیانتونو ته پرې نه ږدي .

۳. د خلکو سندرې

شمس الادباء جناب حبیب الله رفیع د پښتني فولکلور په سمسوره دنیا کي تر علامه نوري را وروسته هغه پیاوړی ، منلی او غښتلی فولکلوریست دئ ، چې د ښادۍ بدلي یې لومړی وار پخپل دې ګټور او قیمتي اثر کي د «بابولالي» تر عنوان په خورا منظم ډول وڅېړلې . د استاد رفیع دغه ۲۲ مخیزه لیکنه ډېره کوټلې ، خوندوره ،په زړه پوري او په خورا درنو معلوماتو پسوللي ده . د

پښتني فولکلور په سمسوره کرونده کې «د خلکو سندرې» د ملغلرو غوندې بریښي . حقیقت خو دا دئ ، چې د فولکلوري دنیا په څېړنیز میدان کې دغه مستند او معتبر کتاب د ځان ساری نه لري .

د استاد رفیع ددې ۳۲۲ مخیز فولکلوري اثر یادګاري مقدمه د خپل وخت لوی استاد مرحوم علامه حبیبي ؒ کښلې ده . د نوموړي لیکوال دغه دروند کتاب د افغانستان اکاډیمي د تاریخ او ادب ټولني له خوا په دولتي مطبعه کې چاپ او په ۱۹۷۰ میلادي کال د پښتني فولکلورو و مینانو ته په خورا اخلاص وړاندي سوی دئ .

۴. فولکلوري جواهر

دسیال کاکړ په دې پورتني ۱۱۶ مخیزه کتاب کې لومړی وار د « ښادۍ » خورا زیاتي «بدلي» چې شمېرېي و ۲۰۰ ته رسیږي ، د یوې څېړني په ملتیا د « فولکلوري جواهر» په زرینه لمن کي خوندي سولې . د نوموړي لیکوال دغه اثر د کوټي پښتو اکاډمي د ۱۹۷۹ میلادي کال د اپریل په میاشت کې د پښتني فولکلور وشیدایانو ته وړاندي کړ . زما دغه اثر به یو څه ارځښت ولري که نه . درانه نقادان دې پخپله ارزیابي کړي .

۵. د ښادۍ بدلې

کران احسان الله آرینزی چې د کراني پښتو یو تکړه لیکوال دئ ، پخپل نوبت یې د ښادۍ و مخصوصو بدلو ته ښه په زړه پوري کار وکئ . زموږ دې وړدګ وروړ د وردکو له ځانګړي فولکلوري حوزې څخه د ښادۍ خورا زیاتي بدلي را ټولي کړي او بیا وروسته یې د ۱۳۵۴ لمریز کال د کابل د « فولکلور» مجلې په بېلا بیلو ګڼو کې لیکني

پر کړي او ډيري خوندوري نمونې يې راوړي دي .

کران آرينزي بيا وروسته خپلي پاشلي مقالې په ۱۳۶۵ ميلادي کال په کابل کي « د فولکلور پوهني سمپوزيم » د جوړ سوي سېمينار په مناسبت په کتابي بڼه « د ښادي بدلې » تر عنوان لاندي د افغانستان د علومو اکاډيمي د ژبو او ادبياتو د مرکز رياست ، د شفاهي ادبياتو او فولکلور ډيپارټمنټ له خوا د پښتني فولکلور وشيدايانو او ادبوالو ته وړاندي کړ .

ښاغلي آرينزي پخپل دې کتور اثر کي د وړدکو په فولکلوري حوزه کي د واده بېلا بېل دودونه او د ښادي ځانګړي بدلي د يوې په زړه پوري سريزي او خوندوړو تشريحاتو په ملتيا څېړلي او خوندي کړي دي . زه د کران آرينزي ودې لويه خواري ته په درنه ستر که ګورم . زيار يې ستايم او مبارکي ورته وايم . خو ګومره به ښه وي ، چي نوموړی ليکوال دغه کتور کتاب له نوي سره کمپوز (compose)او چاپ کړي . دا وخت بېخي د ويلو نه دئ .

٦. د پښتو ځانتني ادب او موسيقي

مورږ د پورتني اثر په حواله چي ليکوال يې ارواښاد غلام جيلاني خان جلالي دئ ، ويلای سو ، چي نوموړي اديب د ښادي يوشمېر سندري په ادبوالو پېژندلي دي . د ښادي دغه خوندوري بدلي چي شمېر يې و « ۷ » ته رسيږي ، په همدې پورتني کتاب کي د « سندري يا د پښتو ادب موزوني ټکي » تر عنوان لاندي خوندي سوي دي .

۷. د پښتو دودونه

د ارواښادد غلام محمد تره کي دغه معلوماتي کتاب ، چي په

۱۳۵۳ میلادي کال د کابل «د فولکلور او ادب مدیریت» خپور کړي دئ، پخپله فولکلوري لمن کي د غزني او زابل پښتني دودونه راوړي او نوموړي لیکوال په خورا ساده پیرایه او اسانه ژبه څیړلي دي. اروابناد تره کي د همدې کتاب په غېږ کي د ښادی او ځینو بدلو ته ځای ورکړی دئ، چي د غزني او زابل د ښځمنو نمایندګي په کیږي.

۸. د غزونو څوکې

«د غرونو څوکې» د ښاغلي عبد الکریم پتنګ هغه په زړه پوري کتاب دئ، چي په یوه برخه کي یې «د واده سندرې» تر عنوان لاندي د ښادی بدلي پخپله ۱۸ مخیزه لیکنه کي د نورو معلوماتو په ملتیا په ښه ډول څیړلي دي. د ګران پتنګ دغه لیکنه ډیره خوندوره او زیاته ګټوره ده. خو حروف یې دومره واړه دي، چي ښځي ویل کیږي نه. ویونکي او څیړونکي استفاده نه سي ځیني کولای. د ښاغلي پتنګ دغه ارځښتناکه اثر په ۱۳۵۹ لمریز کال د کابل پوهنتون «د فلالوژي پوهنځي» چاپ کړی دئ. د کتاب د پښتني انځوګر ګران ورور ښاغلی روحاني رویاء دئ.

۹. د پښتو شفاهي ادبیات (شکل او مضمون)

د پښتني فولکلور په حواله د غوټی خاورې دغه څیړنیز کتاب پخپله لمن کي د ښادی بدلي «دښادی سندرې» تر عنوان لاندي په درې مخونو کي څیړلي دي. د نوموړي لیکوالي څیړنه خوندوره او دستایاو وړ ده.

۱۰. ترینو

دسیال کاکړ په دې وړې رساله کې ، چې د پښتو ځانګړې لهجه « ترینو : وڼېځي او یا څلکرو» څېړل سوې ده ، پخپله کړدودي غېړ کې د ښادۍ یو شمېر بدلي « د الا مور سندرې » په نامه راوړي دي . دغه رساله د ۱۹۷۳ میلادي کال په شروع کې د کوټې « پښتو ادبي دنیا » و ادبوالو ته وړاندې کړې ده .

د کاکړستان او کندهار

د ښادۍ په بدلو کې یو والی

د اخو یو تاریخي حقیقت دئ ، چې کاکړستان په ادبي، کلتوري ، ژبني ، نژادي او جغرافیایي لحاظ د لوی کندهار یوه نه بېلېدونکې برخه ده . په تېره بیا د کراني پښتو په فولکلوري میدان کې د کاکړستان او کندهار ډېرې پانګې سره ورته او شریکې دي . د مثال په ډول که چیرې موږ د کاکړستان د بورې د کلتوري حوزې « الاخورې » د کندهار د هغه ۱۱۲ بدلو سره مقایسه کړو ، چې علامه محمد ګل خان نوري لومړی پلا په « ملي سندرې » کې خوندي کړي او بیا وروسته همدغه ۱۱۲ بدلي بې د څه حوالې د « پښتنې سندرې » په « لومړۍ برخه » کې د « بابولاله » تر عنوان لاندې راغلي دي ، نو ودې پایلې ته به روسیږو ، چې د کاکړستان او کندهار د ښادۍ بدلي یو دبل سره څومره یووالی او نزدېکت لري . او دانه معلومیږي ،چې دغه بدلي به لومړی وار چیرې جوړې سوي وي . آیا ددغو بدلو ابتدایي سر چینه

کاکړستان دئ که کندهار ؟ امکان لري چي دغه بدلي له کاکړستان څخه و کندهار ته نقل سوي وي . او ددې خبري امکان هم سته ، چي د ښادی ځيني بدلي به له کندهار څخه و کاکړستان ته راغلي وي . په دې دوارو صورتونو کي مورږ دا ويلای سو ، چي د کاکړستان او کندهار بدلي د پښتني فولکلور يو خورا غني او وياړلی څپرکی تشکيلوي . اودغه بدلي د کاکړستان او کندهار د کلتوري نزدېکت ښکارندوی دي .

څه وخت چي ما د بوري « الاخوري » د استاد محمد ګل خان نوري له ۱۱۲ بدلو سره پر تله کړې ، نو ځيني بدلي داسي په کي را وختې ، چي بېخي يو شی وې . البت په ژبني لحاظ يې يو د بل سره لږ و ډېر توپير درلود . دغه راز د کاکړستان او کندهار په ځينو بدلو کي ځيني مسری سره بدلي وې . اوس به د کاکړستان د بوري د فولکلوري حوزې يو شمېر « الاخوري » د علامه نوري له هغو بدلو سره پر تله کړو ، چي د « پښتني سندري » په « لومړی برخه » کي د « بابولاله » په نيمکړي نامه ثبت سوي دي :

کاکړستان

باران اوري منا څاڅي ... باران اوري منا څاڅي
ناوکی زما د لالي ده ... تر نُوکانو يه زر څاڅي

کندهار

باران اوري منا څاڅي
که ناوې زما د جان وه ... تر نُوکانو يې زر څاڅي

کاکړستان

اوښه ولاړه تر دامانه ... اوښه ولاړه تر دامانه

زمـا لالا پسـې خبـر کـئ　　　　سي پـه شرنګ وهي بيا هنـه

کندهار

او ښـه ولاړه تـر دامـانـه

زمـا جـان پسـې خبر کـئ　　　　چي پـه شـرنګ وهي بيانـه

کاکړستان

پـر اور واچـوئ بـروځـي　　　　پـر اور واچـوئ بـروځـي

داسي زوم مـه در وستلـي　　　　تـاسـې وکـورئ د روځـي

کندهار

پـر اور واچـوئ بـروځـي

داسي زوم مـو وروستلـي　　　　تـاسـې وکـورئ د ورځـي

کاکړستان

پـر دامـان وليـاړه انجـه　　　　پـر دامـان وليـاړه انجـه

زمـا لالي لـه بيخـه وکښـه　　　　نوم يـه ولاړ پـر څلور کونجه

کندهار

پـر دامـان ولاړه هـنجـه

زمـا جـان د بيخـه وکښـه　　　　نرم يې ولاړ پـر څلور کونجه

کاکړستان

ميږي لاړې وري خـلاصـږي　　　　ميږي لاړې وري خـلاصـږي

دغـه هـم د خدای رضا ده　　　　لـور د مـوره څـه بيلـږي

کندهار

ميږي ولاړې ورې خلاسيږي

دا هم د خداى رضا ده لور د موره څخه بېلېږي

کافرستان

ناوو ستا کوتې د سرو دې تر تيکرې يه رابشکاره کړه

ستا سکه لورونه څو دې

کندهار

ناوکى کوتې د سرو دې

تر دسمال يې را ايستلې چې سکه لېورونه څو دې

کافرستان

ناوکې پښه واخه سپرېږه زما لالى درته وليار دئ

په ځوانې يه هوسېږه

کندهار

ناوې پښه اخله سپر پېږه

زما جان درته ولاړ دئ په ځوانى يې هوسېږه

کافرستان

نا وو ستا شمشېره درخته څې پلانکى ... درته وليارِه دئ

باچهي کوي بې تخته

کندهار

ناوې څـه شمشـا دي درختـه
زما جان ترلاندي ناست دئ　　　باچـاهي کـوي بـې تـختـه

❀❀❀

کرانو ویونکو او درنو څېړونکو ! تاسي د کاکړستان «الاخوري» او د کندهار «بابو لالي ؟» په پرتلیز ډول وویلې . اوس دا د پښتو د خوږمنو ادیبانو کار دئ ، چي زما و دغه پرتلیزي څېړني ته په کوم نظر کوري . او د راتولونکي وخت نقادان زما د غه پیل کړې څېړنه څومره پر مخ بیایي . او څه نتایج لاس ته راوړي .

❀❀❀ ﴿ الف ﴾ ❀❀❀

❀ ﴿ ۱ ﴾ ❀

الاخوره❀ دخوني پر سر سرخلي　　　الاخوره❀پلانی ... مه په ورا راغئ
الاخوره ❀ درې څلور ځـایـه خښتلي [1] ❀الاخوره

❀ ﴿ ۲ ﴾ ❀

اوښــه ولاړه تـر دامـانـه　　　اوښــه ولاړه تـر دامـانـه
زمـا لالا پسـې خبـر کـئ　　　سي [2] پـه شرنګ وهي پیاهنـه

---

۱. xaṣṭáli: کرېدلي ۲. چي

(٣)

ایلي[1] شین بادرنګ راوړی هغه مور دې بوره مه سي

څي پلانکی... زوی یه راوړی

(ب)

(١)

باران اوري منا څاڅي باران اوري منا څاڅي

ناوکی زما د لالي ده تر نُوکانو یه[2] زر څاڅي

(پ)

(١)

پر اور واچوئ بروڅي[3] پر اور واچوئ بروڅي

داسي زوم مه[4] دروستلی تاسې وکورئ د روڅي[5]

(٢)

پر دامان ولیاړه[6] انجه[7] پر دامان ولیاړه انجه

زما لالي له بیخه وکښه نوم یه ولاړ پر څلور کونجه

(٣)

پر کور دوه زرغونه شاله پر کور دوه زرغونه شاله

زما لالی ورته ولیاړه دئ لاسي[8] نه ورځي له خیاله

---

١ . ile: بیالي ، ویالي، ولي ٢ . یي ٣ . barwǎ́ji ٤. مي ٥. ورځي ٦ . ولاړه ٧. anja : هینجه ٨. لاس یي

(۴)

پر کور سور ځومبک ځرړي[1] پر کور سور ځومبک ځرړي
هغه لور د[2] سترکي وخوري سي د پلار په کور نازړي[3]

(۵)

پر موړ بیا نوی هوس دئ پر موړ بیا نوی هوس دئ
د لالي ساری مه نسته مکر اوس د مور په نس دئ

(۶)

په کلاکي خزانه ده په کلاکي خزانه ده
په بنویه وستاییه زما د کران خوابنکي[4] درنه ده

(۷)

پلانکی ... سر تر کجن[5] نغاړي یو مرغوني[6] حلال کړی
د هغه پر لکی زاړي

(۸)

پر پوتي وهلی سیخ دئ ناوکی مه ده راوړکي
دزر بابویه کمیس دئ

(۹)

پلانکو ... کټ پر غولي کنبېږده پلانکی ... درته ولیاړ دئ
دکشمشو جیب پر کنبېږده

(۱۰)

پلانکی ... تور دئ سپین بې نه کئ که صابن ورسره وموښئ
د ناوو رنکه بې نه کئ

---

۱. ځریړي ۲. دي ۳. نازیړي ۴. خوابنی ۵. پړستن، تلتک، اِلتک
۶. مرغومې، ورغومې

(چ)

(۱)

چا مالکي تو دولې | د مالکي منکوټی مات سو
پلانکي ... خ ... کړپولې

(خ)

(۱)

خورۍ[۱]! په ځین کي کټوری دئ | خورۍ! په ځین[۲] کي کټوری دئ
اله مه یه شرنکویه | زمونږ د خیښي زړه نری دئ

(۲)

خور د ورور واده کوینه | خور د ورور واده کوینه
داسي خور دکل کلاپ سي | سي ورا باڼکي[۳] بویوینه

(۳)

خوري! سره سوه سره غرمه سوه | خوري سره سوه سره غرمه سوه
ناوکي زر زر[۴] جوړویه | نن مه بیا درباندي شپه سوه

---

۱. xorә́y : د خور د ناز نوم دئ ۲. زین ۳. وراباڼي ۴. zarki : ژر ژر ، (زرکي: کاکړي)

(۶)

خوره ! پر غولي مه بیاتي[۱] ده   دی نجلی مه ده در کړکي[۲]
دا د کـړ د کـلـي بـي بـي ده

(۷)

خوره ! پر غولي مه مندکي   مور به خپله ناوویو سو
مـور بـې سـر وهـي لـه مځـکـي

(د)

(۱)

د چـا پـوستـیـن د وزې دئ   لـکـړه پـه لاس ورکـئ
دی لایک[۳] د دروېـــزې دئ

(۲)

دچـا د درپـه وره کـي   د پلانـي ... د در پـه وره کـي
پـلانـی ... پـه کـي ولیاړ دئ   کله[۴] سپی هډې[۵] په خوله کي

(۳)

د ورا سـر تـر کـلـي تـر[۶] سو   د ورا سـر تـر کـلـي تـر سـو
و لالـي تـه وا را کـزره   د ورندیاري[۷] پسول د هېر سو

(۴)

د توپک په خوله کي خال دئ   د توپک په خوله کي خال دئ
نـاوو[۷] بـې کـوه خبـري   لالـی سـتـا د تـنـدي خـال دئ

---

۱ . غچي : اصل قینچي ۲ . درکړې ۳ .لایق ۴ . لکه ۵ . هډېي ۶ . تېر ۷ . ورېنداري۸. Nāwo : د ناوي (ناوکي) د ناز نوم دئ .

۵

د دالان تــــر مـــخ واښـــــه دئ   د دالان تـــر مـــخ واښـــــه دئ
داسـي زوم مــــه دروستـلـــی   د کـالــــه رنګ مــه پـه ښـه دئ

۶

د کـمبـلــي زی‌ یـــه تـوري   د کـمیـلــي زی‌ یـــه تــوري
زمـا لالـی پـر ننګ مین دئ   خیښـي نــه بـاسـي سر تـوري

۷

د نـاوکـی‌ پـه لاس دسمال دئ   د نـاوکـی‌ پـه لاس دسمـال دئ
سي لـــه مـورې بېلـوينــــه   پــه زړکي کې ډېر ارمـان دئ

۸

د سحـار چرکو کړپړ[1] کئ   و پـلانکي .. تـه یـا [2] را ووزه
ستـا پـر لـور مـه تـوکـل کـئ

د

۱

ډرېـــوره ![3] زمـــوړ وروره   موړ دغی [4] لـه تـا راضی یو
تــه بــس مــه ولـــه [5] پـه زوره

---

۱ . kaṛ paṛ : کروتـــهار: kruṭáhā̄r ، کـورکـوړاړی : kuṛkuṛā̄ṛay ۲ . د «یایه» مخفف دی ۳. Driver : موټروان، متروان ۴. dáğáy : دغسي ، هسي ، ۵ . چلوه

(ز)

(۱)

زمور ناوو خانه واده[1] ده تی[2] پوښتنه ځيني وکئ
دچالور دچاورره[3] ده

(۲)

زمور ناوو په درخته[4] کمه دکور سرله نه رسېږي[5]
تر پښو لاندي کي کمبله

(س)

(۱)

سي[6] توپک يه پرپښه ايښی سي توپک يه پرپښه ايښی
ترداسي غيرت جار سم زما لالي سر پر ما ايښی

(۲)

سي کډوه مه ځينځير داره سي کډوه مه ځينځير داره
ناوکی مه دلالي ده دا بانه وي بدکرداره

---

۱. خانواده ۲. تاسو، تاسي ۳. وريره ۴. ونه، قد ۵. رسيږي ۶. چي

(ک)

(١)

کـتـي مُـرغـی کـتـي[1] پـرسـر مـه تـيـکری نسته

پـر سـر وڕو د پـلانـکي ... خ ...

(٢)

کـلـي سـر وپـای مـه کـم دئ مـوڕ د تـنـدي درتـه مـڕه سـو

د اوبـو لـوری مـه کـم دئ

(م)

(١)

مـوڕ خـومـړی نـه خـورو مـړی سَـی[2] لـري

پـلانـکي ... تـه مـړی ورکـئ پلانکی ... خو لوی خړی لري

(٢)

ميـږي لاړې[3] وري خـلاصـږي[4] ميـږي لاړې وري خـلاصـږي

دغـه هـم د خـدای رضـا ده لـور د مـوره څـه ببـلـږي[5]

(٣)

موڕ نه غوښي خورو نه وريځي[6] د پلانکي ... پـه ورا راغلکي[7]

پـر لاسـو غـواړو نـوکـريـځـي[8]

---

١. Sáy .٢ kaṭi: طاقت ٣. ولاړې ٤. خلاصيږي ٥. ببليږي ٦. ورځی، ورجي ٧. راغلي ٨. نوکرځي، نکريځي

(۴)

ملا! ټول که کتابونه دغه نن پر مور ښادي ده
یا به سم کوو[1] عملونه

(۵)

مور لس خوندي اته وروڼه له الله څخه راضي یو
موري[2] تل کاږو شکرونه

(ن)

(۱)

ناوکي[3] ستا شمشېره درخته ناوکي ستا شمشېره درخته
زما لالی تر لاندي ناست دئ باچهي کوي بې تخته

(۲)

ناوکي پښه واخه سپرږه[4] زما لالی درته ولیاړ[5] دئ
په ځواني یه هوسېره[6]

(۳)

ناوو مه زاره ماښام دئ زمور لالي کسم[7] خوړلی
پرده بل واده حرام دئ

---

۱. کرو ۲. موريې ۳. ناوي ۴. سپرېږه ۵. ولاړ ۶. هوسېږه ۷. قسم، سوکند، لوړه

(۴)

ناوو ستا ښمبېره [1] درخته ... نا وو ستا ښمبېره درخته
څي پلانکی ... درته ولیاړه دئ ... باچهي کوي بې تخته

(۵)

ناوو ستا کوتي دسرو دئ ... تر تیکري یه را ښکاره که
ستا سکه لورونه [2] څو دي

(و)

(۱)

ور [3] را خلاص کئ پیسې واخئ ... که له لوري مُرداري ئ [4]
د وړو [5] کونی [6] په واخئ

(۲)

ورا یه راله درکي درکي ... پلانکی ... یه ده په مخ کي
کبړې پښې لکه د چرکي

(۳)

وه پلانکیه ... توره دوسته ... پر کمبله راته چو [7] سو
څي د وکاړم له پوسته

---

۱. samsera : څرګنده دي وي ، چي د سنځاوی «دومړ کاکړان» د پښتو د «ش» آواز په «ښ» اړوي . او شمشېر په ښمښېر تلفظ کوي .دغه راز د سنتیا کاکړانو ټولي ذیلي پښې په عمومي ډول د«ش» ږغ په «ښ» بدلوي . ۲ . لېورونه ۳.دروازه ۴ . مرداریږئ ۵. اوړو ۶ . بوجۍ ۷ . čo : د چوک (čok) مخفف دئ ، یعني کښېنه .

منابع

د زريني پانګي په دې ځانګړې برخه کي د دې آثارو څخه استفاده سوې ده، چي نومونه يې په لاندي ډول دي :

... ملي سندري ، ټولونه او څېړنه : علامه محمد ګل خان نوري ، خپروونکی : پښتو ټولنه ، د چاپېدو کال : ۱۳۲۳ لمريز ، کابل

... د خلکو سندرې : ټولوونکی او څېړونکی : جناب استاد حبيب الله رفيع ، خپروونکی : د افغانستان اکاډيمي ، د تاريخ او ادب ټولنه ، د چاپ کال : ۱۹۷۰ م ، کابل

... فولکلوري جواهر ، ليکوال : سيال کاکړ ، خپرندويه ټولنه : پښتو اکېډيمي ، چاپځای : اسلاميه پريس ، چاپکال : اپريل ۱۹۷۹ م ، کوټه

... د ښادی بدلې ، ليکوال : احسان الله آرينزی ، خپروونکی : د افغانستان د علومو اکادمي ، د ژبو او ادبياتو د مرکز اياست ، د شفاهي ادبياتو او فولکلور ډيپارټمنټ ، د چاپېدو کال : ۱۳۶۵ هجري شمسي ،کابل

... پښتني سندري (لومړی برخه) ، ټولوونکي : ببېخي ډېر اديبان ، خپروونکی : پښتو ټولنه ، د خپروېدو کال ۱۳۳۴ لمريز = ۱۹۵۵ م ، کابل

❁ ... د پښتـنـو دودونـه ، ليـكـوال : اروابـاد غلام محـمـد تره كـی ، خپـر نـدويـه ټولـنـه : د اطلاعـاتو او كلتور وزارت ، د فولـكـلـور او ادب مديريت ، د چاپكال : ۱۳۵۳ لمريز، په اهتمام : د لعل پادشاه ، كابل

❁ ... د پښتـو ځـانتـنـی ادب او موسيقي ، ليكوال : اروابـاد استـاد جلالي ، خپروونكي : دافغانستان د علومو اكاډيمي ، د ژبو او ادبياتو علمي او تحقيقي مركز ، پښتو ټولنه ، كابل

❁ ... د غرونو څوكې ، ليكوال : عبد الكريم پتنگ ، خپروندويه ټولنه : كابل پوهنتون « د فلالوژي پوهنځی» د چاپ كال : ۱۳۵۹ لمريز ، كابل

❁ ... د پښتو شفاهي ادبيات (شكل او مضمون) ، ليكواله : غوټۍ خاورې ، خپروونكی : د علومو اكاډيمي ، د ژبنيو او ادبي څېړنو مركز ، پښتو ټولـنـه ، د فولـكـلـور او شفاهي ادبياتو ډيپارټمنټ ، د چاپځای : دولتي مطبعه ، چاپكال : ۱۳۶۶ ش / ۱۹۸۸م ، كابل

❁ ... ترينو ، ليكوال : سيال كاكړ ، خپروندويه ټولنه : پښتو ادبي دنيا ، د چاپېدو كال : جنوري ۱۹۷۳ م ، كوټه

❁ ... زما شخصي ياد داښتونه

بلنډۍ

بلنډۍ خوږې ورې سره پاشلي
سوې را غونډې په احساس ښتني دا

زوړ تاريخ له بلنډيو معلوميږي
فولكلوري ادب شايسته په دغه پانګه

بلنډۍ سپا هينداره د فولكلور ده
معلوميږي په كي هر څه د ټولني

ساتندوي د بلنډيو دي نركاڼي
دي خوندي دا په سينو كي د كاكړو

بلنډۍ دي اوس نايابه په وطن كي
ټولي كړي سيال كاكړ دي په خواريو

بلندۍ د واده په ورځ ویل کیږي

پښتانه خپل ځانګړي دودونه لري ، رواجونه لري ، عنعنات لري ، روایات لري او په لوی سر کي یو غني تهذیب او زوړ تمدن لري . همدغه ټول دودونه او رواجونه په ژوندکي پلي کیږي . نو په همدې اساس په کاکړستان کي د واده په ورځ بلندۍ ویل کیږي ، چي ترتیب یې په لنډ ډول داسي دئ :

د واده پـه ورځ چـي څـه وخت ورابـاڼې د خپلو خپـښـانو کره ورسي .بیا وروسته چي د واده ټول رواجي مراسم پر ځای سي .نو څه وخت چي د ناوي یا د کاکړو په ژبه ناوکي رخصتیږي ، په داسي وخت کي کورباڼي (korbāṇi) د ورابانو (wrābāṇu) په لرا کي ودریږي . او د یوه ماهر بې سواده شاعر په مرسته د بلندیو په ویلو پیل وکړي . دغه راز د ورابانو له خوا هم یوماهر سړی د مسابقې میدان ته را ووزي .او د خپل مد مقابل په ضد د بلندیو په ویلو پیل وکړي . خو څرګنده دي وي ، چي ځیني وخت له ورا باڼو سره شاعر نه وي راغلئ، نو په داسي صورت کي ورابانې و کورباڼو ته پاګه (Pāga) په اساني سر ه ومني .

البت د مسابقې په صورت کي لومړی وار د کور باڼو شاعر د خپلو ورابانو په ستایلو پیل وکړي . که چیري ورابانې و کورباڼو ته پاګه (لنګۍ) ونه مني ، نو بیا همدغه شاعر د ورابانو په غندنه شروع وکړي . بالآخره د ورابانو شاعر د مسابقې و میدان ته را ودانګي . او په جوابي بلندیو پیل وکړي . بس ـــــ ،دا وخت نو د لیدو وي . دواړه شاعران یو پر بل د شعر په خوړجنه ژبه هوایي ټکان پیل کړي . د بلندیو دغه زوروره مسابقه تر هغه وخته پوري جاري وي ، چي تر څو پوري ورابانې و کور باڼو ته پاګه و نه مني . او یا نغدي پیسې ورنه کړي .

رښتیا خبره خو دا ده، چې په کاکړي ودونو کې د بلنديو د ویلو خپل دوران ؤ . اوس خو نه هغه پخواني دودونه پاته دي او نه روغ زړونه . همدا حال د بلندیو دئ ، چې له وختیرو کاکړانو سره یو ځای تر خاورو لاندي سولې . دا چې د پښتني فولکلور ددې خوندور او په زړه پوري ډول ځیني نایابه نمونې موږ په لاس کې لرو ، خورا غنیمت دي . اوس خو نه هغه پخواني رواجونه پاته دي . او نه نوري بلندۍ جوړیږي . چې څه د خلکو په سینو کې خوندي پاته وي ، هغه ما را غونډې کړې ، هغه ما په ډېر زیار راغونډې کړې چې د کتاب په دې برخه کې د همېشه لپاره زېرمه سوې .

د بلنديو ادبي خصوصيات

بلندۍ چې د پښتني فولکلور یو خورا ښایسته او رنګین څپرکی تشکیلوي ، فولکلوري اوربل یې په راز راز مطالبو او ادبي خصوصیاتو پسوللی دئ .دلته د پښتني فولکلور ددې خوندور ډول ځیني خصوصیات په لنډ ډول و تا سي ته وړاندي کیږي :

۞ ... د بلنديو ژبه سوچه ، روانه او بامحاوره ده .هیڅکله خپله سادګي له لاسه نه ورکوي .

۞ ... په بلندیو کې د نقد او طنز ډېري غوري نمونې خوندي سوي دي .

۞ ... د بلندیو پراخه لمن د پښتو په سوچه تورو او نکه محاوراتو پسوللې ده .

۞ ... په بلندیو کې د خپل وخت نومیالي مشران ، قبایلي اتلان او منلي انسانان زېرمه سوي دي .

۞ ... بلندۍ په تاریخي حواله د یو ښه مأخذ او د معتبر سندحیثیت لري .

❁ ... موږ د بلنديو په ويږه لمن کي د ستاينې او غندني راز راز مطالب ليدلای سو .

❁ ... په بلنديو کي ډېر معلومات خوندي سوي دي ، چي موږ په هره حواله استفاده ځيني کولای سو .

❁ ... بلندۍ د «کاکړي کړدود» ښه په زړه پوري نمايندګي کوي .

❁ ... بلندۍ د لرغوني پښتني تهذيب او تمدن ښکارندوی دي .

د ځينو لنډو بلنديو خوږجنه ژبه

ښکاره خبره ده ، چي بلندۍ بې سواده پښتنو جوړي کړي دي . زموږ دغه فولکلوري پانګه که له يو پ خوا په زياتو ادبي او هنري ښېګړو پسوللې ده ، نو دبلې خوا په ځينو لنډو بلنديو کي خورا خوږجنه ژبه استعمال سوې ده . د همداسي خوږجنو بلنديو په وجه يو اندازه ددې فولکلوري صنف پرنازنين تندي باندي تور داغ لګېدلی دئ . داچي بلندۍ د واده په نېکمرغه ورځ د دوو بې سواده شاعرانو په مابين کي د مسابقې (Competition) او ګونډۍ په صورت کي ويل ګيږي ، نو په دې دواړو شاعرانو کي و هر يوه ته چي څه پر خوله ورځي ، هغه په آزادانه ډول په بلنديو کي کاروي . نو همدغه وجه ده ، چي د ځينو بلنديو ښايسته بڼه بد رنګه سوې ده . د بې سواده شاعرانو شاعري همداسي وي .

اوس که چيري له داسي بلنديو څخه ټول خوږجن توري و باسو ، نو په داسي صورت کي د بلنديو و مفاهيمو ته زيان رسيږي . او داچي د مسابقې خوند پر خپل ځای پاته سي ، نو ما په داسي ټولو بلنديو کي د خوږجنو ا وکښفو تورو پر ځای نکتې (...) لګولې دي .

د بلنديو سرچينه کاکړستان دئ

کاکړستان دپښتني فولکلور په ويړ او سمسور ميدان کي د سرچينې حيثت لري . دا هغه تاريخي او کلتوري خاوره ده، چي په غرو او رغوکي يې د پښتني فولکلور بېلا بېل ډولونه پيل سوي او همدلته سمسور سوي دي . د همدې ډولنو څخه يو خورا خوندور او په زړه پوري صنف (kind) د بلنديو (Balandáyu) دئ . څرګنده دې وي، چي د پښتني فولکلور دغ نازنين ډول لومړی وار ما په ادبوالو پېژندلی ؤ . البت هغه وخت ما پخپله ليکنه کي د بلنديو لږ نموني راوړي وې . خو بيا وروسته د کلاسيف الله په وياړلې خاوره کي و ماته يو زيات شمېر بلندۍ په لاس رااغلې، چي زما د ليکني په پای کي به وتاسي ته وړاندي سي .

بلندۍ د پښتني فولکلوريو زرين باب تشکيلوي .زياتره بلندۍ د کاکړستان په کلا سيف الله او بوري پوري اړه لري . البت د کلا سيف الله په کلتوري خاوره کي بلندۍ زياتي جوړي سوي دي . او د همدې خاوري سنځرخېل کاکړان د بلنديو حقيقي وارثان دي . دا هغه خوندور فولکلوري ډول دئ، چي جوړوونکي او و يونکي يې يوازي نرکاړي دي .پښتنې ښځمني دبلندۍ په جوړولو کي هيڅ ونډه نه لري.

د بلنديو تصنيف بندي

څه وخت چي موږ د بلنديو تصنيف بندي کوو، نو پس له پلټني و دې قضاوت ته رسيږو، دا قضاوت کوو، چي د پښتني فولکلور دغه ځانګړی صنف په عمومي ډول پر دوو برخو وېشلای سو:

۱. اوږدې بلندۍ

اوږدې بلندۍ هغه دي ، چې د بيتونو شمېر يې خوا زيات وي . شاعرانو په داسې بلنديو کې زياتره قبايلي جنګونه ،منلي مړونه او وتلي شخصيتونه راوړي دي. او په عين حال کې حماسي بلندۍ د پښتني ننګ ، غيرت او مړانې ښکارندوی دي . دبلنديو دغه ډول د منلو شخصياتو او ننګياليو پښتنو په ستاينو ډک دئ . په اوږدو بلنديو کې د ټولو قبايلي اوخپل منځني جنګونو تفصيلات او جزييات د شعر په خوږه ژبه په مفصل ډول خوندي سوي دي . دا يو حقيقت دئ ، چې په اوږدو بلنديو کې د خپل وخت او کاکړي چاپېريال ښه په زړه پوري عکاسي سوې ده . په ټولو بلنديو کې د پښتو بې سواده او نامعلومو شاعرانو د هري قبايلي د جنګونو واقعات په کامله ايمانداري خوندي کړي دي . په همدې بلنديو کې موږ د خپل حماسي تاريخ ځرک په ښه ډول ليدلای سو . د ا وږدو بلنديو د بيتونوشمېر خورا زيات دئ . البت ځيني په کې ډېري اوږدې او ځيني بيا په کې لنډې وي .خو د خلکو حافظې دومره قوي دي ،زه د خپلو بې سوادو پښتنو قوي حافظې ستايم او اپرين ورته وايم . چې د بلنديو هر ډول يې په ياد زده وي . ځرګنده دي وي ، چې د اوږدو بلنديو ژبه درنه ، سنګينه او په ښايسته تورو پسوللې وي .

لنډې بلندۍ

د بلنديو په ويره ساحه کې بيا يو ډول لنډې بلندۍ دي .

دغه بلندۍ د جوړښت او ادبي سکښت په لحاظ له اوږدو بلندیو سره ښکاره توپیر لري . د بلندیو په دې ډول کې زیاتره دوه بیتیزي، دوه نیم بیتیزي او یو نیم بیتیزی بلندۍ شاملې دي . د لنډو بلندیو بیا خپل ځانګړی رنګ او بېل خوند وي .

د بلندیو جوړښت او تقطیع

ښکاره خبره ده، چې په اوږدو بلندیو کې حماسي جنګونه، قبایلی شخړي او د پښتنو غښتلي شخصیات خوندي سوي دي . دغه راز لنډي بلندۍ یوازې د کاکړو په ودونو کې ویل کیږي . اوږدې بلندۍ د پښتو په یوه ځانګړي بحر کې جوړې سوي ، چې د بیتو شمېر یې خورا زیات وي . دلته یوازې د ځینو لنډو بلندیو و تقطیع ته ستاسي نظر را اړوو . خو څرګنده دې وي ، چې دغه بلندۍ د یو خاص آهنګ په ملتیا په یو ځانګړي انداز کې ویل کیږي .

البت شاعر لنډې بلندۍ د «هو» په سګنل (signal) پیل کوي . او بیا هره بلندۍ د «هو ــــــ هو» په کلماتو پای ته رسوي . ځیني بلندۍ په سیلابي لحاظ برابري او په ځینو کې بیا ښکاره توپیر لیدل کیږي . د اوږدو بلندیو تقطیع د کتاب په پاڼه کې نه سي ځایدلای ، نو ځکه یې له تقطیع کولو څخه ډډه کوو.

. دلته یوازې د ځینو لنډو بلندیو و تقطیع ته ستاسي عالمانه نظر را کرځوو :

دوه بیتیزه بلنډی

سـور تـلتک د ښـه وئ
سي د واغوستئ د واوري په ځوله کي
کـه تـل ای بهیـران ؤ
سپیه! مر به سي د بل په پوستینه کي

١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨	٩	١٠	١١	١٢
آ	سور	تل	تک	د	ښه	وئ	✽				
سي	د	وا	غوس	تئ	د	واو	ري	په	ځو	له	کي
که	تل	ای	به	هي	ران	ؤ	✽				
سپی	یه!	مر	به	سي	د	بل	په	پوس	تي	نه	کي

شيخ ملا خان يي
ننكوي د په علي او په سنځر كي
كه پيري يي رارسږه
چغالانو راته وانكولل په ځر كي

١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨	٩	١٠	١١	١٢
شي	خ	م	لا	خا	نان	يي	✿				
نن	ک	وي	د	په	ع	لي	او	په	سن	ځر	كي
كه	پير	يي	را	ر	س	ږه	✿				
چه	غا	لا	نو	را	ته	وان	كو	لل	په	ځر	كي

دوه نيم بيتيزه بلنډی

«چيـــنـــجـــن» د نــــــه اوچـــږي
ښي پــه ســر کـې د شينشبو خـاشې شـنې دي
لـــــه مـــــخـــــه راځـــــه ووزه
تـــه پـــه ښـــه راتـــه غـــره يـې
وه هـلـكـه !ښي د سـر ستركي د شـنـې دي

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
چين	جن	د	نه	او	چ	ږي	۞				
ښي	په	سر	کې	د	شين	شو	بو	خا	شي	شني	دي
له	م	خه	را	ځه	وو	زه	۞				
ته	په	ښه	را	ته	غ	ره	يې	۞			
وه	هـ	له	که!	ښي	د	سر	ستر	کي	د	شني	دي

یو نیم بیتیزه بلندی

سي مـــه واغـــوســتـــه کـمـــره
هـــغـــه ستـــا عـــزیـــز د خـــوبښ دئ
او بـــه ســـي خـــر څـولـي پــه کـکـره

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱
سي	مه	وا	غوس	ته	که	مه	ره			
هـ	غه	ستا	ع	زيز	د	خوښ	دئ			
او	به	سي	خر	څه	و	لي	په	ک	که	ره

(الف)

(۱)

اوږی[۱] راسي ترسي
زمی[۲] راسي خلک به توی سي «دېرو» له
که زما په زور خبرېږي
توره ځوانه ننواتی راسه پښوله

(آ)

(۱)

آسور تلتک دښه وئ
سي د واغوستئ د واوري په ځوله[۳] کي
که تل ای بهيران[۴] ؤ
سپيه ! مړ به سې د بل په پوستينه کي

(خ)

(۱)

«خندهکی[۵]» د نه اوچړي
اوبه يې غورزېدلکي[۶] دي له سخره
له مخه راځه ووزه
زه خو داسي شاعران غ...په غ...

---

۱. دوبی ۲. ژمی ۳. jŭlá: ځوله د ځول مخفف دئ، يعنی روی يخ. ۴. bahirān: اشرونه ۵. x̌andákə́y: د بوري په سيمه کي يو غر دئ، چي خېزی (چينې) ځيني راوزي ۶. غورزېدلي

(چ)

(۱)

«چینجن»[۱] د نه اوچړي[۲]
څې په سر کې د شینشوبو خاشې شنې دي
له مخه راځه ووزه
ته په څه رانه غره یې
وه هلکه! څې د سر سترګې د شنې دي

(د)

(۱)

د میر[۳] سر شازاده خان[۴] دئ
شایسته کرلي غاښ په درخته لوړ دئ
سردار به یو سړی وي
مرګیه! له تا ورک د کوني ور دئ

(۲)

د غول پسو د مرګ اوبه تودې سي
مځریانو[۵] په له سرې کې
ستی[۶] به ننګ سي
زمور به پته ځله پرې سي

---

۱. Činjan: د بوري په کلتوري سیمه کي یوکلی دئ ۲. اوچیړي ۳. له میر څخه مراد میرزیي دي، چي د سنځر خیلوکاکړانو د علي په لوی ټبر کي یوه غیرتي او نامداره زیلي پښه ده . ۴. شهزاده خان میرزیی د خپل یو نامتو مشر اوغښتلی پښتون ټبر سوی دئ ۵. زمریانو ۶. ستاسي

(۳)

د سرې لنګې تښتنه
نوم مه د زده نه دئ
اوس د سر غیږ که کونه

(۴)

د شنې لنګې چېښتنه
یووار مخ تر شا راکوړکه
شین لوګی د ځي ترګونه

(۵)

د شنې لنګې چېښتنه
زه سي مخ ترشا در کوړکم
یا به ... غوارم که ...

(۶)

دا ځای د ټیلي نه دئ
ټیله کور درته کومه
تا «دال» و «شېر جان» ته ورکئ
تس دیکړی نو زه پر ډ... سپرومه

(ز)

(۱)

زه نُوریم د دې غره غه[1] راوتلی
هم پر غرو څم هم پر سمه
له مخه راځه[2] ووزئ
تی[3] به لاندي سئ تر ترمه

(۲)

زما روح څي خدای پیدا کئ
پراوړمي[4] ماښام بې واخی ارزایله[5]
اوس تره[6] پرتندي راسه
ما دا ژبه[7] سوهان کړکي[8] ده پخپله

(۳)

زه زړي «لندی» یایم[9]
دغه نوکي[10] خومه نه دي جوړي کړکي[11]
که نایي[12] راسره وایه
دا ستا ریره مه سپاوای در خریلکي[13]

(۴)

زموږ «اجي صاحب» دریاب دئ
لکه نُور سي څپې ووهي اړاند دئ
وما جورو[14] ته مه پام سو
په بازارکي پلیتکل[15] ورته اریان[16] دئ

---

۱. څه ۲. راځه ۳. تاسي ۴. لومړي ۵. عزرایله ۶. تېره، سیخه ۷. ژبه ۸. کړې ۹. وایم ۱۰. نوي ۱۱. کړي ۱۲. Nāi: حجام، خلیفه (Barbour) ۱۳. خریلې ۱۴. مهاجرو (refugees) ۱۵. پولیتیکل (political) ۱۶. حیران

(س)

(۱)

سور غونډ[1] د نه نړږي[2]
سي په سر کې کته سري وزه لويږي[3]
وماته لنګى راکه
د«آسې»[4] رنګه غبرګه در لنګږي

(۲)

سحار ځي نمر را وخوت
اوس وليار پر سم تندي دئ
په کمه روځ مه سيال وې
وش[5] مه درکړى د غوزر[6] پر تره کي[7] دئ

(۳)

سي مه واغوسته کمره[8]
هغه ستا عزيز د خوښ دئ
اوبه سي خرځولې په ککره

---

۱. Sūrǧwand: د «کبړې وياڼې» د لمر خاته و خواته يو غر دئ.
۲. نړيږي ۳. لويږي ۴. Ase: آسه يوه نوميالى پښتنه، چي د مرغه فقير زى د ادينا (Adina) سنځر خېل کاکړ ماينه او پخپله «آسه» په ختهٔ تره غرې کاکړه وه ۵. وېش، بېش ۶. Ǧuzar: د يو سړي نوم دئ ۷. Taráki: ۸. سړى، شړى، چړى، تُوس

(۵)

ستی[1] د کړد[2] میران[3] میتینګ[4] وئ
ما یوه روح پوښتنه وکه له بازاره ☆
که مرکي را اوړمی نه که
په دغه تاله یه واخه ملغوزاره ☆

(ش)

(۱)

شیخ «ملا خانان» یي
ننکوي د په «علي» او «سنځر» کي
که پیري یي را رسېږه[5]
چغالانو راته وانکولل په ځر[6] کي

(ښ)

(۱)

ښي توري «ښنو» دي
خلک وېرېږي د مصری توري له کښه
دا مه اروېدلي
برني یه یایي نیولی دئ پرپښه[7]

۱. ستاسي . ۲. کرد ، تول ۳. Mirān: یا «میرانزي» د زخپیلو کاکړانو یوه پښه ده ۴ . meeting: ناسته ، جلسه ☆ . Bazar: بازار او ملک ملغوزار (Malğūzar) سره وروڼه ول . او دوی د بوري د «چنیالی» نومي کلي او سېدونکي او په ختهه میرانزي زخپېلان ول ۵. را رسېږي ۶. Jar : ځنګل ، بڼ (forest) ۷. جته ، استاکاره

ک

(۱)

کـلـه کـلـه ډُکـلـي[1] وي

کله کله وروره ! خېزې[2] لـه اسمانـه

ستـا د مسـر[3] زوی وادہ وئ[4]

دا د څـنګـه رواج[5] کښېښو و[6] کـلا خـانـه

(۲)

کـلـه کـلـه ډُکـلـي وي

کـلـه کـلـه باران اوري پـه پـرخـی

نـه دتک وئ نـه د ډُک[7] وئ

سي لـه کـمي[8] خـوا د راړه نـاوکـی

(۳)

کـلـه کـلـه ډُکـلـی وي

کـلـه کـلـه بـاران اوري پـه پـرخـی

لیـا سـم پـه مـخـه راسـئ

لیـا مـه غ... دا سپـرې[9] روڼي خـولـی

---

۱. dukáli :وچ کلي ،وچ کالي ، کاختي ، خشک سالي ۲. خېژي

۳ . másar : مسپـر ، مشـر ۴ . y ی w: ؤ . ۵ .دود ، دستـور

(system) ۶.کښېښود ۷. دود ، لوکی ۸. کومي۹. سپېري

(۴)

کله کله ډُکلی وي
کله کله باران اوري په پرخې
اوس بې سره يايو[1]
زه «ماما» يم ته «خوريې»

(۵)

تر اسمانه ډېره مځکه
د اسمان په پکر[2] نه سې رسېدايه
مشرکۍ[3] که پر ميان غوټه څله[4] پرې کې
دا له ماره سره نه سي غزېدايه

(۶)

کله کله ډُکلی وي
کله کله باران اوري په پرخې
سي وختي ستا د لار وې
پشرلی حلالېدلې
سي وختي ستا غه رالې[5]
سپينه! تا دلم کُوبۍ[6] په بيه[7] خرڅولي

---

۱. yāyu : وايو ، ويايو ۲. pikar : فکر ۳. mašrákə́y : چُرمُښکی (čurmuṣkə́y) ۴. سره ۵. راغلي ۶. kubə́y : د پسه له وازګو څخه جوړيږي . پخوا به په ساراکي خلکو په کُوبۍ ډوډۍ غوړوله ، چې يو خاص خوند يې درلود ۷. قيمت

(۷)

کله کله دُکلی وي
کله کله باران اوري په پرخی
د سیاځکي یو لوی سر دئ
په دا بېخ کې د سرو زرو دربلی

(ل)

(۱)

له کوره رارهي سوم
یوه پرده مه درکوله
ته د پردې نه یې
هو هلکه! اوس نو تینکه که ته ک...

(۲)

له کښې[۱] بوری را نغاړي
زمور دېره بې بختي ده
تاندکی[۲] نجونه زاره مرونه غواړي
ځي وخت د نیمي شپې سي
زوړ به یخ و کپي
تلتک به غواړي

(۳)

لاس په لاسې غواړم
د پور خبري نه وله[۳] رسېږي[۴]
ته خوښه مېره یې
ترلکی[۵] د مار نیولی دئ خُړبړي[۶]

---

۱. له لاندي خوا ۲. تاندي، کوشنی، کوچنی ۳. سره ۴. رسیږي ۵. مراد: واکه، پتی، پرتوګانبې ۶. خُړبړي

(م)

(۱)

مــــلا صــــديـــق مېــــړه دئ
اجــــي شهيــــن دېــــر ښــــه دئ
اجــــي ســـکــــاؤ [۱] ســــخــــي دئ

تــــور سيــــد خــــان اتک دريــــاب دئ
پــر کــنوز آبـات [۲] مـلک اودل غـپـار [۳] دئ

(۲)

موږ خو وريځي نه خورو موږ غوړي غواړو
د دوستک کره راغلي خپل سري غواړو

(۳)

موږ خو وريځي نه خورو ، خاکيني غواړو
مــوږ د لالا خــونــدي مــوريــنـــې غــواړو

(۴)

زمــوږ د نــاوي سـر ځـلــه شکېدلـي دئ
پــر سر يې د ميرې کوويګ [۴] ختلي دئ

۱.Sákāw : د سکاؤ اصلي نوم حاجي حبيب ا لله ؤ ، خو په اجي سکاؤ يې شهرت درلود ۲ . کنود آباد ۳. عبد الغفار ۴ . gowig: خروښ ، خښم ، ظلم

(ن)

(۱)

نــن څــه عــجبــه روځ ده
ستــا پــلار خــو دئ سپيــن ږيــرى
لــه مــړو حــقيــقــت ولاړئ
دى وړوكــي تــجــونــه غــواړي

(۲)

نــه نــاجــوړه وم نــه څــه وم
يــوه پــرده مــه دركــولــه
اوس نــو ســم تــنــدي لــه راســه
د منى كاسې نسكوري دي هر څ كله[۱]

(۳)

نــن عــجبــه روځ ده
دا خــرڅــي ووره شــورري[۲]
پــلانــكــى ... خــوشــه مېــره دئ
دغــه شنــه ګــرنګــي[۳] تــويــږي[۴]

---

۱. harckala : همېشه، تل ۲. شوريـږي ۳. ګرنګ يې ۴. تويـږي

(هـ)

(۱)

هـــر څـــوک مـــړی څـــوري
ځيـنـي ځـان ورتــه پـيـنـځـی[۱] کـي
ځـــې واخـــي تـــودې ســـولـــي[۲]
نـــو ځـي تـوســـي پـــه کـــړدی کـــي

(ی)

(۱)

يهـــه[۳] خـــدايـــه قـــادره
مـــوږ دلتـــه شـــامـــه[۴] نـــاســـت يـــو
نـــاري لاړې[۵] تـــــه[۶] بهـــــه دره[۷]

۱ . دمړيو پنيځی، کوندری، څُونی ۲. Swáli ۳ . yiha: ای، هی
۴.وږی ۵ . ولاړې ۶ . تر ، در ۷. بهادره

د بلنديو په سمسوره لمن کي

د ځينو کسانو نومونه ژوندي پاته دي

نوميالی او جنګيالي يې خوندي کړي

په دې وجه بلندۍ ورډ ارځښت دي

۞۞۞

۱.د لياز جلالزي او آنُور جلالزي بلندۍ

دنيا کور د پاني[1] دئ

وختي[2] پره[3] سوئ د طوطي[4] زور د باري دئ

ليا پړانګ د غره د سر دئ

را وتلی خوږې[5] په غروندي دئ

«زريـپ»[6] د زرو کوتکي[7]

ليا زمری دئ، په واړه واړه کُوړدي[8] دئ

تور سترکي مور د جار سه

داتله مخ درته نيولی مُدعي دئ

ملکري يه نور هم سته

ډېر «ناظر» ستا مطلبي دئ

«هستي»[9] ول: يو ځوان رالئ[10]

۱. فاني ۲. وخت يې ۳. پوره ۴. لـه طوطي څخه مراد لياز (Liāz) دئ. ۵. x̌wáẓe: خوږه (x̌wáẓa) د کاکړ خراسان د کوندر (kwandar) په سيمه کي يوه ناوه ده. ۶. ظريف ۷. کوته ۸. تکي تکي ۹. هستي، Hasti: ځرګنده دي وي، چي هستي او ناظر (Nāzar) د انور (Anūr) ملګري ول. ۱۰. راغلئ

ځينو ول : دغه لياز دئ
غه ځينو ول : د دغ[1] تګ د لوني[2] دئ
انور ول : ږغ پر وکوئ
که دی «لياز» وئ ،دی به نڅ[3] وهي هوډي[4] دئ
په غوښي به د موړکي
لياز د روځو ، ننکليالی د اولمانه[5] دئ
دوهم ملې[6] زريپ دئ
د نامه په روځې ، سرومال زياتي دئ
زريپ ول : مخ را کوږکه
زه زمندی یم ، کم حاجت د ، د هلکي دئ
انُور ول : هلکی نه دئ
لياز پټکی پر ورځکو ږدي تر تا ناټي دئ
ځينو ويستئ[7] په سخرو
غه ځينو واهئ په تورو کَروړي[8] دئ
اوږ مى ماپښين پر پيښى سول
سي له ليازه رهېده ،ماښام سياهي دئ
انور[9] پرجناره وړي

---

۱. dag : د دغه (dağá) مخفف دئ ۲. لېوني ۳ . نڅ ، nac ، نڅ وهل : د جذباتو په حالت کي د سږي پر له پيچل ۴ ضدي ۵ . مېلمانه ۶ . مل يې : ملکری يې ۷. ويشتئ ۸. karwázi: پرهرونه۹ . (Anūr)انور د نر خوش (Narx̌oš) زوی او په خته شبوزيی ، جلالزی سنځر خېل کاکړ ؤ .

لیاز[1] پرېښو ورسره ځي په تسلي دئ
ملا شېر دل په خپ[2] دئ
زړه په پرې د بلوڅ خان او د « اني »[3] دئ

(سرچینه: حاجي محمد ابراهیم جلالزی)

۲. د سردار دوست محمد خان کاکړ بلندی

دعدل په باور دئ
« دوسه مد »[4] د مُرغي زوی د کړدو سر دئ
« دلېل » خره[5] را زین که
و « ړوبي » سردار له ځم، ناتار مه اړدئ
له کښې پر «رکې» رالئ

---

۱. Liaz : لیاز د ساکر (Sākar) زوی، د باقي داد لمسی، د تره کي کړوسی او د احمد کو دی ؤ. نوموړی په خته ښاهي زیی، جلالزی سنځر خېل کاکړ ؤ، ځرګنده دي وي، چي د ساکر (Sākar) ځلور زویان ول: ملا شېر دل، بلوڅ خان، اني او لیاز. ۲. x̌ap: خپه، خواشیني، خوابدی ۳. Ani ۴. له « دوسه مه » ځخه مراد مبارز پښتون سردار دوست محمد خان کاکړ دئ. نوموړی د جوګیزیانو د « اسحاق » په « کهول » کي د مُرغي (Mūr̆gi) زوی او د ملي مبارز نواب بنګل خان کاکړ سپېځلی پلار دئ. دپښتنو دغه باتوره فرزند په ړوب او بوري کي له انګرېزانو سره په پښتني استقامت وجنګېدئ. او لوی نوم یې په پښتني سندور او د پښتنو په ملي تاریخ کي و موړ ته راپاته سو. ۵. xáṛa : آسپه

د کرېبو[1] په ځي کړنجی، زيني په زر دئ

ماپښين پر کلا څوړ سوئ

دوسه مد له وروغي نيولی مړ دئ

سي ته ماله راغلی يې

سبا درسره ځم د پښو رَوتن[2] دئ

سبا سره سپاره سول

«دوسه مد» په مخه ځي ختلی لمر[3] دئ

غوړ که «رهــو» غوړکه

زه يو سوال درته کوم «دلېل»[4] مه مل دئ

ناتار غواړمه د اوښو

«دلېل» زما طمع کوي، کورې پر «تل» دئ

«رهو» ول: واک مو نسته

زموږ خو واک د «جلندر» دئ

ګډی سره را ډېر سوئ

«جلندر» وکه غصه، لاسې[5] اوډر[6] دئ

يوه يه که پر تسه[7] مد کبر[8]

ګولی واوښته مېره خو باطن ګر دئ

له ملا يه ورا وکښه

پاته مړکي[9] اور له ځانه باندي بل دئ

سي تک يه باندي وکئ

ګولی لاندي تر نامه، تره کی ډم[10] دئ

۱. krebo: مفرد کرېب: رکاب ۲. رفتن، تګ ۳.. نمر ۴. له دلېل (Dalel) څخه مراد «دلېل بابو» چي د سل اوسېدونکی او په ختته لوږی پښتون ؤ. ۵. لاس يې ۶. odar: پټ، نهام ۷. وغورځوه ۸. محمد اکبر ۹. پاته مړي ۱۰. Tarákáydam

وادہ د «جلندر» دئ
سی را ووته زرغون شالې[1] پر سر دئ
ځړونکې ځله تس کل
ول : زیاته نه کوم ځواني، واری مه تر[2] دئ
یو دی سلامت لاړئ[3]
بل ژړ غاړو ځله مړه کو
ای یوځه د غم ماشر[4] دئ

(په حواله : د حاجي محمد ابراهیم جلالزي)

د دوو مړو بلندی

اوړمی میړه :

پر کینې[5] بار خو د خال دئ
پر دا ښي[6] بارخو[7] د زخه
رنک د، د جدال دئ
خر د نسته که یې نه وهې په مخه

دوهم میړه :

« سخي کلو[8] » چې وزلی
په هغه روځې[9] بابړي توپک په ځنک وئ
ما په خپله جدال ولید
رنکې[10] کټ و مټ
دا ستا د مور په رنک وئ (منبع : حاجي محمد ابراهیم جلالزی)

۱. شال یې ۲. تېر ۳ . ولاړئ ۴ . محشر ۵. چپه ۶ . راسته، رسته ۷ . باړخو ۸ . سخي کلو په ختة پتوزیی، میر زیی سنځر خپل کاکړ ؤ. ۹.ورځې : ورځ یې ۱۰. رنګ یې

د پسرلي اکا او دولت اکا بلنده

پسرلی اکا[۱] :

خواږه خوهر سړی خوري
خو دئ نه کيي[۲] چي ځان ورته پينځی[۳] کي
په نيمي شپې د برږن[۴] کئ
و تای نه سوې غول د وکل[۵] په کږدۍ[۶] کي

دولت اکا :[۷]

څه رنګه سړی يې «ښادزيـــيه!»
نه زمندي[۸] لړې نه مړي
د خدای مځکه په ننده[۹] وه
ما خونه دي ستا د مور په ... کي کړي (ماخذ: حاجي محمد ابراهيم جلالزی)

د حسن او پسرلي بلنده

حسن ويل : را وڅـــکږه[۱۰] پسرلـــيه!
چي د وپوښتم له نَهـــــه[۱۱] وله نَهـــريه[۱۲]
پسرلي ويل : ای ګښته مير[۱۳] د ښه دئ

---

۱. psarláy aka: پسرلی ا کا په خته جلالزی ، سنځر خېل کاکړ ؤ ۲. کوي ۳. pinzә́y: کـڅـوړه ، کـڅـوڼـه ۴. baráẓan: بـرېـږن (دوريو ځانګړی آواز) ۵. وکړل ۶. کيږدۍ ۷. دولت اکا په خته جلالزی ، سځر خېل کاکړ او د محلي روایاتو له رویه نوموړی په سترګو ړوند ؤ ۸. زوندي ، ژوندي ۹ .لنده ، لمده ، نوده ۱۰. راوڅکيږه ۱۱. nah: تـکـی يا ټکوني ۱۲. nahraya: ناری (ناشته ، صبحانه) ۱۳ .Mir: له مير څخه مراد ميرزيي دي.

مور د غ... د ای لوړ ځر[۱] میرزیــــه
حسن ویل : اومه وه که بې مالکو
خو به تا ورله[۲] خاشه[۳] له مُلتـــــنیه[۴]

(په حواله : د ملک نانک سنځر خېل)

د ښادي او تاج بلندی

ته « ښادي[۵] » وې پر ما غم سوې
و ازارو ته مه سم سوې
زما نوم « ملا ودود » دئ
تاج[۶] مه وزني[۷] خېل مه سود[۸] دئ
کټ مې و ساځئ[۹] په اور کي
تاج مه نه پرېږدي په کور کي
نه د راتـــه، نه مـــه درته
تاج را ولـــبږدوه[۱۰] بیرته

(سرچینه : ملک نانک سنځر خېل)

---

۱ . ǰar: ځـنګل ، بن ۲ . وروړه ۳ . نوکی ، یو څه ۴ . mult ánáy د مالکي ځا ۵.. ښادی په خته جلالزی ، سنځر خېل کاکړ ؤ ۶. تاج په خته میرزیی سنځرخېل کاکړ ؤ ۷.وژني ۸. ګټه، فایده ۹. وسوځئ ۱۰ . rāwálẓdáwa : را ولبږه ، را واستوه

د سالو او غونډک بلنده

سالو[۱] درلې[۲] نارې
وار د تر[۳] دئ ،خره[۴] واړوه له لیارې
سالو ویل : حسینه![۵] !ته رخصت یې
ولونه پر ته[۶] که د سکاڼې[۷]
حسین ویل : پر در ګرزم
سې سبا به ما له څه یایې[۸] ورندیارې[۹]
دی څوړ[۱۰] سو له ابلکې ☆
ځله کښې یې که وړانګې سوې ځې[۱۱] ولیاړې
تور ډال یې ورا سم کئ
ګوتې وکښې تر ګډې کولې غاړې
ګډې[۱۲] ږغ پر له وکئ
دوی ول : مه ورځوئ[۱۳] سالو څنډه درنغاړې
غونډک[۱۴] ږغ باندې وکئ پر درځویه
خو زمرې سالو دئ خو د به کوې وارې

---

۱. Sālo : سالو د کلا سیف الله په « پتیا ۋ باځزیې » نومې ناوې کې د «توري خولې» اوسېدونکی اوپه ختـه سپبزیی ابراهیم زی ، سنځر خېل کاکړ ۋ ۲. درغلې ۳ . تېر کې د «توري خولې» ۴ . xáṛa: آسپـه ۵ . Hussain:حسیـن د سالو سپبزیې ورور ۋ. ۶. پورتـه۷ . آسپـه ۸ . وایې ، ویایې ۹ . ورېنداړې ۹. کښته ، شپوه ، شوه، تا ۱۰ ځین ، جین ، ترې ۱۱. ځخه، څخه ۱۲. خلکو، سرېو ۱۳ ورځې ۱۴ . غونډک (Ǧundak) دکلا سیف اللـه د «پیتـاۋ» اوسپدونکی او په ختـه پاځزیې سنځرخېل کاکړ ۋ. ☆ . ابلق : مراد آسپه

وصیت وکه ګایږه

سالو ډیري «باځزیی» مه[۱] د[۲] کې[۳] خواري

ده ول[۴]: زما وصیت له څه دئ

یو «ملا رشید» خبر کوئ[۵] سئ[۶] دی څه راباندي ویایي

رشید ول: وس مه نسته

سي «خوستی» راباندي زاړي

«طوطي» سالو د کښېیوست

پاته مرکي[۷] سې د شاړ پښو ولیاړکي[۸]

سپرې[۹] لړمون د وچ سه

مه د و دره[۱۰] پرځای باندي بیاڼي

څه وئ، دغسي وخوت

د «سالو» څلی ولیاړ پر «سپین پیتاؤ» دئ

(سرچینه: حاجي محمد ابراهیم جلالزی)

د ارزبېګي او جلال خان بلندی

نن بیا توپان اوروي[۱۱]

ارزبېګی[۱۲] د بل په میرو کي ښوروي[۱۳]

رمې یه[۱۴] ځین جلا کې

---

۱. مې ۲. دي ۳. کړې ۴. ویل ۵. کئ، کړئ ۶. چي، چې ۷. پاته مړې ۸. ولاړي ۹. Spáre: آسپه ۱۰. ودرېږه ۱۱. اورېږي ۱۲. ارزبېګی (عرض بېګی) په خته جِیګی (jigáy) سلېمانخیل غلجی، چې په کټواز کي د ممی (Mam⁀y) نومې کلي اوسېدونکی ؤ ۱۳. ښورېږي ۱۴. یې

قران یه نه مانئ شودې[۱] ښه پرلکړي[۲]
کېترانړ[۳] ول : ډېره سخته ده
تندي وري په څنکی[۴] کي پیخي کړي
« سردار»[۵] ول : تکیه وکه
شپه به تره سي ، سحار بیا رڼیا[۶] کړي[۷]
د کډو مخې[۸] ونیوئ
« تور کېترانړ » تر لینکو[۹] میړو نه تړړي[۱۰]
کاړتوسې[۱۱] ورته تو[۱۲] کل[۱۳]
«جلال خان » د توپ ګولی میان ته لوړي[۱۴]
ګرد کلی چا ماري سوئ
دغه روځ د پر چا نه برابرړي[۱۵]
اید رې[۱۶] یه کې را ډکي
جلال خانه ! تهــه[۱۷] مه نه درته سمړي[۱۸]
پر قران باندې ایهــه[۱۹] کل
جلال خان د اسمان تندر باندي لوړي

(منبع : بدر خان جلالزی)

---

۱ . شیدې ،شیودې ، پی ۲ . لګیړي ۳ .ketrāṇ :کېترانړ په ختـه یامین خېل مرادنزی ، سنځر خېل کاکړ ، چې په کاکړ خراسان کې د « کاڼوکی : kāṇokǝy» نومي کلي اوسېدونکی ۇ . ۴.وندر . ۵. Sardār: لـه سردارځخه مراد سرادر جلال خان تولاخېل مردانزی دئ ، چې په کاکړ خراسان کې د « ښیغاله » اوسېدونکی ۇ۶. ګرد ، ټول ۶. رڼا ۷. کیړي ۸. مخ یې ۹ .لـنکي ۱۰. تېریړي ۱۱. کارتوس یې ۱۲ . توی ۱۳ . کړل ۱۴. لوېړي ۱۵.برابریړي ۱۶. هدیرې ۱۷. tah: تهیه ۱۸. سمېړي ۱۹ . انکار

د ښالم او ودان بلندۍ

د ريابم بې اړپونه[۱]

د ښالم[۲] ښکارزن تر ما نه ول مړونه

ودان[۳] دعوه په وکه

ول : غبرګۍ[۴] کتم پرکښې به ږدم سرونه

ښالم ول : را خطا سوې

زما په سر کې د کوترو شنه سيلونه

ودان مې کئ هلاکه

ده منکولې په « برايم » ولکولې

ښالم ولاړئ « جهان » له

ول : زه غواړم له «غــــونډکه » کومکونه

غونــډک[۵] ورته ايــــهه[۶] کل

کنزوری[۷] يم« بــــرايم »[۸] لرې مړونه

ښالم ځين را وليار سوئ

ول : ننواتې ستا ځه خوار دئ په عمرونه

غونډک[۹] ول : نن يه بوزوئ[۱۰]

سکاڼ[۱۱] راغلی دئ خطر بې وي پُر[۱۲] پړونه[۱۳]

---

۱. حرفونه ۲. Ṣālam: ښالم د کلاسيف الله اوسېدونکی او په خته حيدر زيی ، سنځر خېل کاکړ ؤ ۳. Wadan :ودان په خته ښهزيی ، جلالزی سنځر خېل کاکړ ؤ.۴ . ğbargə́y :غبرګۍ په کاکړستان کې ديوې مځکې نوم دئ ۵ .Gundak: د کاکړو په سنځر خيلو کې د غونډک کهول « جهان » بلل کيږي . ۶ . iya :نه، انکار ۷ . کمزوری ۸ . ابراهيم ۹. غونډک د « درې پلرې » سردار او په خته باځزيی، سنځر خېل کاکړ ؤ ۱۰ بوزئ ۱۱. دلته له سکاڼ ځخه مراد ښالم حيدر زيی دئ ۱۲ . Pur : پر (Par) ۱۳ لياري

«پی کل»[1] ول: زما تلاک دئ
زه به غوارم له خالقه کومکونه
ښالم ول: نن مه وزني
زما پر سوندړو دي د سرو وینو بویونه
را ځوئ سي کښته ولاړ سو
پځ[2] مه جوړ دئ، دالته کوز ځري مالونه
«هنر»[3] ول: زما تلاک[4] دئ
که به چپ[5] کم، زه له لیاري کدمونه[6]
هنر ول: ته بلیا[7] تښته
ځان به خلاص کې، تیا[8] د بل کوې غمونه
«پی کل» ول: خدای دې هُل[9] کي
نن پر «تور مامک» نو ځوک نښندي سرونه
ښالم ول: خوریـــیه! چپ که
پر مخ درسه، نور را واخه منجلسونه[10]
له پاسه پر «ړوب» راغئ
تور ښالم په توپي ځي کاړه برتونه[11]
«مریـــي پـــوتې» له ورغه
ولوئ[12] یه ګرزاوئ مخ بپلتونه

---

۱. پی کل په ختـه حیدر زیی ؤ. ۲. Paǰ: پځ یا په بله ژبه پخ (Pac): عذر، پېلامه، بهانه ۳. هنر په ختـه حیدر زیی ؤ. ۴. طلاق ۵. Čap ۶. قدمونه ۷. بلا ۸. tiā: ته وا ۹. هُل (hūl): بدي، شر ۱۰. مجلسونه ۱۱. برېتونه ۱۲. Walawə́y: ورله و يې

پیر گل ول : هنر برید کښوول
ماماخان تینګ که سي بد نه کو رنګونه
ښالم ول : زوی د لوی سه
خوریه بنګه ! زه پر تا راوړم شکونه
ښالم ول : سلطان [1] کوره
که په کښې وئ سور به څې خواره څنګونه
پیر گل ول : سلطان نسته
ماما زموږ سرې تبی چپ تا کبیرونه [2]
پیر گل ول : دا زړی نو څوک دئ
سي د داړ په مخه څې خواره څنګونه
ښالم ول : د ا زړی « ودان» دئ
ماما وله یه ، اغوستې دي سالونه
ښالم ول : ږغ پر وکه
« سور» [3] به و دري ، سې ووهم اورونه [4]
پیر گل ول : تکیه وکه
مور د جار سي ، د لینګی [5] وکاږه ولونه
« چټ » [6] هم ورته تکیه سوئ
د لنډی تپور یه پرته کئ له تی یه
سې ټک سوئ «ودان» وپروتی [7]
ده ول : جیو : [8] و [9] ږغ د وکرزم لاری یه

۱. سلطان په خته ښهزیی ، جلا لزی ، سنځر خېل کاکړ ؤ .۲. تکبیرونه
۳ . له سره څخه مراد سلطان ښهزیی دئ ۴. توپکونه ، ټوپکونه ،
ټیپکونه ۵ . لنګی ۶. čaṭ: له چټ څخه مراد « ودان جلالزی»دئ
۷. پرېوتئ ۸. جار ۹. تر ، در

پې ګل ماما رد سوئ
سهـه[1] یه ووهل ، ګولۍ جوړ کل خوپونه
ښالم ول : زوی د لوی سه
خوریه بنګه ! پر ژړمه[2] مه وایه تومتونه[3]
پر سرت[4] یه سره لمبه سوه
پر زړه یه دي زخمونه
پې ګل ول : تاک[5] پر سم دئ
پر شا مه وهه کړه ماما پکرونه
سي.............نیمګړې (سرچینه : اَیک باڅزیی)

یادونه : دغه پورتنۍ بلندۍ په پای کي یو څه مانده ده . که خدای کول، پاته برخه به یې یو وخت زه پخپله له ښاغلي اَیک باڅزيي:Ayak Baczai څخه ولیکم .او د کتاب په دوهم چاپ کي به یې ستاسي و درانه حضورته وړاندي کړم.

۱. جوابي بلندۍ

(۱)

پاروند[6] د ، د وړا ړغ وئ
برایه[7] درته ماتله[8] وم پرپَسکي[9]
له مخه راځه ووزه
د نصرت[9] غ... د ، وهم د م ... په ... کي

۱. سا ۲. žaṛ: له «ژړ» څخه مراد توپک دئ . ۳ . تهمونه ۴ . صورت ۵ . tāk: وار ۶.پـاروں ، پرون ۷. برایي ، بیکا ۸ . معطله ۹. paski: د کلا سیف الله د « بندات پتوزيي » په سیمه کي یو غر دئ .۹نصرت په خته پتوزیی ، میرزیی کاکړ وُ .

په مور ... د دومره ډ... بيــــايم
کلا چې جوړوله
د «ولي کهول» يه ناست وئ په برنجان کي
چي د آس تر هغې پرړه[1] وي په نار کي

(۲)

هر سړی چي مړ سي
ورله زړه[2] سي د کيامت[3] سختي خواری
وګوره ته د ليار مه وای
چي د غلاکل
نه[4] چرګان څلور کاسې يوه چکی[5]

څه سړوکی باد دئ
لويه خدايه! څه وريځ د که را توره
له ايمانه به پر ووزې
سپينه! زما خورلنه نه وته له کوره

---

۱. پنډه ۲. warla zṛa: وریاتي، وریادي، وړپه يادي ۳. قيامت ۴. nine: نهه ۵.. čákəy: د وازګې چکی

(۳)

یارکی :

ستا مور چې پنځو یووړه
ځیني خلک په خبر دي
غه ځیني به لیا اوس په خبرږي[۱].
په کستې[۲] ځان ویده[۳] کئ
د کیامت[۴] په روخ[۵] د[۶] نه تر ور تررږي[۷]

چارشنبې :

یو څه ملنګین ځوان یې
هو ، یار کیه ! داسي توریې لکه ینه
له مخه راځه ووزه
لکه پلار پسکی د نه دري په ک...

---

۱. خبرېږي ۲. قصداً ۳. بیده ۴. قیامت ۵. ورځ ۶. دي ۷. تېرېږي

(۴)

اتو میر زیی :

د ا زړه یو داسی شی دئ
چي په هر زړه کي ووهي بَدَکي
ستا رنګ د ا «بولا نات[1]» دئ
د تسیل[2] په میان کي ناست وای په بُنګله کي

ساټ ملوک میرزیی :

جرمن چي «روب» له راغئ
پرنګي[3] ول :[4] ما به واچوي له تخته
ته هم رالې[5] زما سیال سوې
لونی د چیري ... بې بخته

اخځلیک

د پښتو هغه چي د زریني پانګي په دې په دی خوندوره او په زړه پوري او برخه کي د سرچیني په ډول استفاده ځیني سوې ده، نو م یې په لاندي ډول دئ :

... د کسي د لمني پښتانه لیکوال دوهم ټوک، لیکوال : سیال کاکړ خپروونکی : بولان بک کارپوریشن، مطبعه : زمانه پرنټینګ پریس ۱۹۸۳ م کال، کوټه

... زما شخصي یاد داښتونه

---

۱. Bolānāt: بولانات د انګریزانو په دوره کي یو نامتو هندو ټېر سوی دئ ۲. تحصیل ۳. پیرنګي ۴. ویل ۵. راغلې

برغازۍ

برغازۍ ځانګړی صنف دئ د پښتو
راټول کړی سیال کاکړ دئ دا په مینه

وطنونه مي تر پښو دي لاندي کړي
څو پیدا کړم «برغازۍ» د پښتو زه

لوی څپرکی د پښتو تشکیلوي چي
ځکه ګراني «برغازۍ» پر سیال کاکړ دي

پردرد د پښتنو یم کړ خپدلی
په خواریو ټولي کړي «برغازۍ» ما

د برغازیو بېلا بېل نومونه

برغازی (Barğāzə́y) چې د پښتني فولکلور یو لوی او ویاړلی څپرکي تشکیلوي، د کاکړستان په بېلا بېلو سیموکي په جلا جلا نومو سره یادېږي. زیاتره خلګ خپله دغه عامیانه سرمایه د برغازی په نامه یادوی. چې البت وهمدغه برغازیو ته یا ځیني خلګ برغزی (Barğāzə́y)، ځیني یې برغزو (Barğázo)او ځیني یې بیا برغاز (Barğāz) بولي.

خو څرګنده دي وي، چې د پښتني فولکلور دغه خوندور ډول بیا ځیني خلګ د ستوني (Stūni) په نامه یادوي. او دا چې برغازی په ستوني کې ویل کېږي، نو له همدې کبله خلکو پرخپلې دې لرغوني فولکلوري پانګې باندې د ستوني غوره نوم ایښی دئ.

د برغازیو پیدایښت او سرچینه

موږ دا وخت څه باوري منابع او یا بیا څه مستند اسناد په لاس کې نه لرو، چې برغازی به څه وخت په وجود کې راغلي وي؟ خو پخپله چې د نړ (naṛ) وتاریخ ته وګورو، نو په یقیني ډول ویلای سو، چې برغازی د پښتني فولکلور یو ډېر پخوانی او زاړی ډول دئ. او دا عین ممکنه ده، چې ابتدایي تاریخ یې وکاکړی غاړو او پښتو لنډیو ته ور نژدې وي.

او دا چې برغازی د ستوني په وسیله د نړیا په بله ژبه د ني (ni) په ملتیا ویل کېږي، نو د برغازیو لرغونتوب په اثبات رسوي. او پخپله د نړ (naṛ)او یا نل(nal) په وسیله فولکلوري سندري ویل په پښتنو کي یو لرغونی دود راغلی دئ.

د برغازیو لویه او مرکزي سرچینه کاکړستان دئ . د پښتني فولکلور دغه لرغونې اثاثه د کاکړستان په کلا سیف الله ، کاکړ خراسان ، پیتاو باڅزیي ، چینه برت خېل ،مُرغه کبزیي ، مسه خېل او د تاریخي بوري په بېلابیلو سیمو کي خوندي پاته ده . په تېره بیا مېختر (Meˇxtar) ، برډ (Bárad) او لوړه لی (Loṛáláy) د برغازیو لویي مرکزونه او سرچینې دي .

د برغازیو خصوصیات او نیمګړتیاوي

برغازی چي د پښتني فولکلور یو سمسور ډول او جانانه صنف دئ ، پخپله لرغونې او غني لمن کي ځیني خصوصیات او نیمګړتیا وي را نغاړي ، چي دلته په لنډ ډول بیانیږي :

❁ .... د برغازیو ژبه سوچه ، روانه اوسلیسه ده .

❁ .... برغازیو پخپله لویه لمن کي د پښتو ډېر پخواني او ا صیل توري خوندي کړي دي .

❁ ....برغازی د پښتني چاپېریال ښه په زړه پوری عکاسي کوي .

❁ ....د پښتني فولکلور دغه خوندور ډول د خلکو د ذوق او شوق ترجمان دئ .

❁ ....د پښتو دغه نازنین ډول د پښتني هنر ښکارندوی دئ ،چي البت د برغازیو هنر مندان د ستاینې اوقدر وړ ي .

❁ ....برغازی د کاکړو په سوچه او لرغوني ګړدود «کاکړي» کي جوړ ي سوي دي .

❁ .... په برغازیو کي ځیني ښځینه نومونه خوندي سوي ، چي البت دغه واړه تش علامتي نومونه دي . لکه شنی خالی ، پاتی ، پاتو ، زرو ، ژړو ، سبو ، زانګه او داسي نور...

❁ .... په زياتره برغازيو کي ځيني مسرۍ په تکراري ډول راغلي دي.

❁ ....برغازۍ د پښتني فولکلور يوخورا لرغونی ډول دئ، چي پخپله لويه او ويړه لمن کي د «آزادي شاعرۍ» خورا خوري او په زړه پوري نموني پخپله پسته غيږ کي رانغاړي.

❁ ....برغازۍ په خورا ساده او خوندورو تشبيهاتو پسوللي دي .

❁ .... د برغازيو شاعرانه ژبه بېخي عاميانه او اولسي ده .د برغازيو منظومي خبري داسي ښکاري لکه نثري ګايونه .

❁ .... برغازۍ د پښتني چاپېريال ډېر ساده مطالب او خواږه ګايونه په خپله درنه لمن کي راوړي .

❁ ....داچي برغازۍ بې سواده خلک جوړوي، نو ځکه په ځينو برغازيو کي خوږجن توري او نامناسب لغات راغلي دي . خو ما د داسي تورو پر ځای نکتې (...) ايښي دي .

د برغازيو د ويلو يو ځانګړی انداز

برغازۍ د پښتني فولکلور هغه په زړه پوري ډول دئ، چي د دوو کسانو په وسيله پښتني محافل ګرموي . او د دوو هنر مندانو په وسيله ويل کيږي .ددې فولکلوري ژانګي د ويلو يو ځانګړی او خاص انداز وي . لومړی واريو هنرمند پخپل ستوني کي يوه برغازۍ په ډېر مهارت او يوخاص آهنګ سره پيل کړي . بيا وروسته د هغه فنکار انډيوال همدغه برغازۍ پخپل نړ (naṛ) کي په ډېر هنر او مهارت سره اړوي . حقيقت خو دا دئ، چي د سات تېري دغه خوږې شپې ډېري خوندوري، په زړه پوري او له سرور څخه ډکي وي . د برغازيو و هنرمندانو ته ناست کسان خوشاله او زړونه يې په نڅاوي .

هغه هنر مند چي برغازۍ په ستوني کي وايي، په

فولکلوري اصطلاح ستونچي (Stunči) بلل کیږي . او هغه فنکار چي د ستونچي سره نړ (دروی :darwə́y) وایي ، د خلکو په ژبه نړچي (naṛči) او یا بیا د ځینو خلکو په اصطلاح ناړي (nāṛi) بلل کیږي .

پر برغازیو باندي سوی کار

برغازی چي د پښتني فولکلور یو خوندور او نازنین ډول دئ ، لومړی وار ما د « اولس » مجلې په وسیله په ادبوالو پېژندلی ؤ . خو هغه وخت ما د برغازیو زیاتي نمونې په لاس کي نه درلودې . زما دغه لیکنه بېخي ابتدایي او د معلوماتو په لحاظ نیمګړې وه . بیا وروسته زما دغه مقاله چي د برغازیو په څنګ کي یې بلندی (Bálandə́y) او سلسلې (Salsále) پخپله غېږ کي رانغښې وې . د جناب استاد رفیع او کران زلمي هېواد مل په همت د « فولکلري سندرې » په نامه یوه وړه رساله د افغانستان د علومو اکاډمي د ژبو او ادبیاتو انستیتیوت په ۱۹۷۸ میلادي کال چاپ کړه .

خو زما وروسته بیا دغه نیمګړې سلسه چا تعقیب نه کړه . او دا ویاړ بیا هم زما په برخه سو ، چي یو زیات شمېر برغازی مي د خلکو له سینو څخه را وایستې . او د کتاب په دې برخه کي د یوې ځېړني په ملیتا ادبوالو او د پښتني فولکلور و درنو څېړونکو ته وړاندي سوې .

اوس خلک په برغازیو شرمیږي

ښکاره خبره ده ، چي زمانه واوښته . پخواني ذوقونه بدل سول . خپله ماضي مو هېره کړه . په حال کي بې حاله یو . سباوون مو پر خدای سپارلی دئ . نو په داسي شرایطو کي د پښتني فولکلور به څه حال وي . ماشومان مو پردیو ژبو را تباه کړل . د

ټېلیویژن (televistion)، انټرنیټ (internet) او موبایل (mobile) منفي اړخونو په موږ کې څه پرې نه ښوول . پښتو او پښتني فولکلور د چا په یاد دئ . برغازی خو پرېږده ، د یوه پښتانه کوشني او ځوان د پښتو یو څو کیسې او د اتڼ یو څو نارې یې لا په یاد نه دي . موږ خو د ژبې په څنګ کې خپل ملي هویت هم له لاسه ورکړی دئ . بې ژړا بل څه نه دي راپاتې .

رښتیا خبره خو دا ده ، چې زموږ نوی نسل په برغازیو شرمیږي . خپلې دغې ملي اثاثې ته په سپک نظر ګوري . نو همدغه وجه ده ، چې برغازی د ورکېدو او فنا کېدو په حال کې دي .د خدای شکر دئ ، چې ما پر وخت د برغازیو ډېرې نمونې را غونډې او خوندي کړې . فکر نه کوم ، چې زما وروسته دې بیا بل څوک برغازی را ټولې کړي .بس ــ ، همدغه دي ، چې دزریني پاڼکي په برخه کې زېرمه او د تل لپاره خوندي سوې . نوي خو ښځې جوړېږي نه ، او پخوانی په ډېره چټکی سره د ورکېدو په حال کې دي .نه بیا څوک ستونچي (Stūnči) ووینې او نه نارې (Nāṛi) . دغه فولکلوري اصطلاحات به یوازې په کتابو کې ژوندي پاته وي . خیال مې نه دئ چې بیا به د پښتنو په نوي نسل کې د ستونچي او نارې غوندې فولکلوري هنر مندان پیدا سوي وي ، چې پښتني محفلونه به د خپلو ستونو او فولکلوري آلاتو (instruments) په وسیله په « برغازیو » ګرموي . همدغه پیاوړي هنر مندان دي ، چې تر دې وخته پورې د کاکړستان په غرو او رغو کې پخپل ښایسته آواز او خواږه ساز د خلکو مات او ستړي زړونه ټکوروي .

د برغازیو ادبي جوړښت او تقطیع

برغازی د پښتو هغه په زړه پورې فولکلوري شاعري

ده ، چې د کاکړۍ غاړو غوندي د پښتو په لنډو ملي بحر کي جوړيږي . خو توپيريې دومره دئ ،چې کاکړۍ غاړي تش دوې مسرۍ وي ،چې په مقابل کي د برغازيو مسرۍ تر دې زياتي وي . دغه راز لکه څنګه چې کاکړۍ غاړي زياتره اته او اته سيلابيزه وي ، چې البت ځيني بيا په کي «اووه» او« اته »هم وي . همدغه حال د برغازيو دئ ،چې زياتره اته او اته سيلابيزه وي . خو ځيني وخت يوه و ينمه په کي اووه او اته سيلابيزه پيدا سي . همدا ډول کاکړۍ غاړي او برغازۍ په يوه وزن کي جوړيږي،چې البت د برغازيو په مقابل کي په کاکړۍ غاړو کي د قافيې او رديف پابندي زياته ليدل کيږي . خو په برغازيو کي بيا د قافيې او رديف خپل يو ځانګړی رنګ دئ . ښکاره خبره ده ، چې د کاکړۍ غاړو د ويلو بېل بېل طرزونه او ځانګړي وزمونه(وزنونه) دي . څو که چيري يو سړی وغواړي ، برغازۍ د کاکړۍ غاړو په بېلا بيلو طرزونو کي په اساني سره ويلای سي . او په آهنګ کي يې چندانې فوق نه راځي .

برغازۍ که څه هم د جوړښت په لحاظ کاکړۍ غاړو ته بېخي ورنږدې دي، خو د فني سکښت په لحاظ يو د بل سره خورا زيات توپير لري . د برغازيو په ويړه او زرخېزه لمن کي يوه بيتيزه ، يو نيم بيتيزه ، دوه بيتيزه ، دوه نيم بيتيزه ، درې بيتيزه ، درې نيم بيتيزه ، څلور بيتيزه ، څلور نيم بيتيزه او پنځه بيتيزه برغازۍ ليدل کيږي . امکان لري ، چې په راتلونکي وخت کي و يو بل چاته نوري نمونې په لاس ورسي . ددې ليکني په پای کي د بېلا بيلو برغازيو تقطيع وړاندي کيږي :

یوه بیتیزه برغازی

دستګیره! پړده راکې — لویه پیره! پړده راکې

١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨	✻	١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨
دس	ته	ګي	ره	پړ	ده	را	کې	✻	لو	یه	پي	ره	پړ	ده	را	کې

هلکانو کور مو چیري دئ — د بوري ډکر چیري دئ

١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨	✻	١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨
هل	کا	نو	کور	مو	چي	ري	دئ	✻	د	بو	ري	ډ	کر	چي	ري	دئ

یو نیم بیتیزه بر غازی

پـاتـو غـومبـر پـه زورکـه　　لـه کښې وریځ راتـوره کـه

شپـانـه میـا راتـولـه کـه

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
پا	تو	غوم	بر	په	زو	ره	که	❁	له	کښې	و	ریځ	را	تو	ره	که

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
شپا	نه	مه	یا	را	تو	له	که

چـرګـی پـه خـولـو تـوره　　بـایک راوسـتـه اوبـولـه

بـایک راوسـتـه اوبـولـه

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
چر	ګی	په	خو	لو	تو	ره	❁	با	یک	را	وس	ته	او	بو	له

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
با	یک	را	وس	ته	او	بو	له

دوه بيتيزه برغازی

بـرگـر دژړومينـي دي	بـرگـردژړو پـلـونـه دي
هـر ځـای دژړو نـاري دي	كـايـونـه دي رودونـه دي

١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨		١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨
بر	گر	د	ژ	ړو	مي	ني	دي		بر	گر	د	ژ	ړو	پلو	نه	دي
هر	ځای	د	ژ	ړو	نا	ري	دي		كا	يو	نه	دي	رو	دو	نه	دي

دوه نیم بیتیزه ابرغازی

باززار میان دئ خولکی راړه — یار ولیاړ دئ خولکی راړه
شرم نسته خولکی راړه — شور ماشور دئ خولکی راړه
سرې غرمې دې خولکی راړه

❁❁❁

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
با	زار	میان	دئ	خول	کی	را	ړه	❁	یار	و	لیاړ	دئ	خول	کی	را	ړه
شه	رم	نس	ته	خول	کی	را	ړه		شور	ما	شور	دئ	خول	کی	را	ړه

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
سرې	غر	مې	دې	خول	کی	را	ړه

درې بيتيزه برغازى

بر کړ د زور میـنـي دي
لیا پلونه دي لیا غولي دي
اوس څه سوه نجلۍ نه راځي

هر ځـای د زروپـلـونـه دي
بر کړ تـه زرونـه راځـي
نـو نـه راځـي نو نـه راځـي

✻

١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨	✻	١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨
بر	کړ	د	ز	رو	مې	ني	دي	✻	هر	ځاى	د	ز	رور	پلو	نه	دي
لیا	پلو	نه	دي	لیا	غو	لي	دي	✻	بر	کړ	ته	ز	رو	نه	را	ځي
اوس	څه	سوه	نجل	لۍ	نه	را	ځي	✻	نو	نه	را	ځي	نو	نه	را	ځي

✻

درې نيم بيتيزه برغازی

سنځر لور او بوله لاړه   شين خالی رودوله لاړه

دا ديار کايوله لاړه   کُوډی وچ اوبوله لاړه

ماځيکر لرکوله لاړه   ډبر وچ پينکوله لاړه

شين خالی کايوله لاړه

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
سن	ځر	لور	او	بو	له	لا	ړه	❁	شين	خا	لی	رو	دو	له	لا	ړه
دا	د	يار	کا	يو	له	لا	ړه	❁	کُو	ډی	وچ	او	بو	له	لا	ړه
ما	ځي	کر	لر	کو	له	لا	ړه	❁	ډ	بر	وچ	پين	کو	له	لا	ړه

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
شين	خا	لی	کا	يو	له	لا	ړه

څلور بیتیزه برغازی

برګـــــرد ژړو کیـــلـــي دي — هـــر ځــــاي د ژړو کيلـــي دي
نــــه غـولـي دي نــــه مېـنـي دي — هـــر ځــــاي د ژړو نـــاري دي
هـــر ځــــاي د ژړو پـلـونـــه دي — هـــر ځــــاي د ژړو بـــاري دي
مـيـلـــن د ژړو نـــــاري دي — هـــر ځــــاي يـــه اريـويـلـي دي

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۞	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
بر	ګر	د	ژ	ړو	کي	لي	دي	۞	هر	ځاي	د	ژ	ړو	کي	لي	دي
نه	غو	لي	دي	نه	مې	ني	دي	۞	هر	ځاي	د	ژ	ړو	نا	ري	دي
هر	ځاي	د	ژ	ړو	پلو	نه	دي	۞	هر	ځاي	د	ژ	ړو	با	ري	دي
مې	لن	د	ژ	ړو	نا	ري	دي	۞	هر	ځاي	يه	ا	ړي	وي	لي	دي

ځلورنيم بيتيزه برغازى

درځه سي ځو درځه سي ځو — بيا پرته خراسان له ځو
ڎكر له ځو ڎكر له ځو — مالكنڎ له ځو مالكنڎ له ځو
توبي له ځو توبي له ځو — سامي له ځو سامي له ځو
بيا بيرته المبار له ځو — لاكى له ځو لاكى له ځو

ولمي له ځو ولمي له ځو

١	٢	٣	٤	٥	۶	٧	٨	❁	١	٢	٣	٤	٥	۶	٧	٨
در	ځه	سي	ځو	در	ځه	سي	ځو	❁	بيا	پر	ته	خ	را	سان	له	ځو
ڎ	كر	له	ځو	ڎ	كر	له	ځو	❁	مال	كنڎ	له	ځو	مال	كنڎ	له	ځو
تو	بي	له	ځو	تو	بي	له	ځو	❁	سا	مي	له	ځو	سا	مي	له	ځو
بيا	بير	ته	ا	لم	بار	له	ځو	❁	لا	كى	له	ځو	لا	كى	له	ځو

١	٢	٣	٤	٥	۶	٧	٨
ول	مي	له	ځو	ول	مي	له	ځو

پنځه بیتیزه برغازی

راځـــه وړي راځـــه سـي ځــو	چـارګـل والـي راځـه سـي ځـو
د ګـل کـډې راځـــه سـي ځــو	بـوری سـوړ دئ بـوري لـه ځـو
بیـا پـرتـه خـراسـان لـه ځـو	بیـا کښتـه هـنـدوستـان لـه ځـو
بیـا بیـا تـوري لاکـې لـه ځـو	بیـا بیـا د مـري میـان لـه ځـو
بیـا بیـا د کـوهـلـو سـر لـه ځـو	بیـا بیـا بـه کـډیبـر لـه ځـو

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	✿	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
ر	څه	و	ړي	را	څه	سي	ځو	✿	چار	ګل	وا	لي	را	څه	سي	ځو
د	ګل	که	ډې	را	څه	سي	ځو	✿	بو	رې	سوړ	دئ	بو	ري	له	ځو
بیا	پر	ته	خ	را	سان	له	ځو	✿	بیا	کښته	ته	هن	دوس	تان	له	ځو
بیا	بیا	تو	ري	لا	کې	له	ځو	✿	بیا	بیا	د	مه	ري	میان	له	ځو
بیا	بیا	د	کوه	لو	سر	له	ځو	✿	بیا	بیا	به	کډ	ډي	بر	له	ځو

(الف)

(۱)

اور پـوه کــــــه
ځینځی[1] پورتــه کــه
چـارګـل د پــه ایـرې سـوځ

(۲)

اور پـوه کــــــه
پـیکـی پـرتــه ګــه
ډېـدي[2] د پــه ایـرې سـوځ

(۳)

اور پوه کـه پیکـی پـرتـه کـه
ځینځیـر د پــه ایـرې سـوځ
خـولـګـی د پــه ایـرې سـوه
تیـکـری د پــه ایـرې سـوځ
«وی وی» د پــه ایـرې سـوځ

---

۱. jǐnjə́y: یا په بله ژبه: زنځی ۲. ډېدي (d'edi) یو ډول کاکړي ګمیس دئ، چي د کاکړو پخوانیو ښځمنو به په غاړه کوئ. خو اوس په کاکړو کي دا فولکلورې جامې نسته، البت دا وخت د بوري په ځینو کلو کي «ډېدي» د نمونې په ډول خال خال پیدا کېدلای سي.

(۴)

اول مـــــولا[۱]

نبـــي نـــنـــګـــر[۲]

عـــلـــي حيــډر

ســخـــي ســـرور

«جـــلازيـــــي »[۳]

د «ګـــوســـي»[۴] غـــر

(۵)

اوريـځ[۵] يــې تــکــه تــوره کـــه

تـــنـــا يـــې ييـــا پـــه زوره کــه

بـلـيـا[۶] چـپــه لـــه ګــوره کـــه

شپـنــه ! ميـا[۷] د رتــولــه کــه

۱.الله تبارک و تعالی ۲. nangar : لنګر ۳. Jálāzai :جلالزيی د سنځر خيلوکاکړو يوه لويه ،غښتلې او نامداره پښه ده ، چې زياتره وګړي يې په «کاکړ خراسان» پراته دي او کلا سيف الله کې پراته دي . ۴. Gosi: د «ګوسه» مغيره حالت دئ . او ګوسه د کبزيانو (Kibziyāno) کاکړو پخوانی ټاټوبی يوه خورا لويه او پراخه سيمه ده .۵. وريځ ۶. bályā: بلا ۷ . máyā: د ميږو رمه

(ب)

(۱)

بازار میان دئ خولکی راړه
لوړ مالوړ دئ خولکی راړه
بس ولیاړ دئ خولکی راړه
وړي مه جېل له خولکی راړه
اور لمبې دي خولکی راړه
غاړکی واخه خولکی راړه
پر یار کراني خولکی راړه
بې غیرتي خولکی راړه
مخلوک ډېر دئ خولکی راړه
میار نسته خولکی راړه
باران اوري خولکی راړه
یار در جار سه خولکی راړه

(۲)

برکړ [1] د ژړو میني دي
مېلن د ژړو غولي دي
لیا [2] میني دي لیا غولي دي
لیا غولي دي لیا پلونه دي
لیا پلونه دي لیا لیاري [3] دي
هر ځای له ژړونه راځي
برکړ له ژړونه نه راځي

(۳)

برګړ د ژړو میني دي
برګړ د ژړو پلونه دي
هر ځای د ژړو ناري دي
کایونه دي رودونه دي

(۴)

بازار میان دئ خولکی راړه
یار ولیاړ دئ خولکی راړه
شرم نسته خولکی راړه
شور ماشور دئ خولکی راړه
سرې غرمي دي خولکی راړه

(۵)

برګړ د ژړو کیلي دي
هر ځای د ژړو ګیلي [4] دي
نه غولي دي نه مېني دي
هر ځای د ژړو ناري دي
هر ځای د ژړو پلونه دي
هر ځای د ژړو باري دي
مېلن د ژړو ناري دي
هر ځای یه اړیلویلي [5] دي

---

۱. Bargaṛ : په کاکړستان کي دوه برګړه دي: کم برګړ او لوی برګړ . ځرګنده دي وي چي د لاکی د راده پر غاړه د سپېره غره په لمن کي یو ډګر دئ ،چي خلک یې د کم برګړ او لوی برګړ په نامه یادوي . پر دې ډګر باندي د لوښیانو دوه کلي پراته دي ، چي پخوانی ملک یې شېرا ولیاړی لوڼی ؤ . او اوس یې زوی ... پر مېنه پاته دي. ۲. لا ۳ . لاري ۴. کلي ۵. اړولي

﴿٦﴾

بازار میان دي خولکی راړه[1]
لوړ مالوړ دئ خولکی راړه
سرې غرمې دي خولکی راړه
ببی شیخي خولکی راړه
یار ولیاړه دئ خولکی راړه
سرې تلوار[2] دئ خولکی راړه

﴿٧﴾

برکړ د «زرو» مېني دي
هرځای د «زرو» پلونه دي
لیا[3] پلونه دي لیا غولي دي
برکړ ته «زرو» نه راځي
اوس څه سوه نجلی نه راځي
نو نه راځي نو نه راځي

﴿٨﴾

بازار میان دئ خولکی راړه
لوړ مالوړ دئ خولکی راړه
تیکری تس که خولکی راړه
وه بې شرمي خولکی راړه
جیو وجار دئ خولکی راړه
ببی شیخي خولکی راړه
دېر تلوار دئ خولکی راړه
بازار میان دئ خولکی راړه

۱. راوړه ۲. تلپوار، بیړه ۳. لا

۹

بـــابـــی تـــارېـــي! لاس را
کـــاږی راځـــخـــه ولاړې
اور پـــوه کـــه پېکـــی پـــورتـــه
ځـــنـځـــی۱ د پـــر ایـــرو ســـوې

۱۰

بـــر کـــړ د زرو مېـــنـــي دي
لیـــا مېـنـي دي لیـــا غـــولـي دي
لیـــا پـــلـــونـــه دي لیـــا بـــاري دي
لـــر بـــر د۲ زرو نـــه رالـــه

بـــر کـــړ د زرو نـــه رالـــه

---

۱. ǰanjə́y: یو ډول کاکړي زېور دئ. ۲. dá: ته

☆
﴿۱۱﴾

بنګوکاکړي بیا[۱]
ډاډرچي[۲] لاکی غاړي
نتکو[۳] بیار[۴]
مور مال له تورنګا[۵]
سبا ګړدو له تورنګا
بنګوکاکړي بیا

«مریواله»

﴿۱۲﴾

برکړ د ژړو باري دي
لیا مېني دي لیا باري دي
لیا پلونه دي، کرځونه دي
هر ځای د ژړو مېني دي
ځولونه دي بادونه دي
برکړ له ژړونه راځي

۱. biyā: راسه ۲. či: کي ۳. natko: نته ۴. biyār: راوړه، راړه ۵. toringa: ځو ☆ ...... ځرګنده دي وي چي دا پورته برغازی د بلوڅي په «مریواله ګړدود» کي جوړه سوې ده، چي البت جوړونکی يې مري دئ. ښه خبره خو دا ده، چي زیاتره مریان په پښتو پوهيږي. او دا چي مریان له پښتنو سره سیمیان دي، نو ځکه خو د ځینو غاړو او برغازیو په جوړولوکي برخه وال دي، البت د مریانو غاړي او برغازی د پښتو او بلوڅي له تورو ځخه ترکیب مومي. دوی چي ماته و ګوډه پښتو وایي، نو ځکه خو دغه پورتني برغازی ددوی د پښتو ښکارندوی ده. او دغه پورتني برغازی مور «دوآتشه» بللای سو.

(۱۳)

بازار میان دئ خولکی راړه
سرې غرمې دي خولکی راړه
یار ولیاړ د ئ خولکی راړه
پروا نسته خولکی راړه
«ببی» چتي خولکی راړه
سرې غرمې دي خولکی راړه
لوړ مالوړ دئ خولکی راړه
بازار میان دئ خولکی راړه

(۱۴)

برګړ[1] د «ژړو» پلونه دي
لیا باري دي لیا میني دي
لیا غولي میدانونه دي
هر ځای د «نرو» پلونه دي
چي ووزم شنه کړ ځونه دي

(پ)

(۱)

«پاتی» نری راځوړه[2] سه
موړ سوال کوو راځوړه سه
بیا زور کوو راځوړه سه
موړ ځوله کته ځوړه سه
د خدای روی دئ راځوړه سه

---

۱. Bargaṛ: د کاکړستان د کبزیانو د «څاراه: cārah» په سیمه کې یو ځای دئ. ۲. راکښته، شیوه، شوه، راتا

(۲)

پـاتـو نـرۍ راڅـوړه سـه
پـه خـدای د وه راڅـوړه سـه
ډېـر خـونـدکوي راڅـوړه سـه
درځـه سـي زه درڅـوړه سـم

(۳)

پـه غـره کـي څـلـه بېـل وتـو
زانـګـي ځـلـه بېـل وتـو

(۴)

« پـاتـۍ » لـکـه کـتـه څـوړه سـه
د خـدای روی دئ راڅـوړه سـه
زه سـوال کـوم راڅـوړه سـه
تـلاک مـه دئ راڅـوړه سـه

(۵)

پـاتـو غـومبـر پـه زوره کـه
وریـځـي[1] سـره تـوره کـه
راځـه میـا را تـولـه کـه
پـاتـو غـومبـر پـه زوره کـه

(۶)

پـاتـو غـومبـر پـه زوره کـه   لـه کبـښي وریځ راتـوره کـه
شپانه میا[2] راتو له که

---

۱. وریځ یې ۲ . Máyā : په کاکړي کي د میړو و رمې ته «میا» ویل کیږي .

(٧)

پـاتـی نـری راخـوڕه سـه
زر زر[1] لـه کـتـه څوڕه سـه
پـه خـدای د وه را څوڕه سـه
یـار سـوال کـوي راڅوڕه سـه
سـر تـور سـردئ راڅـوڕه سـه
پـه قـران د وه را څـوڕه سـه
پـاتـی نـری راڅـوڕه سـه

(٨)

« پاتو! » نـری درځـه څي ځو
نـن نـه سبـا درځـه څي ځو
کپـی پـه پښـو کوه څي ځو
دکـل کـډی[2] درځـه څي ځو

(٩)

« پـاتـو » لـه کـتـه څوڕه سـه
پـه خـدای د وه راڅـوڕه سـه
مـړونـه[3] دي راڅـوڕه سـه
توبـرونـه[4] دي راڅـوڕه سـه
لـورونـه[5] دي ، راڅـوڕه سـه
پـه قـران د وه راڅـوڕه سـه

---

١. ژر ژر ، چټک ٢ کېډی ٣ . مېړونـه ، سـړي ، خلک ۴. تربرونه ۵ .
Lawrūna: لیورونه

(۱۰)

«پاتو» له کته ځوړه [1] سه
تر پښه د نسم [2] ځوړه سه
زه سوال کوم راځوړه سه
د خدای روی دئ راځوړه سه
تر پښه د نسم ځوړه سه

(۱۱)

«پاتوانا» وړه [3] غواړي
په مالکه يې تروه غواړي
مځکه شنه واښه غواړي
د اسمان خړي اوبه غواړي
خدای د ښه زوی درکي
سي پر غولي درته ښوري
په غولي کي د تک سه
«زوی» د اومبارک سه

(ت)

(۱)

تور پيکی اوبوله لاړه [4]
سپينه خوله له کوره لاړه
دا دیارکايو [5] له لاړه
مابه ويلده [6] دابه لاړه

---

۱. کښته ، شپوه، شوه ، راتا ۲ نيسم ۳. Wára : اوړه ۴. لاړه ۵ . gāyo :
خبرو ۶. wildá : ولیده

نـــاچ کـــوي لـــه کـــوره لاړه
د «بـــاجـــړ» ویـــلـــو[۱] لـــه لاړه

۲

تـــو تـــو تـــو
«شـــابـدیـن»[۲] یـم د «پـــاتـو»
زه د شپـــې مـــړنـــی[۳] نـــه یـم
تـــه پـــه روغ راســـه زمـــا زو[۴]

۴

«پـــاتـی» لـکـــه کـتـــه څـوړه ســه
د خـــدای روی دئ راخـــوړه ســـه
زه ســـوال کـــوم راخـــوړه ســـه
تـــلاک مـــه دئ راخـــوړه ســـه

ج

۱

جـــي جـــي دي مَتـــرا[۵]
مـــابـــوبـــي نـــړا[۶]
مـــا خـــانـــدي نـــوا
ســـرې بیـــا دی نـــوا
جـــي جـــي دي متـــرا

«مریواله»

---

۱. welo چي مفرد يې وياله ده: بيالو، ولو ۲. شهاب الدين ۳. maṛánáy: مېړنی ۴. . zo: د زوی مخفف دئ ۵. Matrā ۶. Naṛā

(څ)

(۱)

څـه وړې نـجلـۍ !څـه وړې
پـه پـلـوکـي ګـل دانـه وړې
لـه څـوانـانـو زړونـه تـه وړې

(چ)

(۱)

چُـوري چُـوري چُـورانـي
ګـډيبـر[1] سـرانـي[2]
کـمـر کـوډي روانـي
غرڅني چلونډي[3] ويستلکي[4]

(۲)

چاري[5] مړ د[6] بجارنـيـيـه[7]
شـاشي[8] مـړد ګـزيـنـيـه[9]
تيـمبو[10] سـرې مِـلـتـري[11] آ[12]

---

۱. gádibar: يو غر دئ ۲. پرسر باندي ۳. چلومبه ، چلونړه ۴. ويستلي ، ويشتلې ۵. چهار: څلور ۶. مرد: سړي ، کسان ، نفر ۷ بجاراني (Bijārāni) : دا په مريانو کي يوه لويه پښه ده ۸. شش: شپږ ۹. ګُزيني (Guzini) : دا د مريانو يوه بله وتلې او نامداره پښه ده ۱۰. د يو ځاى نوم دئ ۱۱. Military، فوج ،اُردو ۱۲. راغله

(۴)

چرګـی پـه خـولـو تـوره «بـایـک» راوسـتـه اوبـولـه
بایک راوسته اوبو له

(خ)

(۱)

خـوري ادې پـرې مــه بړده
رود لـه خُـم کـالـي مینځـم
نـازک راځـي کـالـي مینځـم
کـالـي د خـر کـالـي مینځـم

(د)

(۱)

دسـتـګـیـره! پـړده راکـې
لـویـه پـیـره! پـړده راکـې

(۲)

د چوری زړونکی پرې سوئ ډکر [1] ګـرد ژړي دانـې سـوئ
ډکر ګرد ژړي دانې سوئ

(۳)

درځـه سي ځُـو درځـه سي ځُـو
بیـا پـرتـه خـراسـان [2] لـه ځُـو
«ډکـر» [3] لـه ځُـو ډکـر لـه ځُـو
«مـالـکنډ» [4] له ځُو مالکنډ له ځُو
«توبې» [5] لـه ځُو ، توبې له ځُو

«سامي[۶]» له ځو سامي له ځو

«لاکی» لـه ځولاکی لـه ځو

«ولمي» لـه ځو ولمي له ځو

(۴)

دلتــه «ژړو» نــه راځــي دلتــه «ژړو» نــه راځــي

تللکي[۷] ده توبې له ژړو نه راځي

(۵)

د «لالو» اوربی[۸] مه ځه کاوئ زه ستــا د پــاره رالــم[۹]

زه ستــا د پــاره رالــم

(ډ)

(۱)

ډګــر وچ اوبــو لــه لاړه «شین خالی» پینکو[۱۰] له لاړه

شین خالی پینکو له لاړه

---

۱. dagār: ډګار ، میدان ۲ . له خراسان څخه مراد «کاکړ خراسان» دئ . ۳ . ډګر په کاکړ خراسان کي د کاکړو جلالزيو يو ښايسته ناوه ده ۴. Mālkand: مالکنډ په کاکړ خراسان کي يو غر دئ ۵ . دلته له توبې څخه مراد «کاکړي توبه» ده. ۶ . د کاکړ خراسان تر «باديني» نومي ځای چي سړی ور واوړي ، نو سامی (sāmáy) شروع کيږي . په سامي کي شملزي توخي پراته دئ . ۷. تللې ۸ . اوربی (Orbə́y): غولی ، انګړ (اردو : انگن) ۹ . راغلم ۱۰. پينــکو (Pingo) مفرد يې پينکه (Pingā́) ده : ناور ، تالاب تالاؤ

(ر)

(۱)

راځـه «سـابو» راځـه ځي[1] ځو
د ګـل ګـډي[2] راځــه ځي ځو
سـابو نجلۍ راځـه ځي ځو

(۲)

راځـه «سبـو» راځـه سي ځو
د ګـل ګـډي[2] راځــه سـي ځو
ګـرړ وړې راځـه سـي ځو
«شاکي» لـه ځو «غبرګي» له ځو
يـا يـا توري «لاکۍ» لـه ځو
يـا بپرتـه «دروازي» لـه ځو
راځـه «سبـو» راځـه سـي ځو

(۳)

راځـه وړې راځـه سـي ځو
چـارګل والـي راځـه سي ځو
د ګـل ګـډي راځـه سـي ځو
«بوري» سوړ دئ بوري لـه ځو
يـا پـرتـه خـراسـان لـه ځو
يـا کښتـه هـندوستان لـه ځو
يـاب يـا توري «لاکۍ» لـه ځو
يـا يـا د «مري»[3] ميان لـه ځو
يـا يـا د «کوهلو» سر لـه ځو
يـا يـا بـه «کډيبر» لـه ځو

(ز)

(۱)

«زانګي» ځله[۴] بېل وتو

تا جار سم ځله بېل وتو

کراني ځله بېل وتو

په غره کي ځله بېل وتو

(۲)

زانګي ګندا[۵] مه کوه زانګي ګندا مه کوه

زانګي ګندا مه کوه

(۲)

زه نرۍ «پاتو» له ځم

د «رُوب» لوړې که به ماوري

---

۱. چي = چې ۲. کېدی ، غُنچه ۳. دلته له مري ځخه مراد «مري قام» دئ. ۴. سره ۵. gandā: خښم ، غصه

(ژ)

(۱)

«ژړو»وطـن درپـاتـه دئ
مـور ځـو چـارکـل د[1] دغـه دئ
د پـلار وطـن درپـاتـه دئ
مـور ځـو کـنـکـڼ د دغـه دئ
مـور ځـو وطـن درپـاتـه دئ
د لاس کـنـکـڼ د دغـه دئ
مـور ځـو وطـن درپـاتـه دئ
د لاس کـنـکـڼ د دغـه دئ
د خـولـې پـېـزوان د دغـه دئ
ژړو چـارکـل د دغـه دئ
مـور ځـو وطـن د رپـاتـه دئ
ـن نـه سـبـا د رپـاتـه دئ

(۲)

ژړو غـاړه ړاښـکـاره کـه
تـوري ورځـکـي[2] را ښـکـاره کـه
سـرې وزر ځـلـه خـواره کـه
لاس مـه دواړه درايـلـه کـه
مـاڅِـي[3] ويـلـيـدې[4] پـه تـن کـي
تـوري ورځـکـي مـخ سـپـا
يـاره دل مـي سـوېـي کـاره
پـه غـمـو سـوې مـو تـلا[5]

۱. دي ۲. ورځي ۳. چي ۴. وليدې ، ويلدې ۵.مبتلا، اخته

(س)

(۱)

«سنځر» لور رودو له ولاړه
مالیده ماڼو له ولاړه
سره دیار دپاره ولاړه
دا د سر پینکو له ولاړه

(۲)

«سنځر» لور پینکو له لاړه
کار کوي اوبو له لاړه
سرخندي اوبو له لاړه
خاندي دپر کایو له لاړه
بیا لوکړی[1] اوبو له لاړه

(۳)

سابان سردار په نري جونکي
زما یار سردار په نري جونکي
د غرو ښکار زن په نري جونکي

«مریواله»

(۴)

«سردار سابان» په مري جوکي
زما یار سردار په مري جوکي
سخي سرور
ملا دلبر
د کړد و سر
مزان میندا

پهـــــه مېـــدا
بُـــونـــا کـــرغـــا

«مريواله»

۵

«سنخُـر» لـور اوبـو لـه لاړه
شيـن خـــالـی رودو لـه لاړه
دا ديـــار کـــايـو[۲] لـــه لاړه
کــوډی وچ اوبــو لـــه لاړه
مـــاځيـکـر لـرکـو لـه لاړه
ډبـر وچ پـــيـنـکـو لـه لاړه
شيـن خـــالـی کـــايـو لـه لاړه

۶

سـور د پـغـلـوتـوب[۳] ســـه
تـــالـــه نـــه درځُـم
دا واره مـــه خـلاص کـــه
يـــا بـــه نـــه درځُـم
ســا د پـلار تـر سـپـي مـه تـرکـه
زيـــاتـــه نـــه درځُـم

۱.Lukŗə́y: چته ، مسته ۲. کایونه ، خبري ۳ .پیغلتوب

(۳)

«سبو مبو» راځئ چې ځو
تيکرى پر سر کوئ چې ځو
کپى په پښو کوئ چې ځو
«بوري» له ځو «چانګي[۱]» له ځو

يا پورته «خراسان» ته ځو
يا ښېرته «نرېڅى[۲]» ته ځو

ش

(۱)

«شين خالى» مالو له ولاړه
مالېده رودو له ولاړه
زه پسې[۳] ځم کې خولګى راړه

د برو وچ رودو له ولاړه
دا د سر پينکو له ولاړه

---

۱. čāngi: چينه، خېزى، څوهى ۲. Nárecә́y : د حضرت مېا عبد الحکيم کاکړ په مزار پوري يو رود دئ . ۳. Pse : پسې : pase

(۲)

شـور مـاشـور دئ خـولـكـی راړه

میـان بـازار دئ خـولـكـی راړه

بـس ولیـاړ دئ خـولـكـی راړه

د خدای پـار دئ خـولـكـی راړه

شـرم نستـه خـولـكـی راړه

تیـكـری تـس كـه خولكی رړاه

(۳)

شـنـه كـاریـزه وچُـوڼ [1] كـبړه

زه دریـې یـم و چُـوڼ كـبړه

دا راپـسـې ده و چُـوڼ كـبړه

(ک)

(۱)

كـبړې وړې راځـه ځـي ځـو

راځـه «سبو» راځـه ځـي ځـو

درځـه كـبړې «چـانكـي» لـه ځـو

لیا بـیـرته «دروازی» لـه ځـو

ییا بـیـرته «خراسان» له ځـو

توتـان بـه خورو «بوري» له ځـو

ییا بـیـرته «دروازی» لـه ځـو

«ركـڼ» توري «لاكـی» لـه ځـو

راځـه «سبو» راځـه ځـي ځـو

۱. čuṇ: شُنهاری، چُوڼهاری، شورهاری، شوړاری، شوړهاری

(۲)

کښته کوره پې د تو سول
تو پلانکې ... پې د تو سول

(۳)

کښېنه نمر ختلی دئ
ویده و غاښ د جار سم
راځه و پښو د جار سم

(۴)

کړې وړې راځه سي ځو
کپی په پښې کوه سي ځو
تیکری پر سر کوه سي ځو
پورته «خراسان» ته ځو
هلته «کاڼوکی» ته ځو
بیا بېرته «کرکوچی» ته ځو

(ګ)

(۱)

ګرانه چوری جوړه کې
مامړمه کې دا جوړه کې
دا زما غاړه په پوري کې
رنځوره نجلی جوړه کې
«سپره لاپی» را جوړه کې
لوخدا نتوالی جوړه کې

چـارګـل والـی را جـوړه کـې
مـامـړ مـه کـې دا جـوړه کـې

۞۞ (۲) ۞۞

«ګـل خـاتـو» شـاپـېـرۍ [1]
زیـاتـه ځـو شـاپـېـرۍ
روان یـو شـاپـېـرۍ
دعـاکـوو شـاپـېـرۍ

۞۞۞ (ل) ۞۞۞

۞۞ (۱) ۞۞

لـوړ مـالـوړ دئ خـولـکـۍ راړه
بـازار میـان دئ خـولـکـۍ راړه
سور [2] غـرمـې دئ خـولـکـۍ راړه
هــا ـــ هــا ـــ هــا ـــ

«مریواله»

۞۞ (۲) ۞۞

لیـا امبـاره لیـا چیـنـۍ
لیا «سره څاهان [3]» لیا شین خالۍ

«کاکړۍ غاړه»

---

۱. ښاپیرۍ ۲. sūr : سرې ۳. Srá cāhān : سره څاهان د کاکړ خراسان په ډکر نومي ناوه کې د کاکړ و جلالزیو یو کلی دی.

(۳)

«لاله» ځي سره ښورږي[۱]

ميږي وري سره ښورږي

شنه غونډيان سره ښورږي

پلار و زوی سره ښورږي

خورو ورور سره ښورږي

جهان ټول سره ښورږي

(۴)

ليري دئ «رکڼ[۲]»

ته «خاتو» نه ورسېدم

«کاکړۍ غاړه»

(۵)

لوړ مالوړ دئ خولکۍ راړه

«بابۍ» چټي خولکۍ راړه

بازار ميان دئ خولکۍ راړه

چرګ په دوږ دئ خولکۍ راړه

سرې غرمې دي خولکۍ راړه

---

۱. ښوريږي ۲. د «رکڼي» او «راړه شم» په مايين کي يو ځای دئ.

خلګ يې «حسنيان» دي.

(م)

(۱)

مړه ګیان دي ځي «نالي» له
کرهاني پر اوږو دي ځي نالي له
تور پټکیان دي ځي نالي له
لایکان دي ځي نالي له

(۲)

مستانه نجلۍ جوړه کړې
ددې غاړه راپوري کړې
ما مړه کړې دا راجوړه کړې

(۳)

موږ ځو لستوڼي پرته که
دا سره لستوڼي پرته که
چوری ستر کي راواړوه
دا سرې ستر کي راواړوه

(۴)

ما د نجلۍ خواکتې
اوښي په کښت کښېوتې
ما ښې په رسواکتې
اوښي په کښت کښېوتې
ماله دغې پلاکتې
اوښي په کښت کښېوتې

(۵)

مور ځو، له زړونکوالي صبر راکې مور ځو له بختوري صبر راکې
مور ځو له بختوري صبر راکې

(۶)

مور ځو که تورپیکی رضا ده مور ځو که وړکی رضا ده
مور ځو که وړکی رضا ده

(۷)

مائیکر اوبوله لاړه
مالیده «کلانه» لاړه
د ډکر اوبوله لاړه
د ډکر اوبوله لاړه
ډکر وچ پینګوله لاړه

(۸)

مور ځو وطن درپاته دئ
دا خپل وطن درپاته دئ
«ژړو» تکر در پاته دئ
د پلار وطن در پاته دئ
مور ځو وطن درپاته دئ

(۹)

مالیده اوبوله لاړه
دا دیار کایوله لاړه
دا د لیار شپنوله لاړه
کوډی وچ اوبوله لاړه

(۱۰)

ماستا چارګل میندلی دئ
کالداره زیری غواړم

(۱۱)

خدایه !چوری جوړه کې
مامړ مه کې دا جوړه کې
نجلی له خوړو جوړه کې
دا دِک[1] یې په بل پوري کې

ن

(۱)

نجلی و دیواله ته وه
دا ولاړه که دالته وه

(۲)

نجلی تر پنجره ګوري
سپور نه ګوري پیاده ګوري

(۳)

نارې یار دُو که بیلندي
ورکی دُو که بیلندي
شین خالی دُو که بیلندي

«مریواله»

۱. dik : دق ، سیل ، نری رنځ : دق یو راز ناجوړي ده، چې په انګریزي کې T.B بلل کیږي .

(۴)

نجلی لـه کتـه څوړه [۱] سـه
«پـاتی» لـه کتـه څوړه سـه
د خـره بچـی راځـوړه سـه
کسـه مـه [۲] دئ بـه څوړه سې

(۵)

نـاري «زرو» نـاري دي
تـا غـواړي زرو نـاري دي
کـرانـي زرو نـاري دي
ایـلـه [۳] د شپـنو نـاري دي

(۵)

نـور بـدن دې خـاوري وخوري
دا د «نر» ګوتي دې مه خوري
دا څلورګوتي دې مه خوري

(۶)

نـاري «ژړو» نـاري دي
ستـا د «بـابـا» نـاري دي
نـاري ژړو نـاري دي
ستـا د «لالا» نـاري دي
نـاري ژړو نـاري دي
ستـا د «ادې» نـاري دي
نـاري ژړو نـاري دي
جـاره [۴] واره نـاري دي
غـورځـه ژړو نـاري دي
ستـا د کهلـه نـاري دي

(۷)

نـانـدانــه چوری جوړه کې
مـامـړمــه کې دا جوړه کې
دا زمـا غـاړه پـه پوري کې
مـامـړ مــه کې دا جوړه کې
نـانـدانـه نجلی جوړه کې
مـامړه مــه کې دا جوړه کې

(۸)

نــاري «نـرو» نــاري دي
پــاس[5] پـر ډکـر نــاري دي
ستــا د بــابـا نـاري دي
نــاري «نـرو»نــاري دي

(و)

(۱)

وړې مــالــه خـندا نـه راځـي
ستــا د پــاره خــانـدم
ستــا دپــاره خــانـدم

---

۱. کېښتــه، شپوه، شوه ۲. کســه مــه د «قسم مي» :kása má مخفف دئ ۳. مازي۴. شا وخوا ۵. پورته، بالا، بره

(۲)

وه د تــور پــتـکــي څښتــنــه
مـخ د کـړي دئ پــر کــمــه
ځـې پــرکـمــه ســروبــنــه
پــه چیلــم هــم نــه مــړږي
شین لـکـوی د ځـي تــر کـونــه

(هـ)

(۱)

هــلــکــانــو کـور مـو چيـري دئ
د بــوري ډکــر چیـــري دئ

سرچینه

هغه رسالـه چې د زريني پانگي په دې برخه کې لږو ډېره استفاده ځيني سوې ده، نوم يې په لاندي ډول دئ :

- ... فولکلوري سندرې، ټولوونکی او څېړونکی : سيال کاکړ، خپروونکی : د افغانستان د علومو اکاډيمي د ژبو او ادبياتو انستيتوت، ۱۳۵۷ لمريز کال، کابل
- ...زما شخصي يادداښتونه

د کوشنیانو سندري

پښتني احساس مجبور کم زه ودې ته
چي راټول کم «کړي مړي» د کوشنیانو

«کړي مړي» په پښتو کي لوی ځپرکی
پښتني فولکلور په دې خورا غني سو

دغه ټوله اثاثه د لوی ملت ده
چي یادیږي په نامه «افغان ملت» دا

ټولي سیمي د کاکړو یې کتلي
ټولي کړي دا سندري سیال کاکړ دي

د کوشنیانو و سندرو ته یوه لنډه کتنه

پښتني فولکلور ډېر متنوع او په ډول ډول رنګینو مطالبو پسوللی دئ . زموږ فولکلور په دې لحاظ خورا بختور دئ ، چې لرغونې او تاریخي لمن یې په راز راز فولکلوري جواهر و ښایسته ده . دهمدې اوږدې سلسلې یوه خورا په زړه پوري او شیرینه پانګه د کوشنیانو سندري دي . دغه خوندوري سندري ډیري پخوانۍ او بېخي ډیري زړې دي . دا امکان لري ، چې د آریایي دورې ځیني سندري زموږ و ماشومانو ته خوله په خوله او سینه په سینه را رسېدلي وي . او همدغه جالبي سندري به د نن کوشنیان د پښتنو و راتلونکي نسل ته د یوه درانه فولکلوري سوغات په ډول و رسپاري .

د کوشنیانو سندري چې زیاتره د « مهملاتو »څخه عبارت دي ، د خلکو په ژبه ګړي مړي (gaṛi maṛi) او یا بیا ګړي ماګړي (gaṛi magaṛi) بلل کیږي . خو په حقیقت کي همدغه ګړي مړي او یا ګړي ماګړي د پښتنو ماشومانو د ښه شاعرانه استعداد ښکارندوی دي . د کوشنیانو سندري هغه منظومي خبري او خواږه ګایونه دي ، چې دپښتني چاپېریال په زړه پوري نمایندګي کوي .

د کوشنیانو سندري د بېلابیلو مطالبو څخه عبارت دي . د بازیو (لوبو:games) ځانګړي سندري وي . د مسابقې بیا خپلي سندري وي . ارماني سندري بیا بېل رنګ لري . د طنزیه او مزاحیه سندرو بیا خپل خونددئ. د بدیو (بِجلو)سندري بیا جلا وي . د اژاتُور

(اژانتُور)، آدم(الم) چو، ځینځیرکش لوبه یامخصوصي سندري لري . دغه راز استفهامیه سندري یيا بېل خوند او ځانګړی رنګ لري .

دکوشنیانو سندري په نازکه، پسته او خوږه ژبه جوړي سوي ،چي زموږ د ګرانو ماشومانو د ښه شاعرانه ذوق په زړه پوري ترجماني کوي . که څه هم دکوشنیانو په سندرو کي مهملات خورا زیات خوندي سوي دي . خو بیا هم دغه جانانه سندري خپل شاعرانه دروندوالی له لاسه نه ورکوي . ددې فولکلوري سندررو یوه لویه کټه دا ده ، چي ددې سندرو په فولکلوري غېږ کي د ګراني پښتو ډېر نادر ، لرغوني او سوچه توري خوندي سوي دي . او همدغه نکه توري باید د پښتو په قاموسونه کي زېرمه سي .

دکوشنیانو سندري د خندا سندري دي . د ساتېري سندري دي . کوشنیان د همدې سندرو په وسیله ځانونه خوشاله ساتي . یو ماشوم خاندي او نور ماشومان له ځان سره خندوي . په دې ډول کوشنیان د ځېلو زړونو زنګونه په سندررو لیري کوي . د همدې طنزیه، مزاحیه او کومېډي سندرو برکت دئ، چي ډېر پښتنو ماشومانو باندي خپل کوشنیوالی په خندا او خوشالي راتېر سي .

هسي خو پښتنو ادیبانو د کوشنیانو سندري په ځانګړو آثارو کي خوندي کړي دي . د مثال په ډول د جناب استاد حبیب الله رفیع، پروفېسر سیال کاکړ او ګران محمد نواز خان طائر نومونه وړاندي کولای سو. خو که چیري په لویه تاریخي پښتونخوا کي د کوشنیانو په سندرو پسې زیاته ګروېږنه او پلټنه وسي، نو زما کلک باور دئ، چي و موږ ته به د کوشنیانو د بېلا بیلو سندرو یوه لویه پانګه په لاس راسي . ما پخپل وار د کاکړستان د سپېڅلو وګړو فولکلوري سینې په پښتني مینه شنلي او د کوشنیانو سندري

مي ځيني را ايستلي ، چي د «زريني پانکي» په دې برخه کي په مرد فه ډول خوندي سوي دي . که چېري د کوشنيانو سندرې پر وخت راغونډې سوي مه واى ، نو ددې خبري امکان زيات ؤ ، چي دپښتني فولکلور دغه غوره پانکه به ډېر ژر زموږ له لاس څخه وتلې واى .

څرګنده دي وي ، چي زما ګران شاګرد ښاغلی عبد المتين ملازی ،مرمه خېل ، سنځر خېل کاکړ، چي په بوري کي د ډيلي (Dili) نومي کلي اوسېدونکی دئ ،و ماته يو زيات شمېر د کوشنيانو سندري راښوولي دي ،چي د « زريني پانکي» دغه خوندوره برخه زياتره د نوموړي په را ښوولو سندرو ښايسته او پسوللې ده زه د ښاغلي عبد المتين کاکړ د سپېڅلي ميني او پښتني اخلاص پوروړی يم . له ده څخه يو جهان مننه . دغه راز امير جان امير کبزيي او ښاغلي عصمت الله کبزيي و ماته د کوشنيانو زياتي سندري راښوولي دي . زه ددې دواړو ورونو د زړه لـه کومي مننډوی يم . همدا ډول ښاغلي باز خان الميار او ښاغلي عبد الرحمن تمثيل ناسر و ماته د کوشنيانو يوه و نيمه سندره راښوولې ده . کور يې ودان او پرځواني يې برکت .

نور نو زه ستاسي زيات وخت نه اخلم . د کوشنيانو خوږو سندورته مي را بولم .په خوند يې ولولئ . او د خپلو ماشومانو په درنه فولکلوري پانکه ځانونه خبر کئ :

د کوشنیانو سندري

(ګړي ماګړي=ګړي مړي)

الف

(۱)

اوښه اوښه چوچو — غاړه د رنګینه ده
لکۍ د اَربسینه ده — د ږوب په خوا به ځي
سرې ګډوې به ګرنجوې — ستا هغه مرمن [1] و یغم [2]
سي تې [3] ورله ګټي

(۲)

اوښه اوښه چوچو — غاړه د زربینه ده
لکۍ د اَربسینه [4] ده — د ږوب په خوا به ځي
ږوږغې به ګرنجوې — هغه مرمن د غیم
سي یه ته ورله ګټي

(۳)

ای موټر د چا دئ — ای د «صابر و» دئ
ډک له پښتنو دئ — لاړئ پر ډېدي ځرک [5]
ډېدی ځرک ډبره وه — ډبره ناخبره وه

(۴)

اوښه اوښه چوچو — غاړه د دَربینه [6] ده
لکۍ د اربسینه ده — د «ږوب» په خوا به ځي
ږوږغې [7] به ډینګوې [8] — ستا هغه مرمن ګوره

آســـي تـــې ورکـــتـــې

(۵)

اکـــړي بـــابـــکـــړي

بـــابـــا لـــه کښــې راځــي

مـــرغـــونـــی[۹] تـــره کښي

(۶)

اکـــو بـــکـــو

تيـــن تـــالـــکـــو

ســوی[۱۰] د[۱۱] رالـــی[۱۲] پـــه تـــروپـکـــو[۱۳]

مـــامـــاجـــان تـــه يـــا[۱۴] را ووزه

د اوښــي لــکــی پــرې کــه

پــخپــل وطــن يــې کښــې کــه

وتـــره بـــارونـــه

راخـــلاص کـــه کـــرونـــدونـــه

شـــل څـــلـــي پـــه ســـل څـــلـــي

کـــنـــزوري[۱۵] نـــوري ســـل څـــلـــي

---

۱. ولاړ ۲. مېـرمـن ۲ . وغيم ۳ . تـه يې ۴ . Arbásina: لنډۍ ۵ . سړک ۶ . darbina : اوږده ۷ . ږمـږغـې ، ږنـږغـې ۸. کړنجوې۹. ورغومی۱۰. suay : ځيـنـې ماشومان بيا د سوی پرځای «آس» کار وي . ۱۱. دي ۱۲. راغلئ ۱۳. تريکو۱۴ . yā: د «يـايـه» مخفف دئ ۱۵. کمزوري.

(۷)

اکـــو بـــکـــو

تیـــن تـــالـــکـــو

آس ولیـار[۱] دئ پـه تـروپکو

و «میـان خـان» تـه وا را ووزه

د آسپـي لـکـی پـرې کـه

پـخپـل وطـن يـې کښـې کـه

د اوښ لـکـی کـبره کـه

«بـابـو جـانـه» پـه سپره کـه

سـورکـی سپـی پسـې ایلـه کـه

(۸)

اکــو بــکــو دنبـــالــکــو

«ســوی» د راغـئ پــر تبی

انـــاویـــس پـــر لـــکـــړی

خـــواره ســـې بـــابـــی

داوښ لـــکـــی کـــبره کـــئ

«بـي بـي جـانـه» پـرسپـره کـئ

وکـــابـل تـــه يـې شـپـوه کـئ

(۹)

اکـــو بـــکـــو

دُنبــــــا لـــــکـــــو

«سـوی» مـه[۲] راغـئ پـرتبی

مـا بـابـا تـه ور نـارې کـې[۳]

سـي د غـولـي کُـونجک پـرې کـه[۴]

پــوري وتـــڕه نيـلـــى
دا نيلى مه د مړدكوكونجكى

۱۰

اكـــو بـــكـــو
ديـــن تـــالـــكـــو
سوى مـه وويستئ[۵] پـه شككو
«انـــا» زر[۶] راځـــه
د مشـكـي پـر وزر راځـه
د مشــكـي وزر پـرې كــه
پـر خپـل دا لانـې[۷] كښېـږده
بـانـدي وتـڕه نيـلــى
نيـلـى بـه خـر شـنـه كـو[۸]
پر هـلـكـان بـه مـركـه كـو

۱۱

اكـــو بـــكـــو
دمبـــالـــكـــو
انــارالــه ســرې كپـى
مـږكـې ويـنـو تـر لـكـى
نـه يـه هـډسـتـه نـه پوښتى

۱.ولاړه ۲ má: مـي ۳. كـرې ۴ . كـړه ۵ . وويشتئ ۶ . ژر ، چتک ۷ . دالان يې ۸ . كړو

(۱۲)

«انا» ننې راکې
ننې[۱] مه وچوپان ته ورکې
چوپان وزې راکې
وزې مه و ملاته ورکې
ملا قران راکئ
قران مه و خدای ته ورکئ
خدای خوږ ایمان راکئ

(۱۳)

اوره اوره بل سه
د ماما تر کورهٔ ورسه
ماما به لنګی درکي
پیاٴ به بېرته راچکر سې

(۱۴)☆

انګې
بنکې
تاړو تنکې
تُوت کرنی کاغذه ماغذه
جوړینګ

---

۱. nanə́y: نینې: nine ☆ ...څرګنده دي وي، چي دغه پورتنی لرغونې سندره په هلمنداو شاو خوا سیمو کي پښتانه کوشنیان د کچې (خلیځې: x̌ǎliji، خاچ پُوچ: x̌ač puč) د ګولو پر وخت په یوخاص انداز سره وایي.)

پـــر بــــړيـــنګ
دا تـــــر خـــــه داکـــوړا
دغـــــه پـــوچ کـــــه
دغـــــــــــه را

(۱۵)

اکـــــو بـــــکـــــو
ټُـــمبـــــالـــــکـــو
ســوی دي راغـئ پـرتبـی
مـامـا جـان دي مرور کـئ
پـر دا يـو ه کـولـه ډوډی
خـــواره ســي بـــابـــی

(۱۶)

اژنتـور[1] پـه چپـر کـټ کـي بَـرَنـجـي
آغـــا راکــــه يـــو پـــنـــجـــي

(۱۷)

اکو ۞ بکو ۞ ډِمبالکو ۞ انا راله سرې کړی ۞ مړکې ۞ ونیو تر لکی ۞ نه یه هډ سته ۞ نه پُښتی

---

۱. د کـوشـنيـانـو د لـوبـي دغـه خـونـدوره سـنـدره پـه زابـل کـي اژانـتـور (ažāntūr)، چـي البت همدغـه د اژنتُور فولکلوري اصطلاح پـه کـنـدهار کـي د اژاتُور (Ažātūr) پـه نامـه بلل کيږي .

(آ)

(۱)

آ دُرمامده[۱] ! غوا راوله غرمه ده
په کلي کي مېلــه ده
پلاني ... خواره کی مړه ده

(۲)

آبي بي لايکی
سبا به د واده کي
ډول د آدم خان دئ
سُرنا د پتې خان[۲] ده
جګ نري سړی دئ
تک تور پنجاپی دئ

(۳)

آسمان غمي غمي — مځکه چتايی
د پولونه ځنځيري — «شېرينه» به راځي

(۴)

آ بي بي لايکي — کميس د ليکي ليکي
په غاړه نه غاړکی[۳] لړې — په کوته نه کوتمی لړې

۱. در محمده ۲. فتح خان ۳. ğāṛgǝ́y : غاړه کی، ګلوبند

(ب)

(۱)

بابا تللی دئ «دېرې» له
رابه سي غرمې له
ماله به ژړ ګل راړي
ژړ ګل به زه و خدای ته ورکم
خدای به ماته ورور راکي
وروره! وروه! زر راځه
ستا پر لنګی جنګ دئ
سور کمیس مه لنډ دئ

(۲)

بابا تللی دئ مېلې ته
را به سي غرمې ته
ماته به الو راړي
الو به ورکم غوا ته
غوا به ماته پی راکي
پی به ورکم خدای ته
خدای به ماته قران راکي
وه وروره! پیدا سه
شین کمیس مه تنګ دئ
ستا پر لکی جنګ دئ
زموږ کره بادرنګ دئ

(پ)

(۱)

په شنشوبي کي راتلم
شنشوبي نار کړی وئ
د لالا لنکی تر سر
پلوې[۱] باد کړی وئ
ادې غوټ پیکی راپرې که
لالا ښکار کړی دئ
د بابا تر ږیري لاندي
چینجو غار کړی دئ

(۲)

په کوڅه کي ترېدم[۲] په دسمالي وویستم[۲]
هیڅ پروا نه لري مور و پلار نه لري
د کابل په پچخانه[۴] کي وینني داري داري[۵] ځي
خواره مورې[۶] ورته ناسته په دسمالي پاکوي

(۳)

پشي پشي مړک نسه[۷]
ماښام به خمیره درکم
په خدای که به کوله درکم

---

۱. پلويې ۲. تېرېدم ۳ .وويشتم ۴. pasx̌āna: pačx̌āna (اصل پارسي: پسِ خانه: pas-e-x̌āna) ۵. څلکي څلکي ۶ موريې ۷. نيسه

(۴)

پشی پشی مرک نیسه
ماښام به خاګینه درکو[1]
کسم[2] دئ که خاشه درکو

(۵)

په شنشوبي کي راتلم
شنشوبي نار کړی ؤ
ادې غوټ پیکی راپرې کئ
بابا ښکار کړی ؤ

(۶)

پري پري په لوړې کي غوړپدلی
که به دې بازی له نه راځي مورې نوی میره کړی

(ت)

(۱)

تک تک انا وخوره ختک[3]
توره! لالا توره! د پوال مه وهه په زوره
که دا دپوال ایله سو بجلي[4] دپره ده په زوره

(۲)

تار تار ترخ چو
مور سبا «مُرغې» له ځو

---

۱. درکړو ۲. قسم ۳. په حشراتو کي یو ډول خسمان دئ ۳.
برق(electricity)

۲

تـــر درختـــي لانـــدي مـــار دئ
د مـــار پـــه خـولـــه کـي تـار دئ
تـــار مـــه ځـي راکـــش کـئ
پـــه تـــار پـوري د بـلـــی وئ
د بـلـــی مـــه ځـلـــه خـلاص کـئ
پـــه د بـلـــي کـــي نسـوار ول
نسـوار مـــه ورکـــل انـاکـی تـــه
انـــاکـی مـــاتـــه نينـي راکـي
نيـنـي مـــه ورکـي و شپـانـــه تـــه
شپـانـــه مـــاتـــه اوچـکـوال راکـی
اوچـکـول مـــه ورکـئ و مـلاتـــه
مـــلا مـــاتـــه کـتـــاب راکـئ
کـتـاب مـــه ورکـئ و لـوی خـدای تـــه
خـــدای مـــاتـــه ايـمـــان راکـئ

۴

تـــر درختـــه لانـدي مـار دئ · د مـــار پـــه خـولـه کي تـاردئ
تـــارې [1] زمـــا پـــه کـــار دئ · پـلار مـــه د کـــانـدار دئ
ورور مـــه تـــانـــه دار [2] دئ · اوبن مـــه پـر تـــانـــه [3] گرزي
خور مه بنايسته گرزي

۵

تـــر درختـــی لانـــدی مـــار دئ
د مـــار پـــه خـولـــه کـي تـــار دئ
تـــارې زمـــا پـــه کـــار دئ

یــار مــه دکــانــدار دئ
وروره! ستــا پــر لــنــګــی جــنــګ دئ
ســور کــمــیــس مــه تــنــګ دئ

۶

تــا غیــم تــاکــت [۴]غیــم
تــاکــت پــه بــلــوڅــي غیــم
م... دي پــه پــنــجــي غ...

«هلمند ولایت»

۷

تــه وا الــلــهــم ربــنــا　　ودي وه درنــــه بــــلا

۸

تــه وا الــحــمــده　　ولــوېــدم تــر کــنــده
مــاتــه مــي ســوه لــنــډه　　څــیــري مــي ســوه پــلــنــډه

۹

تــه وا الــلــهــم مــصــلــې　　راتــولــي کــئ ســپــیــن ســري
پــر واچــوئ کــمــبــلــي　　ورتــه بــنــدي کــئ لــکــړي

ټ

۱

ټــې ټــې　　مــنــګــوټ مــنــګــوټ

۱.تاریی ۲. تھانیدار ۳.تھانہ ۴.tāgat

❁❁❁(چ)❁❁❁

❁(۱)❁

چرندک❁ د واز کو ډک❁ موري بي بي❁ پلارې ازبک

❁❁❁(خ)❁❁❁

❁(۱)❁

خدایه! زه کوتره وای غاړه مې کمره وای
کښېنستې په «لاکی» خړای کل مې د ماخې خوړای
ښې مین مې ښه لیدای تور لحد مې، مې لیدای

❁(۲)❁

خدا! کې زه کوتره وای پښې مې له «مېختره» وای
کښاتې[1] پر «لاکی» خړاي کل مې د ماخې خوړای
مور و پلار مې، مې لیدای تور لحد مې، مې لیدای

❁(۳)❁

خدایه! ما شینکې کوتره کې پښې مې له «مېختره» کې
پورتې پر «لاکی» خړئ کل مې د ماخې خوړئ
تورلحد مې، مې لیدای مور وپلار مې ښه لیدای

---

۱. کښېنته، کته، کوزه، لاندي

❋❋❋ (د) ❋❋❋

(۱)

د کــــلا د چــــا ده   دا   د   اودلا [1]   ده
پـه کـي نـاسته ګـل خندا ده   ګـل خـنـدا غـتـه بـلـيـا [2] ده
ګـل خـنــدا پــه مـلا نــرۍ   د رغـــونـــو شـــاپـيـــرۍ
سوال بـه اخـې [3] بيـا بې ورې   اودلا لـــه بـــه ورځـــې
ګل خندا به ځي [4] راړې [5]

(۲)

دا مـــوټـــر [6] د چـــا دئ   دغـــه د «هـــوســـى» دئ
ډک لـــه ســـرو ورۍ دئ   راوړى بـــې بـــختـــى دئ
وليـــار [7] دئ پـــه راده کـــي   د رود اوبـــه نـــرۍ دي
راوړکې [8] ګاځورۍ [9] دي

(۳)

د «غـومبر» سپينـه ګـومبتـه [10]
تــه راتـوسـه تـر تـوپـکـه
خـدايـه ! مـا وبـخښـې
زمـا مـور و پـلار و بـخښـې
پـه کـعبـه کـي يوقـرآن دئ
پـه قـرآن کـي شـنـې دانـې
زه درجـارسـم کـلـيمـې [11]

---

۱. عبد الله ۲. بلا ۳. اخلې ۴. ځين ، جين ۵. راوړې ۶. Moter: متر ۷. ولاړ ۸. راوړې ۹. gājorá y خـاشې ، خـلي،خشپـل (x̌ašpál) ، خـس وخاشاک ۱۰ ګنبده ۱۱. کلمې (لا اله الا الله محمد رسول الله)

(۴)

دړه دړه دړه

کـه پـه دغـه دړه نـه راغئ

مـورې سـره غـوټـه کیدړه

(۵)

دوکه دوکه ! ماله مه راځه

زمـا تـر شـالېـوه دئ

تابه وخوري مابه پرېږدي

یادونه : د هلمند په سمسوره فولکلوري ساحه کي دغه لاندي تشویقي سندري د ځینو ښځمنو له خوا هغه وخت ویل کیږي ، چي اتڼ د ختمېدو په آخري شیبو کي مازي یو څو اتنچیاني په میدان کي پاته سي. په میدان کـي پـه حساب یوڅو ښځي پاتـه سي . همدغـه لاندي دري سندري پـه میدان کي پـاتـه ستړي ښځمني تشویقوي،چي بېرته له نوي سره په جوش او مستي کي راسي . او د اتڼ میدان گرم وساتي .

(۶)

دا نـجـونـه کـوتـري دي یـو تـر بـل بتـري دي

(۷)

دانـجـونـه چُـوغـکـي دي یـو تـر بـل چـابـکـي دي

(۸)

دانـجـونـه هیلـی دي سـختـي کـړنـدی دي

(ر)

(١)

راځئ سي ځو تُوتانو له / توتانو له «خانړ[1]» راځي
راځي نجونو اوبو له / سپرو[2] خړو مندو له
نن ورځ د باران ده / سبا ورځ د توتان ده
څه نرۍ هوا چلېږي[3] / د «نازو» كډي باريږي[4]
د بدبه ده د باران / غر غړې دي د اوښان

(٢)

رۍ رۍ رۍ / زموږ د اوښ پچه نرۍ
د روحي مړ غړاږي[5] / د شپې ولي نه راځئ

(ز)

(١)

زه شينكۍ كوتره واې / غاړه مه كمره واى
ناسته پر ديرې واى / كل مه د لوړې خوړاى
تورلحه، مه، مه مه ليداى

(٢)

زما خوړې در تيكه سه / ه ژړ غوايي اور ته سه
په لهرې كي لمبيدې / خوا[6] د سپيني څر كيدې
له مړو نه شرمبدې

---

١. ṛ ٢Xǎnaṛ. سپیرو ٣. چلیږي ۴. باریږي ۵. شروشور ۶. xwā: تي

(۳)

زما وروره ! سُونبه سُونبه
راسه کالي واغونده تازه تازه

لوړ پر غونډۍ کښېنه
وزانګو[1] ته ناري کړه

که زانګو خولګۍ نه که در
بیا ما ته را ناري کړه

پرکټ به نني ويړه کم
چرګي به راکړي کم

يوه به ځي حلاله کم
ک... بې دموږي دمور په غاړه کم

(۴)

ما هوسی ليدي
تر کېړو را غورزېدي

يوه مه ځي را مړه که
پر کاکړ مه غر غړه که

کاکړ راغئ غاړي غاړي
د «بوري» غنم خو غواړي

د «بوري» غنم ترخه دي
د پلاني ... په وينو سره دي

(۵)

د «مدت» توري کړدۍ
په کي ناستي علي خيلي ناوکۍ

شکري جوړيږي
وسپرو تې وركيي

پر سپاره «شبوزيي»
پر میدان آسپي تر پيي

(۶)

زه وړکی مُرغی ولای [2]
ناسته پر غونډۍ ولای

سر مه غوړولای وای
ادې لـه مه ور وړای وای

ادې تار تار راکړی وای
د لالا په ورامه وړی وای

---

۱. زانګو ۲. وای

(۷)

زه شینکی کوتره وای ناست پر ډبره وای
ډبره موتبره[1] وای د خپل سهېل[2] په مخ کي وای
شنه وسره، کمره وای

(۸)

زه کِشنی[3] نجلی ولای نوم زما هوسی ولای
په ملا باندي نری ولای په غاړه مه غاړکی ولای

(۹)

زه کِشنی هلک ولای نوم زما «بازک» ولای
په کوشنیانو کي چابک[4] ولای تک زما چابک ولای

(۱۰)

زه یو لوی سړی ولای په ملا باندي نری ولای
په تک باندي زمری ولای

(۱۱)

زه د کیلي[5] ملک ولای په ګای کي ډېر چابک ولای
د ګل په شان نازک ولای هر وخت په کار پسي ورک ولای

---

۱. معتبره ۲. sahel: ټولی، همزولي ۳. kišnáy: کوشنی، کوچنی، کمکی، کنکلی ۴. چټک، تېز، ګړندی ۵. کلي

(۱۲)

زه کِشـنـی هـلک یم — پـه ذهـن ډېـر چـابک یـم
پـه لاس کـي سـره ګـرۍ لـرم — پـه غـاړه شنـه ګنجـۍ[1] لـرم
پـه پښـو بـانـدي څپلـۍ لـرم — پـر سـر بـانـدي لـنګـۍ لـرم
پـه هـلـکـوانـو کـي چـابک یـم — د ګـل رنـګـه نـازک یـم
پـه مـلا بـانـدي نـري یـم — د لـوړو غـرو زمـري یـم

(۱۳)

زه شیـنـکـی کـوتـره وای
نـاسـتـه پـر ډبـره وای
ګُـرک ګُـرک مـه کـاوه
شیـنـکـی غـر ونـړیـده

(۱۴)

زه شیـنـکـی کـوتـه یـم — نـاسـتـه پـر ډبـره یـم
پښـې مـه د سـرو زرو دي — پـرې مـه پـر کـوڅـرو ادي

(ط)

(۱)

طـالـب چـي څیـره[3] ټـولـه کـي — خـولـه ورتـه کـڅـوړه[4] کـي
نـس ورتـه جـوال کـي — طـالـب دي خـدای مُـردار کـي

---

۱. انګیا ۲. وزرو ۳. ټوک، وظیفه ۴. کڅوړه

(س)

(۱۳)

«سمسیاره [۱]» پر لیاره تله، دی مسېده
د «سکوو [۲]» وروره دې واده
زه به وکوم مېله

(ش)

(۱)

شین وتی زرغون وتی
په شنشوبي کي راتلم
شنشوبي نارکړی وئ
د لالک تر ملا چاړه
وتی یه باد کړی وئ

(۲)

شپانه میا د لاړه
که خولکی غواړې را واوړه
وای خواته راسه
خولکی واخه بېرته لاړ سه
یوه خولکی به درکم
دا دویمي له سبا بیا یوار راسه
میا به دپړکیان [۳] سي
په کډ به تورلوان [۴] سي
زه به خولکی درکم

خو خولګۍ به مه پر تا باندي تاوان سي

(۳)

شپانه «میا» در تولـه کـه
و غونډ تـه کوبۍ جوړه کـه

(غ)

(۱)

غـوا وه غـوبـنـه غوا را توکـه، لـه شنه غره
پـه خوځـي [5] یـه اوبوه بیـا یـه بېرتـه خزوه [6]

(ک)

(۱)

کشکـي [7] زه کـوتـره وای نـاستـه پـر ډبـره وای
غـاړه مـه کـمـره وای

(۲)

کشکـي زه هیلـۍ وای نـاستـه پـر بدنـۍ وای
غـاړه مـه نـرۍ وای

(۱)

کشکـي زه کـوتـره وای نـاستـه پـر ډبـره وای
کـور مـه پر «لاکۍ» څاړه کـل مـه د مـاخـۍ خـواړه

---

۱. سپمساره، سمساره ۲. ګیشوۋ، کیسپ (پارسي: کِشف) ۳. تولۍ تولۍ ۴. لپوان ۵. خېزۍ، چینه ۶. خېژوه ۷. کاشکي، (پارسي: کاش)

﴿ګ﴾

﴿۱﴾

کوږ کوږي کلا وهي
کلا په نارضا وهي
له نوروڅې جلیا [1] وهي
داسې سړی نسته
څې [2] دا کوږ ملا پر ملا وهي

﴿۲﴾

کوږ کوږي کلا وهي
له نوروڅې جلا وهي
دوني سړی نسته
چې دا کوږ کوږي پر ملا وهي

﴿ل﴾

﴿۱﴾

لاړ [3] سه کندهار له
ماله مورینه راړه
ترخه زرغونه راړه

---

۱. جلا ۲. چې، سي ۳. ولاړ

(م)

(۱)

ما هم یاري کوله
خپله «غاړه» مه ویله
سي میا مه ورا توکه
خر ولیا ړ وئ
لکی یه ښورو له
ما یوه ناره پروکه
یوه مړه وه یوه کړمه
د مړی علاج مه وکئ
د کړمي په علاج نه پهېدمه
لږوه کولمې د توسه
زه به خاوند ته څه جواب ورکومه
ماځیکر سي کور ته راغم
د مرمني په تندي و پهېدمه
مرمنې ښرې مه کوه
سحار به پر نمانځه درځخه ځمه
د بلي ښې که نه وم
و ادې ته به خوسایه[1] ورتولومه

(۲)

«ماجبینه» او به نه چیښي
خوله به یې تناکه سي
کور وکلی به ځین[2] پاته سي
په «کابل» کې یو نادانه ده
موړې پالوانه ده

1. خوشایه 2. جین

(۳)

ما غومبر کاوئ
شینکی غر ونړیدئ
کي پیدا مه که ماسی[۱]
پر کاکړ مه غر غړه که
د کاکړ توره کږدی
په کي ناسته ناوکی
کارکیي[۲] په سرڀ اِنځی[۳]

ن

(۱)

ناست وم پر دبره ځا سپرکی مُرغی مه ویستای په لکړه
دا انا جواري د کړد و تکول تسپڀ مه اړولای
تسپڀ د شهیدانو د غابشو وای

(۲)

نري نري باراَن دئ کمیس مه د الوان دئ
د خره پر غوږو سپور وم خره را لاندي ډتي کڀ
ښه ؤ خلک نه وو له خندا به راته مړه وو
کولک[۴] به مه سپیره ؤ

---

۱. māsə y : جراپه ، جوراپه ۲. کوي ۳. نیخی ۴. kolak :
کُولک (kulak)

(و)

وه بابا ظالمه — زما خبر واوره پیا ځمه
ما ځله[۱] ودیې[۲] — پر بَن ورکئې[۳]
پر سره اور مه کړیې — زه کله مېره کوم
زه د پلار پر کور کښېنم — ښې و ښادی ستا دي
لیا دادې لیا د ماما دي

(۲)

وه خواري ترلې — لونی سوې ځه کئې[۴]
ته پر بر د بروځې — د لاسو کوتي سمرې[۵]
هر ځیارت[۶] له ځله ځې — لونی[۷] پر دنیا سوې
دغه یو سوال به منې — زموږ به خوا به نه راځې

(۳)

ودره[۸] پر غولي — که نه درې پر غولي
پر غ... به د راوخم — د پوات[۹] غر به د کوري

(۴)

وا د خم پر لک — کور پر کور د ښورومه
سي در وښیم سبک[۱۰]

---

۱. ولي ۲. ود وې ۳. ورکوې ۴. کوې ۵. شمېرې ۶. زیارت ۷. لیونی
۸ ودریږه ۹ . Páwāt. ۱۰. سبق ، درس

(۵)

ورنـدیـاري[1] زوی د زاړي   غیـمـه سـي زاړي
پـلاړ[2] دکـانـدار دئ   زانـګـوی[3] د ورتـه راړي
زانـګـو تـال کـړي[4]   هلک شین لـه خنـدا کـړي

(۶)

وختـم وغـروتـه   راکښتـه سوم اوبوتـه
لاړم د مـامـا کـره   مـامـا تـه مه ول زر راځـه
د زړي پـر وزر راځـه   پـه خپـل وطنـې[5] کښېږده
بي بي نوره پر سپره کـه   تور سپي پسې ایلـه کـه
چـاپـړاخي[6] ورسره کـه   اوبـه ! درې تـړه ایلـه کـه

(۷)

وه پـوري غـوبـه[7]   غوا راځوړي[8] کـه لـه غـره
پـه څـوهـی[9] یـه اوبـوه   بیـا یـه بیـرتـه خپـزوه[10]
غـو غـو غـج کـچـی

---

۱. ورینداري ۲. پلاریې ۳. زانګو ، ځانګو ۴. کیږي ۵. وطن یې ۶. čāpṛāxi: چپلاخي ، چلاخي ، څاپیړي ۷. ğoba: د کوشنیانو په بازیو (لوبو) کي یوه ډېره خوندوره او په زړه پوري لوبه د غوبه (ğoba) ده . د کاکړستان په کلتوري او سندریزه خاوره کي انجوني د غوبه لوبه په دې ترتیب کوي : دوې انجونې را او لاړي سي ، یو وبل ته لاسونـه سره ورکړي . او بیا پر لـه څرخي . او همدغـه د « غوبه » خـونـدره سندره بیا د خپل ځانګړي کسر « غو غو غج کچی » په ملتیا په یو خاص آهنګ سره وایي .۸. راکښته ، شېوه ، شوه ، تا .۹ خپږی ، چینه ۱۰. خپژوه

(هـ)

(۱)

هغه ده لاري راله[1] مسته پرنګی راله
سم څرکې[2] جوړ کړئ د هندوانو پر کلي[3] راله

(۲)

هندو کړکندو مور د نه راکړو
ما ولړې[4] بنګوته تا راړو[5] د «وهارې»[6] تمباکو

(۳)

هلکه! غول ملکه د سر چاره دي ورکه
بازار کي کرزېدې يو مچک نه ارزېدې

مأخذونه

هغه آثار چي د رزيني پانګي ددې جانانه برخي د ليکني په وخت کي زما تر نظر لاندي پاته سوي دي، نومونه يې په لاندي ډول دي:

- ... د خلکو سندرې، ټولوونکی او څېړوونکی: جناب استاد حبيب الله رفيع، خپروونکی: د افغانستان اکاډيمي د تاريخ او ادب ټولنه، چاپکال: ۱۹۷۰ ميلادي، کابل
- ... په پښتو کښې د ماشومانو سندرې او صوتونه، ليکوال: جناب محمد نواز خان طاير، خپروونکی: پښتو اکاډمي، د خپرېدو کال: ۱۹۸۸ ميلادي، پېښور
- ... پښتني فولکلور، ليکوال: سيال کاکړ، خپرندويه ټولنه: پښتو ادبي شپول: چاپکال: ۱۹۷۱ ميلادي، کوټه
- ... زما شخصي يادداښتونه

---

۱. راغله ۲. څرکې: سرک يې ۳. کوڅه ۴. ولېږې ۵. راوړو ۶. Wáhāra: د بورې په سيمه کي يو کلی دئ.

پښتوکیسې

په «کیسیو» د کوشنیانو سات تېرېږي
ځکه سیال را ټولي کړي دا کیسې دي

دا کیسې دي که اړونه خوندیې یو دئ
په خوشاله ماشومان د پښتونخوا دي

اچوي چې دوی کیسې په پسته ژبه
نه ځایږي په جامو کې کوشنیان زموږ

ښه روزنه په کیسیو د چا کیږي
خوندي کړي سیال کاکړ په دغه وجه

د پښتو ورکيسو ته يوه لنډه کتنه

پښتني فولکلور چې د ټولو پښتنو يوه ګډه سرمايه او ملي اثاثه ده، پخپله فولکوري غېږ کې د کراني پښتو شفاهي کيسيو ته ځاى ورکوي. همدغه کيسې په هندي کې پہیلی (Páheli)، په اُردو او سندي پہیلی، په پنجابي او هندکو کي بُجهارت (Bujhārat)، په انګرېزي کي ريډل (riddle)، په بلوڅي کي چاچ (Čāč) اوپه براهوى کي چاچا (Čā ča) بلل کيږي. دغه راز په عربي کي وکيسى ياا ړ (Ar) ته لُغز (Lūğz) اويا بيا معما (Muamā) وايي، په عربي کي دلُغز جمع الغاز (Algaz) ده. موږ په پښتو کي د «لغاز» (Láğāz) او «لغازي» (Lağāzi) توري کاروو، زما په فکر د پښتو ددغه دواړو تورو ريښه (Root) د عربي په لُغز پورې نښلي. او د پښتو د لغاز او لغازي توري د همدې لُغز څخه جوړسوي توري دي. پخپله د پښتو په لغاز کي رمز (Ramz) او پيچلې ګاى پټ دئ. او همدغه رمز د عربي په لُغز او د پښتو په اړونو کي موجود وي. په عربي کي د لُغز په څنګ کي وکيسى ته معما هم ويل کيږي.

په پارسي کي بيا وکيسى ته چيستان (چيست آن؟) وايي. او اروانساد حسن عميد د خپل درانه اثر «فرهنګ عميد» د دوهم ټوک پر ۱۷۱۹ مخ باندي د چيستان په مقابل کي د: «بردک»، «پردک» او «کردک» کلمات هم راړي دي. نوموړی استاد په پورتني فرهنګ کي په دې باره کي داسي کاږي: «لُغز را درفارسي چيستان (چيست آن) مى گويند. بردک و پردک وکردک ہم گفتہ شدہ.»

خو په لويه تاريخي پښتونخوا کي يا د پښتني فولکلور دغه لرغوني او خوندور ډول په بېلا بيلو نومو سره ياېږي . ځيني پښتانه يې اړونه (aṛuna) بولي . ځيني خلک يا ورته دُوڼۍ (duṇə́y) چې مفرد يې دوڼه (duṇa) ده ، وايي . او همدهه کيسۍ ځيني خلک يا د ټکونو (ṭákunu) په نامه يادوي .

خو خير ... کيسۍ په هر نامه چې يادي سي ، خوند اوړ رنگ يې يو دئ . د پښتنو پر دې ملي اثاثې باندي پېړۍ پېړۍ تيري سوي دي ، خو ارځښت او اهميت يې پر خپل ځای پاته دئ . د کيسيو خوند هغه وخت ؤ ، چې پر پښتني نغريو باندي پښتانه ماشومان به را کړه ول . او يو وبل ته به يې کيسۍ سره اچولې . نو د همدغه نغر يو په برکت پښتو کيسۍ تر دا وخت پوري ژوندۍ پاته سوي دي .

په پښتو کي زياتره کيسۍ منظومي دي. دغه درنه پانگه په سوچه تورو او خوږو کلماتو پسوللې ده . ژبه يې ښځي ساده او عاميانه ده . زياتره منظومي کيسۍ هنري بنه لري . او د ديواني شاعري غوندي د « قافيو» مراعات په کي ليدل کيږي . ځيني کيسۍ د سوال او جواب په صورت کي وي ، چې موږ ورته جوابي کيسۍ ويلای سو . ځيني کيسۍ يا تمريني يا په بله ژبه ورزشي شکل لري . دغه راز د کيسيو يوه لويه برخه يا په « نثري کيسيو » پوري اړه لري .

څرگنده دي وي ، چې د پښتو ځيني منظومي کيسۍ د ادبي جوړښت (Compsition) په لحاظ ګټ مټ و کاکړۍ غاړو ته ورته دي . البت سيلابونه يې توپير سره لري . خو د پښتو ځيني منظومي کيسۍ د غاړو غوندي زمزمه کېدلای سي .

د دنيا زياتره ژبي خپلي خپلي کيسۍ لري . او د هر ملت وگړي وخپلي فولکلوري پانګي ته په درنه سترګه گوري . پښتانه

ادیبان باید د کراني پښتو ټولي کیسۍ د خلکو له سینو څخه را وباسي . او بیا وروسته یې په ځانګړو آثارو کي خوندي کړي . په همدې کیسیو به د پښتنو د راتولونکی وخت ګلالي ماشومان خپل سات تېر وي .ځکه چي دغه کیسۍ د ذهني روزني لپاره بهترین خوراک دئ . او په قول د شمس الادبأ جناب حبیب الله رفیع : «کیسۍ د پښتنو ماشومانو یوه فوق العاده سر کرمي ده . همدا کیسۍ یوه ډیره فوق العاده ، مفید او کټوره ذهني مسابقه ده .»

ما خپل کوشنیوالی د خپل کلي پر پښتني نغري باندي را تېر کړی دئ . نو ځکه خو پښتو کیسۍ را باندي کراني دي . تر ا وسه پوري مي ډیري کیسۍ په یاد زده دي . او د یوه فولکلوریسټ په صفت خورا زیاته مینه ورسره لرم . پر پښتو کیسیو باندي زما لومړی کتاب« پښتني افکار» د یوې خوندوري څېړني په ملتیا په ۱۹۶۹ میلادي کال ادبوالو ته وړاندي سو . اوس دا دئ ، بیا د پښتو کیسیو یوه درنه پانګه د همدې نیمګړي کتاب په دې برخه کي د الفبا په ترتیب ستاسي و درانه حضور ته وړاندي کیږي . و یې لولئ . او پخپله فولکلوري ورڅه ځانونه خبر کئ.

پښتو کیسۍ په چاپي آثارو کي

پښتني‌فولکلور په دې لحاظ ډېر بختور دئ ، چي تر ختیځ پوهانو (Orientalists) را وروسته په لویه تاریخي پښتونخوا کي د ځینو خوږمنو پښتنو د پام وړ ګرځېدلی دئ . له نومیالي فولکلوریسټ او منلي استاد محمد ګل خان نوري څخه را نیولې ، بیا تر دې وخته پوري پښتني فولکلور د ملي ادیبانو په همت را غونډ سوی ، څېړني پر سوي او بیا په ځانګړو آثارو کي خوندي سوی دئ . پخپله پښتو کیسۍ چي د پښتني فولکلور یو سمسور څپرکی تشکیلوي ، د ځینو پښتنو

ادیبانو په زیار او خواري په ځانګړو آثارو کي خوندي سوي دي ، چي دلته ځیني کتابونه ا و رسالې په لنډه توکه و تاسي ته در پېژنو :

۱. پښتو قیصې

پښتوقیصې چي دوې برخي لري ، « ا وله برخه » یې د پښتو نومیالي پوهاند ارواښاد صدیق الله خان رښتین راټوله کړې او کښلې ده . دغه راز د همدې کتاب «دوهمه برخه » غښتلي لیکوال ارواښاد غلام رحمن جرار لیکلې او را غونډه کړې ده . په دې ۱۶۴ مخیز کتاب کي ، چي په ۱۳۳۱ لمریز کال د کابل پښتو ټولني خپور کړی دئ ، پخپله خوږه ، پسته او نازنینه فولکلوري لمن کي یې ۱۷۰ خورا خوندوري ، جالبي او په زړه پوري قیصې خوندي کړي دي .

د همدې کتاب په« دوهمه برخه» کي ارواښاد جرار پر ۱۴۹ مخ باندي «۵۱» د کراني پښتو کیسی د ځینو جوابونو په ملتیا زیرمه کړي دي . د ارواښاد جرار دغه زیار د ستایلو وړ دئ . او په دغه خوندورفولکلوري کار به یې نوم تل ژوندی پاته وي .

۲. د خلکو سندرې

د پښتني فولکلور په لویه دنیا کي « د خلکو سندرې» یو خورا جامع (Comprehensive) ، خوندوره،په زړه پوري او معلوماتي اثر دئ ، چي شمس الادباء کران حبیب الله رفیع پخپل دې درانه څېړنیز کتاب کي د پښتني فولکلور بېلا بېل ډولونه په مفصل ډول څېړلي دي . چي ۳۲۲ مخونه لري ، د پښتو دغه زرین کتاب د لوی استاد پوهاند علامه حبیبی د لنډې مقدمې په ملتیا په ۱۹۷۰ میلادي کال « د افغانستان اکاډمي د تاریخ او ادب ټولني » له خوا خپور سوی دئ .

له ښه مرغه، د همدې کتاب تر «۴» شمېرې لاندې «کيسې» راغلي دي. جناب استاد رفيع پخپله ليکنه کې پښتو کيسې په ښه ډول څېړلې دي. او بيا وروسته يې د ګراني پښتو ۲۵ کيسې د جوابونو په ملتيا د نمونې په ډول را وړې دي. په حقيقت کې «د خلکو سندرې» د پښتنې فولکلور په دنيا کې د يوه معتبر او مستند مأخذ حيثيت لري.

۳. ټکونه (دماز غو جنګ)

د پښتنې فولکلور په غوړېدلي ګلستان کې ټکونه (ṭakuna) نومې وړه رساله د مردان د «سميلا» اوسېدونکي جناب همېش ګل همېش ليکلې ده. په دې خوندوره او ګټوره رساله کې د پښتو خورا ډېر ټکونه يا په بله ژبه پښتو کيسې خوندي سوي دي. د چاپ کال نه لري، خو زما د معلوماتو له رويه د ۱۹۷۰ ميلادي کال را وروسته د پېښور «عوامي کتب خانه» چاپ کړې ده.

د همېش ګل همېش دغه درنه رساله ۳۲ مخونه لري. نوموړې پر دې ګټورې رسالې باندې د «نوى کوشش» تر عنوان لاندې تقريباً دوه نيم مخونه سريزه ليکلې ده. او ښاغلي همېش پخپله مقدمه کې د ټکونو او پښتني حجرې په باب د خپل کوشنيوالي زاړه يادونه تازه کړي دي.

ګران همېش خپله قيمتي رساله پر ۱۴ بابونو وېشلې ده. په لومړي باب کې ۱۴ په دوهم باب کې ۱۳، په درېيم باب کې ۱۳، په څلورم باب کې ۱۲ په پنځم باب کې ۱۰، په شپږم باب کې ۱۲، په اووم باب کې ۱۳ په اتم باب کې ۱۱، په نهم باب کې ۱۶، په لسم باب کې ۱۱ فولکلوري ټکونه راغلي دي. البت په څوارلسم باب کې د مؤلف خپل يو شعر د کيسې په صورت کې راغلی دئ، چې د فولکلور په تعريف کې نه سي راتلای. ويلای سم، چې د همېش ګل همېش په خوندوره رساله

کې ټول ۱۶۱ ټکونه د جوابونو په ملتیا راغلي دي . څرګنده دي وي ، چې د نوموړي لیکوال په رساله کې د ټولو ټکونو جوابونه د رسالې په پای کې د بابونو په ترتیب راغلي دي . د پښتني فولکلور په دنیا کې د همېش ګل دغه خوندوره او ګټوره هڅه د ستایلو وړه ده .

۴. پښتني افکار

پښتني افکار یا په بل عبارت پښتو کیسې د سیال کاکړ یو فولکلوري اثر دئ . په دې اتیا مختیزه کتاب کې د پښتو یو زیات شمېر خوندوري او په زړه پورې کیسې د یوې ژورې څېړنې په ملتیا په الفبایي ترتیب د ۱۹۶۹ میلادي کال د جولایي په آخر کې وړاندې سوي دي . د کتاب خطاطي ارواښاد نذیر خیال کړې ده . د لیکوال دا اثر به د پښتو په فولکلوري دنیا کې یو ارځښت ولري که نه ؟ د اقضاوت به د راتولونکي وخت پر نقادانو باندې پرېږدو .

امکان لري ، چې په لویه تاریخي پښتنونخوا کې به نورو درنو ادیبانو پښتو کیسې راغونډې کړي او یا څېړلي وي . خو زه په دې باره کې هیڅ معلومات نه لرم . هیله ده ، چې ښاغلي ادیبان او نقادان به ما وبخښي .

۵. د پښتو ولسي ادب لارې

ارواښاد دوست شینواری یو نومیالی څېړونکی ، پیاوړی شاعر ، منلی ادیب او غښتلی فولکلوریسټ ؤ . د پښتو دې نیازمن لیکوال پخپل دې ګټور ، خوندور او څېړ نیز کتاب کې د نورو ډېرو موضوعاتو په څنګ کې پښتو اړونه د «کیسی» تر عنوان لاندې په خورا عالمانه ډول څېړلي دي .

د ارواښاد دوست شینواري دغه پورتنی کتاب په ۱۳۵۶ لمریز کال

پښتو ټولنې خپور کړی دئ . نوموړي پخپل ۴ مخیزه لیکنه کې پښتو کیسې پخپل ځانګړي انداز د خوندورو نمونو په ملتیا څېړلي دي . اروا دې ښاده وي .

۶. فولکلوري کېدې

د پښتو غښتلی فولکلوریست جناب علي محمد منګل د پکتیا په تاریخي او کلتوري حوزه کې د پښتو یو شمېر منظومي او منثوري کیسې را غونډې کړې او بیا یې د «فولکلوري کېدې» تر عنوان لاندې په ۱۹۷۶ میلادي کال د کابل د پښتو ټولنې له خوا ادبوالو ته وړاندې کړې دي . په دغه ۲۰۰ مخیزه کتاب کې ګران منګل د نورو موضوعاتو په څنګ کې د ګراني پښتو« ۱۳۸» اړونه د ځینو تشریحاتو په ملتیا خوندي کړې دي . په دې کیسیو کې منظوم اړونه لږ او منثور یې زیات دي . دغه ۱۳۸ اړونه د پورتني کتاب په درېیم باب کې د کیسې (وښیه ، څه شی دئ ؟)تر سر لیک لاندې په یوه ډېره ښایسته او خوندوره پیرایه کې څېړلي دي .

۷. د غرونو څووکې

د ګران عبد الکریم پتنګ دغه فولکلوري کتاب د کابل پوهنتون « د فلالوژۍ پوهنځي » پـه ۱۳۵۹ لمریز کال خپور کړی دئ . ښاغلي پتنګ پخپل دې ګټور اثر کې پښتو کیسې په مفصل ډول څېړلې او خوندور مطالب یې ادبوالو ته وړاندې کړي دي . نوموړي لیکوال پخپله ۱۲ مخیزه لیکنـه کې د «کیسې» تر عنوان داسي خوندوره او عالمانه څېړنـه کړې ده ، چې د راتلونکي وخت فولکلور څېړونکی به استفاده ځیني کوي . کشکي دغه ګټور کتاب په اساني سره ویل کېدلای .

۸. د پښتو شفاهي ادبيات (شکل او مضمون)

د پښتني فولکلور په لويه دنيا کي به د غوټۍ خاورې دغه خورا کټور او درونډ اثر تل ژوندی پاته وي . دغه ۲۵۲ مخيزه کتاب په ۱۹۸۸ ميلادي کال د افغانستان د علومو اکاډمي د ژبو او ادبياتو مرکز خپور کړی دئ .

په دې ارځښتناکه اثر کي د پښتني فولکلور بېلا بېل اصناف په ښه ډول څېړل سوي دي . ددې اثر تکړه ليکوالي د پښتني فولکلور د نورو ډولونو په څنګ کي د کتاب پر ۴۱ مخ باندي تر ۱۳ شمېرې لاندي «کيسی» راوړي او د مثالونو په ملتيا يې څېړلي دي . پر پښتو کيسيو باندي د غوټۍ خاورې ۵ مخيزه ليکنه ښه خوندوره او په زړه پوري ده .

۹. متخل

متخل(Maṭx̌ál) د پروفېسر صاحبزاده حميد الله يو معلوماتي او فولکلوري اثر دئ ، چي په ۱۹۸۹ ميلادي کال د کوټي پښتو ادبي بورډ خپور کړی دئ .په دې خوندور کتاب کي اووه کڅوڼي (څپرکي chpters:)راغلي او په هر کڅوڼه کي بېلا بېل معلومات زېرمه سوي دي .

البت د متخل په اوومه کڅوڼه (kácoṇa)کي د پښتني فولکلور ځانګړی صنف کيسی (kisә́y) خوندي سوي دي . د پښتو پياوړي ليکوال جناب صاحبزاده حميد الله په دغه مخصوصه کڅوڼه کي«۲۴۸» خورا په زړه پوري او جالبي کيسی د خپلي ۷ مخيزي ليکني په ملتيا ادبوالو ته وړاندي کړي دي .

خو څرګنده دي وي ، چي تر ښاغلي صاحبزاده حميد الله ډېر وړاندي په لره او بره پښتونخوا کي بېلا بيلو اديبانو او فولکلور څېړونکو د

پښتو کيسې را غونډې کړې او په عالمانه ډول يې څېړلي دي . خو جناب صاحبزاده پخپله «اوومه کڅوړه» کې نه خو د کيسيو په باره کې د يو چا د ليکنې ذکر کوي . او نه د چاپي آثارو سر چينې او منابع ښايي . چې البت په داسې څېړنيزو کارونو کې مأخذونه را وړل ډېر ضروري وي . نو همدغه وجه ده ، چې د ښاغلي صاحبزاده په متخل کې خورا زياتې کيسې په تکراري ډول راغلي دي . خو بيا هم د ګران صاحبزاده دغه کار او فولکلوري زيار د قدر وړ دئ .

۱۰. په پښتو کښې اړ

ډېر ښه مې په ياد دي ، چې په ۱۹۹۳ ميلادي کال په باره ګلۍ کې د پېښور د پښتو اکاډمۍ له خوا د پښتني فولکلور په باره کې يو درې ورځنۍ خورا درونـد او پـه زړه پوري سيمينـار جوړ سوي ؤ. پـه دې څېړنغونډه کې زما مقالـه هم شامله وه ، چې پس لـه اورولو ګران پروفېسر داور خان داؤد زما د نيمګړي ليکنې زياته ستاينه وکړه . په تېره بيا زما په مقاله کې يې د پښتو کيسې ډېري خوښې سوې . او راته ويې ويل : «که ژوند ؤ ، زه به پر « پښتو اړونو » باندې يې.ايچ .ډي کوم.»

بالآخر جناب پروفېسر داور خان داؤد په ۱۹۹۷ ميلادي کال يې « پښتو فولکلور کښې اړ » تر جانب عنوان لاندې يو خورا خوندور ، ګټور او په زړه پوري څېړنيزه کتاب ، چې ۲۶۳ مخونه لري ، وکيښ . په دې ډول نوموړي ليکوال خپل زوړ ارمان تر سره کئ . زما په فکر دغه درونـد اثر په څېړنيزه حواله د ځان سارى نه لري . او په راتلونکي وخت کې به دغه کوټلي څېړنيز کتاب يو مستند او معتبر مأخذ ګڼل کيږي .

د پروفېسر داور خان داؤد دغه قيمتي کتاب د پښتو نوميالي ليکوال او پياوړي خطاط ګران سيد محى الدين هاشمي ليکلي دئ . او

اروابښاد ډاکټر فضل الدين خټک د پښتو پردې کتور کتاب باندې «اړونه د پښتو د فوک لور يوه برخه» تر سر ليک لاندې يوه خورا درنه او عالمانه مقدمه ليکلې ده . د پروفېسر داور خان داؤد کتاب درې برخې لري . لومړۍ برخه تمهيد، دوهمه برخه ضميمه او په درېيمه برخه کې د کراني پښتو ۴۴۳ اړونه په الفبايي ترتيب خوندي سوي دي . زه پخپل وار و خواريکښ ليکوال او پياوړي څېړونکي جناب پروفېسر داورخان داؤد ته د داسې کټور او مستند کتاب په ليکلو د زړه له کومې مبارکي وايم . پروردګار دې زموږ و دې مخلص او غښتلي عالم ته ښه ژوند ورکړي ، چې پخپل پاته عمر کې د کراني پښتو په ښايسته او تاريخي اوربل کې لا نور رنګا رنګ ګلان وروټومبي.

۱۱. اړونه ، ټکونه او دوړې

د پښتنو خواخوږي ليکوال ښاغلي سراج الاسلام سراج پر دې پورتني عنوان باندې يوخوندور کتاب ليکلی، چې البت د چاپ په انتظار دئ . نوموړي ليکوال ددې فولکلوري اثر په ښايسته لمن کې د کراني پښتو« ۵۰۰ »کيسې د الفبا په ترتيب خوندي کړي دي .

په دې باره کې پروفېسر داورخان داؤد پخپل کتور تأليف چې « پښتو فولکلور کښې اړ» نوميږي ، و موږ ته ته داسې معلومات راکوي :

« د اکوړي سراج الاسلام سراج يوه مسوده چې « اړونه ،ټکونه او دوړې » نوميږي ، په کال ۱۹۶۱ عيسوي کښې ليکل شوې او پښتو اکېډيمۍ پېښور ته ورکړې شوې ده . دا مسوده ۱۴۷ مخونه لري . او پنځه سوه اړونه په کښې د حروف تهجي په ترتيب درج کړې شوي دي . دا د اکېډيمۍ د قلمي نسخو په رجسټر کښې په ۳۶۷ نمبر درج ده . »

که څه هم د ښاغلي سراج الاسلام کتاب تر اوسه پوري خپور سوی نه دئ . خو د خلکو د خبرتيا په خاطر يې دلته ذکر وسو . خدای دې

وکړي ، چي د نوموړي ليکوال دغه ناچاپ کتاب ژر چاپ او خواري يې برباد نه سي .

هسي خو په لويه تاريخي پښتونخوا کي د پښتو نورو... ليکوالو هم د پښتو کيسی ړا غونډي کړي او څېړني يې باندي کړي دي ، چي د هر چا کار پر خپل خپل ځای د قدر وړ دئ . په دې باره کي د ، اروا ښاد پروفېسر افضل رضا ، اروا ښاد رضا همداني ، عبد الحق نسيم . ګران زلمي هېواد مل زيار او کار دستايلو وړ دئ . پرته له دې کسانو که چيري نورو... اديبانو د پښتو کيسی ړا غونډي کړي او يا څېړلي وي ، نوله بده مرغه و ماته بېخي نه دي معلومي . هيله ده ، چي د پښتو کيسيو درانه ټولونکي او څېړونکي به ما وبخښي .

﴿الف﴾

❁.... ای وبی ❁ مېږ و وری

❁.... اَت وبَت ❁ ږيره و برت[1]

❁.... ای ډکر کيدړ خوندلی[2] ❁ ډينک په مړو بر خوندلی

❁.... اړونډې بابړونډې ❁ د مور خ ... دي ځوړونډې=تي، بجی، خواوي

❁.... ارلمني ❁ بر لمني ❁ يو کميس اتيا لمني =قرآن شريف

❁.... ارکه ده با ارکه ده ❁ څلورې کوناټې يوه يې سترکه =کوټه ، خونه، منډو

❁.... اوښ ولاړ ❁ لړمونې لاړ = ښار ، بازار

❁.... اړنده بابړنده ❁ په مور دي خ... ځوړنده =تي ، بجی ، خواوي

❁.... اکري ❁ بابکري ❁ له کښې بابا راځي ❁ مرغوني ❁ تره کيي = د کني جارېدل ، سخوښتي ، ړمونځ ، اوزی =کنی

❁❁❁(پ)❁❁❁

❁....په کاږ[۳] کي چنچوره[۴] پټه ❁ عورته له مره پټه

❁.... په کاږ کي دربلې ❁ لپوه يووږه سپينکۍ ورۍ

❁....په سخر کوډي څرږي[۵] ❁ خولې يه خلاصي نه تويږي[۶]

= د وزې تي

❁....پر وچ راغه کرکه تښتي❁عورته له مره تښتي

❁.... پر ليار ځم ❁نري پاستي غورځوم = کړنک

❁....پر ليار ځم ❁ په ښوتو[۷] لاس منډم = د مږو غار

❁.... پر ليار ځم ❁ له ريچو ډک مرکې خورم = انځر

❁....په آسمان کي کرکه ورکه ❁د ماما آسپه له بيانې سره ورکه

❁....په ارتنکي کي کاږه❁ زږه خږه ورته مُرداره

❁....په کندار[۸] کي اوښه مره ده ❁ وينې زما پر لاس پر ته ده

❁.... په ترخه کي وښی ❁ د پيلغي[۹] نجلۍ تی

❁....په پرښه کي سرپ ❁ څلور زويه د يسپ

❁....پر وچ راغه مه لاس لوند[۱۰] سوئ ؟ = ميږه لنکه سوه

---

۱. بريت ۲. Ẍūndálay : کيندلی۳. ḳā̄ṛ: مانده، خوږ ۴.چمچی کاکړي چنچرۍ: ۵. Čančárə́y: ځريږي ۶. تويږي ۷. Ṣ́awatu : غارو ۸. کندهار ۹ . پيغلي ۱۰. نوند، لوند، کاکړي :

❁....په آسمان کي تبخي ❁ پر مځکه تور توی ❁ يې خدايه! څوکې نه سي مړوايه = مړيان ، مېـړيان

❁....پاتو پاتو پلنه ❁ سل اويا لرګي په ک... = تبۍ

❁....په آسمان کي بيا له ځي ❁ تور مار په ازانکه ځي

❁....په آسمان کي کربوړي ❁ زموږ په کلي کي خروړي

❁....پل به د پر خوله ږدم ❁ ښی لاس به د پر خوله ږدم ❁ ته هغو به د ايله نه کم ❁ سې جګ درکي کښې نه ږدم = مچن ، مېچن

❁....په کور کي چمچه[۹] پته ❁زاييه له مړه پته

❁....پوري په ګله کي ❁زما د انا سپين سکوتی جونګی

❁....پلار دي په وره را ځړېدئ ❁غ ... يه ورانه را ځړېدئ = خرک او ګوډاره

❁....پر لرکاڼي مرغان ❁پر برکاڼي مرغان ❁که يواري هندو سوې ❁ بيا به نه سې ته کيامته مسلمان

❁....پـه تکـه توره خونـه کي ❁ مـا وخره تـه ځوز ور واچوئ ❁ خره و ماته ک... واچوئ

❁❁❁(ت)❁❁❁

❁....تور مه تاتکه ❁ له خوږو شکرو ډکه = وزن (Wazan) ، زګ

❁....تور تازي ولياړ ❁ د اوبو پر شرنګهار = کيږدۍ ، کږدۍ

❁....ته ما وته کابله ❁ د کابل خرې راوله ❁ د ګونټې[۱] يوله بله وله

❁....تر دا يوه را ده لاندي ❁ تر دا بله را د باندي ❁ سپرې[۲] خرې کتي پر باندي = کُرسک[۳]

❁.... زما يو شی دئ ، وابنه خوري ، پيچي[۴] يه نسته = لور: Lor

❁....له پاسه راغئ ډينګر (dingar) ډول ❁ کاڼي آخي درې څلور ❁ په ويلي[۵] هر کهول = مرګ

❁.... ته ما وته لاهوره = د چرګي لکۍ توره

❁....تور اکا سپرږي [6] ❁ هلکان کړد په خوشالړي [7] = کتوؤ

❁....توره کتوؤ باندي ❁ لړمون مه ورته خاندي

❁....تـراى مځکـه [8] لانـدي ❁ تـر دا بلـه را دبـانـدي ❁ د سرو زور

❁....کتوری دئ ❁ د بلیا [9] ورته غرړی دئ ؟ = د يتيم دنيا

❁....ته ما وته چينې ❁ سور ګز د ا ليچې

❁.... ته ما وته پوټيـه ❁ اوښ نه ځي بې ډينګريه

❁.... ته ما وته کارېزه ❁ سپر کونډه [10] مُرغۍ تېزه

❁.... ته ما وته چينې ❁ سرې وشنې په غلا چيچې

❁....ته ما وته کوټي ❁ غاښونه پر له کوټي

❁.... ته ما وته کوټي ❁ د ناوکي لاس په ختي

❁.... ته ما وته کارېزه ❁ سپرکونډه مُرغۍ تېزه

❁....ته يا ستن ❁ مور و پلار د په چرۍ کي ځله [11] پلن

❁....ته يا واښ ❁ د پلار غ...د باښ

❁....توره غوا ❁ ژړه يه کته ❁ که د دانه که را خلاصه ❁ ته هندو يې ته [12] کيامته [13] = تبۍ اومړۍ (تبخى او ډوډۍ)

❁....ته ما وته کوټي ❁ واښونه [14] پر له کوټي

---

۱. کتوي ۲. سپيرى ۳.Kursak: کُرسک يو ډول خوارکي بوټى دئ ، چي پـه خرمونې (سپرلي ، پسرلي) کي کيږي ۴. پچي ۵. ولي ۶. سپريږي ۷. خوشاليږي ۸. ځمکه ، نځکه ۹. بلا ۱۰. سپيرکونډه۱۱. سره ۱۲. تر ، در ۱۳. قيامته ۱۴. مفرد : واښ (wā ṣ) : واشکى

❁....ته ما و ته هغه ❁ د چرک لکۍ کېلغه[1]

❁.... ته ما وته کېږه ❁ مږک نه ځي مرګي له

❁.... ته ما و ته لاکۍ ❁ اوښ نه ځي بې لکۍ

❁....ته ما وته کابله ❁ له ما مه کوه پوښتنه

❁....ته ما وته کابله ❁ ته راغې له کمه

❁....ته ما وته هراته ❁ خولۍ د دلي پاته

❁....ته ما وته کوټی ❁ خط ولیکه پر کوټې

❁....ته ما وته اخوره ❁ د اخور کونه زوره[2]

❁.... ته ما وته هغه ځایه ❁ په تاکي لري دوه ځایه

❁.... ته ما وته «زالاره» ❁ د سرو غنمو داره

❁.... تر ما وتر هغه ځایه ❁ په تاکې پُسکۍ دوه ځایه

❁....تا وا بېره ❁ د ماښام پُسکۍ د هېره

❁....تر ۇ ته تا ❁ ستا کمیس دئ په دوې تا

❁....ته یا سره ❁ غول وکه ورته څره

❁....ته یاسپانده ❁ غول وکه ورته خانده

❁....ته یا لوټه ❁ د ماښام پُسکۍ د غوټه

❁.... دلته ټک سو ❁ هلته ټک سو ❁ هندو غوزار سو ❁ غ... يې لک سو = پوڅکۍ، خمېرې ، کو بلکه

❁....ته یاستن ❁ مور پلار د په بیاله کي سرره پلن

❁....ته یاپنډه ❁ مور د ټنډه

❁....ته یا سکور ❁ د ک... ور د تور

❁....تر دغه مځکه لاندي ❁ تر دا بله را د باندي ❁ د کشمشو کور کی دئ ❁ د بلیا ورته غرړی دئ = د یتیم دنیا

---

۱. کېلغه Kel ğa : کږه۲. ژوره

❁....توته توته راسه ❁ انا د په چاک چخ کم

❁....انا انا راسه ❁ د تُوت په چاک د چخ کم

❁....توره غویه ❁ تل مه غویه ❁ تل مه په غوجل کې غویه

❁....تر ما و تر وره ❁ سره انځۍ و غزېده ❁ غوټه غوټه پرېکېده

❁....تر ما و تر کېږه ❁ مړک تښتي مرګي له

❁....ته وا سندرېږکه ❁ غول وکه ورته رېږده

❁....ته وا کوړا ❁ غول وکه ورته را

❁❁❁ (ج) ❁❁❁

❁....جاره واره جاره ❁ په کي ولیاږ دئ سوربیاڼ ❁ کرې وړې یه ستر کي ❁ لکه ستوري د اسمان = قرآن شریف

❁.... جاره واره غره ❁ په کي ناست دئ «جلندر» ❁ سره خولۍ یه ده پر سر = زړه

❁.... جاره واره خونه ❁ په کي ناسته ده «زیتونه» ❁ په شرنک شرنک وهي خالونه = ژبه، ژبه

❁.... جاره واره خونه ❁ په کي ناست د «قلندر» غوندي مړونه = غابنونه

❁❁❁ (چ) ❁❁❁

❁....چرکه مو چا چرکه ❁ څلورې [1]کوناټي ❁ یوه یه ستر که = خونه، منډۆ

❁.... چرکه مه لیده ❁ له چیچُونو[2] سره تله ❁ په انځر ننوته = سپوږمۍ، ستوري او وریځ

---

۱. څلوریې ۲. čičunu: چیچان

❁❁❁(ح)❁❁❁

❁....حلال مه دئ شړتک ❁ له مُردارو غوښو ډک = مسید(مسجد، ماجت) او لمونځ غاړي

❁❁❁(خ)❁❁❁

❁.... خړه خړه ❁ خړ پروړ خوړ

❁❁❁(د)❁❁❁

❁....د کیسا کیس کیسه دي زده ❁ که تا لانه زده ما لا زده

❁.... د غره په سر کي دېک ❁ زموږ په کلي کي لا ل بېک

❁.... د غره سر کمک ❁ زموږ په کلي کي اَمک

❁.... د غره پرسر ځیبرکې ❁ زموږ په کلي کي رازکی

❁.... د غره پر سر څرا[1] ❁ په کي ناسته ده تور سترګې سنتیا ❁ زرنی دوډی په شا

❁.... د غره پر سر ځوړی[2] ❁ د لېوه د سونډې سوری

❁.... د غره پر سر مُرغان تبنتي ❁ «امیر »[3] له پرنګیان تبنتي

❁.... د مور دي اوړد ❁ دي پلار دي پلن = تیکری او پټکی

❁.... دي ما دي بابا ډ... ډِتا په م... کي جګه = مېچن او لاستی

❁.... د غره په سر ګلاس ❁ زموږ په کلي کي اخلاص

❁....د غره پر سر ا کی تبنتي ❁ امیر له پنجاپی تبنتي

---

۱. Cárā: په مځکه کي د ننه جلته یا په بله ژبه کَندو ۲. joṛáy : پېتی یا په بل عبارت غوځی ۳. له امیر څخه مراد د کران افغانستان باچا دئ.

❁.... د غره پر سر ایرې ❁ سوی کي پروت دئ سپرې پښې

❁....دغره پر سر لغونی ❁ لېوه و وور[1] تور مرغونی[2]

❁.... د غره پر سر سنګی ❁ لوه[3] و وړه توره ورې

❁.... د غره پر سر دېګ ❁ زمور په کلي کي یو دېب

❁.... د غره پر سر تتي[4] ❁ شپانه راله ځک ځتي

❁.... دوه د لاندي ❁ دوه دباندي ❁ که ته خر نه یې ❁ دا وزه ده

❁.... د غره پر هینداره ❁ زمور په کلي کي ورند یاره

❁.... د غره پر سر لکړي ❁ را وختې کړې ناسري

❁.... د غره په آخوا درې پسونه ❁ یوې ځیني وویستی ❁ دوه نه ځري = نغری ، نیغری

❁.... د غره پر سر کندو[5] ❁ پرورت دئ مر هندو ❁ په خوله کې د نسوار و تُمباکو

❁.... د لالي ک... کا دانه ... پرور کي پټ کئ له بارانه

❁.... د لالي ک... چُوغړې ❁ مُرغی کي جوړه که ځالی

❁.... د لالي ک... غایته ❁ مُرغی نه ده ملامته

❁.... د لالي ک... ښکاره ده ❁ د مُچانو پر داوه[6] ده

❁.... د دوغزو تر میان ❁ هندو مه کئ اریان

❁....د دوو غزو تر رت[7] ❁ هندو مه کئ تر کوت

❁.... دلته ټک سوئ ❁ الته ټک سوئ ❁ تور تمبی له دوکه[8] ډک[9] سوئ

---

۱. یووړئ ۲. مرغومی ، ورغومی ۳. لېوه ۴. Táti: د غره په سر کي د اوبو و کوړم تـه وایي ۵. Kandu : جلتـه ۶. دعویٰ ۷. rat: سوري ، سروي ۸. دود ، لوکی ۹. ډک

❁.... د غره پر سر اِنڅی ❁ را وختې «لوښی»
❁.... د غره پر سر لکړي ❁ را وختې «کاکړي»

❁❁❁ ډ ❁❁❁

❁....ډک تیم ❁ تس[1] تیم
❁....ډکه سته[2] ❁ تسه سته
❁.... ډینګر بول ❁ کاڼي آخي درې څلور ❁ په ویلي هر کهول = مرګ

❁❁❁ ر ❁❁❁

❁....له پاسه راغئ بور ❁ د غاړي ول یه تور ❁ دی روان د رب په زور = اوور ، وریځ ، وریځ

❁❁❁ ز ❁❁❁

❁....زما یو دغی شی دئ ❁ نور په هر څه لندړي[3] ❁ یو په اوبو نه لندړي = سوری ،شوری ، سایه
❁.... زما دئ شی دی ❁ نې په شپا له کي پل سته ❁ نې په راغه کي پل سته ؟ = ړغانځکه[4]
❁.... زما دی خور ده ❁ پر هره مېنه سر غوړوي = کړدی
❁.... زما دی ورور دئ ❁ پر هره مېنې کور دئ = سرغسی
❁.... زما یو ورور دئ ❁ په سل جامې کې کور دئ = د سندي ګل
❁.... زما تور غویی دئ ❁ پر بوک سر وی دئ = تبشځه ، تېشه
❁.... زما کیسی ماسی ❁ په اوبو وهي بازی = ګوډی ، زی ، ژی

---

۱. tas : تش ۲. څته ۲. لندیړي ، نودیړي ۳. ړغانځه ، کیکه

❁.... زما وته پوښتيه ❁ د پلاني ... شنه کونتيه

❁....زما د لالا ورۍ دي ❁ دوی سل سره مُوندۍ دي ❁ په يوه غاړه اوبه چيښي .. دا اوبه د «کاڼوکۍ[1] » دي = ځنګۍ، وندر

❁.... زما کيسي چټو ❁ موږ دنه را ګډ وو

❁.... زما کيسي ماسۍ ❁ څلور زويه د هوسۍ ❁ ما تړلي په رسۍ ❁ دوی خلاص سوي له رسۍ = ورې يا وريان

❁.... زما وته کابله ❁ د کابل دروازې يو له بله و له

❁.... زما دوې خُوندي[2] دي، کله بې يوه غونډۍ کې کور يې، کله يې په بله غونډۍ کې کور يې = سوی

❁.... زما يو ورور دئ ❁ تر اوبو په وچو پښو پورې وزي = سيورۍ، سورۍ، شورۍ(Soray :مندوخېل)، سايه

❁.... زما يوه خور ده ❁ ماښام له پاستي پاخه کي ❁ سحار له يو هم نه وي= د آسمان ستوري

❁.... زما يه تر خر کوډه ❁ د ملا لکړه کوډه

❁....زما يه تر هغه ځايه ❁ د ملا لکړه دوه ځايه

❁.... زما يه تر «کڅيني» ❁ د کڅيني وريځي[3] سپيني

❁.... زما يه تر « نسکی» ❁ د نسکي وريځي کلکي

❁.... زما دی آس دی ❁ سې تر پوم ❁ دی څربړي[4] = څرخی

❁.... زما کيسي ما سۍ ❁ څلور زويه د هوسۍ ❁ ما تړلي په ځنګۍ = ورې، وندر

❁.... زما کيسي غُوټو ❁ د ترخي لرګی راړه ❁ موږ کندالي[5] په کُوټو

۱.kāṇokə́y: د کاکړ خراسان په تاريخي سيمه کې ديو ځای نوم دئ. ۲. x̌undi : خـونـدي x̌wándi، خېـنـدي (x̌endi) ۳. ورځي، ورجي ۴. څربيړي ۵.gandā́li : د ماشو پرور

❁.... زما داسي خور ده، د ستونو کوې دئ ؟ = سیزځکی، ځیزکی
❁.... زما دی ورور دی ❁ پر تنکه غوړکه سپور دی ❁ کورې پر لاهور دئ = نمر
❁.... زما دی خور ده، ځي په هره تنکي کي ناسته وي، سرې غوړولی وي = سرکړی
❁.... زما دی ورور دئ، سهار لاړ سي، ماځیګر یه دوه لرګي پر سر اخستي[1] وي = غوځ، غوځی
❁.... زما دی ورور دئ، ځي سحار لاړ، ماښام راسي، و دېوال ته جک ودرړي[2] = لوړ (Lawar)، د شپانه لرګی
❁.... زما دی خور ده، ماښام دوني مړی پخه کي، سار[3] له ګوله نه يي = ستوري
❁.... زما کمر کمر کوندي ❁ سې غزوم ته هغوځي = سترګي
❁.... زما خوره تاتکه ❁ له خورو شکرو ډکه = وزن (wzan)، زک
❁.... زما سل وری دي ❁ سل سره چونی دي ❁ په يوه غاړه اوبه څښي ❁ اوبه د کنوکی دي = تسپې
❁.... زما دوه ګوډي ❁ په آسمان را ځړړي ❁ خولې یه خلاصي ❁ نه تويږي = د وزې تيان
❁.... زما و تر کُوله ❁ مړک درلئ کاله
❁....زما وته «ډیلیه»[4] ❁ خر نه ځي بې ډینکریه

---

۱. اخیستی ۲. ودریږي ۳. sār: سحار ۴. Diláy: ډیلی د بوري په کلتوري ناوه کي یو کلی دئ، چي اوسېدونکی یې ملازي، مرمه خېل، سنځر خېل کاکړان دي. ځرګنده دي وي چي په بوري کي پرته له «ډیلي» د «لاهور» او «پټان کوټ» په نامه هم د سنځر خیلو کاکړانو دوه پخواني کلي موجود دي.

❁.... زما وته لاهوره ❁ دچرګ لکۍ ده توره

❁.... زما و تر هراته ❁ د کاسې څنډه دي ماته

❁❁❁(ژ)❁❁❁

❁....ژړه غوا.. ژړه يې کته ❁ که د زر نه که را خلاصه ❁ ته هندو يې تر کيامته = درخته، مندکه او هډوکی

❁❁❁(س)❁❁❁

❁.... سل تاکه ❁ سل لال تاکه ❁ سل مه پنجرې ❁ سل مه ربابه ❁ که د دانه که را خلاصه ❁ ستا پر پلارې [1] ليا [2] تلاکه [3] = چڼونی (čáṇunә́y)، رغبېل، غلبېل

❁.... سل والوتې ❁ سل پرېوتې ❁ سل بيا په غومبر کښېوتې = رياسه (رياشه، رشه)

❁.... سل مه مندۍ ورۍ دي ❁ په يوه غاړه اوبه چيښي ؟ = تسپې

❁.... سل الوزي ❁ سل پرېوزي ❁ سل بيا په غومبر کښېوزي =(رياسه، رياشه، رشه، وانه)

❁.... سرې د انسان دئ ❁ لړمونې د حيوان دئ ❁ اوبه په کونه چيښي، دا څه چيشي دئ ؟ = غنم

❁.... ستا کونه کا دانه موږ پټ نه سوله بارانه

❁.... سبحانه کلاهمه ❁ سپرکی [4] خر پر ليار وهمه ❁ سپر سنه [5] په تولومه

❁.... سي لونديې [6] نه کې ❁ په بوبې نه زې = سپنسی او ستن

۱.پلارېې ۲. لا ۳. طلاقه ۴. سپېرکی ۵. sparsana : خوسايي، خوشايي ؟ ۶. لونديې، نوندېې

❁.... سي [1] پـه کي ږدې يه ، پرز [2] دئ ❁ سي پـه کي ښوروې يه ، سنت دئ ❁ سي کاږې ، کوپر [3] دئ = مړی

❁.... سل مه دي هندوان ❁ پريوه خوايې مخان = د باکس تياری، کانۍ، دانه

❁❁❁❁(ښ)❁❁❁❁

❁.... شينکۍ مه کوترۍ ده ❁ له خارو [4] لونۍ [5] ده = سپاره

❁.... شين بوټی ❁ زرغون بوټی ❁ زما د لونګين بوټی

❁.... شين چمن دئ ❁ تر چمن لاندي ورخُکۍ ده ❁ تر ورخُکۍ لاندي سترګۍ ده ❁ تر سترګۍ لاندي چُوښکۍ ده ❁ تر چوښکۍ لاندي شين کوږم دئ ❁ پـه شنـه کوږم کي شين لړم دئ = سر ، ورځکي (ورځي) سترګي ، سونډه (پزه) ، خوله ، ژبه (ژبه)

❁❁❁❁(ښ)❁❁❁❁

❁.... ښه راله ❁ بابښه راله ❁ پرګرد کلي خوره راله = روزه ، روژه

❁❁❁❁(ک)❁❁❁❁

❁.... کږه وږه مه مورده ❁ پاتو پلنه مه خورده ❁ سورکی مُوندی مه ورور دئ ❁ دا را خلاصه که ؟ = بيا له (وياله ، ياله) مځکه او غنم

❁....کاک مي رغړوئ [6] ❁ ستا د خوني کونج ته ورغئ

❁❁❁❁(ل)❁❁❁❁

❁.... له سخره سره ځم ❁ په هره چُوخته لاس چيخم = وزن ، زک

❁.... له سخره سره ځم ❁ له ريچو ډک تکونۍ خورم = انځر

❁.... له سخره سره ځم ❁ پټکی ول ول اچوم = د غوايي متيازي

---

۱. چي ۲. فرض ۳. کُفر ۴. خاورو ۵. لېونی ۶. ګېلوئ

❁.... له ما وته کېږه ❁ مړک لاړئ مرکي له

❁.... له ما وته وره ❁ مړک درلئ کهله

❁.... لـه دولس (۱۲) درس[1] (۳۰) وبـاسـه، آښـه ! نو څو پاتـه سوي = میاست، میاشت

❁.... لـه پـاسـه راغل سره اسیان[2] ❁ خوارہ خوري د باچهان = لوان، لیوان

❁.... له پاسه مه را منهه که ❁ پر سپین راغه مه پنهه که = میا (د میږو رمه)

❁.... لـه کښې رالـه سُرنا ❁ سُرنا وهي ډولونه ❁ یوه یې بُوجي خوله ❁ څلور غوړونه = غړک

❁.... لاندي کرښه ❁ باندي پرښه ❁ څلور پښي ❁ سر په کښې ❁ کیسوو، کیشوو

❁.... لـه کښې راغئ کُومل ❁ زنکي ژاړي ❁ تالو تور ❁ خُول کنډلی باندي سپور = اوښ او څوله

❁....له پاسه راغه دوه روده[3] ❁ ورپرته سوه پنځه مړه ❁ پنډ یې کل[4] په دوه مړه = پزه، پنځه کوتي او دوې کوتي

❁.... لـه تر څه سره لیا رڅي ❁ لـه تر څه سره لیار څي ❁ له تر څه سره لیار څي ❁ لـه تر څه سره لیار څي ❁ له تر څه سره لیار څي ❁ له تر څه سره لیار څي ❁ له تر څه سره لیار څي = اوښي په مهار څي ❁ غوا یه په سونـهار څي ❁ میږي په ناتارڅي ❁ وزې په خشتهار څي ❁ خـره پـه هشتهار څي ❁ پشي پـه پشهـار څي ❁ سپـي پـه چغهار څي

---

۱. دیرس، دیرش، دیش ۲. Asiān ۳. روده ۴. کړل

❀.... ال ملنګ ❀ الي [1] ملنګ ❀ میرې ډیرې ❀ شپولې [2] تنګ = انار

❀.... لاندې ورته پنډ دي ❀ د «بامبر» [3] تور توې [4]

❀.... له کابله خرې را وله ❀ سکورې [5] یو له بله وهله

❀.... له ما وته تا ❀ ستا پس [6] له ما ختا

❀.... له غره سره ورځې [7] ❀ لوه [8] راغئ پښې یه سرې

❀.... لاندې اربښه ❀ باندې پر ښه ❀ بدن په کښې ❀ څلورې پښې = سکوږ، کیسوږ، کیشوږ

❀.... لـه پانـه سره ځم ❀ پتکی ول ول اچوم = متیازی، میچاړي، بولي

❀.... لـه پاسه راغه سره بلیا [9] ❀ په خوله یه که ځیږه بلیا = اوښ او ځوز

❀.... لالی راځي د پاسه ❀ غ... وهي په دواړه لاسه

❀.... لالی راځي له کښې ❀ غ... وهي په دواړه پښې

❀.... لوړه خره ❀ لوړه رونه

❀.... د «خامد خروټي خر خروړی سپی دئ.

❀.... له زوندو مړه ❀ لـه مړو زوندي زیږي ❀ دا څه شي دئ ؟ = چرګه، اګی او چیچې

❀.... لاندې کرښه ❀ باندې پرښه ❀ څلور پښې ❀ سهه (سا) په کښې = سکوږ، کیسوو، کیشږو، کیسپ

---

۱. علي ۲. شپول یې ۳. د یو کلي نوم دئ ۴. Táwi: په کاکړي لهجه کي د وزو و رمې ته توی (Táwáy) او و ډیرو رمو تـه بیا توي (Táwi) ویل کیږي ۵. skori : سکاره ۶. Pas: پسکی ۷. ورځې (wrǎje): باجړ، پسته اور باران ۸. lawá: لیوه ۹. بلا .

(م)

❁....مور د لور په نس کي ❁ آښه ! دا څه شی دئ ؟ = هندوانه [۱] ، هِندونه ، هندوانړه ، هِندوړه

❁.... ما ته ټالو [۲] ❁ سرې کمبلي به اودو

❁....میدان دئ ❁ رډی [۳] دي .. چښکی [۴] ده ❁ شین کُړم [۵] دئ

❁ پـه شین کړم کي شین لړم دئ = تـندی ، سترکي ، سونډه (پزه) خوله او زنه

❁....ته ما وته کالا چینې ❁ شنې به درکم ❁ کې په غلا چیچې

❁....مړ پروت ❁ مـا پـه بوت ❁ یو آوازې تـر خولـه خوت = توپک ، ټوپک ټـیپک

❁.... مور د پروته لکه بُوکه ❁ پلار د وروړه د غ... څوکه = هندوانړه (هندوانه ، هندونه) ، چاکو ، او یا پښه وکپی

❁.... ما وتر تا څو مځکي ❁ د سر دلګېدو مځکي

❁.... ما وتر کابله ❁ د کابل دروازه باد وښوروله

❁.... ما و تر کابله ❁ د کابل دروازه ما ورجوړوله

❁.... ما و تر کابله ❁ د کابل دروازه بله

❁.... ما وته کنداره [۶] ❁ د سرو غنمو داره

(و)

❁.... ونه ده ❁ ګوکنه ده .. په بېخ کي خُله [۷] پلنه ده ❁ په سر کې یو اتام دئ ❁ سې خورم کاپر [۸] کېړم [۹] ❁ سې نه خورم ❁ وړی کېړم = روزه ، روژه

---

۱. hindwana ۲. تـــال (ṭāl) ۳. frádә́y ۴. ciskә́y ۵. kuṛam ۶. کندهاره ۷. سره ۸.کافر ۹. کیېړم

❁.... ونـه ده ❁ كـوكنـه ده ❁ پـه ببخ كـي خُـلـه پلنـه ده ❁ پاڼكې (پاڼې) رنګو رنګ دي ❁ لركي يه تور لونګ دي = قران شريف

❁.... وربخې سره توره كه ❁ شپنه «ميا»را ټوله كه ❁ «پاتو» غومبر په زوره كه = تنا

❁❁❁(هـ)❁❁❁

❁.... هځي بځي ❁ اوبه ځي ❁ دبري نه ځي

❁.... هندو كركندو ❁ ماله راړه د «بغاوي» تمباكو

❁.... هو كله با هو كله ❁ پنډه ده د خرو كله

❁❁❁(ی)❁❁❁

❁.... ير جوړنګ ❁ ځلورې تاكه ❁ كه د، دا نه كه را خلاصه ❁ ستا پر پلار ده مور تلاكه (طلاقه) = غوا

سرچينې

دپښتو هغه خوندور آثار چي ما د «زريني پاڼكي» په دې برخه كي استفاده ځيني كړې ده، نومونه يې په دې ډول دي:

❁ ... د خلكوسندرې: ليكوال: استاد حبيب الله رفيع، خپروونكى: د افغانستان اكاډيمي د تاريخ او ادب ټولنه، چاپځاى: دولتي مطبعه، چاپكال: ۱۹۷۰ م، كابل

❁ ... پښتني افكار، ځيرنه او ليكنه: سيال كاكړ، خپرونكى: ليكوال پخپله خطاط: اروابناد نذير خيال، د چاپ ځاى: اسلاميه پريس، د چاپكال: جولايي ۱۹۶۹، كوټه

❁ ... ټكونه (د مازغو جنګ) ټولوونكى: همېش كل همېش،

خپرندویه ټولنه : عوامي کتب خانه ، چاپکال : نه لري ، پېښور

۞ ... پښتو قيصې : ټولوونکي او ليکونکي : اروابناد پوهاند صديق الله خان رښتين او اروابناد غلام رحمن جرار ، خپروونکی : پښتو ټولنه ، چاپخونه : عمومي مطبعه ، د چاپېدو کال : ۱۳۳۱ لمريز ، کابل

۞ ... ترينو : ليکوال : سيال کاکړ ، خپروونکی : پښتو ادبي دنيا ،د چاپ ځای : اسلاميه پريس ، د چاپېدو کال : جنوري ۱۹۷۸ م ، کوټه

۞ ... متخل : ليکوال : پروفېسر صاحبزاده حميد الله ، خپروونکی : پښتو ادبي بورډ ، خطاط : عبد الرحمن بابړ ، چاپځای : قلات پبلشرز ، د خپرېدو کال : ۱۹۸۹ م ، کوټه

۞ ... پښتو فولکلور کښې اړ : څېړنه او ليکنه : پروفېسر داور خان داؤد ، خطاط : سيد محی الدين هاشمي ، چاپخانه : جدون پريس ، د چاپ کال : جولايي ۱۹۹۷ م ،پېښور

۞ ... د پښتو د ولسي د ادب لارې ، ليکوال : دوست شينواری ، خپروونکی : پښتو ټولنه ، د چاپېدو کال : ۱۳۵۶ لمريز کال ، کابل

۞ ... فولکلوري ګېډۍ ، ليکوال : علي محمد منګل ، خپروونکی : پښتو ټولنه ، چاپکال : ۱۹۷۶م ، کابل

۞ ... د غرونو څوکې ، ليکوال : عبد الکريم پتنګ ، خپرندويه ټولنه : د کابل پوهنتون «د فلالوژۍ پوهنځی» چاپکال : ۱۳۵۹ لمريز ، کابل

۞ ... د پښتو شفاهي ادبيات (شکل او مضمون) ليکواله : غوټۍ خاورې ، خپروونکی : د افغانستان د علومو اکاډمي د ژبو او ادبياتو مرکز ، د خپرېدو کال : ۱۹۸۸ م ، کابل

۞ ... فرهنګ عميد دوهم ټوک ، مؤلف : اروابناد حسن عميد ، خپروونکی : مؤسسهٔ انتشارات امير کبير ،۱۳۸۴ ، تهران

۞ ... زما شخصي ياد دا ښتونه

فولکلوري کچکول

فولکلوري کچکول په ډېرو شيانو ډک سو
په کي ستــه غــوړي دعــاوي هــم ښــرواي

پښتــنـي نـومــونــه هـم پــه کـي ځـاي سـوي
لـقـبـونـه خـونـدي سـوي پـه کـچـکول کـي

فــولـکــلــوري بــدلــي هــم پــه کــي راغــلــي
يــا د نــاز نــومــونــه دلــتــه زېــرمــه سوي

فــولــکــلــوري کــېــي مـنـظـومـه مـي راوړي
پـه دا وجـه خـو کـچـکـول ښـايـسـتـه ايـسـي

يــا لــوکــانــي مــي راوړي پــه کــچــکــول کــي
ســيــال کــاکــړ دا ټــولــي کــړي دي لــه خــلــکــو

ښراوي (ښېراوي)

وښـراوو تـه څوک ځـان ټينګـواى نـه سي
د مـظـلـوم آواز رسيـږي تـر آسـمـانـه

پښتني فولکلور که له يوې خوا پخپله لمن کي ښايسته دعاوي را نغاړي نو د بلي خوا پخپله ويړه غېږ کي و ښرا وو ته ځاى ورکوي . زما په فکر د پښتني فولکلور په پراخه ساحه کي تر دعاوو ښراوي زياتي دي .ددې وجه شايد دا وي ، چي په پښتني ټولنه کي له هغه وخته ظلم ، جبر او تشدد را روان دئ . انصاف (Justice) مساوات (Equality) او وروګلوي (Brotherhood) زموږ په ټولنه کي وجود نه لري . نو له همدې جوره په پښتني ټولنه کي لوړي ژوري زياتي ليدل کيږي . هغه د کران شفيق العالم معذور يار درنه وينا ده ، چي وايي :

د ا دنيـا ده زوروړو لـره جوړه
معذور ياره ! دلتـه نـه پـر يږدي کمزوري

معلومداره خبره ده ، چي د هر عمل (action) عکس العمل (re action) وي . نو زما په فکر ښراوري د ظلم او جبر په نتيجه کي پيدا سوي دي . او دا وخت موږ د پښتو په لمن کي خورا زياتي ښراوي ليدلاى سو . او دا ښراوي د انسانانو د زهيرو زړونو ترجماني کوي . همدغه زهير زړونه دي ، چي رنګ په رنګ ښراوي تخليقوي . او بيا وروسته يې انسانان يو دبل په ضدا کاروي . ابو المعاني مرزا عبد القادر بېدل ځومره ښه ويلي دي :

بترس از آهٔ مظلومان که هنگام دعا کردن
اجابت از در حق بهر استقبال می آید

په پښتني فولکلور کي د ښراوو لويه ګټه دا ده ، چي پخپله ويړه لمن کي د کراني پښتو ړاز ړاز سوچه او لرغوني لغات را نغاړي . په پښتو کي ښراوي په پېخر دي . د پښتونخوا هر کوټ له ښراوو ډکه ډک دئ . که چيري د پښتو ټولي ښراوي را غونډي سي ، نو و موږ ته به د پښتو خورا ډېر نادر او پخواني توري په لاس راسي . د ښراوو همدغه نکه او خالص توري د پښتو قاموس په ليکنه کي له قاموس نويسانو سره کامله مرسته کولای سي .

د ښراوو د کولو يو ځانګړی انداز وي . ا لبت د ښځمنو او نرکاړو ښراوي يود بل سره توپير لري . ښراوي په هر انداز چي وسي ، د يوه وېښ او با وجدانه انسان ترا:trā (کرکه) ځيني کيږي . د ښراوو ژبه سوچه او د پښتو پر محاوره عين براره وي . ښراوي ښې دي که بدي ؟ دا قضاوت د ټولني پر هغه وګړو باندي پرېږدو ، چي همېشه پخپله ټولنه کي د ظلم ، جبر او نا سموالي په ضد د ظالمانو سره په مبارزه اخته وي .

د ښرا او ښرې پخواني شکلونه ښېرا او ښېرې دي . البت په کاکړي کي دغه دواړه ډولونه دجمعي په صورت کي د ښراګاني (Ṣárāgāni) او يا بيا د ښراکياني (Ṣárāgiani) لهجوي بڼه لري . په يوه کاکړی غاړه کي د ښرې (Ṣáre) کلمه په يوه ځانګړی انداز داسي خوندي سوې ده :

په تور سر په لخي پښې
ښرې کوم که قبلېدې

ښرې خو ببخي ډيري دي ، خو دلته د کاکړستان او د نورو پښتني سيمو ځيني ښراوي د نمونې په ډول وړاندي کيږي . البت د

کاکړستان ښراوي مي په «کاکړي : Kakari» کي په فولکلوري بڼه راوي دي . چي زياتره د ښاغلي خان محمد طالب جلالزي او قاري عثمان غني عبد الله زي په مننه وړاندي کيږي .

«ښړي ، ښیړي، ښراکاني = ښراکياني»

❁ خدای د دواړه داره چپه که ❁ الله د مال بې برکته که ❁ د ځلورو ځنکو په خواري خبر سې ❁ پر سرت (صورت) د ناسور پيدا سه ❁ ذلالت دله کوره مه وزه ❁ په غبرکو چشمانو ړوند سې ❁ کړد اهل بيت له پرېشانی مه سئ خلاص ❁ مرګ د، د بل په لاسه ❁ بُوټ (بُوټی) د وخېژه ❁ پربښه د وخېژه ❁ د مور پلار ازاري سې ❁ د ازار و پر بازار سې ❁ يه ، خدای د مزغی (مغزی) مات که ❁ يه ، په سترګو ړنده سې ❁ يه ، خدای د يوه مه سموه ❁ يه ، په خوله کږه سې ❁ يه ، مزغی د دړي وړي سه ❁ يه ، په پښو ګوډ سې ❁ يه ، سونډه د پرې سه ، سونډه د را پرې که ❁ يه ، خواره خستکه سې ❁ يه ، په سترګو کږه سې ❁ يه ، سر د تر ما سپين سه ❁ يه ، خدای د مُردار که ❁ يه ، دا سپيني سترکي د ووزه ❁ يه ، په غوږو کڼه سې ❁ يه ، زوی د ومره ❁ يه ، په پښو وچن سې ❁ يه ، خدای د روغ مه را وله ❁ يه ، د زوی زړه د په خوله سه ❁ يه ، په زړا مړه سې ❁ يه ، ږيره د وخريل سه ❁ يه ، برتونه د ورزړه ❁ يه ، د خوارو مله سې ❁ يه ، خواره خجله سې ❁ الله د در په دره که ❁ ای، الله د کار وچ و دروه ❁ يه ، په خوله کنګ سې ❁ ای ، کالی د پر در اور سي ❁ ای ، ميراث د پاته سه ❁ ای ، په سرت چنجن سې ❁ وی ، دا شکېدلی سر د خاري سه ❁ ای ، خدای د په دغی غضب اخته که ، سي غول بل در پاکيي ❁ ای ، پړتوګ د وخېژه ❁ ای ، ميراث د و ملايانو

تـه ور پاتـه سـه ❁ ای ، کپن د پر در اورسي ❁ وی ، سر د تر لاری لاندي سه ❁ تر پتي ولوړې ❁ قبر د له لړمانو ډک سه ❁ خدای د په هغه لوی ښامار وخوره ❁ د ستونه د پر در وښني ❁ د مزغي په درز اختـه سي ❁ خدای د وترټه ❁ رب د کندو کپر که ❁ بلیا د وخوره ❁ بلیا خوړلکي ❁ پښې د ماتي سه ❁ په پښو وچنه سي ❁ تر تله دي کیږدي کاڼي لاندي سه ❁ غوښي د ، د خاورو خوړندی سه ❁ ترټی د چپه سه ❁ کیږدی د ونړږه ❁ غوښي د چینجي وکه ❁ سور تیکری سي ❁ پر مینه د جارو تر سه ❁ کُوت د اړسه ❁ لیار د اړ سخر سه ❁ د زوی پر زنو وکرېږې ❁ د زوی پر زنو را وڅکیږي ❁ بیخ او ریښي دي وخیژه ❁ ستا د غمه مي دي خدای خلاصه کي ❁ بیخ او بتر دي وخیژه ❁ نور مي د ي نصیب خدای نه درسه کیي

دعاوي

پښتني فولکلور ښایسته په دعاکانو دي راپاتـه دا ومور تـه لـه پخوا څـه

دعا چي پـه پښتو کي يې جمع دعاوي او یا دعاکاني دي ، د دنیـا پـه ټولو ژبو کي خورا زیـات اهمیت لري . البت پـه ځینو ژبو کي دعاوي زیاتی او په په ځینو کي بیا یو څه کمي وي . موږ د ګراني پښتو پـه لرغوني او تایخي لمن کي ډیري ښایسته او رنګ پـه رنګ دعاوي لیدلای سو . زموږ دغه فولکلوري ورثه و موږ ته له خپلو پخوانیو نیکه ګانو څخه خولـه پـه خولـه او سینه په سینه را رسیدلې ده . دا وخت دعاوي د پښتني فولکلور یو خورا ویاړلی او رنګین څپرکی تشکیلوي . د دعاوو په جوړولو کي پښتنـي ښځمني د لویې برخي خاونداني دي . خو په دې

فولکلوري میدان زموږ نرکاڼي هم بې برخي نه دي . د دعاوو ژبه ډېره ساده ، سوچه او د پښتو په نکه تورو پسوللې ده .

پښتني دعاوي په آریایي دوره پوري اړه لري . پښتنو له هغه وخته یو و بل په دعاوونمانځلي دي . او دغه وختیره سلسله تر اوسه پوري په پښتني ټولنه کي ژوندۍ پاته ده . د هري د عا خپل خپله موقعه او محل وي . و کوښښیانو ته د مشرانو له خوا یو ډول او و ځوانانو ته بیا بل ډول دعاوي کیږي . د سپین سرو او سپین ږیرو دعاوي د زړه له بېخه را وزي . او پر انساني زړونو باندي یو ځانګړی اثر پرېږدي . پښتني ښځمني او سړي بیا وخپلو مساپر و ته ځانګړي دعاوي کوي . د هري دعا خپله ژبه اویو خاص رنګ وي . ښکاره خبره ده ، چي و پښتونخوا ته د اسلام د مقدس دین په راتګ سره پښتني دعاوو نور ښایست پیدا کړی دئ . حقیقت خو دا دئ ، چي موږ یو د بل و دعا ته محتاجه یو . نو راسئ ، دا لاندي دعاوی ولولو او پخپل ژوند کي یو و بل په ښو او خوندورو دعاوو یا د کړو :

دعاوي

۞ خدای د زرغونه درخته که ۞ د جنت ګل سې ۞ الله د ښه در وښیي ۞ د ښمن د خوار سه ۞ نېک سړی سې ۞ د بخت والی سې ۞ د مړو مېړه سې ۞ د سیالانو سر سې ۞ هره یوه د سمه سه ۞ د مور و پلار روزي سې ۞ پر مال د برکت سه ۞ پر ښه برابر سې ۞ ښه د نصیب سه، سره له یارانو دوستانو ۞ الله د سړی که . ۞ په رواکي د خدای زوند درکي ۞ پر ښه د مخ سه ۞ نېکي د عادت وګرزه ۞ عمر د ډېر سه ۞ کړدۍ د زرغونه سه ۞ مراندي د مضبوطه سه ۞ شینکی چمن سې ۞ الله دي زموږ په سترګو ښاده

وينه ۞ خدای دي زموږ په سترګو کمه مه وينه ۞ خدای دي آباد وينه ۞ خدای دي مل سه ۞ خدی دي زموږ په سترګو ښاده وينه ۞ خدای دي ښاده لره ۞ خدای دي د غمونو څه را وساته ۞ خدای دي د اولا غم نه درکيي ۞ خدای دي په هغه جهان هوسا که ۞ خدای دي په دواړو جهانو ښاد او آباد لره .

پښتني نومونه

پښتني نومونه د پښتني فولکلور يو خورا غني او لوی څپرکی تشکيلوي . دغه سوچه او نکه نومونه و موږ ته له خپلو پخوانيو نيکه ګانو څخه په ميراث کي راپاته دي . دغه لرغوني نومونه د پښتني چاپېريال ښه په زړه پوري نمايندګي کوي . پښتانه تر او سه پوري خپل اصيل او وطني نومونه خوښوي او پر خپل اولادونو باندي پخواني نومونه ږدي . د ساري په ډول : ۞ الڼ (Alaṇ) ۞ خانړ (x̌ānaṛ) ۞ پاندړ (Pāndaṛ) باجړ (Bājaṛ) ۞ رامڼ (Rāmaṇ) وړاندي کولای سو.

ښکاره خبره ده ، پښتني نومونه په دوه ډوله دي :

۞...... نرينه نومونه ۞...... ښځينه نومونه

پښتني نومونه نرينه وي که ښځينه ، دغه دواړه ډوله نومونه د پښتني ذوق ښکارندوی دي . دغه نومونه خورا ساده ، آسانه او په زړه پوري وي . پخواني آرياييانو پر خپلو اولادونو باندي همداسي نومونه ښوول . خو په مرور د زمان پښتني نومونه په اسلامي نومونو باندي واوښتل . اوس پښتني نومونه ډېر کم پيدا کيږي . د تور پيکی زرلښتي نازو ، مارزک (Mārzak) سنتيا (Sanátia) ژړک (žáṛak) او داسي نور... نومونه اوس چنداني پاته نه دي .

خو د يوه ملت په ژوند کي داسي نومونه خپل ملي ارځښت

هیڅکله له لاسه نه ورکوي .د یوه ملت بیدار مغزه وکړي وخپلو پخوانیو او لرغونو نومو ته د عزت په نظر ګوري . موږ باید پښتني نومونه خوندي کړو ، چي په دې ډول د سیدال خان ، ببرک خان ، شېرجان ، ارسلا خان ، عجب خان ، کلا خان ، قایم خان ، ساوڼ او مشو خان زاړه یادونه په تازه سي . دلته لاس ته راغلي یو شمېر پښتني نومونه تاسي ته د نمونې په ډول وړاندي کېږي :

❁✡❁

❁ مَزک (Mázak) ❁ بارس (Bāras) ❁ غوړی ❁ کوپر ❁ لاوټ (Lāwaṭ) ❁ سَوټ (Sáwaṭ) ❁ نوټی ❁ ناټی ❁ سوټی ❁ سوټې ❁ غونډی ❁ بډک ❁ مارزک (Mārzak) ❁ میر ❁ ښادو ❁ کلا متر ❁ سَټټُوت (saṭaṭut) ❁ پتکی ❁ مُونډې (Munde) ❁ چُوربېګ (čurbeg) ❁ بهار ❁ رنګه خاؤ ❁ چُڼ (cuṇ) ❁ سُونډی ❁ بادراؤ ❁ کوډی ❁ سربابښه ❁ غوځی (ǧujáy) ❁ خادام (x̌ādām)❁ مِشرک (mišrak)نانګه (nānga) ❁ خلټ) x̌álaṭ) ❁ نادک (Nādak) ❁ لاړې ❁ اوسپرین ❁ څاکر (cākar) ❁ کُوک (kūk) ❁ ارزان ❁ کرنجو ❁ ادو ❁ پټاس (pátās) ❁ سیدال ❁ بدال (Bádāl) ❁ بازار ❁ جنډا ❁ خیرت ❁ کاړې ❁ کارې ❁ ساټې ❁ باهو ❁ کناوېز ❁ پالېز ❁ تکلې ❁ ډونګرا ❁ کوچل (kočál) ❁ ښوون ❁ کاجک ❁ شنني ❁ اوړکی ❁ رودیون (Rodewán) ❁ مخان ❁ مېختر(mex̌tar) ❁ کوادی ❁ پیدو (Pidu) ❁ مچا ❁ زونی ❁ مَټ ❁ ازغی ❁ شرونی ❁ اومه ❁ مخی ❁ نی ❁ اګړ(Agaṛ) ❁ سنتیا ❁ ګډا ❁ ډاډا ❁ اوسپرین (osprin) ❁ خرکی ❁ لنډی ❁ خواږه ❁ چکن(čákan) ❁ صروتمن ❁

بټیار (Baṭyār) ❁ رغبولی ❁ ناړي ❁ ولڼ (wálaṇ) ❁ کاغی ❁ اواران ❁ بهرا (Bahrā) ❁ ایسوټ ❁ لاکي ❁ شل (šal) ❁ دادون ❁ بکو ❁ بهرا ❁ مشکنی، خروټی ❁ مری ❁ قلم ❁ کاکړ ❁ ناسر ❁ هوتک ❁ بلوڅ ❁ کلمتر ❁ توران ❁ شنبې ❁ چارشنبې ❁ مېخان ❁ غورټ (Ǧwáraṭ) ❁ کاریګر ❁ نرګوسه ❁ جیجک ❁ ختو ❁ ګانډو (gāndo) ❁ لنډو ❁ ککل (kákāl) ❁ کلانتر ❁ کونک (kǝnák) ولړ (walar) ❁ ککی ❁ غانبل ❁ رامڼ ❁ جړ ❁ بګوټ (Bagwáṭ) ❁ لاویر (Lāwir) ❁ کاړې ❁ باکلی (Bāklāy) باسوره ❁ چاخی ❁ توګی (Togǝ́y) ❁ ماچک (Māčak) ❁ خانړ (xanaṛ) ❁ پاندړ (Pāndaṛ) ❁ الڼ (Alaṇ) او داسې نور...

د ناز نومونه

پښتانه چې د لرغوني تهذیب (Civilizatoin) او پخواني تمدن (ancient culture) خاوندان دي، همېشه یې پخپله ټولنه کې و اجتماعي ادبوالو ته په درنه سترګه کتلي دي. نو همدغه وجه ده، چې په پښتني ټولنه کې و مشرانو ته تل د مشرانو او کشرانو ته همېشه د کشرانو په نظر کتل سوي دي. په یوه کورنۍ کې کشران همېشه و مشرانو ته په خپل اصلي نامه نه وایي. او نه یوه ناوې پخپله خسرګنۍ کې خپل لېورونه، ایندرندي او نور... پخپلو اصلي نومونو یادوي، بلکې پر ټولو باندې د ناز نومونه ږدي. البت په مرور زمان په ښارونو کې دغه فولکلوري دودسوکه سوکه پر ختمېدو دئ. حقیقت خو دادئ چې اوس ببخي یو چپه باد رالوتی دئ، وکورو، چې پرمخ به لاڅه پېښېږي؟ دلته ځیني «د ناز نومونه» د نمونې په ډول وړاندې کېږي.

په مینه یې و لولئ او تېرو ختونه دِر په یاد کړئ :

د ناز نومونه

✪ نازک ✪ نازکه ✪ ګرانک ✪ لونګین ✪ ملنګین ✪ لالک ✪ کُلیالک ✪ صورتمن ✪ ښایسته ✪ نازولې ✪ برېښمین ✪ لونګ ✪ لونګین ✪ خیالمن ✪ لویان ✪ لوجن ✪ ببک ✪ خیالور ✪ څونېور ✪ ګلان ✪ ورېښمین ✪ زړکی ✪ خانان ✪ زردار ✪ نازولی ✪ خوږه کی (x̌wáẓákáy) ✪ خان آغا ✪ جان آغا ✪ شاه آغا ✪ شېرین آغا ✪ ګران آغا ✪ ښه کاکو ✪ آغا ✪ آغا جان ✪ آغا میر ✪ آغا شربن ✪ قند آغا

لوګاني (لوړي)

په کاکړي کي لوګاني (Logāni) چي مفرد یې لو (Lo) ده ، د ګراني پښتو د لوړي (Loṛi) او لوړه (Loṛa) مترادف کلمات دي . البت په پارسي کي د پښتو و همدې فولکلوري اصطلاحاتو ته سوګندها او د مفرد په صورت کي سوګند (Sawágand) ویل کیږي . موږ د دنیا په زیاترو ژبو کي لوګاني لیدلای سو ، خو په پښتو کي لوګاني د شمېر لحاظ ببخي ډیري دي .

لوګاني چي د پښتني فولکلور یو زرین باب تشکیلوي ، و موږ ته له خپلو نیکه ګانو څخه په میراث کي راپاته دي . د پښتو د غه فولکلوري پانګه د پښتنو په ټولنیز ژوند کي خورا زیات اهمیت لري . اولنیو پښتنو چي به یو وار لو (Lo) یا په بله ژبه لوړه (Loṛa) وکړه ، نو بیا به پر خپله پښتو ټینګ ولاړ وو . نو همدغه وجه وه .چي یوه پښتانه به د بل پښتانه ولو (Lo) او لوړي (Loṛi) ته په درناوي کتل . خو له بده مرغه

، زموږ په دې ساينسي زمانه کې د پښتنو لوکانې بې ارځښته کرځېدلي دي . اوس هر سړی يو و بل ته په چم کې دئ . هيڅوک د هيچا په لو (Lo)او يا لوړه (Loṛa) اعتبار نه سې کولای . نر هغه دئ ، چې خپل غرض يې تر سره کئ .

د پښتني فولکلور زياتره لوکانې په اسلامي دوره پورې اړه لري . البت تر اسلام وړاندې لوکانې ډيرې کمې پاته دي . دا چې لوکانې زموږ د نيکه کانو فوئکلورې ميراث دئ ، موږ په خورا درنه ستر که ورته کورو . لوکانې د ساده پښتنو سوکندونه دي . ژبه يې کليوالي اوپه سوچه تورو او نکه محاوراتو پسوللې ده . البت ځيني لوکانې پخپله لمن کې وخوږ جنو لغاتو ته هم ځای ورکوي . دلته يوشمېر لوکانې (لوړې) د نمونې په ډول وړاندې کيږي . ويې لولئ او د اولينو پښتنو يادونه په تازه کئ :

✿ پرما د حورې مورسي ✿ د خورو د مور زنا ده ✿ په ذات د ربي قسم دئ ✿ د طهٔ تکی دئ ✿ په سيلا سل مه قسم دی ✿ زما کليمه د، د کاپر سي ✿ زما د خدای په ذات قسم دی ✿ زه به د نبي امتي نه يم ✿ نبي د زما له شپاعته بېزاره سي ✿ د بابک طلاق دئ ✿ د نيکه طلاق دئ ✿ پر ما د مور زايپه سي ✿ په لا اِله ✿ زما د په ور نيکه قسم وي ✿ زما د خدای دواړي چپي کي ✿ له موره سره زنا ده ✿ رېره را وخريه... په دا ک... کې راکښېږده ✿ په رېره کې متيازې را وکه ، ستا په متيازې يې رالنده که ✿ زما د په نبي قسم وي ✿ ما د ماجت ووهي ✿ ما د مسيد ووهي ✿ ما د رب سل سيپارې قران ووهي ✿ ما د نه تنکيه قرانونه ووهي ✿ زما د په «خلېزې نيکه» قسم وي ✿ زما د په «سنځر نيکه» قسم وي ✿ زما د په ذات د خدای قسم وي ✿ سونډه را پرې که ، په ک ... کې را کښېږده ✿ پرتوک را وکاږه تر دا سرې را وتړه ✿ زما د په «نانک»☆

قسم وي ✿ د لور په زنا که مه دا کار کړی دی ✿ د زوی زنا ده ✿ زما د په دا راکړي رزق قسم وي ✿ زه د هندو سم ✿ په «نانا» مه دی ✿ زه به د کیراړ (kirāṛ : هندو) زوی یم ✿ ما د خدای بې ایمانه تر دنیا تر کي ✿ پر ما د خدای دا راکړی رزق و دروي ✿ سوډر دسم ✿ ما د خدای د آخري زمانې له ملایانو کي ✿ زما د خدای مخ له قبلې واړوي ✿ زما د په دا کړي دین ښه نه کړي ✿ زه به هندو یم که پاته سوې ✿ خدای به مه ته یې که پاته سوې ✿ کې ته نبي رالېلی وې که پاته سوی ✿ کـه دا دنیا ستا لـه رویه پیدا سوکي ده ، که پاته سوې ✿ زه بـه ستـا لـه دغه ډ ... پیدا یم ✿ زمـا پـه ادې کي به تـا را اینښې وي که پاته سوې ✿ کُرا (kura: قران مي) ده که پاته سوې ✿ ما به ږیره خریلې وي که پاته سوې ✿ ما به کلیمه پر تا ویلکي وي ✿ ایته ، ته زما زوړ زوی سې ، پاته نه یې ، ماښام به کورو ✿ ته به زما پر مور سپور یې که پاته سوې ✿ زما ږیره به د سپي پر ک .... شنه وي که پاته سوې ✿ زه به له دغه پلاره نه یم پیدا ، له خره به پیدا یم که پټاه سوې ✿ په دغه سره مړی که پاته سوې ✿ پر ما د نالت وي که پاته سوې ✿ زه به سرکوزی یم که پاته سوې ✿ زه به د سپي (خره ، خر جدال، خر جدال ، عورت کوسي) زوی یم که پاته سوې

☆ حضرت میا عبد الحکیم کاکړ ، چي په خلکو کي د « میا صاحب » ، « نانا صاحب » او « نانک» په درنو نومونو خورا زیات شهرت لري .

ټکيه کلامونه

تکيه کلامونه د دوو تور و څخه مرکب دي ، تکيه او کلامونه . په لغت کي تکيه و بالښت يا په بله ژبه و سرووږد ته وايي . دغه راز کلامونه د کلام جمع ، چي معنا يې په قاموس کي ګايونه ا و يا په بل عبارت خبري دي . خو په اصطلاحي ژبه تکيه کلام و هغه ځانګړو تورو او يا و هغه وړو جملو ته ويل کيږي ،چي يو سړی يې د بل سړي سره د خبرو په وخت کي کاروي .

دا يو څرګند حقيقت دئ ، چي د دنيا د زيا ترو ژبو ويونکي پخپلو خبرو کي مخصوص تکيه کلامونه لري . ا و هر سړی د خپل ځانګړي تکيه کلام او يا تکيه کلامونه په مرسته (Support) و خپلو خبرو ته ادامه ورکوي . که څه هم په خبرو کي تکيه کلام مناسب نه ښکاري . او نه چنداني ښه عادت (good habit)دئ . خو بيا هم خلک خپل دغه ناوړه عادت نه سي پرېښوولای . حقيقت خو دا دئ ، چي هيڅوک و خپل تکيه کلام ته ملتفت نه وي . او که چيري يو سړی وخپل تکيه کلام ته متوجه کړې ، نو هغه به سم د لاسه دغه درته ووايي : چي ما داسي ... او يا داسي ... هيڅکله نه دي ويلي . خير ... تکيه کلام اوس د انسانانو ضرورت ګرځېدلی دئ . البت د ځينو انسانانو تکيه کلام لنډ او د ځينو د بيا ببخي اوږده وي .

تکيه کلامونه د ټولو پښتنو يوه فولکلوري ورثه ده . او دغه شفاهي پانګه و موږ ته د اولينو پښتنو څخه په ميراث کي راپاته ده . که څه هم تکيه کلامونه مهمل توري وي او چنداني معنا نه ښندي ، خو انسانان يې د يو ضرورت په خاطر پخپلو خبرو کي کاروي .

ما په کاګړستان او ځينو نورو... پښتني سيمو کي « تيکه کلامونه »

پلتلي او يو شمېر مي لاس ته راوړي دي . دلته ځيني تکيه کلامونه د نمونې په ډول وړاندي کيږي :

۞ باقي مانده ۞ باقي دواړه ۞ وا د روېده ۞ سر دړې خلاص سو ۞ سر د ړر خلاص سو ۞ الله نبي د خيرکي ۞ باقي درته يايم ۞ باقي د وتا ته وويل کړي ۞ باقي يو من دو اړه ۞ که زوندی څوک سي ول ۞ پوه سوې ۞ بس پوه سوې ۞ ليا ګای دئ شاکی دئ ۞ اهې ! په وپهېدې ۞ کنه بابا ۞ پاته سوي دي ۞ بس وروره ۞ باد له هغه ، نه بې له خدايه ۞ منه دواړه ۞ که خير وی ۞ باقي مانده پسي راتېر سئ ۞ هغه ده ، څه يې درته ويل ۞ په ګای ورسبدې ۞ په ورسېدې ۞ په پوه سولې ۞ و تاته مه د ولړ (wálaṛ) کړي ۞ پسي راتر مه دسې ۞ سر د په وګرزېدئ ۞ بله ۞ بلې ۞ زي ۞ ماسه ۞ منه ۞ تيته ۞ زياته ۞ صاحبه ! باقي ۞ نوکواندي ۞ وينې ۞ ينې ۞ بس بيا نو ۞ هو، که زندکي سوکي وای ۞ باقي له خيره سره ۞ زياتي بلاکی ۞ وتاته د ويايم ۞ غوړ دسته ۞ راترسې ۞ باترسې ۞ باقی من ۞ پاته سوی دئ ۞ ورته مه د وويل سي ۞ ويل کړي ۞ الوی الوی ۞ وښ وښ ۞ المه د يي ۞ قسم مه نه دی ۞ الا بالله ۞ خلاښ (ښځينه) ۞ مطلب دا ګای ۞ وا د رېدو ۞ وسپين ورور ته د ووايم ۞ سپينه وروره ۞ مطلب دا ګای دئ ۞ نو دا ۞ ګای ۞ نو بيا ۞ نو بيا دا ګای داسيؤ ۞ باقي که خير سوی وای .او داسي نور...

منظومې ګپې

ګپه (Gapa) مفرد او جمع يې ګپې (Gápi) دي . چې البت د کاکړو په يوه بله فولکلوري اصطلاح کې و همدې ګپه ته ورسه (wrása: وراشه) او د جمعې په صورت کې ورسې (wráse: وراشې) ويل کيږي . د پښتني فولکلور دغه ځانګړې ډول د کاکړستان په کلتوري حوزه پوري اړه لري . د مسابقې (Competition) دغه فولکلوري سندري ډيري لرغوني دي . په کاکړستان کې به دغه منظومه سندري د دوو کسانو په مايين کې د سوال او جواب په صورت کې ويل کېدلې . او پخوانيو خلکو به په همدغه سندرو ځپل وختونه ګو ډول .

د کاکړو دغه منظومه ګپې د پښتني فولکلور يو بېل ځپرکى تشکيلوي . موږ له همدغه منظومه ګپو څخه د کاکړو د شاعرانه صلاحيت په ښه ډول اندازه لګولاى سو. څرګنده دي وي ، چې يوه ګپه به هغه وخت پاى ته ورسېده ، چې په دوو کسانو کې به يو مات سو .

دغه منظومني ګپې د کاکړو په سوچه پښتو کې جوړي سوي دي. د مسابقې په دې شاعرانه ګپو کې به دواړو خواوو زورونه لګول ، چې برياليتوب يې په برخه سي . بالآخره به په ګپه ګپه کې يو مات او بل به بريالى سو . خو څرګنده دي وي ، چې د ګپې په ورستيو شېبو کې به دواړو خواوو په پوچو شعرونو پيل وکړ ، چې په نتيجه کې د ګپو په فولکلوري لمن کې خوږجن کلمات ژوندي پاته سول .

زموږ په دې روښانه او ساينسي دوره کې د ګپو ځاى راډيو (radio)، ټېليويژن(television) ، انټرنيټ (internet) او موبايل(mobile) ونيو . پخوانى ګپې نه خو اوس د چا په ياد دي . او نه يې اوسني خلک جوړ وي . پخوانيو پښتنو د ساتېري دپاره وسايل نه

درلود . همدغه منظومي کېږي وې ، چي خلکو به خپل زړونه خوشاله او بيداره په ساتل . په پای کي د کاګرستان د منظومو کېو څخه يو شمېر خوندوري نمونې د کلا سيف الله د کران زين الله ميرزيي په مننه و تاسي ته وړاندي کيږي :

سړی او هلک

سړی : هلکه ! کولک د سوی دئ په اور
وخورې پلار و مور

هلک : هلک ول : کولک مه سوی دئ په اور
يو ته را صدقه سې
درې څلورليا دغه ستا له کاله نور

سړی : ده ول : مالیا نازولې
غ... د، و ، م ... په م...

هلک : هلک ول : ای د ليا هغه نياز دئ
اکا ستا عورته وغ... هغه کور

مېره او هلک

مېره : هلکه ! وخورې پلار او مور
څنکه يه سڅلی (سوڅلی) يې په اور

هلک : هو، يو ته تر را قربان سې
درې څلور ليا ستا د کاله نور

مېره : ای خو د ليا زړه را باندي وسوئ
غ... د ، و ،م... په م ...

هلک : ای خو د ليا نياز (ناز) دئ
ستا عورته و غ ... هغه کور

لقبونه

لقبونه خوږه برخه د فولکلور ده
معطره په دې پانګه پښتونخوا ده

د کاکړو په فولکلوري اصطلاح لقبونه (Laqábuna)یا په بله ژبه کسرونه (kasruna) چې البت ځيني پښتانه ورته سروکي (Sáruki)او ځيني ږ خلک يياورته نيمکۍ (nimák^ə y) وايي ، د پښتني فولکلور يو ځانګړی او لرغونی ډول دئ . دغه فولکلوري پانګه زياتره په اتڼونو اويا بيا د ښاديو په نورو محافلو کي د لنډيو (ټپو : ṭapo) په ملتيا ويل کيږي .

• لقبونه چي د پښتني فولکلور يو خورا خوندور او ښايسته ځپرکی تشکيلوي ، و موږ ته له تيرو وختونو څخه په ميراث کي را پاته دي . د پښتو دغه بادي پانګه بې سواده پښتنو جوړه کړې ، چي پراخه لمن يې په رنګينو مطالبو او ښايسته لغاتو پسوللې ده . حقيقت خو دا دئ ، چي يو لقب تر هغه بل لقب په زړه پوري او د ستايلو وړ دئ .

له ښه مرغه زياتره لقبونه د « سروکي » په نامه پښتنو اديبانو په ځانګړو آثارو کي خوندي کړي دي . په دې باره کي د شمس الادباء استاد حبيب ا لله رفيع ، جناب علي محمد منګل ، ګران محمد عارف غروال ، ښاغلي لال باچا ازمون او د نامتو څېړونکی ګران زلمي هېواد مل هڅي دستايني وړ دئ .

البت د لومړيتوب دغه لوی وياړ د « پښتو ټولني » په برخه سو ، چي د پښتني فولکلور په دنيا کي يې اول وار په ۱۳۳۵ لمريز کال د « پښتني سندري » په دوهمه برخه کي يو زيات شمېر لقبونه (سروکي) د « نيمکۍ» يا « کسرونه » په نامه راوړي او په الفبايي ترتيب يې خوندي

کړي دي . دغه راز په سهېلي پښتونخوا کي ښاغلي سيد خير محمد عارف پخپل کتور کتاب «داتڼ ناري» کي د پښتو «۳۸ کسرونه» زېر مه کړي دي . د نوموړي ليکوال دغه خوندور زيار د ستايلو او منني وړ دئ.

د لقبونو جوړښت او تقطيع

لقبونه يا په بل عبارت د اتڼ خونډور کسرونه د جوړښت په لحاظ يو د بل سره توپير لري .ځيني لقبونه لنډي (short) او ځيني بيا اوږده(long) وي . خو د اتڼ دغه ټول لقبونه د پښتو په ځانګړو ملي اوزانو کي جوړيږي . اوپه حقيقت کي د هر لقب بېل خوند او جلا رنګ وي . د لقبونو په جوړولو کي دپښتنو ښځمني او نر کاري دواړه برخه وال دي . اود پښتو دغه ځانګړي کسرونه نرکاري او ښځمني پخپلو خپلو اتڼونو کي لقبونه د ټپو(لنډيو) په ملتيا په يو خاص انداز سره وايي .

د لقبونو ژبه خوږه، پسته او د پښتو په سوچه تورو پسوللې ده . البت په لقبونو کي سيلاييزتوپير له ورايه معلوميږي . او موږ و دې ښکاره توپير ته څه کوټلې قاعده نه سو ټاکلای .

دلته د ځينو لقبونو تقطيع د څېړونکو او ويونکو د لارښوني او اسانتيا په خاطر وړاندي کيږي يو څه ورته ځير سئ :

(١)

ژړ ګل مه يې ❁ پټ پټ د ساتمه ❁ کا ګل مه يې

١	٢	٣	۴	❁	١	٢	٣	۴	۵	۶	❁	١	٢	٣	۴
ژړ	ګل	مه	يې	❁	پټ	پټ	د	سا	ته	مه	❁	کا	ګل	مه	يې

(٢)

پاس نمر ختلی دئ ❁ وخت د سحار ګاه دئ ❁ «بابا صاحب» له تللی دئ

١	٢	٣	۴	۵	۶	❁	١	٢	٣	۴	۵	۶
پاس	نمر	خه	ته	لی	دئ	❁	وخت	د	سه	حار	ګاه	دئ

١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨
با	با	صا	حب	له	تله	لی	دئ

۞﴿۳﴾۞ دا تور پیکی ۞ پاس پرتندي پرې که ۞ دا تور پیکی

۱	۲	۳	۴	۞	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۞	۱	۲	۳	۴
دا	تور	پې	کی	۞	پاس	پر	تن	دي	پرې	که	۞	دا	بور	پې	کی

۞﴿۴﴾۞ زړه مه سوئ ذرې ذرې ۞ خدایه جانان رالوئ

۱	۲	۳	۴	۵	۞	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
زړه	مه	سوئ	ذرې	ذرې	۞	خدا	یه	جا	نان	را	و	لې

۞﴿۵﴾۞ ړنګه بنګه ۞ چته ولیاړه د یار له ځنګه ۞ اوبه یه راړوې له لوړه ګرنګه

۱	۲	۳	۴	۞	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸		۹
ړن	ګه	بن	ګه	۞	چه	ته	و	لیا	ړه	د	یار	له	ځن	ګه

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
او	به	یه	را	وړې	له	لوړ	ګه	ړن	ګه

﴿۶﴾ پر غرو واوري اوريدي ❁ دلته باران دئ

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	❁	۱	۲	۳	۴	۵
پر	غرۍ	واو	رې	او	رې	دي	❁	دل	ته	با	ران	دئ

﴿۷﴾ باغـوانه ياره!

۱	۲	۳	۴	۵
با	غوا	نه	يا	ره

﴿۸﴾ کودر ته ځم

۱	۲	۳	۴
کو	در	ته	ځم

﴿۹﴾ د شنو ونو سرونه

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
د	شنو	و	نو	سه	رو	نه

د لقبونو غوري نموني

ما پخپل وار د زريني پانگی په دې قيمتي برخه کې د پښتني اتهونو يو شمېر په زړه پوري لقبونه زېرمه کړي دي . په دې لقبونو کې زياتره ما د نامتو سندر غاړي گران درېش کاکړ او ښاغلي زين ا لله ميرزيي څخه ليکلي دي . زه د نوميالي شاعر ښاغلي درویش کاکړ او گران زين ا لله ميرزيي د مرستي منندوی يم . کور يې ودان او پرځواني يې برکت . دلته دالاندي لقبونه ددې دواړو درنو وروڼو په مننه ستاسي و درانه حضورته وړاندي کيږي :

❁(۱)❁

« ليلو » لښته ده ❁ لښته د انار ❁ کمکو مسته ده

❁(۲)❁

پاس نمر ختلی دی ❁ وخت د سحار گاه دئ ❁ « بابا صاحب » له تللی دئ

❁(۳)❁

زړه مه سوئ ذرې ذرې ❁ خدايه جانان رالوې

❁(۴)❁

دا تور پيکی ❁ پاس پرتندي پرې که ❁ دا بور پيکی

❁(۵)❁

«سردارو » ❁ رو روګل راوړه ❁ «خمارو» ❁ رو روګل راوړه

❁(۶)❁

راځې که ځم ❁ ځم د غرو سروته ❁ يا نه راځم

❁(۷)❁

باد راوالوت ❁ درختي ښوري ❁ شمال را جاروت

(۸)

سندر[1] زار ✿ تور لونګ دانه دانه

(۹)

ژړ ګل مه يې ✿ پټ پټ د ساتمه ✿ کا ګل[2] مه يې

(۱۰)

ړنګه بنګه ✿ چته وليا ړه د يار له ځنګه ✿ او به يه راړوې له لوړه ګړنګه

(۱۱)

داشنې دانې ✿ بيا پرلمن کش که ✿ وړې دانې

(۱۲)

«سيلوجاني» وليا ړه سه خوله راوړه ✿ جار پر يار ګراني ✿ ګډۍ[4] د ګلو راوړه

(۱۳)

هيلۍ له دريابو رالې[5] ✿ جار سم، جار سم، جار ✿ شنې کوترې له باغو رالې

(۱۴)

پر غرو واورې اورېدې ✿ دلته باران دئ

(۱۵)

هله، غل دلته دئ ✿ سپينه خوله يه يووړه ✿ ناست و دېواله ته دئ

(۱۶)

راځم له ګلو ✿ لمن مه ډکه ✿ پاشم له ګلو

---

۱. Sandar: په اصل کې سمدر ۲. ځيني خلک په دغه لقب کي «چار ګل» او ځيني بيا «اوربل» وايي. ۳. ولاړه ۴. ګېډۍ، غُنچه، ګلدسته ۵. راغلې

۱۷

کلی تاته پر پرېږدم ✿ وطن تاته پرېږدم

۱۸

ګرده وره ستا يم جانانه! ✿ تو له به در جار سم زما ياره

۱۹

نه راځي خوب نه راځي ✿ ماځيارت[1] له بوزه ✿ خوب پر پلنګ نه راځي

۲۰

تنکه ګلې تنکه ده ✿ سپينه خوله يه راکه ✿ نجلۍ له سينې تنکه ده

۲۱

وه جانانه! ✿ پرېږده د «کابل» سيلونه ✿ اې جدايي ګرانه

۲۲

چارګله! بل اورونه ته وړې ✿ پېزوانه

۲۳

درزی[2] دئ ✿ اوړ اوړ باران دئ ✿ شرنګی دئ

۲۴

ربه! توبه ✿ ګل مه[3] زړکی يو وړئ له خوبه

۲۵

ما ګل راوړی ✿ جار، له شينکی باغه ✿ ما نن راوړی

۲۶

ما نن وليدې ✿ ای ژړ پېزوانه ✿ پاروند[4] جوړ بدې

۲۷

مخ راواړوه ✿ شين خال را ښکاره که ✿ پيکی واړوه

---

۱. زيارت ۲. drázáy : دربی ۳. مي ۴. پارون، پرون

۲۸

راولوتې ✿ ای د سحار باده ✿ را جاروتې

۲۹

توره ماره! ✿ ای ژړه د غاړه ✿ توره ماره

۳۰

وړی[1] جوړه که ✿ سپین غمی پر کښېرده ✿ پر «راجا» زرګرې[2] جوړه که

۳۱

د زیړو[3] ګلو باغه ✿ وی ✿ د زیړو ګلو باغه ✿ وی د زیړو

۳۲

راځې که ځمه ✿ وی ✿ لرې وطن دئ ✿ بیا نه راځمه

۳۳

«خاوک[4]» ته ځم ✿ خاوک لرې وطن ده ✿ بیا نه راځم

۳۴

وی ✿ «ببرو» ✿ په ګل مینه ده

۳۵

دي اتڼ سر بـه چتـې وړینـه ✿ «مـایرو» ✿ وی ✿ «ازو» ✿ لونګینه ده

۳۶

وی ✿ نوابه!

۳۷

باغوانه یاره

---

۱. اوړی ۲. زګریې ۳. ژړو ۴. x̌āwak

(۳۸)

«یادم» ✿ «درخو» ✿ ولاړې

(۳۹)

ای ارمان ✿ زیړو ګلو باغ ته راسه

(۴۰)

ازوګل ده ✿ دي انارو

(۴۱)

کانه ✿ جانانه !

(۴۲)

ما ګل راوړئ

(۴۳)

ګودر ته ځم

(۴۴)

واړوئ لاسونه ✿ راواړوئ

(۴۵)

د شنو ونو سرونه

(۴۶)

جګ سه له پالانګه ✿ چرګو ناري کړي ✿ خوب به بیاوکې ✿
جار، جار، جانانه

فولکلوري بدلي

فولکلوري بدلي ډيري په زړه پوري
ټولي کړي سيال کاکړ دي دا له خلکو

فولکلوري بدلي هغه لرغوني سندري دي، چي د پښتني فولکلور يو غوره څپرکي تشکيلوي. په لره او بره پښتنونخوا کي داسي خوندوري بدلي ډيري جوړي سوي، چي جوړونکي يې معلوم نه دي. د بې سواده پښتنو دغه فولکلوري پانکه تر اوسه پوري د خلکو په سينو کي خوندي پرته ده. زياتره بدلي ورکي دي. لږو ډيري چي پاته دي، هغه هم د ورکېدو په حال کي دي. په دغه بدلو کي د طنز (satire)او مزاح (Humour) خوندور مطالب له ورايه معلوميږي

فولکلوري بدلي د پښتو په سوچه تورو پسوللي دي. او دا بدلي پخپله ارته لمن کي و راز راز مطالبو ته ځای ورکوي. ما د پښتنو د بې سواده وروڼو څخه ځيني فولکلوري بدلي راټولي کړي دي، چي دلته ستاسي د خولې د خوند د بدلولو په خاطر وړاندي کيږي:

۞ کاک ۞

بخت مه بيدار ږي[۱]
کاک مه[۲] پرڅلوره روانږي[۳]
پړتوک[۴] مه پسي راټول کئ
کاک مه وينو د «سنځرنيکه» پرڅلي
ما ول: کاکه! کاکه! چيري ځې؟ (سرچينه: خدای نظر جلالزي مشهور په تور اکا)

۱. بيدار يږي ۲. مي ۳. روانيږي ۴. پړتوک

ملا

د ملا خوله ده مزغاړی [1] — خپله خوري د بل د غواړي
سي [2] جنګ سي د ډبرو — ملا پټ کئ په کمبلو

(منبع : خدای نظر جلالزی)

ملا

ملا ملا غوړي دي — ږغ مه لرئ سړي دي
ملا ملا مار دئ — د زړو مړو کار دئ

(په حواله : د خدای نظر جلالزي)

---

۱. mazǧāṛay : مز غاړی د کاکړو په فولکلوري اصطلاح د پسونو او سېرليانو له پوستونو څخه چي کومي بنياني (baniani) جوړي سي ، نو د دوی په ژبه ولويی بنی ته کل (Kál) و منځوی ته بنی (banə́y) اوبيخي کوشنی ته بيا مزغاړی (mazǧāṛay) وايي. خو څرګنده دي وي، چي پخپله په « مزغاړي » نومي توري کي « د : dá» موجود ، خو د وخت په تېرېدو سره غورځېدلي دئ . و بنی ته په پارسي کي انبان (anbān) او و کوشنی بنی ته بيا انبُنچه (anbūnča) ويل کيږي . ۲. څي ،چي

مېږک

مېږک دئ نه دئ اسان
چې بې وزني [1] هر خسمان

د مېږک په ملاکې بند دئ
توپکې [2] اګر بند دئ

پنځه پنځوس کارتوسه
همېشه باسي په ښکار

مېږک دئ نه دئ اسان
چې بې وزني هر خسمان

د مېږک يو کارخانې دي
عجبه يې درستې دي

سحار مردان [3] را ووزي
جنګ ته باسي مشينان

مېږک دئ نه دئ اسان
چې بې وزني هرخسمان

(په حواله : د اروابناد عبد الحکيم باخزيي)

سوړسک

سوړ سکه ! باچهي دي سوه بلنده
پر سرو اوښو يه راوړې د « ميونده»
په ژړنده دي ګرکی وکئ ګوزکه

(په حواله : د حاجي فضل محمد خان نورزي)

طالب

طالب چې خيره ټوله کي
خوله ورته کڅوړه کي

نس ورته جوال کي
طالب دي خدای مُردار کي

طالب

طالب چې خيره ټوله کي
دا خوله ورته کڅوڼه کي

دا نس ورته تاغارکي
طالب دي خدای مُردار کي

---

۱. وژني ۲. توپک يې ۳. سحار مردان

چرندک

چرندک د وازکو ډک ✿ مورې بي بي ✿ پلارې ازبک
✿ تا غیم ✿ تاکت غیم ✿ تاکت په بلوڅي غیم ✿ مور دي په پنجي غ...
✿ بند پر بند ✿ علي بلند ✿ میرې ډیري ✿ شپولې تنک
(هلمند ولایت)
✿ سمنو[1] مور دي منو ✿ که خدای د دې واره را شین کې ✿ مور دي کال پر کال کوو
(کندهار ولایت)

ښاخ کُراخ برېتونه☆

ښاخ کُراخ برېتونه پر میدان کوي جنګونه
دغه یو برېتې د زمري دئ ماته نه وړي له میدانه
مر مه سې خالي ځوانه

☆...... دغه پورتنی فولکلوري سندره به و هلمند ته راغلي غزنیچي (ğazniči) ملنګ ویله، چي پوستین به یې په غاړه او پر آس باندي به سپور ؤ . دې ملنګ به پکر کاوه . او خلکو به ودې نازولي ملنګ ته اوړه، د پرسندې (لاندي) کترې او نغدي پیسې ورکولې .

۱. samánu: حلوهٔ سمنک

فالونه

ښه فالونه را ټول سوي دي له خلکو
په سمسوره کرونده چي د پښتو ده

❁❁❁

په فالونو پسي نوکان زما دي وتلي
بريالی سوم بريالی سوم په دې کار کي

❁❁❁

پښتني فولکلور غني په ملغلرو
کې ټول کړي خواريکښ د زمانې ځوک

❁❁❁

«ناسران» خو دغه پانګه «پالې» بولي
خوندي سوې په همت د سيال کاکړ دي

❁❁❁

د دې لاري لوی مخکښ «استاد رفيع» دئ
چي ټول کړي لومړي وار ده دي فالونه

د فالونو پیدایښت

فالونه چې د پښتني فولکلور په سمسور ګلستان کې د فولکلوري ادب یو درونډ باب تشکیلوي ، له زړې زمانې څخه و موږ ته خوله په خوله او سینه په سینه د خپلو ښځمنو څخه را پاته دي . دغه ښځینه فولکلوري پانګه د غاړو ، لنډیو ، کیسیو او یا بیا د «اتڼ» د «نارو» غوندي لرغوني تاریخ خونه لري ، البت د اټکل له ر ویه ویلای سو ، چې د فالونو پیدایښت په اسلامي دوره کې سوی دئ . او دا وخت پر دې خوندوري پانګې باندي په سوونوکلو نه تېر سوي دي .

د فالونو جوړونکي او ویونکي

دا خو یوه منلې خبره ده ، چې د پښتني فولکلور زیاتره ډولونه ښځمنو جوړ کړي دي . او حقیقت دا دئ ، چې د پښتو په کرني ادب (Folk Literature) کې زموږ د بې سواده ښځمنو ونډه بېخي لویه ده ،چې یو ژوندی مثال یې فالونه دي .

د پښتني فولکلور دغه خوندوره او په زړه پوري برخه په اسلامي دوره پوري اړه لري . د دې بادي پانګې جوړوونکي او ویونکي پښتنې ښځمني دي . دوی فالونه په خوورا مهارت جوړوي او بیا یې د برات په شپه وایي .

د فالونو ځانګړي مطالب

فالونه چې د ښځمنو په ساده ، خوږه او روانه ژبه جوړیږي ، دغه لاندي مطالب پخپله درنه او پسته غېږ کې را نغاړي :

❁ ... فالونو د پښتو ډېر پخواني او زاړه توري پخپله زرینه لمن کي خوندي ساتلي دي، چي البت د تورو په دې زړه ذخیره کي ځیني دا وخت بېخي متروک دي . د مثال په ډول خرلنډه (x̌arlanda)، دېوس (dewas) لمباتو (Lambātu)،ګوجي (guji)ګرکنډه (Karkánda: لویه ډبره) او داسي نور ...

❁ ... د فالونو یوه لویه برخه په دیني مطالبو او اخلاقي ګایو ښایسته ده . د ساري په ډول د ا لاندي فالونه وګورئ :

ښه نمونځ کي ښه اودس — خدای به ورکي سپین د پوس
راکـــاړه یــــه تــروری

❁ ... د فالونو یوه برخه بیا په طنزیه خبرو ډکه، چي یوه خوندوره نمونه یې په دې ډول ده :

چـــا و دي چـــاودي پښـي — یـو مـن خــاوري پــه کښـې
نـــاوي را وکـــاړه کـــنـــکـــړ

اویا دا فال :

کـــاره پـوري پـچـــه — لــه خـواری دي ... وچــه
راکـــاړه یــــه تــروری

❁ ... داچي فالونه ښځمني جوړوي ، نو ځکه یې ژبه سوچه ، پیرایه یې ښایسته او به درنو محاوراتو او ورځنی پښتو پسوللې ده .

❁ ... د فالونو په زرغونه لمن کي ځیني ټولنیز او طنزیه ګایونه هم ځای سوي دي.

❁ ... دغه راز د پښتني فولکلور په دې خوندور ډول کي بې سواده ښځمنو د پښتو خورا سوچه او معیاري قافیې کارولي دي . د مثال په ډول دا لاندي فال وګورئ :

د کښـې رالــه کــرکـنډه — یو پـایڅـه اوږده بلـه یې لنډه
راکـــاړه یــــه تــروری

د فالونو ځانګړې کسرونه

فالونه که یو بیتیزوي او که یا یو نیم بیتز وي، د پښتو هر فال په یو ځانګړي کسر (kasr) پای ته رسیږي . البت په فالونو کي قبیلوي، لهجوي او یا بیا سیمه ایز توپیر لیدل کیږي . د مثال په ډول د فالونو دا لاندي کسرونه وګورئ:

❁ ... راکاږه یه کنګڼ ❁ ناوي را وکاږه کنګړ ❁ را کاږه یه ترورۍ ❁ راکاږه یه که ستة او داسي نور ...

سیمه ایز فالونه یو وبل ته سره ورته دي

پښتانه د تاریخي پښتونخوا په هره سیمه کي چي پراته دي، فولکلوري مواریث یې سره شریک دي . د مثال په ډول « فالونه » د ټولو پښتنو یوه ګډه ملي اثاثه ده . دغه فالونه په « میدان وردګ » کي جوړ سوي دي ، که په « مقر» کي ، په « پکتیا » کي جوړ سوي دي که په «کندهار» کي ، په کاکړستان کي جوړ سوي دي اوکه یا« د ناسرو ښځمنو» جوړ کړي دي ، دغه زرینه فولکلوري پانګه د پښتنو د ښځینه ادب یو خورا لوی اوخوندور څپرکی تشکیلوي . ټول پښتانه وخپلي دې درنې اثاثې ته د قدر په نظر ګوري .

پښتانه چي په جغرافیایي لحاظ د لویي تاریخي پښتونخوا په بېلا بیلو سیمو کي پراته دي. نو همدغه وجه ده ، چي ددوی فولکلوري پانګي یو دبل سره سیمه ایز توپیر لري ،البت سیمه ایز فالونه یو وبل ته بېخي سره ورته دي . زما په خیال د پښتونخوا د یوې سیمي ځیني فالونه په مرور د زمان و یوې بلي سیمي ته رسېدلي دي . نو همدغه وجه ده ، چي په داسي فالونو کي موږ لږ و

ډېر لهجوي بدلون ليدلای سو . خو په مجموع کي ټول فالونه په يوه ځانګړي چوکاټ کي دننه جوړ سوي دي . او و هر چاته پخپل لحن اوکړدود کي خوند ورکوي . د مثال په ډول دلته ځيني فالونه وړاندي کيږي ،تاسي د دې لاندي فالونو و سيمه ايز توپير ته نوکی نوکی ځيرسئ :

لـــنـــډه ده خـــر لـــنـــډه   يوه پايځـه اوږده بله يه لنډه
راکـــــاږه يــــــه تــــوررې

۞۞۞

د کښـي رالـــه کـــر کـــنـــډه   يوه پايځـه اوږده بله يه لنډه
نـــــاوي را وکــــاږه کـــنـــکـــړ

۞۞۞

چـــا و دي چـــاودي پښـــې   يـــو مـــن خـــاوري پـــه کښـــې
نـــــاوي را وکــــاږه کـــنـــکـــړ

۞۞۞

چـــا ودي چـــاودي پښـــې   يـــو مـــن خـــاوري پښـــکـــې
را کـــــاږه يــــــه تـــــروری

۞۞۞

دي جـنـت انـکـور پـاخـه سو   مـــا لاس وروړی نـــه ؤ
دوی پـخـپلـه راکـاږه سو   راکـــاږه يـــه کـــه ستـــه

۞۞۞

دي جـنـت انـکـور پـاخـه دي   چـــا لاس وروړی نـــه ده
دوی لـه خپلو راکـاږه دي   راکـــاږه يـــه تـــروری

۞۞۞

پـــه دېـوال پـوري ولاړې   لـــه تـــابَـز متيـــازي ولاړې

راکاږه یه که سته
جو مایت پوري ولاړې   له تاثیر متیازي ولاړې
راکاږه یه تروری

په پښتني ټولنه کې د فالونو ارځښت

پښتنو چې بازارونه او ښارونه نه وو لیدلي . په غرو او رغو کې یې ژوند کاوه . د اوسني تهذیب څخه لیري او د معاصر تمدن په الفبا لا نه وو خبر . نو په داسي وخت کې د فالونو خپل خوند ؤ . په پښتني ټولنه کې فالونو ارځښت او خاص اهمیت درلود . ښځمنو به فالونه اچول او خپل بختونه به یې پر کتل .

بیا وروسته د پښتو په لیکني ادب کې باقاعده شاعرانو او لیکوالانو « منظومي او منثوري فالنامې » ولیکلې . و دغه آثارو ته پښتنو د قدر په نظر وکتل . په دغه زمانه کې د « فالنامو» بازار خورا ګرم ؤ . په تېره بیا خلکو د رحمان بابا و عرفاني دیوان ته زیاته عقیده درلوده . په ایران کې خلک تر اوسه پوري و حافظ شیرازي ته کلکه عقیده لري . ایرانیان نر دي که ښځي ټول و « دیوان حافظ » ته خورا خوشبین دي . خپل قسمتونه پر ګوري . او له دې « عرفاني کلام » څخه بختور فالونه راباسي .

دغه راز په پښتني ټولنه کې فولکلوري فالونه خورا زیات ارځښت لري . هغه پښتانه چې تر اوسه پوري تر ښار و دباندي په غرو او رغو کې ژوند کوي ، و فالو ته ټینګه عقیده لري . دوی تر اوسه پوري فالونه اچوي . او ځانونه په دې وسیله خوشاله ساتي . پښتنې ښځمني و « ښه فال » ته په ښه نظر او و « بد فال » ته بیا په بد نظر ګوري . دوی همېشه خپله نېکمرغي او بد مرغي په فالونو کې لټوي .

د فالونو جوړښت او تقطیع

زیاتره فالونه د فني جوړښت په لحاظ یوبیتز او یو نیم بیتز وي . خو په دواړو صورتونو کي ځانګړي کسرونه ورسره تکرار یږي . البت د فالونو مسری ځیني وخت لنډي او ځیني وخت بیا اوږدي وي . موږ د بېلا بیلو فالونه و جوړښت ته یو خاص قاعده او کلیه نه سو ټاکلای . دلته د ځینو فالونو و تقطیع ته ستاسي علمي نظر را جلبوو:

یوبیتیزه فالونه

چاودي چاودي پښي ✿ یو من خاوري پښکې ✿ را کاږه یه تروري

۱	۲	۳	۴	۵	✿	۱	۲	۳	۴	۵	۶
چاو	دي	چاو	دي	پښي	✿	یو	من	خاو	ري	پښ	کې

۱	۲	۳	۴	۵	۶
را	کا	ږه	یه	ترو	ري

شین زرغون بالښت ✿ د مکې په لوري رغبښت ✿ را کاږه یه تروري

۱	۲	۳	۴	۵	✿	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
شین	زر	غون	با	لښت	✿	د	مه	کې	پر	لو	ري	رغبښت

۱	۲	۳	۴	۵	۶
را	کا	ږه	یه	ترو	ري

کمیس یه خێری ده په لري ❁ خدای بێ وکندێ د سرو زرو په ستنێ ❁ راکاڕه یه تروری

١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨	❁	١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨	٩	١٠	١١	١٢
که	میس	یه	خێ	ڕي	ده	په	له	لري	خدای	بێ	و	کن	دێ	د	سرو	ز	رو	په	ست	نێ

١	٢	٣	٤	٥	٦
را	کا	ڕه	یه	ترو	ری

دي زێڕي غوا مێرمنێ ❁ نُور دي اوري له لمنێ ❁ راکاڕه یه تروری

١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	❁	١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨
دي	زێ	ڕي	غوا	مێر	مه	نێ	❁	نُور	دي	اور	ري	له	له	مه	نێ

١	٢	٣	٤	٥	٦
را	کا	ڕه	یه	ترو	ری

یونیم بیتیزه فالونه

دي جنت انګور پاخه سو۞ ما لاس وروړی نه ؤ ۞ دوی پخپله راکاړه سو۞ راکاړه یه که سته

١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨	۞	١	٢	٣	٤	٥	٦	٧
دي	جه	نت	ان	ګور	پا	خه	سو	۞	ما	لاس	ور	و	ړی	نه	ؤ

١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨	۞	١	٢	٣	٤	٥	٦
دوی	په	خپه	له	را	کا	ړه	سو	۞	را	کا	ړه	یه	که	سته

جنت پوتي پوتي۞ پیغمبر يي راخوړيړي ۞ مخي پټ پخپل پټکی۞ راکاړه یه که تروری

١	٢	٣	٤	٥	٦	۞	١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨
جه	نت	پو	تي	پو	تي	۞	پي	غم	بر	يي	را	خو	ړي	ړي

١	٢	٣	٤	٥	٦
را	کا	ړه	یه	ترو	ری

د برات په پنځلسمه شپه فولکلوري مراسم

هسي خو د انسانونو په ژوندون کي یوه یوه شپه قیمتي اوخورا د قدر وړ ده . خو د اسلامي عقیدې له رویه د شعبان المعظم پنځلسمه شپه چي د پښتنو په اصطلاح « ښه شپه » بلل کیږي ، خلک یې په خورا درنو مراسمو نمانځي . د پښتني ټولني ټول وګړي ودې « ښې شپې » ته په ډېره درنه سترګه ګوري . زیاتره پښتانه د شعبان المعظم و پنځلسمي مبارکي شپې ته شابرات (شبِ برات) وایي . او ځیني پښتانه یې بیا « پنځلسی» بولي .په دغه مبارکه شپه دپښتنو په هر کور کي اووه توکې خواړه پخیږي . دوی په دې عقیده دي ، چي په دغه مبارکه شپه د انسانانو رزق زیاتیږي . زیا تره پښتانه دغه مبارکه شپه په عبادت کي را تېره کړي .

په پښتني ټولنه کي د « ښې شپې » یوځانګړی خصوصیت دا دئ، چي پښتني ښځمني دغه مبارکه شپه په فولکلوري سندرو نمانځي . دپښتو دغه مخصوصي سندري د « پالې : Pale» یا په بله ژبه د « فالونو : Falunu» په نامه یادیږي . او په پښتني ټولنه کي د فالونو مراسم یوځانګړی ترتیب لري ، چي په لاندي ډول دئ :

په « ښه شپه» د کلي انجوني ، پېغلاني او سپین سري د یو چا په کور کي سره را ټولي سي . بیا وروسته دغه ښځمني یوه ماشومه انجلۍ و لمبوي . نوي کالي ور په غاړه او د ناوي غونډي یې سینګار کړي . بیا دوی پر دې ماشومي باندي ښایسته شال یا ټیکری واچوی . او بیا یې په خورا درناوي پر یو مخصوص ځای باندي کښېنوي .

بیا وروسته ناستي ښځي را ولاړي سي ، په یوه منګي او یا په یوه لوښي کي خوا پاکي اوبه واچوي . او بیا هره یوه په دغه منګي اویا

لوښي کي خپل خپل يو شی لکه : بنګړي ،والی ، کوتکه (انګشتری) ، کوتمی (انګشتانه) ، چلی ، کلي ، د سر سيخ او يا يو بل شی ... واچوي . بيا وروسته دغه ناستي ښځي سنګی يا هر هغه لوښی چي دوی خپل خپل شيان په کي اچولي وي ، را واخلي ، د ماشومي په څنګ کي يې کښېږدي . بيا ماشومه له دغه لوښي او يا منګي څخه يو ـــ يو شی را باسي . اوهغه ماشومه و ناستو ښځمنو ته يې ورښکاره کوي . او هره ښځه خپل اچولی شی په نېک فال باندي نيسي .او هره ښځه چي «نېک فال » يې را ووزي ، نو هغه پر « ښو » باندي نيسي . زړه يې په خوشاله او د زړکي ارمان يې په وخېژي . او د کومي ښځي چي « بد فال » را ووزي ، نو هغه پر « بد » نيسي . او په زړه کي يې کرکه ځيني پيدا سي . مثلاً: دا لاندي فالونه د « ښو» او « بدو» قسمتونو ترجماني کوي :

❁ ... دي جنت انګور پاخه سو ❁ مالاس وروړی نه ؤ ❁دوی پخپله را کاږه سو ❁ راکاږه يه که سته

❁ ... دسره اتلس مېړمني ❁ اتلس يخ که درلمني ❁ ناوي را وکاږه کنګړ

او يا بيادا فالونه :

❁ ... پر سر دي څپری ❁ اور دي واخله ککری ❁ راکاږه يه که سته

❁ ... چا ودي چاودي پښي ❁يو من خاوري په کښي ❁ناوي را وکاږه کنګړ

زه د محلي رواياتو په استناد دا ويلای سم ، چي د کاکړو ښځمني د فال تر اچولو وړاندي، لومړی وار يوه ښځه درې ځله کلمه طيبه : لا الـه الا الله محمد رسول الله وايي . او بيا وروسته دغه فولکلوري سندره داسي زمزمه کوي :

❁ ... واچوئ پالونه ✿ چي خدای ټینګ کي تناوونه

او بیا چي ناستي ښځي هر فال وایي ، نو د هر فال سره دا کسر چي : ✿ « راکـاږه یـې کنـګـڼ» تـکراره وي . البت د ناسرو ښځمني بیا پخپلو فالونه کي ✿ « راکاږه یه تروری» او د کندهار ښځمني بیا ✿ « ناوي راو کاږه کنګر» د کسر په ډول کاروي . البت د نورو پښتنو د فالونو کسرونه به شاید بل ډول... وي ، چي و ماته نه دي را معلوم . نو ځکه خو دلته له لیکلو څخه پاته سول.

څرګنده دي وي ، چی پښتني ښځمني په « ښه شپه » اودسونه تازه کړي . او بیا تر سحار پوري ناستي وي ، خپل نفلونه کوي . چي څه وخت د سحار نمونځونه وکړي ، نو بیا وخپلو خپلو کورو ته سره ولاړي سي . په دې پورتني ترتیب د برات د ښځلسمي شپې نیکمرغي شپې او ځانګړي مراسم د خوشالیو په ملتیا پای ته ورسیږي .

فالونه په چاپي آثارو کي

فالونه چي د پښتني فولکلور یو ویاړلی اوخوندوږ باب تشکیلوي ، تر دا وخته پوري یې ځیني په زړه پوري نمونې د پښتو په چاپي آثارو کي خوندي سوي دي ، چي دلته دغه کټور او خوندور آثار په لنډ ډول وتاسي ته دروپیژنو :

۱. د خلکو سندرې

د پښتني فولکلو ر په سمسوره دنیا کي د جناب استاد رفیع د غه پورتنی اثر هغه دروند او کټور فولکلوري مخزن دئ ، چي لومړی وار ادبوالو د دې زرین کتاب په طلایي پاڼو کي تر شمېره «۱۰» لاندي « فالونه » ویني .

جناب استاد رفیع پخپله څلور مخیزه لیکنه کي فولکوري فالونه په ډېر ښه ډول څېړلي او وخلکو ته يې د پښتني فولکلور په دنیا کي لومړی وار وروپېژندلي دي . نو ځکه خو استاد رفیع د فالونو په میدان کي د اولیت حق لري . دغه راز دپښتنو دې لوی لیکوال او منلي څېړونکي د خپلي خوندوري لیکني په پای کي« ۲۵ فالونه» د نمونې په ډول اوله پلا و ادبوالو ته وړاندي کړي دي . د استاد رفیع دغه ابتدايي زيار او ژور کار دزیاتي ستاینې وړ دئ .

څرکنده دي وي ، چي د استاد رفیع دغه خورا په زړه پوري او کټور اثر « د خلکو سندرې » په ۱۳۴۹ لمریز= ۱۹۷۰ میلادي کال د افغانستان اکاډیمي د تاریخ او ادب ټولني خپو رکړی ، چي د هر چا د استفاده وړ کرځېدلی دئ .

۲. پښتني فولکلور

د شمس الادباء جناب حبیب الله رفیع را وروسته سیال کاکړ دوهم لیکوال دئ ،چي « ۳۸ نوي فالونه» يې له ښځمنو څخه را ټول کړي او بيا وروسته يې دغه تازه فالونه پخپل پورتني اثر کي زېرمه کړي دي . نوموړي لیکوال پخپله اووه مخیزه لیکنه کي فولکلوري فالونه د څېړني په ملتیا راوړي دي .

د سیال کاکړ دغه ۸۸ مخیزه کتاب په ۱۹۷۱ میلادي کال د کوټي « پښتنو ادبي شپول »د نوموړي لیکوال په شخصي لګښت خپورکړی دئ .

۳. د غرونو څوکي

په پښتنو ادیبانو کي ښاغلی عبد الکریم پتنګ هغه لیکوال دئ،

چي پخپل دې پورتني كتاب كې يې د «فالونه» ترعنوان لاندې ځيني نوي فالونه راوړي او په ښه ډول څېړلي دي .د ګران پتنګ دغه غوره كتاب په ۱۳۵۹ لمريز كال د كابل پوهنتون «د فلالوژي پوهنځي» چاپ كړى دئ .

۴. د پښتو شفاهي ادبيات(شكل او مضمون)

غوټۍ خاوري پخپل وار په دې پورتني كتاب كې فولكلوري فالونه د نورو سر چينو او مأخذونو په وسيله څېړلي دي . زموږ ددې پياوړي ليكوالي درې مخيزه ليكنه ګټوره او د قدر وړ ده . دغه پورتنی اثر په ۱۹۸۸ ميلادي كال په كابل كې خپور سوى دئ .

فالونه په كندهار كې

كندهارد پښتني فولكلور يوه خورا لرغوني او سمسوره حوزه ده . په دې وياړلې حوزه كې دپښتني فولكلور ډېر ډولونه جوړ سوي ، چي يو له همدغو خوندورو ډولونو څخه «فالونه» دي . دلته د خپل ګران او صميمي ملګري ښاغلي حاجي فضل محمد خان نورزي په مننه يو شپږ په زړه پوري «فالونه» د نمونې په ډول وړاندې كيږي ، چي د كلتوري او تاريخي كندهار نمايندګي په وسي :

(۱)

تـــلاكـــه تـــلاكـــى پـر سـرې بـوخـچـكـى

نـــاوى راوكـــاږه كـنـكـر

(۲)

مـــه ځـغـلـه پـر كـاره خـداى بې دركي پـر كـراره

نـــاوي را وكـــاږه كـنـكـر

(۳)

د سره اتلس مېرمنې   اتلس يخ که در لمنې

ناوي را وکاږه کنکر

(۴)

آسمان سو درې ورې   را ولوېدې د سرو زرو لکړې

ناوي را وکاږه کنکر

(۵)

آسمان سو لارې لارې   را ولوېدې د سرو زرو هينداري

ناوي را وکاږه کنکر

(۶)

در ماجت در شا ولاړې   اور دي ولګوئ ولاړې

ناوي را وکاږه کنکر

(۷)

چاودي چاودي پښې   يو من خاوري په کښې

ناوي را وکاږه کنکر

(۸)

د کښې راله کر کنډه   يو پايڅه اوږده بله يه لنډه

ناوي را وکاږه کنکر

يادونه : د پښتو درانه او مشر ليکوال جناب محمد ولي ځلمي د خپل کتور کتاب «کندهار» چې د کابل «موسسهٔ انتشارات زوري» په۱۳۵۱ لمريز کال خپورکړی دئ ، پر مخ ۲۶۸ باندي د «فالونه» تر عنوان لاندي يو څه خبري کړي او بيا يې څلور فالونه بې د څه حوالې» د نمونې په ډول داسي راوړي دي :

... د مکې پر سپين بامونه ❁ پنې وکاږه را درومه

❁ ... د کندهار انار پاخه دي ❁ ښاخونه يې په دې لوري کاږه دي

❁ ... ای نجلی ای نجلی ❁ښایسته مېږه غواړي

❁ ... د کلي په سر توښ دئ بادې ښوروي ❁ روزي يې خدای ورسوي

ځرکنده دي وي ، چې په دې پورتنيو فالونو کې« لومړی» او «دوهم »فال د جناب استاد حبيب الله رفيع دکتاب « د خلکو سندرې» پر ۱۲۱ مخ باندې کټ مټ همداسې ثبت سوي دي . البت په «ځلورم» فال کې د کندهار درانه ليکوال محترم محمد ولي ځلمي لاس وهنه کړې ده . دغه «ځلورم فال» کران روزي به خدای ور رسوي استاد رفيع د خپل مستند او معتبر اثر « د خلکو سندرې» پر ۱۲۲ مخ باندي داسې خوندي کړی دئ :

❁ ... د کلا پر سر توشی دئ ، باد يې ښوروي ❁ روزي به خدای ور رسوي

پاته سو ، د جناب محمد ولي ځلمي پخپل « کندهار» نومي کتاب کې دا لاندې فال :

❁ ... ای نجلی ، ای نجلی ❁ ښایسته مېږه غواړي

زما په اند دغه پورتنی مازې شی ... ؟ هر څه چې دئ ، وي به ، خو فولکلوري فال نه سي کېدلای . ځکه چې په دې ساختګي شي ... کې نه خو د فولکلوري فال شعري زور سته . او نه د فالونو په ځانګړو چوکاټونو کې ځايېدلای سي .

حقيقت خو دادئ ، چې په « کندهار » نومي کتاب کې راغلي «درې فالونه »په اصل کې د وردګو د کلتوري ناوې دي ، نه چې د کندهار . خوکشکي چې د پورتني کتاب ښاغلي ليکوال جناب محمد ولي ځلمي پخپل اثر «کندهار» کې د کران استاد حبيب الله رفيع د چاپې کتاب « د خلکو سندرې » حواله ورکړې وای .

د لومړیتوب ویاړ

فالونه چې د پښتني فولکلور یو ځانګړی ډول تشکیلوي، له ډېره وخته دغه فولکوري جواهر د خلکو په سینو کې زېرمه پراته ول. یوازې ښځمنو به د برات په شپه استفاده ځیني کوله. د پښتني فولکلور ټولوونکي او څېړونکي د پښتو د کړني ادب په دې ورکې او پټې خزانې بېخي خبر نه وو، فالونه د کندهار په چاپېریال کې دود ول، خو د علامه نوري غونډي انسان لانه سو پر پېښ، چې د پښتني فولکلور دغه درنه او قیمتي پانګه یې راټوله کړې او بیا یې څېړلې وای.

خو خیر ... بالآخر شمس الادباء ګران حبیب الله رفیع د فالونو پر ورکه خزانه باندي د ورد‌ګو په پښتني چاپېریال کې پېښ سو. کروېړنه او پلټنه یې پسې وکړه. او ښې ډېرې او خورا په زړه پورې نمونې یې لاس ته را ورې. په دې ډول د استاد رفیع د لومړیتوب ویاړ او لوی افتخار په برخه سو، چې د پښتني فولکلور په ویړه دنیا کې تر هر چا د مخه یې فولکلوري فالونه راټول کړل. او بیا یې د خپلې خوندورې څېړنې په ملتیا پخپل ګټور کتاب «د خلکوسندرې» کې د«فالونه» تر عنوان لاندي ادبوالو ته وړاندي کړل.

پالې (Pāle : فالونه)

دا «فالونه» فیض الله دې را ټول کړي
فولکلوري ادب د ده په زیار ښایسه سو

ناسران چې په غلجیو پښتنو کې یو لوی ټبر دئ، د پښتني فولکلور په بېلا بیلو پانګو کې برخه وال دي. دوی پخپله فولکلوري اصطلاح و فالونو ته «پالې: Pāle» وایي. دغه فولکلوري پانګه د

ناسرانو ښځمنو جوړه کړې او همدوی يې ساتندوی دي .

د ناسرانو پښتو ډېر سوچه ، پسته ، خوږه او د پښتو په ډېرو نادرو او ښايسته تورو پسوللې ده . ما د ناسرانو« پالې» د دوی په ژبه ليکلي او بيا مې د زريني پانګې په دې برخه کې زېرمه کړې دي .

زه د فيض الله خان ناسر مننندوی يم ، چې په بوري کې زما دې نيازمن ملګري له ښځمنو څخه زما په غوښتنه « پالې » را غونډه کړې او بيا يې و ماته په ورين تندي را سپارلې دي . دا وخت فيض الله خان زموږ و ستاسي په مابين کې نسته ، خو د هغه خنده رويه ورځ به زما تل په ياد وي . پروردګار دې دغه ګلالی انسان پخپل ابدي کور کې په آرام وساتي .

څرګنده دې وي چې پروفېسر فيض الله خان ناسر د ۲۰۱۱ ميلادي کال د اګست پر ۲۱ نېټه نا ببره له دې نابودي دنيا څخه جامې کت کړلې . دغه ښايسته انسان مې هر وخت و سترګو ته جګ ولاړ وي. خدای دې ښه ورسره وکړي .

دغه راز د « پالې » په دې ورکه او لاس ته راوړې خزانه کې د بوري د هستوګي ښاغلي عبد العزيز ناسر ونډه هم شامله ده . د ارواښاد فيض الله خان د « پالې » په لويه فولکلوري پانګه کې زما د نيازمن شاګرد ګران عبد العزيز ناسر د « لسو» په شاوخوا کې فالونه شامل دي . زه ښاغلي عبد العزيز ته کوروداني وايم . ژوندی دې اوسي .

ډالۍ : د « زريني پانګې » د « پالې » خوندوره، په زړه پورې او درنه برخه خواږه ملګري ځواني مرګ پروفېسرفيض الله خان ناسر ته ډالۍ سوه . اروا دې ښاده وي .

د پالي زريني نموني

۱

لنډه ده خر لنډه   يوه پايخه اوږده بله يه لنډه
راکاږه يه تروري

۲

چاودي چاودي پښې   يو من خاوري پښکې[1]
راکاږه يه تروري

۳

جنت انگور پاخه دي   چالاس وروی نه ده[2]
دوی له خپلو راکاږه دي   راکاږه يه تروري

۴

کور تر شا تِلتک[3] ده   له زړې سپين رېږي[4] ورک ده
راکاږه يه تروري

۵

ښه نمونځ کې ښه اودس   خدای به ورک کې سپين ديوس[5]
راکاږه يه تروري

۶

کور تر شا چاينکه   دا له رنو[6] لمباتو[7] ډکه
راکاږه يه تروري

---

۱. په کښې ، په کې ۲. دئ ، دې ۳. tiltak : برستن ، کجن ۴. سپين سرې
۵. dewas: ديوسه، ديبسه ،لويسه (lwesa) جوسه (jawsa) ،
مښخلی ۶.ra ṇu:رونو ۷. Lambātu: مسريو

(۷)

وزي نيـــنيــــوزي[۱] پتيره مړي خوري سترکي دي وزي

راکـــاږه يـــه تـــروری

(۸)

تـر کـلا واوړه پيـا را واوړه کلاوې لستوڼې ډک له ګلو راوړه

راکـــاږه يـــه تـــروری

(۹)

مـه غـورځـه تـر کـاره خدای بې درکي پر کراره

راکـــاږه يـــه تـــروری

(۱۰)

ته په خوراسان[۲] زه په دمان[۳] داسي به سره ورسو لکه مزي د کرېوان

راکـــاږه يـــه تـــروری

(۱۱)

تـر کـاسـه لاندي کُوجي دي کُوجي نه دي پيغمبر صاحب نمسي دي

راکـــاږه يـــه تـــروری

(۱۲)

جـنـت پـوتـي پـوتـي پيغمبر يې راخوړيږي[۴]

مخـې[۵] پـټ پـخپـل پـټـکي راکـــاږه يـــه تـــروری

---

۱. ننوزي: niniwázi ۲. خراسان ۳. دامان: dáman ۴. cūrizi: کښته کيږي ، تاکيږي ، شوه کيږي ، شېوه کيږي .۵. مخ يې

(۱۳)

اسمان سو دړي وړي تې[۱] راولوېدې، دې[۲] سرو زرو لګړي
راکاږه یه تروری

(۱۴)

کمیس په څیري ده په لري[۳] خدای بې وکنډې دي سرو زرو په ستني
راکاږه یه تروری

(۱۵)

سرو زرو داني ما په پچو[۴] کې میندې
راکاږه یه تروری

(۱۶)

تندکیه بُخڅکیه له سرو زرو لپونیه
راکاږه یه تروری

(۱۷)

مه بښوره په دُوړه پېښوری لنګی دي پاته سه پرپُوله[۵]
راکاږه یه تروری

(۱۸)

مه کرزه په غره کي خدای بې درکي[۶] پخپل وره کي
راکاږه یه تروری

(۱۹)

جُومایت[۷] پوري ولاړې[۸] له تاثیر متیازي[۹] ولاړې
راکاږه یه تروری

---

۱. te: تر، در ۲. di: د ۳. Lári: ۴. Páčo: پُوچو ۵. Pula: کُل ۶. ki: درکړي ۷. jumāyat: جماعت، ماجت، مسید ۸. ولاړیې ۹. میچاړي، بولي

(۲۰)

زه نــاستــه دي كــور خــوا تــه زيږ[1] ختكي راغئ دِما[2] خواته

راكـــاږه يـــه تـــروری

(۲۱)

پـه اسمان كي ده يو ستوری ځيني ورک ده دي كام[3] لوری

راكـــاږه يـــه تـــروری

(۲۲)

ستــر كـــه دي ږنـده ده تر[4] تــه پنډه سر ه كلـه ده

راكـــاږه يـــه تـــروری

(۲۳)

دي زيـږي غـوا ميـر مـنـي نُور[5] دي اوري لــه لـمـنـي

راكـــاږه يـــه تـــروری

(۲۴)

كـه اور لـږونـی پـه اور كي اورلـږونی كـه پـلانـی ... تـه خـدای زوی وركُو

مـوږ بـه وركـو سر تـږونـی راكـــاږه يـــه تـــروری

(۲۵)

چـــا تنـی مـي غـورزي دي پلاني .. تنی مي غورزي

خـدايـه مـر ي مـه كـي دي كـوز دي اوازي[6] كـرزي

راكـــاږه يـــه تـــروری

---

۱. zer: ژړ ۲. dima: زما ۳ . قام، قوم ۴. tar: در ۵. nur: روښنايي ۶. آوازيي

(۲۶)

که بُوتی دي راده[1] په غاړه بوتی   پلاني ... ته کوزده وکئ
سي[2] پې[3] واچوو مخ پوتی   راکاړه یه ترورۍ

(۲۷)

مسله[4] سوه غوړي غوړي   پلانی ... ته ایمان ورکې
سي موړ یایو[5] خدای نغوړي[6]   راکاړه یه ترورۍ

(۲۸)

پُښی[7] وخته پُه[8] ونه   توده څپیړې[9] وخوړه په کونه
راکاړه یه ترورۍ

(۲۹)

له پاسه مسله راله   په کل عالم خوره راله
راکاړه یه ترورۍ

(۳۰)

سور چرګه وهي ناړې   دوست[10] دي خدای سپرېږي
اوس یه وکئ لنداړې[11]   راکاړه یه ترورۍ

(۳۱)

را واچوئ پالونه   سي تینک سي مُکامونه[12]
راکاړه یه ترورۍ

---

۱. rāda: د «رد» حالت مغیره دئ ۲. چي، چې، څي ۳. Pe: پر ۴. masāla: مصلئ ۵. ویایو، وایو ۶. ngwāzi ۷. پیښي ۸. pa: پر ۹. څاپیړي، چپلاخي، چلاخي ۱۰. مراد: حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ۱۱. Landāre: نندارې ۱۲. mukāmuna: اردو: مکانونه، مراد: کورونه

(٣٢)

اسمان کي شينکی تار ملايکي په کتار[1]

راکاږه يه تروری

(٣٣)

مېښه ده کا مېښه ده په شنه چمن کي پېښه ده

راکاږه يه تروری

(٣٤)

رود خرږ وږ[2] سره اوږي صبر ورتنه وکئ

ګل به څنډې لره دروږي راکاږه يه تروری

(٣٥)

کاره پوري پچه له خواری دي ک.... وچه

راکاږه يه تروری

(٣٦)

پښې دي په ارغلي[3] کي سر دي په کرې کي

راکاږه يه تروری

(٣٧)

درله پرې ايښې بُخڅکی[4] يه پُه[5] سرايښی

راکاږه يه تروری

(٣٨)

شين زرغون بالښت د مکې پُه لوري رغښت

راکاږه يه تروری

---

١. قطار ٢. x̌arwaṛ: خرِ پرِ ٣. arğáli: ارغلی، نغری، نيغری ٤. buxcágə y: بُخچکی(اصل ترکي: بُغچه) ٥. pu: پر

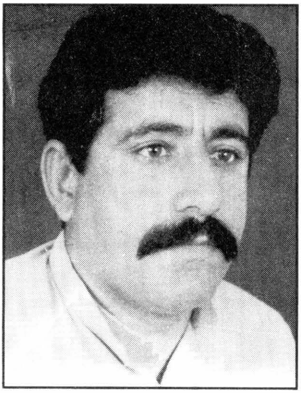

د انجنیر
حبیب الله خان ناسر
څخه مننه

کران حبیب الله خان د حاجي عبد الغفور خان زوی ، د ملا ظفر لمسی او د خدای داد خان کمال خېل ناسر کروسی دئ . زموږ دغه خنده رویه ورور تقریباً ۴۲ کاله وړاندې په پښین بازارکي پوري په مُچانو (Mučānu)نومي کلي‌کي پيدا سو .

ښاغلی حبیب الله خان یو ښه ځوان او د ډېري خوږې پښتو خاوند دئ . ده هر وخت له ما سره همکاري کړې او زما و هري پوښتني ته يې مثبت جواب ويلی دئ . نوموړي ورور په يو ځانګړي احساس او پښتني پېرزوينه و ماته يو شمېر فالونه را سپارلي دي . او دغه لاندي پالې (Pāle) د کران حبیب الله خان ناسر په حواله او مننه ستاسي و درانه حضورته وړاندي کيږي :

(۱)

مېښــه ده ګــامېښــه ده　　　پــه شنــو غـنمــو پېښــه ده

راکــاږه يــه کــه ستــه

(۲)

پــه دېــوال پــوري ولاړې　　　لــه تــابَــز متيــازي ولاړې

راکــاږه يــه کــه ستــه

(۳)

په آسمان کي زرين ستوري   له ده ورک ده، دي قام لوري

راکاږه يه که سته

(۴)

زوړ غويي ولاړ کئ   نوي ته جي خلاص کئ

راکاږه يه که سته

(۵)

اول دي ولياستي جوړ ولې   اوس دي پښې و غزولې

راکاږه يه که سته

(۶)

پُه سر دي څپرې   اور دي واخله ککرې

راکاږه يه که سته

(۷)

دي جنت انګور پاخه سو   مالاس وروړی نه ؤ

دوی پخپله راکاږه سو   راکاږه يه که سته

(۸)

دا پوري اوري کلي   په مېچونو سره ولي

راکاږه يه که سته

(۹)

لنډه ده کړلنډه ده   يو پايڅه اوږده بله يې لنډه ده

راکاږه يه که سته

(۱۰)

لنډکې بُوخڅکې   له سرو زرو لېونې

راکاږه يه که سته

(۱۱)

پُـه مـرانده پـوري لـرى　　پښـى ځـان ورتـه خـوړلـى

راکـاړه يـه کـه ستـه

(۱۲)

آسـمـان سـو دړي وړي　　تر را ولوېدي دي سرو زرو لکړي

راکـاړه يـه کـه ستـه

(۱۳)

دي کـور تـر ښـا بـالښت ده　　لـه زړي ادکـي ورک ده

راکـاړه يـه کـه ستـه

منابع

هغه آثار چي د «زريني پانکي» په دې برخه کي استفاده ځيني سوې ده، نومونه يې په لاندي ډول دي :

... د خلکو سندرې، مؤلف : استاد حبيب الله رفيع، خپروونکی : د افغانستان اکاډيمي، دتاريخ اوادب ټولنه، د خپرېدو کال : ۱۹۷۰ م، کابل

... پښتني فولکلور، ليکوال : سيال کاکړ، خپروندويه ټولنه : پښتو ادبي شپول، چاپکال : ۱۹۷۱ م، کوټه

... کندهار : ليکوال : محمد ولي ځلمی، ناشر : مؤسسهٔ انتشارات زوري، چاپځای : دولتي مطبعه، د خپرېدو کال : ۱۳۵۱ لمريز، کابل

... زما ځاني يادداښتونه

تامبُوالي بدلي

پښتني فولکلور ښایسته په دې بدلو
ټولي سوي له ښځمنو په خوارۍ دي

لا تر اوسه وې خوندي دا په سینو کي
پېژندلي دا په خلکو سیال کاکړ دي

هر مطلب په لاس ورتلای سي و ناقد ته
تامبووالي ښایسته په ښو کایو دي

سیال کاکړ په اصلي شکل خوندي کړي
ښکارندوي دا د غلجیو د کړدود دي

لا به ډیري تامبوالي وي لا پاته
وظیفه دا د ځوانانو چې خوندي کړي

د تامبووالو بدلو جوړونکي او ویونکي

تامبُو والي بدلي (tāmbu wāli badále) **د پښتني فولکلور یوزرغون څپرکی تشکیلوي. دغه فولکلوري بدلي په کاکړي کي الاخوري** (alā xori) **او په پښتنو کي په عمومي ډول د ښادۍ بدلي** (dá Ṣadə́y badáli) **بلل کیږي . دغه خوندوري اولرغوني بدلي په هرنامه چي یادي سي ، بدي نه ا یسي .**

د پښتو دغه شفاهي پانګه د ناسرو ښځمنو جوړه کړې ده . او همدوی یې ویونکي دي .دغه په زړه پوري سندري د ناسرانو ښځمني هغه وخت په تامبُو کي وناوۍ ته په ولاړي وایي ، چي پخپله ناوۍ په تامبُو کي د خپلو همزولو سره پر یوه مخصوص ځای باندي ناسته وي . د تامبُو بدلي ښځمني د ډول (dol) **او یا بیا د دریاوو په ملتیا په یو ځانګړی اندازکي وایي ، چي هر شېبه یې له خوند او خوشالۍ څخه ډکه وي .**

د ناسري اتڼ کسرونه

ناسران پخپله فولکلوري اصطلاح و اتڼ (atan) **ته اتړ** (atar) **وایي . د ناسرو ښځمني پخپل اتړ کي «ځانګړی کسرونه» لري . او د پښتو د بېلا بېلو لنډیو (ټپو) په ملتیا ښځمني ځانګړي کسرونه کاروي . د ناسري ښځمنو اتړ په دې ځانګړي کسر پیل کیږي :**

۞... ما هرو لونګینه !

د تامبووالو بدلو ادبي وېش

تـامبُـوالـي بـدلـي پـه ډول ډول ادبـي ملـغلـرو او راز راز فولکلوري جواهرو ښايسته دي . ما دپښتو دغه سمسوره شفاهي پانګه په هر اړخيز ډول څېړلې ده، چي د خپلي څېړني په نتيجه کي خورا رنګين مطالب لاس ته راغلي دي . دلته د ځينو تامبُو والو بدلو خوندور مطالب د رنګينو بدلو په ملتيا و تاسي ته وړاندي کيږي :

۱. نوم اېښوونه

په پښتني ټولنه کي دا يو ډېر پخواني دود را روان دئ، چي ناوې (naw y) يا په بله فولکلوري اصطلاح ناوکۍ (nawak y) پر خپلو لېورونو او ايندرندو بـاندي ډېر ښايسه نومونه ږدي . او دغه فولکلوري سلسله تر اوسه پوري دپښتنو په کلو کي ژوندۍ پاته ده .

د تامبُو والي بدلي ددې خبري شاهدي ورکوي، چي پر لېورو او ايندرندو بـاندي د ناز نومونه ايښوول يو ډېر لرغوني تاريخ لري . د مثال په ډول دا لاندي بدلي د نمونې په ډول وړاندي کيږي :

نـن بيـا نـاوې ښـنـه خـالـونـه کښېـږده
نـن بيـا پُـه لېـورو نـومـونـه کښېـږده

❁❁❁

نـاوې تـر دوه بـالښتـه کښېـږده
نـاوې پُـه لېـورو دوه نـومـونـه کښېـږده

❁❁❁

پر لېوور او ايندرندو بـاندي د نـاوکۍ لـه خوا ايښوول سوي ځيني نومونه په دې ډول دي لکه : ❁ کل آغا ❁ کران آغا ❁ شېرين

آغا ۞ ښایسته آغا ۞ باچا آغا ۞ نازک ۞ کران ۞ کلاب ۞ خیالي ۞ کاغذین ۞ لونګین ۞ ښایسته ۞ خیالوره ۞ خیالداره ۞ نازکه ۞ خورجانه ۞ چنارګله ۞ بازي ګله ۞ شیرین ګله او نور ...

۲. طنزیه بدلي

د ناسرو و ښځمنو پخپلو خوندورو بدلو کي ډېر رنګین مطالب ځای کړي دي . په تېره بیا ددوی طنزیه کایونو و بدلو ته یو نوی رنګ او ځانګړی خوند ور بخښلی دئ . د پښتو د شفاهي ادب په دې وختیره بدلو کي ډېر طنزیه مطالب خوندي سوي دي . دغه معیاري بدلي د ښځمنو د شاعرانه استعداد ښکارندوی دي .دلته د نمونې په ډول یوه طنزیه بدله وړاندي کیږي :

۞۞۞

چـا سوندان دي خـره دي — دي پـلانـي ... سونډان دي خره دي
ښـه خدای ورتـه اریان ده — ځـي د امـا جـوړ کـړي نـه دي

۳. په تامبووالو بدلو کي ښراوي

تامبُو والي بدلي پخپله لمن کي رنګ په رنګ مطالب رانغاړي . پـه دې مطالبو کي ښراوي هم شاملي دي . څه وخت چي د یو چا زړه زهیر سي ، نو تر خوله یې ډول ډول ښراوي را وزي . هغه وخت چي د یو چا لور د پلار له کور څخه د بېلتانه په سفر روانیږي ، نو د زهیر ي مور په زهیر زړه یې یوخدای ښه خبر وي . په یوه تامبُوواله بدله کي د زهیرو زړونو «آه :ah» د یوې ښرا په صورت کي داسي انځور سوې ده :

پـه دوو مېـچـونـو مـات سـې لـونګیـه
دي لـور او دي مـور نـن رالـې بېلتـونـه

او یاد «ولور : walwar» په باب د یوې پښتنې غندنه د ښرا په صورت کې په یوه انتقادي تامبُواله بدل کې داسې خوندي سوې ده :

درې لکـه دې وخـوړې تـاخون دې سـه
لـور دې پـر دېسـي کـړه شواخون دې سـه

او بیـا یو ه بلـه تـامبُوالـه بدلـه کې د «ولور» ذکر په دې ډول راغلی دئ :

ښـه ځـې تـر دا لـویـو غـرو راتېـره کـړې
پـلار دې پــه ولـور سو تــه یـې هېـره کـړې

او دا هم پـه دې لاندې بدلـه کې د ښـرا یو ځـانګـړې نمونه خوندي سوې ده ، چې د انسان کرکه او ترا ځینې کیږي :

ناوې لستوڼي تنګ دې په څنګلي باندې
پلاني .. ته مرګی ورکې په ځواني باندې

❁❁❁

۴. دیني بدلي

تامبووالي بدلي چې په خوندور ګایو ښایسته او په درنو مطالبو پسوللي دي ، پخپله ویره لمن کې و دیني ملغلرو ته لوی ځای ورکوي . د مثال په ډول یوه خوندوره بدله د نمونې په ډول وړاندې کیږي :

نـاوې ! تسپـې در واخـلـه «لااِلـه» یـا یـه
لــه مـوږ سـره سـي ځـې د رب ثـنـا یـاتـه

❁❁❁

د تامبووالو بدلو جوړښت او تقطيع

د پښتني فولکلور په ويړه لمن کي تامبُووالي بدلي يو هسک مقام لري . په دې بدلو کي زياتره يو بيتيزه بدلي راغلي دي . خو همدغه لرغوني بدلي پخپله فولکلوري غېړ کي يو نيم بيتيزه او دوه بيتيزه بدلو ته هم څه نه څه ځاى ورکوي ، چي البت د شمېر په لحاظ بېخي لږ دي . دلته د ځينو خوندورتامبووالو بدلو تقطيع وړاندي کوو . لږ ورته ځير سئ :

یو بیتیزه تامبُووالي بدلي

نــاوی مــه وخــورې دا یــو رنـکــه لیورونــه

تــا بــه یــو ســي دي تــوپکو پــه سرونــه

١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨	٩	١٠	١١	١٢
نا	وی	مه	و	خورې	دا	یو	رن	که	لیو	رو	نه
١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨	٩	١٠	١١	١٢
تا	به	یو	سي	دي	تو	په	کو	په	سه	رو	نه

نــاوی مــي پــه «تــامبُو» کي سترکي سرې کړې

پــلارې پــه لــحــد کــي کــونډې پــرې کــړې

١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨	٩	١٠	١١
نا	وی	مي	په	تا	بُو	کي	ستر	کي	سرې	کړې

١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨	٩	١٠
پلا	رې	په	له	حد	کي	کون	ډې	پرې	کړې

سحـــار ستـر کـــه راوختـــه بـلـبـلــه ده
نــاوی لــه مــوره ځـي پــه زړه يــه بلــه ده

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
سه	حار	ستر	که	را	و	خه	ته	بل	به	له	ده

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
نا	وی	له	مو	ره	ځي	په	زړه	يه	به	له	ده

❁ يونيم بيتيزه تامبُووالي بدلي ❁

نــاوی بـنـی ولــی دي تــخــت ده   کــه پـلانـي ... تــه خــدای زوی ورکــو
نــاوی تــا تــنـدی دي بـخــت ده

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
نا	وی	بنی	و	لی	دي	تخت	ده	❁	که	پلا	ني	ته	خدای	زوی	ور	کو

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
نا	وی	تا	تن	دی	دي	بخت	ده

زموږ ناوۍ ګل ده ګل بې بولو   کې نوم راجخه هېر سو

دي پلاني ... ناوۍ بې بولو

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
زموږ	نا	وۍ	ګل	ده	ګل	بې	بو	لو	❁	کې	نوم	را	جه	خه	هېر	سو

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
دي	پلا	ني	نا	وۍ	بې	بو	لو

دوه بيتيزه تامبُووالي بدلي

چـا لاس ده پــه كـڅـوړه — دي پـلانـي ... لاس ده پـه كـڅـوړه

خـور تــه بــرخــه وركــه — دا بـــه څـي دي پـلار لــه كـوره

١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	❀	١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨	٩
چا	لاس	ده	په	كه	څو	ړه	❀	دي	پلا	ني	لاس	ده	په	كه	څو	ړه

١	٢	٣	٤	٥	٦	❀	١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨
خوږ	ته	بر	خه	ور	كه	❀	دا	به	څي	دي	پلار	له	كو	ره

څـوک تـر بـنـدرو كـوري — پـلانـــی ... تـــر بـنـدرو كـوري

ييــا بــه نــارې نــه كي — ســي پـلانـی ... ادې دي بـولـي

١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	❀	١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨
څوک	تر	بن	د	رو	كو	ري	❀	پلا	نی	تر	بن	د	رو	كو	ري

١	٢	٣	٤	٥	٦	❀	١	٢	٣	٤	٥	٦	٧
ييا	به	نا	رې	نه	كي	❀	سي	پلا	نی	ا	دي	بو	لي

د تامبُووالو بدلو خصوصيات

❁ ... تامبُووالي بدلي په عمومي ډول د غلجيو د ځانګړي ګړدود نمايندګي کوي .

❁ ... په تامبُووالو بدلوکي د پښتو خورا سوچه او خالص توري خوندي سوي دي .

❁ ... تامبُووالي بدلي د غلجيو د اصطلاحاتو او محاوراتو ښکارندوی دي .

❁ ... زياتره تامبُووالي بدلي رواني ، سليسه او په زړه پوري دي ، البت په ځينو بدلوکي دروندوالی او ثقافت موجود وي .

❁ ... په ځينو تامبُووالو بدلوکي خوړجن کلمات راغلي دي ، چي د هغو پر ځای ما نکتې (...) لګولي دي .

ناسري ګړدود

ناسر (Nāsar) چي د غلجيو پښتنو يو پخواني ټبردئ ، پښتو يې ځيني لهجوي ځانګړتيا وي لري ، چي البت دغه ګړدودي مميزات يې د ځينو نورو پښتنو په پښتوکي هم ليدل کيږي . د ناسرو د پښتو لهجوي توپيرونه دلته په خورا لنډ ډول بيانيږي :

❁ ... ناسر د ځينو نورو پښتنو غونډي «معروفه يا» په «مجهوله يا» اړوي . د مثال په ډول بدلي په بدلې ، ميړمني په ميړمنې ، خوندي په خوندې ، ساندي په ساندې ، مراندي په مراندې او ښځي په ښځې بدلوي .

❁ ... ناسران د خروټو او سنتيا کاکړانو غونډي د «ش» ځانګړی ږغ (Sound) سم نه سي تلفظ کولای . دوی همېشه «ش» په «ښ» بدلوي . د ساري په ډول شا په ښا ، شی په ښی ، پشي په پښي ، شک په ښک ،

شپه په ښپه ، شکر په ښکر ، شرم په ښرم ، شاعر په ښاعر او شاید په ښاید اړوي .

۞ ... ناسران د نورو غلجیو ، کاکړانو او ځینو نورو ... پښتنو غوندې د «ش» آواز په «س» اړوي . مثلاً شکه په سکه ، میاشت په میاست ، مېشته په مېسته ، شخوند په سخوند ، شړۍ (تُوس) په سړۍ بدلوي .

۞ ... ناسران د نورو غلجیو ، کاکړانو ، مرانیو او د ځینو نورو ...پښتنو غوندې د «ژ» آواز په «ز» اړوي . د مثال په ډول ژرنده په زرنده ، ژبه په زبه ، ژر په زر ، ژوند په زوند ، وژل په وزل ، ژوول په زول او ژاولې په زاولې بدلوي .

۞ ... ناسران د نورو ... غلجیو غوندې د پښتو «فعلي یا» د دئ (d y) ، دی (day)او یا دې (de)پر ځای په« ده: da»بدلوي . او دوی دغه « ده» د تذکیر او تأنیث په دواړو صورتونوکې یو ډول کار وي . د مثال په ډول و دې لاندې یوڅو جملو ته نوکی ځیر سئ :

پښتو	ناسري
سور کل راغلی دئ .	سور کل راغلی ده.
تور پېکۍ راغلې ده .	تور پېکۍ راغلې ده .
ابدال کابل ته تللی دئ .	ابدال کابل ته تللی ده .
زرغونه کابل ته تللې ده .	زرغونه کابل ته تللې ده .

خو څر کنده دي وي ، چې ختک ، بنوڅي ، مروت ، ګنډه پور ، دوړ(Dáwar) ، وردګ ، ځدراڼ ، ځاځي ،منګل، پکتیا وال او ځیني نور ... پښتانه د تذکیر په صورت کې د ناسرانو اونورو ...غلجیو غوندې د «فعلي یا» لپاره د « دئ» ، «دی» او « دې » پر ځای « ده : da» کاروي . البت ختک ، بنوڅي ، مروت ، ګنډه پور ، دوړ ، وردګ ، ځدراڼ ، ځاځي ، منګل ، وزیر او مسید (محسود، مسعود) د تأنیث په صورت

کي د ناسرانو او نورو غلجيو برعکس د« فعلي يا » لپاره د « ده : da»
پر ځای « دو : do» کاروي . د مثال په ډول دالاندي مثالونه وګورئ :

معياري پښتو	لهجوي پښتو
باچا خان راغلی دئ	باچا خان رغلی ده .
سور سانده راغلې ده .	سورسانده روغلې دو
کمال خان راغلی دئ .	کمال خان روغلا ده .
ښایسته راغلې ده .	ښایسته روغلې دو
خوشال خان راغلی دئ.	ښایسته روغلې دو .
خوشال خان راغلی دئ .	خوشال خان ارغلا ده .
ګل غوټۍ راغلې ده .	ګل غوټۍ ارغلی دو .

❁ ... ناسران د زیاترو پښتنو غوندی د پښتو ځانګړی پر (par) او یا پُر (pur) چي « حرف جار » دئ ، بېخي نه لري . او په کندهاري کړدود کي دغه لرغونی « پر » تر اوسه پوري ژوندی پاته دئ . چي البت ناسران د پښتو پر (par) او یا پُر (pur) همېشه په پُه (پُو: Pu) بدلوي .

خو څرګنده دي وي ، چي دپښتو په ګرامر کي د « پر » خپل ځای او د « پـه » بیـا خپل ځـای وي . پـه انګرېزي کي د « پر » لپاره «on» او د « په » لپاره بیا « in » استعمالیږي . دغه راز په پارسي کي د « پر» لپاره بر (bar) او د « په» لپاره « در» او یا «توی» کاریږي . ا و داچي ځیني پښتانـه پخپله پښتو کي پر (par) هډو لري نه ، نو ددې خبري معنا دانه سي کېدلای ،چي د کندهاري کړدود « پر» سم نه دئ . او یا بېخي وجود نه لري .

کـه چیري یو سړی پـه پښتو کـي « پر » او « په » پر خپل خپل ځای سم ونه کاروي ، نو خورا زیاتي ګډوډۍ منځ ته راځي . تاسي ودې لاندي یو څو جملو ته نوکی ځیر سئ . او د « پر » او « په » ښکاره توپیر

په پښتو، پارسي او انګليسي کي وګورئ:

❁ ... کتاب پر مېز دئ.

❁ ... کتاب بر ميز است.

❁ ... The book is on the table.

❁❁❁

❁ ... ښاغلی اسفنديار په کور کي نسته.

❁ ... آقای اسفنديار در منزل نيست.

❁ ... Mr. Asfand yar is not there in the house.

تاسي د پښتو، پارسي او انګليسي په دې پورتنيو جملو کي د «پر» او «په» ښکاره توپير پخپلو سترګو وليد. او دا خبره څرګنده سوه، چي په پارسي او انګليسي کي د «پر» لپاره «بر» او «on» راځي. دغه راز د «په» لپاره په پارسي او انګليسي کي «در» او «in» کارول کيږي. د پورتنيو مثالونو په وسيله دا خبره زباد ته وسپده، چي په کندهاري ګړدود کي د «پر» او «په» بېل بېل استعمال د پښتو له ګرامری اصولو او قواعدو (rules) سره بېخي سم معلومېږي.

موږ بېخي نه سو ګولای، چي د «پر» پر ځای «په» وکاروو. دغه ډول د پښتو ګرامر وهيچا ته اجازه نه ورکوي، چي د «په» پر ځای بيا «پر» استعمال کړو. او که چيري موږ د «پر» پر ځای «په» او د «په» پر بيا «پر» وکاوو، نو په داسي صورت کي بيا ګرامري ګډوډي منځ ته راځي. مثلاً که موږ داسي ووايو چي: استاد رفيع پر پارسي ډېر ښه پوهېږي. نو ښکاره خبره ده، چي په دې جمله کي د «پر» کارول سم نه برېښي. ځکه چي په دې جمله کي د «پر» پر ځای «په» راځي. نو سمه جمله به داسي وي: چي استاد رفيع په پارسي ډېر ښه پوهېږي. خير ... د پر (Par) او په (pa) ښکاره توپير منل او يا نه منل بيا د هرچا

خپل کار دئ .خو حقیقت هر وخت حقیقت وي .

❁ ... د (da) په پښتو کې د « اضافت » علامت دئ . خو ناسران د پښتو دغه اضافت همېشه په دي (di) اړوي . د مثال په ډول : د ارسلا خان کتاب ، د شېر خان بندر او د کابل پوهنتون بیا په ناسري ګړدود کي داسي اوړي : دي ارسلا خان کتاب ، دي شېر جان بندر او دي کابل پوهنتون .

د تور ښادي پیل

د ناسرو په فولکلوري اصطلاح خورښادي (x̌or ṣ̌ādi) تورښادي (tor ṣ̌ādi) بلل کیږي . او پخپله « خور ښادي » د واده په ځانګړو بلل کیږي د یو خاص پړاؤ (Stage) نوم دئ. او په همدغه خورښادي د واده بدلي په دې ډول پیل کیږي:

خور ښادي ده غمي مه کې   خور ښادي مي د پلانی .. ده
خدای په توره خوایې مه کې

دغه راز د ناسرو ښځمني « تور ښادي » په یوه ځانګړې بدله داسي پیل کوي :

« تورښادي » ده غمې مه کې   که ښادي ، دي پلاني ... ده
په توره خوایه مه کې

د پیل تر دې پورتنیو بدلو وروسته بیا د ناسرو ښځمني دغه لاندي بدلي وایي ، چي د انجینئر حبیب الله‌خان کمال خپل ناسر په مننه د زریني پانګي په دې برخه کي خوندي کیږي :

❁❁ ۱ ❁❁

نن بیا دورې کړنګی ده په سرو خېمو کې
نن بیا دي ښادي- ړغ ده په دې کورو کې

(۲)

په ښمښیروکي راتلم ښمښیرو نار کړی ده
د ي پلانکي ... دي ښادی ږغ په مور خدای کړی ده

(۳)

کار که مښوکه کښته کره لونګ اخلي
دي پلانکي .. دي ښادی ږغ ده دي زړو رنګ اخلي

(۴)

په کور غورزنده بالښته مور وري تري نه یو
مور دا ورځ له خدایه غوښته

(۵)

دي زړه په سر مي اور ولګیدو
دي جانان په زړه مي ګل وغوړیدو

تامبووالي بدلي يو څیړنه او څرګندونه

که خرپ دي تامبووالي ❁ جیلکی[1] خرپ دي مور خپله پپ[2] وکړه
دوی خرګنده[3] ویدپ دي

❁... Tambu: د تامبو فولکلوري اصطلاح د ناسرو پښتنو په کوچاني ژوند پوري اړه لري . او پخپله د تامبو (tambu)توری د تمبو (tambu) یو اوښتی شکل دئ، په عربي کي و تامبو او یا و تمبو ته خیمه (xima) ،البت په پښتو کي د عربي و خیمه ته پښتانه خېمه (xema)وایي . او د خیمه (xima)جوړونکی «خیام » بلل کیږي . و همدغه تامبو ، تمبو ،

خیمه او خېمه ته په انګرېزي کي ټېنټ (tent) وايي . څرګنده دي وي ، چي د واده په ورځ کومي جیګیاني او یا ښځي په تامبو کي ناستي وي ، وهغو ته د ناسرانو په ژبه تامبو والي (tāmbu wāli) ویل کیږي .

په ناسرانو کي « تامبو: tāmbu » یو ځانګړی فولکلوري اصطلاح ده . د دوی له کوچاني ژوند څخه رانیولې، بیا تر دا وخته پوري په ناسرانو کي دغه پخوانی اصطلاح تر اوسه پوري ژوندی پاته ده . البت په ښاري ژوندکي تامبراو په تامبو پوري «ناسري دودونو » دا وخت خپل فولکلوري ارځښت او اهمیت ببخي بایللی دئ .

د ناسرانو په کوچاني ژوند کي د تامبو خپل خوند او ځانګړی رنګ ؤ . څرګنده دي وي چي څه وخت به ورابانې (وراوال) د واده په نېمکرغه ورځ د کور باڼو کره را ورسېدل ، نو د ناسري دود سره سم به ښځمنو د شپې په آخري شپېو کي « ناوې : Nāwe» د کور د باندي په تامبُو کي کښېنوله . او بیا وروسته به یې په همدې تامبُو کي و لمبوله . په دا غرمه به خپلو همزولو ناوې د وخت او زمان له غوښتنو سره سمه تیاره کړله . او بیا « تامبو والو » جیلکیانو به له ورابانو څخه د ناوي د تیارولو او سینګارولو په بدل کي پیسي غوښتې . و همدغه فولکلوري جریان ته د ناسرو په ځانګړې اصطلاح « تامبو» ویل کیږي .

د تامبو دټولو تر اداکولو وروسته بیا د ناسرانو ښځمني د« تامبو» په پیسو له بازار څخه خوږې مېږې را وغواړي . او بیا د تامبو واکداره ښځه په حاضرینو کي د تامبو خوږې یا په بله ژبه شیریني په خورا انصاف سره وویشي . په دې ډول د تامبو جوړ سوي مراسم د خوشالی په ملتیا پای ته ورسیږي .

۱. جینکیاني ، لیکیاني ، نجونه ۲. په ۳. خرکنده : x̌arkanda (اصل : غرقنده، خوپخپله غرقنده د عربي د «غرق »او د پارسي د« کنده» مرکب دئ .)

پروفیسر فیض الله خان ناسر

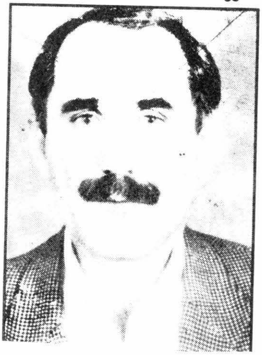

پروفیسر فیض الله خان د حاجي سمندر خان زوی او د قلندر خان اوښ خېل ناسر لمسی دئ، نوموړی تقریباً ۵۰ کاله وړاندي دې نابودي دنیا ته راغلی دئ. دغه شریف انسان د بوري په پوهنځي کي زما اعتمادي او باوري ملګری ؤ. دی د انګرېزي استاد او یو ګلالی انسان ؤ. خو د مرګي دي زوی په خوله سي، چي فیض الله خان ناسر یې نابېره د ۲۰۱۱ میلادي کال د اګست د میاشتي پر ۲۱ نېټه د خپلي درنې کورنۍ څخه بېل کړئ. د پښتنو دغه ګلالی ځوان او نیازمن انسان پس له مړیني د بوري د ناسر آباد په قبرستان کي و خپل ابدي کور ته وسپارل سو. انا لله و انا الیه راجعون.

فیض الله خان ناسر په بوري کي له ما سره خورا زیاته همکاري او مرسته کړې ده. دا چي اوس تاسي «تامبو والي بدلي» لولئ، دا ټولي د دې نیازمن ورور په همت او پښتني اخلاص له ښځمنو څخه راټولي سوي دي. کشکي چي اروا ښاد فیض الله خان پخپل ژوند کي د زریني پاڼکي په دې ګټوره برخه کي د خپلي راټولي کړي تامبُووالي بدلي پخپلو سترګو لیدلي وای. خیر ... موږ د مرګ او مرګ زموږ دئ. زه ددې خوا خوږي انسان د میني او اخلاص به

همېشه پوروړی یم . زه د زرینی پانګي د «تامبُووالو بدلو» دغه درونـد څېرکی و اروابښاد فیض الله خان ناسر ته په پښتني احساس اهداء کوم . پروردګار دي دغه ګلالی انسان و نازوي .

د زریني پانګي په دې برخه کي «تامبُووالي بدلي» د اروابښاد فیض الله خان ناسر په مننه ستاسي و درانه حضور ته وړاندي کیږي . ويې لولی،او فیض الله خان ناسر هیڅکله په دعا کي مه هېروئ .

دتامبُووالو بدلو رنګینې نمونې

الف

(۱)

ارت[1] کمیس کاږه خوري — دي تنګ کمیس دي وار ده
دي پلار کالي راکاږه — دي خسر دي کالو واره ده

(۲)

اُکلی[2] کي اوبه توري
دي ناوی ریچني موري

پ

(۱)

پلاني ... په ښا دي سرو زرو چاپونه دي
پلاني ... په ښادي ښپېړو[3] کتارونه[4] دي

(۲)

پلاني ... ته لنکی ورکئ ځي به مرکو لره
پلارتي ګونی[5] ورکئ ځي به خوسیو[6] لره

---

۱. arat: پراخ ۲. uklә́y: اوکلی oklә́y: هاونګه (پارسي :هاون)۳. سپېږو ۴. قطارونه ۵. gunә́y: کونی ، بوجی ۶. x̌usāyo: خوشایو

(۳)

پُـه بزار[۱] کي يوترکانې[۲] را ولو بيـه
پلانـي ... سترکه ړنده ده جوړوو بيـه

(۴)

پلانيـه ... ويښې يې کـه ويده يې
دِ تـا ترکورې[۳] لاس تړلې تېروينـه

(۵)

پلانـی ... کـه هـلاکيي کـه بلاکيي
سبا تـه بـه دا خپلـه نـاوې يوسو

(۶)

پُـه[۴] مخ کي دي ، دي[۵] مرچ ونـه[۶] ولاړه
پُـه مخ کـي دي بې قـدره خـور ولاړه

(۷)

پُه مخ کي دي دربلی[۷] پې بنده مه سې
پُه مخ کي دي خسر[۸] مړ پې وير زده[۹] مه سې

(۸)

پُـه چغو چغو[۱۰] زاړې نجل بـه نـه سې
که خسر ته خواست کوې خلاصه به نه سې

---

۱. Bzar: بازار ۲. نجار ۳. کوريپ ۴. pu: پَه (pa) ۵. د ۶. wána: درخته ۷. darbáləy: ۸. خَسر xusar، خُسر xsar: ۹. خواشيني، خوابدي ۱۰. čağu čağu: چيغو چيغو

(۹)

پُــه دوومېچـونو مـات سې لـونګيـنـه
دي لـور او دي مـور نـن رالـې[۱] بېلتـونـه

(۱۰)

پُـه اې[۲] وچـه پيا لـه[۳] کـي خزنـده نستـه
پلانـی ... لړم خوړلې اوسې[۴] هوده نسته

(۶)

پُــه تـور پېکـي دي نيـول لاسـونـه
کـمکـلي[۵] اوس بـه تـل کـې ارمـانونـه

(ت)

(۱)

پُــه تـوپـو تـوپـو راتـلـم
پـلانـې ... سـتـرګـه کـړې ور ولـوېـدم

(۲)

تور پېکی دي جوړاوه پُـه خيال مينه وې
اوس سي دي خوابښې ړنګوي ته ګيله منه يې

(۳)

تـوره دي سُـونـی[۶] چـدړ[۷] دي ونــه ده
سُـونـی دي د خپـل خسـر پــه ويـړه ده

---

۱. راغلې ۲. دې ۳. وياله، ولـه ۴. اوس يې ۵. kam-mákli: کم عقلي، بې عقلي ۶. Sunə́y: پړونی، پوړونی ۷. čádaṛ: څادر، چادر، پټو

ج

(١)

جكه سه ناوى كه كلان كورى
كميس دى د ارتنى[1] كى تراته كورى

چ

(١)

چا لويه دالانه د پلانى ... لويه دا لانه
ناوى پشكى[2] ولاره اخپليت[3] غوارى له كامه[4]

(٢)

چا سونداں[5] دى خره دى دى پلانى ... سونداں دى خره دى
بسه خداى ورته اريان[6] ده خى دا ماجوره كرى نه دى

(٣)

چا لاس ده پُه كخوره دى پلانى ... لاس ده پُه كخوره
خورته برخه وركه دا به خى دى پلار له كوره

(٤)

چا سونداں دى خره دى ناوى مور سونداں دى خره دى
خداى ورته اريان ده سى دا ماجور كرى نه دى

---

١. Artáne: ارتينى د «ارتينه» مغيره حالت دئ . او ارتينه د بنځمنو د يو تږوكر نوم دئ. ٢. Paṣke: په كبنى ، په كى ٣. ax̌palyat: رخصت ٤. قامه ٥. sūndān: شونداں ، سوږاں ٦. iryān: حيران : aryān

(۵)

چـرکــه دورې مــه خــه بــازو بـنـد سې
پلانۍ ... تیک[۱] مي خرېږي پښکې[۲] بند به سې

(ځ)

(۱)

ځې تر دا لویو غرو را تېره کړې — پـلار دې پـه «ولـور»[۳] سـو
تــه یــه هیــره کــړې

(۲)

ځــوک تــر بـنـدرو[۴] کـوري — پلانـۍ ... تـر بـنـدرو کوري
بیـا بــه نــارې نــه کـي — سي[۵] پلانۍ ... ادې دې بولي

(۳)

ځــوک دې غــره پُــه سـر — نـاوې پـلار دې غـره پُـه سر
هـواري تــه را ځـوړســه — ناوې ! د خسر غـرکي مـړه

(خ)

(۱)

خـري اوبــه رالـې سـر لـرکـي یــه راوړو
پلانۍ ... مي منجارۍ دئ تور خولي[۶] یه راوړو

---

۱. tik: کینه ، زیور ، ۲. paski: پـه کښي ، پـه کي ۳. walwar. ۴. bandáro: پیوندو ۵. si: چي، چې ۶. culi: بنگړي

(۲)

خدایه! سي لور مي زو ولې[1] ده له موره سي وزوه لـه موره بیا نه وتای له کوره

سي ووته له کوره بیا دي چیغه که په زوره

(د)

(۱)

د سـرو زرو صـنـدوخ سـره جـلاکـئ

پلانـی ... دي مور خوریی ښه یه تیار کئ

(۲)

درې لـکـه دي وخورې تـاخون دي سـه

لـور دي پردېسي کړه شواخون دي سـه

(ر)

(۱)

را ووزه لـــه دا تـنـکـي کـوجړایـه[2]

دي مـور کـره بـه کښېـنـې پُـه غـالیـه

(۲)

را واچـوئ تـانـونـه تـانـونـه وریښمـان[3] دي

ویـړنیسـئ لاسـونـه نـوکـر خـې ښاهدان[4] دي

---

۱. zowále: زوکړې۲ gojáṛaya: کـوډلـه، کُـوچـلـه، جونکړه ۳. wresmān: وریښمین ۴. ṣahidān: شـاهـدان، کـوایـان. څرکنده دي وي، چې ناسران په عمومي ډول د پښتو «ش» سم نه سي تلفظ کولای. د دې لرغوني تبر وکړي د «ش» ږغ همېشه په «ښ» اړوي.

(ز)

(۱)

زمور ناوې خې زاړې کرمه [1] نه ده

دې پردې کور زور لیدلی نه ده

(۲)

زمور ناوې کل ده کل بې بولو کې [2] نوم را جَخه [3] هېر سو

دپلاني ... ناوې بې بولو

(۳)

زمور دې کلی لوړه جُمایته [4]

ناوې ! خسر دې پروت ده بې اُمته

(۴)

زمور پُه ناوې تو [5] سوې ملغلرې

بورې وراري یه ولېدې له لري [6]

(س)

(۱)

سحار ستر که راوخته واهي کوي

ناوې له موره خې زړه یه سپهي کوي

---

۱. grama: ملامته ۲. که یې ۳. راځخه ، راځخه ، را څرخه ۴. jumāyata: جماعته ۵. to : د توی مخفف دئ . ۶. لیري

(۲)

سحـــار ستـــرکـــه راو ختـــه بـلـبـلـــه ده

نـــاوی لـــه موره ځـي پـــه زړه يـــه بـلـــه ده

(۳)

سحـــار ستـــرکـــه را وختـــه ملُـوکـــه ده

موريږ په جای [1]کي لاس وهي ، سي لوريږ ورکه ده

(۴)

سحـــار سبـــا ده چُـوغـلـيږ [2] يـــه ســـريږ کـړيږ

نـــاوي نـــاريږ کـړيږ پښـيږ يـــه راسـريږ کـړيږ

(۵)

سحـــار سبـــا ده مـــالـونـــه [3] لَـوړي [4]

کـميسـيږ پـــروت ده لـکـــه دي ميـــړي [5]

(۶)

سحار چچک [6] نـاريږ کـړيږ سـي بيږ خوبه يم

ناوی خـواري ناريږ کـړيږ سي بيږ موره يم

(بښ)

(۱)

ښـاکـی [7] دي لـــه اوړو اوړو ښـنـلـيـږي [8]

پـلانـی ... خـوارکـی خـوا درتـه ښـنـه [9] کيږي

---

۱. ځای ۲ . cŭgle: شغلیږ ۳ . پسونه ۴ . Lwári: رمیږي ۵ . miri: مړي

۶ . cĭcak: چرک ۷. sagáy: شاکی ۸. snálezi: نښلي ، موښلي ۹

. sna : شنه

(۲)

بـــه ځـي تر دا لوړو غروم[1] را تېره کړې
پلار دي پُـه ولور سو تـه يې هېره کړې

(۳)

بـــه سو پـه لوی بـنـد ا وښان را وختو
بـــه سو لـــه چچګروم[2] لاس را وختل

(۴)

بـــه ځـي تـر دا لويو غـرو را تېره کـړې
پـلار دي پـه ولـور سو تـه يې هېره کړې

ک

(۱)

کـــلا پُـــــه[3] ســـر کـــلان ســـرونې[4] تـول کـــاږه دي
نـــاوی زر[5] تيـــــار وئ لېـورونې[6] تـول سپـاره دي

(۲)

ناوی مي پُه تامبو کي سترکي سرې کړې
پلارې پـه لـحـد کي ګونډې پرې کـړې

(۳)

کـور پُـه سر پښی کورئ بـازي کـوي
پلانی ... کورئ لـه موږ سره سيالي کوي

---

۱. ğrom. د «غـرو مو» مخفف دئ ۲. čičgrom: د «چچګرو مو» مخفف دئ ۳. Pu. پـه: pa ۴. سرونه يې ۵. ژر، چټک ۶. لېورونه

(۴)

کور پُه سر تانونه وربښمينان دي
را وباسئ لپوروني تول ولاړ دي

(۵)

کلي کلي سر او پايم[۱] چيري ده
کلی دي پلاني ... نړاندم[۲] چيري ده

(۶)

کلي پُه جودرغنم کي واړوه
کلي پلانی[۳] ... خرکئ مخ تي[۴] راوکئ

(۷)

که کل چکن دي ناوی! کپی کل چکن دي
ډکي دي ناوی خسر پـه وينو ډکي

(۸)

که خرې دي تامبُوالي جيلکی[۵] خررې دي مور خپله پې وکړه
دوی خرکنده[۶] ويدې[۷] دي

(ک)

(۱)

کوره ناوکی! سي کُوډي ونه کي
پلانی ... دي پلاني .. وروره ده پرکي[۸] نه وکي

---

۱. Pāyam: د « پای مي » مخفف دئ ۲. nárandam د « نړاند مو» مخفف دئ .۳. planáy : دلته له پلاني څخه مراد د ناوي پلار دئ ۴. ته يې ۵ .جينکی ،نجونه ۶ . X̌arkanda: غرقنده ۷ بيدې
۸. parke:فرق يې

(۲)

کــلــداري دي نـــاوي کپــی کــلــداري

کــه داري دي نــاوي خسر دي وينو داري

(ل)

(۱)

لـــه کښـــې لاري راځـــي لاري دي دړو ده

پلانی ... ځي ملا تړي ورېنداري خپله ده

(۲)

لوړي ناوي لوړې ځي کوټې دي جوړولې

کوټې دي جوړي نه کړې پلاني ... ولاړ ولې

(۳)

لـمـر را خېـزي تـر غـونـډي پـوري

نـــاوي نـــاري کــړي ادکـــي مـــوري

(م)

(۱)

مـــه زاره نـــاوي ژړا[1] دي کـــرانـــه ده

دِتا[2] تر ژړا دي[3] پلار مرګـی اسانه ده

(۲)

مـــړی بـــه پـخيـي بـــران[4] بـــه اوري

پـلانـــي... بـــه لـــه نـــازه «لالا» بــولـي

۱. ژړا ۲. dita: اِتا، ستا ۳. di: د ۴. bran: باران، اوربشت

❀(۳)❀

مور به ناوي يو سو له ډلو سره
پلار دې خاوري بادكي له ايرو سره

❀(۴)❀

مه يه زړوئ بلايه واخلئ
سبا بې ميراثته كالي درواخلئ

❀(۵)❀

مه زاړه هوښياري[1] ناوكيه
لور دي ازل برخه دي پردي ده

❀(۶)❀

مور ناوكى زيړه لكه لُوخه[2]
پلاني .. خيالي[3] راكښلې له صندوخه

❀(۷)❀

مزغى[4] دي پُه پنځه پاوه خريلى ده
تامبُو پوري دي كز «ننى»[5] وتلى ده

❀(۸)❀

مور ناوي پُه چغو چغو زاړي
دا له پلاره دوه كورونه غواړي

❀(۹)❀

مور تر كورو بوته ناوكى ! جيلكى دي بولي
تور پيكى دي نسته د سينې وتې دي كوري

---

۱ . هوشياري ۲. Luxa ۳ خيالي :xiyāli خيالور ۴ . :mazğáy
مغزى ۵. nánəy: كرنك (gṛang) ټنكي (ṭange)

(۱۰)

ناوې لستوڼي تنګ دي په څنګلي باندي
پلاني ... ته مرګی ورکې په ځواني باندي

(۱۱)

مور ناوې خیرتی[۱] ده مور ته نه زاړي
پلاني ... څپلی سي وخوري بیا به شه زاړي

ن

(۱)

ناوې ! هی که اوسیلی[۲] که
پلار درته ولاړ دئ
د پلار زړګی نری که

(۲)

ناوې پلار دي رالیږلي کاغذونه دي
دِما[۳] پُه ګراني لورکی چاکړي واکونه[۴] دي

(۳)

ناوې ! مه وخورې دا یو رنګه لپورونه
تا به یوسي دي توپکو پُه سرونه

(۴)

ناوې، زر تیارویه پُه مور نمر تودیږي
پلانی ... تر ګل نازک ده دی په نمر ویلیږي

---

۱. xitáy: هغه لرګی چي پر مځکه ولاړ وي او انسان نوک پر ووهي.
۲. awseláy. ۳. dima: زما ۴. اختیار

(۵)

ناوی وخورې دي پلار ولي   پـه لـوی سـحـار دي بـاسـي
لـکـه ښـه د جُـومـې[۱] مـړي

(۶)

نـاوي پـه سـره کـور واړوه لاسـونـه
نـاوي لـه هـنځـولو[۲] واخـه[۳] رخـصتـونـه

(۷)

نـاوي کـمـيـس پـه غـاړه کـه وکـوره
لـه ډيـرو تـوبـرو[۴] ووتـې سـرتـوره

(۸)

نـاوی سترګي توروه خولـه ديي اړبنکه[۵] ده
کور دي ، دي[۶] پلانـي ... دي کـور له څنګه ده

(۹)

نـاوکـی اودس وکـه لـمـونځ بـه کـور وکې
لـمـونځ بـه د پـلانـي پُـه دسـمـلـو وکـې

(۱۰)

نـاوکـی چيـغـه کـه پـه زوره سې مړه واوري
پـلار بـه دي پـه غـاړه کـېـن[۷] راوړي

(۱۱)

نـاوی جـوړکـه د وريښـمـو د سـمـلـونـه
پـلانـي .. هـنـزولـي[۸] ډيـر دي دربـه سينـه

---

۱ جمعې ۲. همزولو ۳. واخله ۴. تربرو ۵. arbanga ۶. di: د ۷. کفن
۸. همزولي ، ياران ، اندېوالان

۱۲

ناوې مي په «تامبو» کي ستر کي سرې کړې

پلار ې په لحد کي کونډې پرې کړې

۱۳

نن بیا پُه اوکلې کي اوبه توري مورړ داسي ناوې درکړه

بې رنجو يه ستر کي توري

۱۴

نن بیا پُه اوکلې کي اوبه سرې مورړ داسي ناوې درکړه

بې زړا يې ستر کي سرې

۱۵

ناوې موټر ته وخته بنيبنه غواړي

دا خو دي خپل ورور دي لاس چړه غواړي

۱۶

ناوې زړکي دي ولي مردانه ده

تر اې ۲ خودي سبا سخته کنده ده

۱۷

ناوې! ته ۳ سرو ستر کو دي جار سم ته ولي زاړې

که دي ورور پُه دې دنيا ؤ تابه بيا راولي

۱۸

ناوې مرانده تينکوه مرانده دي خپله ده

ايه دي، دي پلار نه اې بله ده

---

۱. ژړا ۲. دې ۳. tá: تر، در

۱۹

نـاوي! كـجـاوه دي بـركـه مـركـه ده
نـاوي! پلار دي چـچـگـر [۱] مـور دي وردكـه ده

۲۱

نـاوي! دي «سـرسايـې» تيـكري دي تور ده
نـاوي! تـا [۲] دي پـلار پـه نـيستـي زور ده

۲۲

نـاوي! اوس بـه دي پـيـكـي داني كـو
اوس بـه دي لـه هـنـزولـو ميل پـرې كـو

۲۳

نـاوي! چـراښـې [۳] وتـې پـه لاس كـي نيسـه
نـاوي خسر ته لاس كه وخولكي ته يې لاس نيسه

۲۴

ناوي! بران [۴] تـه كښېنـه سي لـنده [۵] دي كي
نـاوي! ورورک دي نستـه سي درنـه دي كي

۲۵

ناوي! پـه «سين [۶]» كي كښېنـه سي دي يو سي
ادكـه مـور دي نستـه سي نـاز دي يوسي

۲۶

نـاوي! تسپـې در واخـلـه «لاالِـه» يـا يـه [۷]
لـه مـور سـره سي خې د رب ثـنـاء يـا يـه

---

۱. čičgar ۲. ta : ستا ۳. čiraṣpe: كجاوه ۴. باران ۵. نوده ، لمده
۶. sin : درياب ۷. yāyá: وايه ، ويايه

۲۷

ناوې! ښی[1] ولی دې تخت ده که پلانی ... ته خدای زوی ورکو
تاوې تا[2] تندی دې بخت ده

۲۸

ناوې! تر سر دوه بالښته کښېږده
ناوې! پُه لېورو دوه نومونه کښېږده

۲۹

ناوې! سترګې مه وخورې دا توري
سبا دې خورښې ریچې در ګوري

۳۰

ناوې دې موټر توري غورندې[3] دي
ناوې دې پلار دې څه سوې نارې دي

۳۱

نن بیا ناوې ښنه[4] خالونه کښېږده
نن بیا پُه لېورو نومونه کښېږده

۳۲

نن بیا ناوې کوړنګه کوړنګه[5] کيږي
پلار ګېنه[6] ورکړې په لمن کي نه ځایږي

---

۱. ṣáy: راسته ، رسته ۲. tā: ستا ۳. ğwárande: چغي بُوغي ۴. شنه
۵. kuṛanga kuṛanga: کږه وږه ، بوکه بوکه، لکه بوکه ۶. gena:
زېور (Ornament)

﴿ و ﴾

﴿ ۱ ﴾

وزه وزه ، نـــاوي! وزه وار دِتـــا ده
لـــه تـــا پـاتـــه دي پلار دېـــره دنيـــا ده

﴿ هـ ﴾

﴿ ۱ ﴾

هــوښيــاري [1] نــاوي وكــړو ارمــانـدونـــه [2]
كُښل [3] مـي نـه كړو كنكي [4] وروړك لاسونه

سرچینه

--- زما شخصي يادداښتونه

ـ د اروانباد پروفېسر فيض الله خان ناسر او انجينئر حبيب الله خان ناسر سره ځانګړي مرکې

---

۱. هـوشياري ۲ . ارمـانونه ۳ . kuṣál : armānduna : مچ ۴ . kanki:
کمکي ، کمکلي ، کوشني ، کوچني ، واړه

ناسري ګاونډ

د ګاونډ بدلي لاندي وي تر خاورو
سيال کاکړ کړي معرفي په اول وار

دا بدلي جوړي کړي دي ښځمنو
دي خوندي دا په سينو کي د ناسرو

پښتني فولکلور پسوللی په ډولونو
چي يو ډول يي د ګاونډ بدلي هم دي

نوی صنف مي د پښتو دئ پيدا کړی
ويل کيږي په ګاونډ کي د ناسرو

يم خوشاله په کالوکي نه ځايږم
چي پيدا مي کړي بدلي د ګاونډ

سيال کاکړ پر پله روان خو د نوري دئ
لابه ډيري پانګي زېرمه کړي په ژوند کي

وايم زه کوروداني «يوسف ناسر» ته
را ښوولي ده و ماته دا بدلي

د ګاوڼ د بدلو پيدايښت

موږ په يقيني ډول نه سو ويلای، چي د ګاوڼ بدلي به څومره زړې وي؟ خو دا خبره يقيني ده، چي د ګاوڼ پر ځانګړو بدلو خورا ډېر کلونه تېر سوي دي. زما په فکر ددې خوندورو بدلو د پيدايښت تاريخ د «اتڼ» و «نارو» ته ورنژدې دئ.

څرګنده دي وي چي د ګاوڼ مخصوصي بدلي د اتڼ تر ختمېدو وروسته د ښځمنو د ناستي په ځانګړي محفل کي ويل کېږي. د ناستي په دغه مخصوص پړاؤ (Stage)، کي چي کومي ځانګړي بدلي ويل کيږي، د ناستي دغه ځانګړی پړاؤ د «ګاوڼ» په نامه يادېږي. د ناسرو ښځمني د ګاوڼ په خوندورو بدلو د ګاوڼ ميدان ګرم او خپل ځانګړی محفل تود ساتي.

د ګاوڼ د بدلو جوړوونکي او ويونکي

د ګاوڼ (gāwaṇ) لغوي معنا هر څه چي وي، وي به، خو په فولکلوري اصطلاح ګاوڼ د ناسري ښځمنو د اتڼ تر ختمېدو وروسته وهغه مخصوصي او ځانګړي ناستي ته ويل کيږي، چي د اتڼ برخه والي ښځمني په ميدان کي سره را غونډي سي. او يو ځای ټولي سره کښېني. او بيا وروسته د ګاوڼ د ځانګړو بدلو په ويلو پيل وکړي.

د ګاوڼ خوږې او درنې بدلي ښځمنو جوړي کړي او ددې خيالورو بدلو ويونکي پخپله دوی دي. څه وخت چي ښځمني په اتڼ کي ستړي سي، نو بيا وروسته دوی په ميدان کي سره کښېني. او خپل زهير او ستومانه زړونه د ګاوڼ په خوندورو بدلو هوسا او خوشاله کړي.

ځرګنده دي وي ، چې وښځمنو ته په ګاوڼ کي ډول ډنګيږي .
او يا بيا دوی پخپله دريا وي سره وايي . او د لاسو خپړي ورسره ټکوي .
په دې ترتيب ښځمني د ګاوڼ په خوږو بدلو د ګاوڼ ميدان تو د ساتي .
په ګاوڼ کي لومړي وار يوه ښځه د ګاوڼ يوه ځانګړې سندره په يو
خاص آهنګ ووايي . او بيا وروسته نوري ناستي ښځمني له همدې
ښځي سره يو ځای د ګاوڼ « ځانګړی کسر » د کورس په شکل په يو
خاص انداز تکرار وي . په دې ډول ټولي ښځمني د ګاوڼ په خوږو او
خيالورو سندرو ځانونه خوشاله ساتي اوبې سده خوندونه پر اخلي .

د ګاوڼ بدلي

د پښتني فولکلور يو ځانګړی ډول تشکيلوي

ګاوڼ (gāwaṇ) د پښتني فولکلور په سمسوره دنيا کي
يوه ځانګړې اصطلاح ده . او دغه خورا لرغونې اصطلاح د غلجيو
پښتنو د ناسرانو په ښځمنو پوري اړه لري . او پخپله په ګاوڼ
پوري ځيني ځانګړي بدلي تړلي دي ، چې د ګاوڼ بدلي بلل
کيږي . دغه پخوانی بدلي د پښتني فولکلور يو مخصوص او
ځانګړی ډول تشکيلوي ، چې ويړه لمن يې په راز راز ښايسته
مطالبو پسوللې ده .

ښکاره خبره ده ، چې فولکلور خورا غني او په راز راز
فولکلوري ملغلرو پسوللی دئ . اوس چې د پښتني فولکلور په
ويړ ميدان کي د ګاوڼ ځانګړي او خوندوري بدلي زموږ لاس ته
راغلې ، نو ددې نوو بدلو (بدل های نوين) په پيدا کېدو سره د
پښتني فولکلور پر ښېلا بيلو ډولونو باندي د يو بل ښايسته

خوندور ، په زړه پوري او ابتکاري صنف زیاتوب وسو . نو ځکه خو زه په خوشاله زړه د زریني پانګي و ټولو ویونکو او په تېره بیا د پښتني فولکلور و درنو پلټونکو ته په اخلاص او هسکه غاړه دا وایم چي : زېری مو د ر باندي ،کاوڼ او د کاوڼ بدلي مو مبارک سه .

د کاوڼ د بدلو ځانګړی کسر

په کاوڼ کي ناسري شځمني راز راز بدلي وايي . او دغه لرغوني او رنګیني بدلي خپل یو ځانګړی کسر (kasar)لري . او دغه مخصوص کسر د کاوڼ و درنو بدلو ته یوخاص خوند او کیف وربخښلی دئ . د کاوڼ چي څومره بدلي دي ، د همدې لاندي کسر په ملتیا پای ته رسیږي :

نن مي اوربدلي ، دي لیلا د باهو شرنګ ده
سهي لیلا دغه ده سي په غاړه یه لونګ دي

د کاوڼ د بدلو ادبي سکښت او تقطیع

د کاوڼ ځانګړي بدلي د پښتني فولکلور یو خوندور څپرکی او نوی باب تشکیلوي . د پښتو دغه مخصوصي سندري ځانګړی جوړښت لري . د کاوڼ ټولي بدلي دوه بیتیزه وي ، چي البت دغه په زړه پوري بدلي د یوه ځانګړي کسر په ملتیا ویل کیږي. د کاوڼ په ځینو بدلو کي لومړی او دوهمه مسری سره هم قافیه وي . البت دریمه او څلورمه مسری یې بیا آزاده وي . خو د کاوڼ په ځینو بدلو کي بیا د دغه فني اصول نه مراعات کیږي . دلته د کاوڼ د ځینو بدلو و تقطیع ته ستاسي نظر را اړوو :

دګاونډ د دوو بدلو تقطیع

ما ول: پـه غـاړه دي تـور تـاره ده — تـاول: تـار نـه ده تـور مـار ده

ما ول: يـار خـودي پـې وخـوږ — تـاول: يـه دي پـاړوګـر ده

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
ما	ول	په	غا	ړه	دي	تور	تار	ده	❁	تا	ول	تار	نه	ده	تور	مار	ده

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
ما	ول	يار	خو	دي	پې	و	خوږ	❁	تا	ول:	يه	دى	پا	ړو	ګر	ده

ما ويل: يـاران دي څـو دي — تـاول: يـو نـه ده څـلـور دي

ما ول: کـوم يـو دي ښـاغـلـی — تـاول: تـورپـتـو يـه لـنـګ ده

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
ما	و	يل:	يا	ران	دي	څو	دي	❁	تا	ول:	يو	نه	ده	څه	لور	دي

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
ما	ول	کوم	يو	دي	ښا	غه	لی	❁	تا	ول:	تور	په	تو	يه	لنګ	ده

د کاوڼ د بدلو ادبي خصوصیات

د کـاوڼ بـدلـي پـه ډېـرو ادبي خـصـوصیـاتـو پسوللي دي ، چيددې پخوانی بدلو ځيني ښکړي دلته په لنډ ډول وړاندي کيږي :

۞ ... د کاو ڼ ځانگړي بدلي د ناسرو په سوچه او خالصه پښتو کي جوړيږي .

۞ ... ددې خوندوري بدلو ژبه ساده ، روانه او په زړه پوري ده .

۞ ... د کـاوڼ بـدلـي د پښتو د خـونـدورو محـاوراتو ، درنو خيالاتو او نازکو تشبيهاتو ښکارندوی دي .

۞ ... د کاوڼ په بدلو کي د پښتو ډېر نادراو نايابه لغات خوندي سوي دي .

د کاوڼ بدلي لټون غواړي

د کـاوڼ بـدلـي تـر خـاورو لاندي يوه پټه خزانه ده . دغه ورکه خـزانه لټون غواړي . د پښتني فولکلور دغه قيمتي سرمايه به چيري... او د چا ... و چا ... په سينو کي خوندي پراته وي ؟ اوس چـي د کاوڼ بـدلي بېخي نـايـابـه او د ورکېدو پـه حـال کـي دي ، نو پـه لـره او بـره پښتونخوا کي د پښتني فولکلوړ شيدايان بايد خپله دغه بادي پانکه له ورکېدو څخه وژغوري .

زه لـه ډېـره وخته د کاوڼ په ځانگړو بدلو پسې سر گردان يم . خـو هـغـه د چـا خـبـره : « جـوينـده يـا بـنـده » پـه مصداق بالآخره وماته د کاوڼ يو شمېر خـونـدوري او پـه زړه پوري بدلي په لاس راغلې ، چي زمـا د خـېـړنـي پـه پـای کـي بـه و تـاسي تـه د يوه خـورا درانـه فولکلوري سوغات په ډول وړاندي سي . که خدای کول د « نيک آغاز نيک انجام » پـه مـصـداق به د کاوڼ په ځانگړو بدلو پسې زموږ لټون جاري وي . او د

خپل زيار په نتيجه کي به ډېر څه زموږ لاس ته راسي . ما د ګاوڼ د بدلو پوخ بنياد (base) کښېښوو. او که خدای کول ، د نوي کهول باشعوره اديبان به زما پر دې پاخه بنياد باندي د ګاوڼ د ځانګړو بدلو و پيل کړي آغاز ته ادامه ورکړي .او زما پر دې ايښي بنياد باندي به دوی د ګاوڼ د خوندورو بدلو يو هسکه او شانداره فولکلوري ماڼۍ ودروي.

د لومړيتوب وياړ

هسي خو د ناسري ګاوڼ ځانګړي بدلي له پخوا زمانې څخه د ښځمنو په امانتداره سينو کي خوندي پرتې وې ، خو په لويه تاريخي پښتونخواکي ترما وړاندي د ګراني پښتو يو بل بختور ليکوال پر دې پټه خزانه (ګنجينهٔ پنهان : Hidden Treasure) باندي پښې نه سو .

خو زه خپل ځان خورا بختور بولم ، چي د پښتني فولکلور په ويړه او سمسوره دنياکي مي لومړی وار ناسري ګاوڼ (Nāsári gāwaṇ) په خوندور انداز څېړلی دئ . او په ګاوڼ پوري مربوطي بدلي مي په او ل ځل په ادبوالو پېژندلي دي . او دا چي د ګاوڼ مخصوصي بدلي د پښتني فولکلور يو ځانګړی ډول تشکيلوي ، نو د پښتني فولکلور دغه نا معلومه صنف (Un known kind) لومړی وار ما (خاوري سيال کاکړ) په ادبوالو وپېژاند .

په دې ډول د پښتني فولکلور په زرغونه او سمسوره دنيا کي د لومړيتوب وياړ زما په نصيب سو . که خدای کول ، د پښتني فولکلور په ويړه ميدان کي به زما ګرندی هڅې جاري وي ، چي د پښتو د عاميانه ادب ځيني نور... ناپېژندلي او ورک ډولونه په ادبوالو وپېژنم.

د پروفیسر محمد یوسف ناسر څخه

یو جهان مننه

پروفیسر محمد یوسف ناسر د سُرخاب خان زوی او د حیات خان ملېزي ناسر لمسی دئ . زموږ دغه تقریباً ۶۷ کلن ورور د بوري په «سانکوړې ناسران» نومي کلي کې دې نړاندي دنیا ته راغلئ . نوموړي خپل ابتدایي زده کړه په سانکوړې ناسران ، بوري او لوړ تحصیلات یې په کوټه کې پای ته رسولي دي . دی د اردو متقاعد پروفېسر دئ . او دا وخت په کوټه کې په شرافت خپل پاته ژوند تېر وي .

ما تقریباً یوولس کاله وړاندي په بوري کې د ګران یوسف ناسر څخه د «ګاون» د «ځانګړو بدلو» په باره کې پوښتنه کړې وه ، چي نوموړي هغه وخت و ماته د ګاوڼ «ځانګړې کسر» او د ګاوڼ یوه بدله را ښوولې وه . خوله بده مرغه دغه دواړه فولکلوري نمونې له ماڅخه بې ځایه سولې . خو بیا هم د ګاوڼ په بدلو پسې زما هڅې جاري وې .

بالآخره د ۲۰۱۲ میلادي کال د جنوري پر ۹ نېټه د کوټې په سورجګنج بازار کې ښاغلی یوسف ناسر ولید . او خپل زوړ ادبي پور مي ور په یاد کړ . نوموړي په همدغه ورځ یو وار بیا و ماته د ګاوڼ هغه «ورک کسر» او د ګاوڼ د «ورکي بدلي» په ملتیا را ولیکل . ډېر

په خوشاله سوم ، چې خپله «ورکه خزانه» یو وار بیا لاس ته راغله .

البت ما د جناب پروفېسر محمد یوسف ناسر څخه د ګاوڼ د ځینو نورو بدلو د پلټولو او پیدا کولو غوښتنه وکړه . له ښه مرغه پروفېسر ناسر پخپل ور سپارل سوي کار کي بریالی سو . او نوموړي ورور زما په تش فولکلوري کچکول کي په خورا اخلاص او ښتني مینه د ګاوڼ ځیني نوري... خوندوري نمونې را واچولې ، چې دلته د ښتني فولکلور و درنو پلټونکو او ویونکو ته د یوه خورا درانه سوغات په ډول د نوموړي پروفېسر په مننه وړاندي کیږي . زه د زړه له کومي پروفېسر محمد یوسف خان ناسر ته کور ودانی وایم ، چې په کامل اخلاص یې و ماته د ګاوڼ دغه ځیني بېخي نایابه بدلي په لاس راکړې. یو وار یې بیا کور ودان . او ژوند یې نیکمرغه او هوسا .

تاسي د ګاوڼ دغه خوندوري او په زړه پوري بدلي ولولئ.او زما دغه نیمګړی کار نور پر مخ بوزئ .

د ګاوڼ د ځانګړو بدلو ځیني غوره بېلګي

د زریني پانګي په دې قیمتي برخه کي د ګاوڼ د ځانګړو بدلو ځیني خورا په زړه پوري ، خوندوري او غوره نمونې په دې نیت وړاندي کیږي ، چې زموږ ځوانان به زما و دغه نیمګړي کار ته ادامه ورکړي :

(۱)

ماول : په غاړه دي تور تاره ده
تاول : تار نه ده تور مار ده

ماول: یار خودي پې وخوړ
تاول : یه ، دی پادوکرده

نن مي اوربدلي ، دي لیلا دي باهو شرنګ ده

سهي لیلا دغه ده سي په غاړه یو لونګ دي

(۲)

ما ول : په تندي کي دي شين خال ده — تـاول : خـال نـه ده دريـاب ده

مـاول : يـار خودي پېِ ډوب کو — تـاول : يـه ، دی لامبوزن ده

نن مي اورېدلي ، دي ليلا دي باهو شرنګ ده

سهي ليلا دغـه ده سي پـه غاړه يـه لونګ دي

(۳)

مـاولـی : يـاران دي څـو دي — تـاول : يو نـه ده څـلـور دي

مـاول : کـوم يـو دي ښـاغلـی — تـاول : تـور پـټـو يـه لنګ ده

نن مي اورېدلي ، دي ليلا دي باهو شرنګ ده

سهي ليلا دغـه ده سي پـه غاړه يـه لونګ دي

(۴)

ليلا وختـه پـه منـډه — يـا را څـوړه سوه پـه منډه

مـاول : زېـری مـي دربـاندي — ستا يار سپور نن په کُوړنګ ☆ ده

نن مي اورېدلي ، دي ليلا دي باهو شرنګ ده

سهي ليلا دغـه ده سي پـه غاړه يـه لونګ دي

(۵)

مـا ويـل : تـوره تيـاره ده — تا ويل : يه ، دي غره سايه ده

مـاول : کـاړه کميس کـاړه — تـاول : ښـی لستوڼی تنګ ده

نن مي اورېدلي ، دي ليلا دي باهو شرنګ ده

سهي ليلا دغـه ده سي پـه غاړه يـه لونګ دي

(۶)

ليلا تـر اوبـو بـاسـی — پـه کپـن يـه نينبـاسي

ليلا خـوارې نـارې کـړې — سي کپـن پـه سينـه تنګ ده

نن مي اورېدلي ، دي ليلا دي باهو شرنګ ده

سهي ليلا دغـه ده سي پـه غـاړه يـه لونګ دي

۷

مـا ويـل : يـار دي کنګـی ده　　تـاول : هـو، دِمـا نيمـی ده

مـا ول : څـه ښه دي پې کيږي　　تـاول : تـول سـره ولهـم ده

نـن مـي اوربدلي ، دي ليلا دي باهو شرنګ ده

سهـي ليلا دغـه ده سي پـه غـاړه يـه لونګ دي

۸

مـا ول : څـه تَپـه [1] تيـاره ده　　تـاول : دا دي غـره سايـه ده

مـا ويـل : تـوره خـوتـه يـې　　تـاو ل : هو ، تور خو لونګ ده

نـن مي اوربدلي ، دي ليلا دي باهو شرنګ ده

سهـي ليلا دغـه ده سي پـه غـاړه يـه لونګ دي

۹

مـا ويـل : پـزه دي لـو ده　　تاول : هو ، چارکل پې [2] جوړ ده

مـاول : يـار بـه پې شرميږي　　تـاول : دی خـو پـې ميـن ده

نـن مي اوربدلي ، دي ليلا دي باهو شرنګ ده

سهـي ليلا دغـه ده سي پـه غـاړه يـه لونګ دي

۱۰

مـا ول : راسـه دِمـا [3] خـوا تـه　　تـاول : ګـوره ښـا وخـواتـه

مـاول : ځوخيـزو [4] پـلنګ تـه　　تـاول : پـام کـوه ګـرنګ ده

نـن مي اوربدلي ، دي ليلا دي باهو شرنګ ده

سهـي ليلا دغـه ده سي [5] پـه غـاړه يـه لـونګ دي

☆ ... کُورنګ : kurang (kurang) ۱. tiará tápa: توره تياره ، توره خربڼه ، تکه (táka) توره تياره ۲. pe: پر ۳. dima : زما ۴ . خيژو ۵. Si : چي ، چې ، څي

پوهاند سیال کاکړ

ږیرې سپینه په خدمت کې د پښتو سوه
پښتانه چیرې مني د چا مړانه

چې تر څو پورې یې پاته یو څه توان وي
سیال کاکړ به د «خوشال» ژبه پالینه

نوم : ولی محمد خان .... قلمي نوم : سیال کاکړ

د پلار نوم : عبد الرحمن خان کاکړ .... پلارنی کلی : سرانان Sranan (پښین) .... د زوکړي کال : ۱۹۳۵ م

د پخوانیو نیکه گانو ټاټوبی : چینجن (لرغونی او تاریخي کاکړستان) .... د پلار له خوا په خټه : ادک زیی ، میر داد زیی ، نتل زیی ، ښادي زیی ، لقمان زیی ، ابراهیم زیی ، ښادوزیی ، علی زیی او په لوی سر کی سنځرخېل کاکړ. د مور له خوا په خټه : گوری (Gaoray) ، غفورزی ، سینزی ، مندڼ ، علی زی ، ملونی ، بابو ، او په لوی سر کې تور ترین

مورنی کلی : منځکی (پښین)

تحصیلات : ایم . اې (پارسي ، پښتو ، اردو) او بي . ایډ

د زده کړې ځایونه : سرانان ، پښین ، پېښور ، لایلپور (فیصل آباد) او لاهور

زده ژبې : پښتو ، پارسي ، ارټو ، براهوي ، انګلیسي او پنجابي.

د لیک ابتداء : له ۱۹۵۹ میلادي کال څخه

لیکني : په پښتو ، پارسي او اردو

❁......په پښتو ادب کې د لیکوال معنوي استاذان :

❁......لوي استاد علامه پوهاند عبد الحی حبیبی ❁......فاضل استاد حضرت گل باچا الفت ❁...... علامه پوهاند عبد الشکور رشاد ❁......فاضل استاد عبد الرؤف خان بېنوا ❁......لوی فولکلوریسټ استاد محمد گل خان نوري ❁...... شمس الادباء جناب استاد حبیب الله رفیع

د لیکوال په ذهني روزنه کې د ځینو نورو استاذانو نقش:

❁......محمد بُوټا ❁......مولوي علي محمد ❁...... پروفېسر خلیل صدیقي ❁...... پروفېسر آغا صادق حسین نقوي ❁...... او پروفېسر ډاکټر محمد انعام الحق کوثر ❁...... رسمي شغل : متقاعد (Retired) پروفېسر / پرنسپل (BPS-20) گورنمنټ ډگري کالج لورالایي او پخواني چئېرمین (Departmnt of languages) بلوچستان پوهنتون کوټه .

❁...... د درس و تدریس ابتداء : له ۵/ اکتوبر ۱۹۶۴ میلادی کال څخه

❁......تقاعد: (Retirement) : ۱۴ اگست ۲۰۰۰ م کال .

❁......واده : ۲/ اکتوبر ۱۹۶۷ م

اولادونه : زامن : ❁...... میرویس خان کاکړ ❁...... ایمل خان کاکړ ❁...... لوڼي : عالیه کاکړه ❁...... ملاله کاکړه ❁...... آریانا کاکړه ❁...... او زرغونه کاکړه لمسیان: ❁......سیدال خان کاکړ ❁...... خوشحال خان کاکړ ❁...... زرک خان کاکړ ❁...... دریا خان کاکړ ❁...... ابدال خان کاکړ لمسیانې:❁...... : مروه کاکړه ❁...... صفا کاکړه.

د کور آدرس : هاؤس نمبر :1- سی / آر چمن هاؤسنگ سوسایټي ، ائیر پورټ کوټه

❁...... ټېلیفون : 2841058 -081 موبائیل نمبر :0336-8108482

چاپ آثار

سیال کاکړ همېشه د قلم حرمت په نظر کي نیولی او تل يې
کرانه پښتو د تن په وينو پاللې ده .اوتر دا وخته پوري چي يې څومره
ليكني كړي دي ، ټولي يې په خورا اخلاص ، پښتني احساس او د ملي
ميني په پاكه جذبه و درنو پښتنو او ښاغلو ويونكو ته وړاندي كړي دي .
تـر دا وختــه پـوري د ليـكـوال دا لاندي نيمګړي آثـار د علـم و ادب و
سمسوري او ابدي دنيا ته وړاندي سوي دي :

۱. غاړي ۲. پښتني افكار ۳. سپېڅلي كايونه ۴. چغيان ۵. كراني
ملغلري ۶. پښتني جام ۷. پښتني فولكلور ۸. ملي دردونه ۹. غورځنګ
۱۰ . كاكړۍ ۱۱ . ترينو ۱۲ ملي ادب ۱۳ مزارات ۱۴. د كسې د لمني، پښتو
ژورناليزم ۱۵. پښتني نومونه ۱۶ . پښتو مترادفات ۱۷. فولكلوري طب ۱۸.
ادبي څېرې ۱۹. د كسې د لمني ، پښتانه ليكوال (دوه ټوكه) ۲۰ . پښتو او
پښتانه په سهېلي پښتونخوا كي (دوه ټوكه) ۲۱ . فولكلوري سوغات ۲۲ .
فولكلوري سندري ۲۳ . پښتو نكلونـه ۲۴ . فولكلوري جواهر ۲۵. د
كوشنيانو ادب ۲۶ . د كوشنيانو ژبـه ۲۷. انګۍ ۲۸ . منظومه تذكره ۲۹.
ادبي انځور ۳۰. سنګر ۳۱ . كاكړي ۳۲ . نثري انځور ۳۳ . پخوانۍ غاړي
۳۴ . غوره انځور ۳۵. ګنجينۀ دب پارسي ۳۶ . خزينهٔ دانش ۳۷ . زرين
انځور ۳۸. فوټكلوري انځور ۳۹ او همدغه نيمګړي زيار . البت كه چيري
ژوند وفا ورسره وكړه، نو ليكوال به پخپل ژوند كي يو شمېر نور ناچاپ
كتابونه دعلم و ادب وسمسوري دنيا او دقلم وخاوندانو ته وړاندي كړي .
و من الله التوفيق.

په درناوي

افغان څېړنيز مركز، كوټه

۲۸ / ۲ / ۲۰۱۲ م

ZAREENI PĀNGI

COLLECTION AND PROPER INTRODUCTION OF DIFFERENT KINDS OF PASHTO FOLKLORE

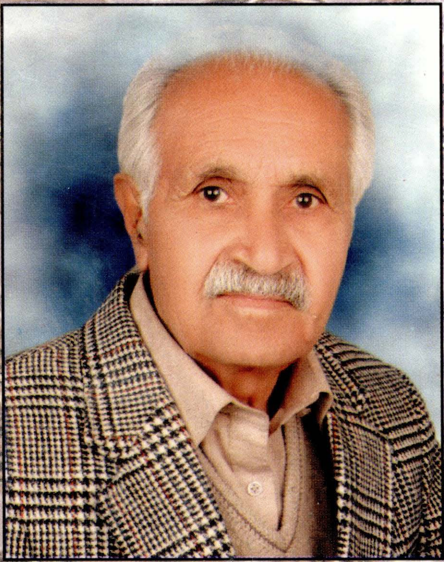

By:

Prof. Syal Kākaṛ

Published By:

AFGHAN RESEARCH CENTRE,

QUETTA

MARCH, 2012